EGYETEMI KÖNYVTÁR
OLVASÓTERME
SZEGEDEN
Ha.
378.

SzEK duplum

4288.

SZÉPHALOM.

ADALÉKOK

A MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

TÖRTÉNELMÉHEZ.

KIADJA

KAZINCZY GÁBOR.

BUDAPEST.

M. DCCC. LIX.

I K
42

4288.

KAZINCZY FERENCZ

LEVELEZÉSE

KISFALUDY KÁROLYLYAL

S ENNEK KÖRÉVEL.

KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

PEST.

EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

1860.

LIBRARY
JUL
11
1977
UNIVERSITY OF TORONTO

PH
3281
K276Z57

A M. KIR. FERENC JÓZSEF TUDOMÁNY-EGYETEM
KÖNYVTÁRA
SZEGED

A M. Kir. Horthy Miklós-Tudományegyetem
KÖNYVTÁRA
SZEGED

HIDVÉGI

GRÓF MIKÓ IMRE

ÚRNAK

POLGÁRI HÓDOLAT

SZEMÉLYES TISZTELET

ÉS A BÁNFALVAI SZÉP NAPOK

EMLÉKEÜL

Sz. János Evangy. VIII. r. 50. v.

A M. Kir. Horthy Miklós-Tudományegyetem * KÖNYVTÁRA SZEGED

ELŐSZÓ.

Azon napok, miket a Kazinczy emléke meg-annyi nemzeti ünneppé teve, nem fognak elpendűlni nyomtalan. Nem egy csinált lelkesedés spectáculuma: a *hála* szent áldozata volt, mely, eltekintve a vívódó múlt felett, egyszersmind nyúgodt önérzettel néz a jövő elébe . . . vienne ce que pourra.

Méltán. Az a kor, mit a Kazinczy neve képvisel, sziklára építé a „*házat*“, min a pokol kapui diadalt nem vesznek soha.

Az antik világ embere, midőn szülőfölde elpusztíttaték: ha háziisteneinek szentszobrait megmenthette, kitörlé a könyűt szemeiből, s új erővel, új reménynyel látott dologhoz . . . . . „megint, megint, s szünetlen.“

Mentsük meg, tartsuk fen a halk cselekvés ama hőseinek reliquiáit.

Egykor, midőn a pezsgő közélet küzdelmei — oly bűbájos képleteket színezve a jövő fellegkárpitaira — absorbeálták a legjobbakat is; sem *utóbb*, az önmegadó, tehát öngyilkos lemondás gyötrelmei közt, nem volt meg az az idő, mely a múltnak felfogására, értésére képesít.

Akarjuk hinni hogy immár megérkezett. Vagy, legalább, ne mulaszszunk el semmit hogy megérkezzék.

E tartozás senkit nem kötelez inkább, mint, Kazinczy irányában, engem, ki — hála kedvezőbb isteneinek! — irodalmi hagyományainak, nagy részben, birtokába jutottam.

Lerovom e szent tartozást. Kazinczy munkáin kivül, egész sora az a történelmi becsű adalékoknak, mit — évek ótai fáradalmak s áldozatok eredményeül — tőlem várhat a haza.

Szellemi fejlődésünk azon félszázadának történelmét, mit Kazinczy élt, nagy részben az ő életirásának nevezhetnők. Tehetségei, mint egyéniségénél fogva központ mihamar, mind végig az maradt, honnan, három nemzedéken át, indúlt ki s hova tért vissza minden mozzanat; általa, vele, körűle alakúl minden, mi magában nem hordá az enyészet magvait. Mint a bérc egyesen maradt tölgyét a pagony fiatal hajtásai sarjazzák körül: kor, viszonyok, szenvedelmek, sorait söprik el a vívóknak, híveknek — hagyján! a zászló magasan leng a hős és bölcs vezér kezében, s az ürűlő nyomokban új meg új hatalmas társak sorakoznak.

E drámai életnek mintegy utolsó felvonását, s abban egy új korszak körvonalmait állítja, részben, e kötet az olvasó elébe.

Briefe gehören unter die wichtigsten Denkmähler, die der einzelne Mensch hinterlassen kann, mond Goethe. S nálunk kétszeresen, hol, sokkép korlátozott körülményeinknél fogva, vajmi gyakran e szűk térre menekűlt a szellemi élet. S különösen Kazinczy egyénisége, valamint hatálya, ép itt tűkröződik leginkább, leghívebben.

Igen, egy új kor — mondhatnók, a magyar *romantica* iskola — bölcsejénél áll itt az olvasó. Annak

ifjú lelkesedése, háborgása az: mely forr, vív, ösvényt keresve új ismeretlen világok felé. A két kor határai között, mint egy bérc, emelkedik fel a Kazinczy egyénisége, örökifjú erejének teljességében. A *classicai* világ szülöttje s mívésze [1]), betetőzi azt; korát megértve, sőt megelőzve, mindig, egyszersmind kiinduló-pontja, vezetője az új irányoknak . . . . új hódítmány géniusának.

Kazinczy dicsősége délpontján állt, midőn Kisfaludy Károly föllépett, áldozatának első zsengéit a nagy mesternek nyújtva be [2]); epochális embere irodalmunknak ő is, nem csupán kiváló, sokoldalú tehetségeinél fogva, mint — s főleg — hogy egy új s oly körnek lön, s Pesten, központja s vezetője, mely ügyünknek el nem halandó hősöket adott. E „*szent kör: Kisfaludy, Vörösmarty, Stettner, Toldy, Bajza, Helmeczy*“ (281. l.) az, mely az egykori *Triász: Szemere, Horvát István, Vitkovics* helyébe lépett Kazinczynál; élete utolsó szakának öröme, kevélysége, és — részben, vég napjainak keserűsége is.

E kör levelezését veszi itt a nyájas olvasó, amennyiben azt, annyi év múlva egybegyűjtenem — az én szívesen tisztelt barátom, Toldy Ferenc úr segédnyújtásával is — vagy adhatnom sükerült; a Helmeczyhez irottakon kivül, ki, szerintem, e körhöz, csakis közvetve, személyességénél fogva, számítható. Az ő gondjait ekkor már mind inkább absorbeálta az „új

[1]) „Azt mondanám, hogy a *régi ízlet* az én verseimen van leginkább“ (68. l.) És: „legalább megvan rajtok a *classicus szín*“ (57. l.).

[2]) „Te légy ezentúl a szent oltár, melyre leteszem áldozatimat,“ írja Kisfaludy 1821. május 13.

Horthy Miklós-Tudomány KÖNYVTÁRA

gazdaság"; miként Kazinczynak, legalább felmaradt, s egy egész kötetnyi levelezése 1821-en túl nem terjed.

Egy-két levelet, mely a kötet nyomása alatt került elő, s azért soron kivül maradt, a Toldalék ad.

Szabadjon e közleményt néhány szóval érintenem.

Kisfaludy levelezése, mint látszik, nem teljes ugyan, de igen bő, ha sejtenünk lehet, aligha volt. Az oly forrón szövődő viszonyt mindjárt kezdetben talán az Auróra versenytársának (az Igaz Hébéjének) pártfogása Kazinczy által, meglazítá, s később sem hagyá a teljes elismerés s figyelem fokán túl melegedni. — Kisfaludy Sándor kiengesztelődése Kazinczyval a' geniális testvér sírja fölött, nagy érdekű adalék Az előtt, ki irodalmunk belső történetét ismeri [1]).

A kötet legbecsesb, Kazinczyt leginkább jellemző részét a Toldy levelezése teszi. Kívánatosnak *én* tartván a Toldy leveleit is, *teljesen s úgy miként írattak*, adhatnom: hadd álljon itt a tisztelt férfiú válaszának e tárgyat illető szakasza. Az szintúgy festi irója nemes szerénységét, miként constatálja a szempontot, mit az olvasónak mellőzni nem lehet.

„Küldöm tehát Kazinczynak Bajzához, Bártfayhoz és hozzám írt leveleit gyüjteményed számára, s küldöm, ismétlett categoricus kivánságod folytán, az enyéimet is egykori mesterem- s atyai barátomhoz, eredeti meztelenségökben ugyan, de mégis a levelezés fonalához nem tartozó jelentéktelen részek, cortéziák stb kitörlésével. Ez áldozatból lásd mennyire tisztellek és szeretlek; mert áldozatot

---

[1]) Amit némely lapjaink, Orlai szerencsétlen festményét emlegetve, Kazinczy és Kisfaludy *Károly* kibéküléséről szokott bölcseséggel beszéltek, ők tudják hol vették.

hozok enszeretetemnek, midőn megengedem, hogy a kezdőnek érdektelen s minden gond nélkül odavetett firkái a remeklő levélszerző mesterművei közé iktatva jelenjenek meg. A közönség, mely a *de domini funere rapták* irányában türelmes és elnéző szokott lenni, ha írójok különben híven szolgálta az ügyet, más mértékkel mérlegeli vétkeinket, midőn azokat — magunk lefátyolozván — mintegy újra elkövetjük. Óhajtanom kell tehát, hogy a méltányos olvasó ez ifjú makacsság megett is, mely az isteni férfiú jósága által legyezve, önmagán felülemelkedett, felismerje azon szerető ragaszkodást, melyet a koronkénti surlódások el bírtak ugyan rejteni, de gyengíteni nem, soha! S ebben bízva — isten neki! legyen meg, amit abbanhagyni egyáltalában nem akarsz. Kész vagyok elviselni veszteségemet, melyet e publicatio által szenvedek csalhatatlanúl, mert annál inkább tündöklik ki Annak erkölcsi felsőbbsége, kinek sokan tartozunk javáért annak amik vagyunk; kit hamvaiban is soha eléggé nem áldhatunk azért amit velünk tett; s kit nem kevesbbé illik követnünk abban ami volt, mint abban amit alkotott."

Igenis, e publicatio máskire nézve áldozat volna; elismerem. Azonban Toldyt „atyai barátja és mestere" iránti szent hűsége, valamint szertelen érdemei oda emelék, hogy fejlődése minden mozzanatát, tévedéseivel is együtt, nyúgodt lélekkel terjesztheti ítélet alá. Aki elég hülye volna *párhuzamot* vonni a tanítvány kisérletei s a mester geniális vázlatai; a lángoló s *ezért* szeretett s *ezért* el-el is feledkező ifjú, s a superioritását érző s az élet által is megedzett bölcs között: az előtt, de csakis az előtt, vesztett ügye volna Toldynak. A 17 eszt. epistolographusnak elég érdem, elég dicsőség Kazinczy *mellett* állhatni; s e bensőség, mely oly tartalék nélkül, teljesen adja oda magát; e hűség, mely ott sem ernyed, hol túlcsap a tekintetek korlátain, s hangja éles és dacos — valamint Kazinczynál úgy az

olvasóban méltányos bírót lelendenek. Aztán e *töredékekben* is örömmel szemlélendjük azon irodalomtörténeti alak színződő körvonalmait, mivé Toldyt, tehetségei és hív buzgósága, mesterének kora jóslata szerint is[1]), emelék.

Valóban e viszony, mit, az utolsó szerencsétlen bonyodalom kivételével, Toldy és „atyai barátja“ közt e levelezés felmutat, örökre érdekes marad. Miként emeli buzdítva magához az agg mester a hű tanítványt; mily tűrelemmel, elnézéssel, figyelemmel veszi vizsgálat alá kisérleteit, gyöngéden kerülve mindent, ami, felsőbbséget éreztetve, géniusa szabad röptét bármiként korlátozni akarná. Ismeretei gazdag kincstárát mindig készen leli számára, bármerre ragadozza is szellemének azon volubilitása, mely, mint gyakran mesterénél, mindent és rögtön akar, amit szükségesnek s jónak vél, míg új kellékek, új benyomások el nem kapkodják érdekeltségét. Kazinczy örvend, hogy ifjú barátjának keble is úgy lángol mint az övé; de Ómaga méltányos *minden* érdem, elnéző a bántalmak iránt: mily gyöngéd-bölcsen korlátolja e hevet..... S így lesz a gyönyörű viszony naponként inkább bensőbb, tanulságosabb. Valóban, több mint irodalmi érdek: a *szív* érzése volt Kazinczynál e hajlandóság, minek fáj a hűlés, s a szakadás lehetetlen. „Én az Urat szerettem — írja 18 1. június 12-kén az egykori bizalmas *Te* mellőzésével már — társai között leginkább;“ s az öldöklő mirígy pusztítása, a pórlázadás gyilkos fertelmei, oly sok más gyötrelem között, életének mondhatnók végperceiben is, fenmarad az egy-

[1]) „A Te neved nem sülyedhet homályba“ írja 1826. május 23-ikán (40. l.).

kori kegyenc számára a szíves emlékezet s elismerés. [1]).

Bajzát levelei, mint egyéb, prózai, dolgozatai, ritka-szép ízlésű, korán-ért, nyúgodt, sőt fagyos észemberének mutatják, ki tekintet nélkül megy a maga útján, ha azt jónak hiszi; megmérlegeli érzéseit miként szavait, s mond és cselekszik úgy, mint hideg értelme javalja. A vélemény mit magáévá tesz, úrkodik fölötte, s ellenfelévé teszi aki nem osztja azt. Vívni mellette kész, mindig, bárkivel, de azért, mint cirkalma, hideg, számító marad. Első levelein szintúgy nem ismerszik ki a 21 eszt. ifjú, miként utóbb, a vitatkozókon, mindinkább bizonyos *ügyészi* máz ömlik el, mely inkább a győzelmet látszik keresni mint az igazságot.

Megannyi metsző ellentét Kazinczy gyermeteg, lángoló egyéniségével, mely — Kazinczy fínom mértéktartása dacára — előbb-utóbb kitörendett. S ha hozzávetésünk, épen e levelek útasítása nyomán [2]), nem alaptalan: a *Pannonhalmi Út* azon helye (44. s köv. l.), mely a szakadást kimondá, főleg, vagy épen kizárólag, Bajzát illeti.

Kazinczy viszonya Vörösmartyhoz, úgy látszik, tisztán irodalmi maradt, a lángelmű férfiú kora s legbensőbb méltánylatával [3]).

---

[1]) Kazinczy levelei július 26-kán s aug. 19-kén 1831. (308. 310. l.).

[2]) „Én ugyan V.-ra (Vörösmartyra) s St-re (Stettnerre) nem céloztam“ írja Bártfaynak, július 10-kén 1831; és 26-kán nejének: „an meinen Freund Toldy .... meine herzl. Grüsse“ (308. l.).

[3]) Számos más hely közől lásd a 214. lapon: „Mit tagadhat-

Bártfay emlékezetét fen fogják az itt közlött levelek tartani akkor is, midőn azok, kik e szintoly nemes, mint szeretetre méltó ember halk működésének közelb tanúi voltak, többé nem lesznek. A szép tehetségű, nagy készületű s buzgó férfiút némely külső okok, mindenek fölött egy mindinkább gyérülő tulajdon: az önbizalmatlanságig túlozott szerénység, távol tarták a tettleges részvevéstől; de szivélyes, baráti készségében kifáradhatatlan, minden surlódást kerülő s távolító személyisége, bizonyos összetartó engesztelő elemként, a netalán élesedő viszonyok között is *közös* méltánylat tárgya volt. Azon egyéniségek egyike, mik, szögletek és ellenzetek, lobogás és hullámzás nélkül, zajtalan hűséggel haladnak szerény ösvényökön, mit sem a diadal nem keres fel, sem annak szülője: a szenvedély.

Kazinczyhoz intézett leveleiről nincs tudomásom. Hihetőleg visszanyerte Kazinczy özvegyétől, mielőtt én hagyományai birtokába jutottam, s megsemmíté. Ő Kazinczy irányában is azonegy maradt, s vajmi érdekes volna látnunk, miként tartá meg kényes állását az utolsó szélveszek között.

Stettner György levelezése, mely időrendi tekintetben a Toldyé után következnék, ez úttal — fájdalom — elmarad, miután Zádor György, cs. k. udv. tanácsos s legfelsőbb semmítő-törvényszéki ülnök úr, egykori barátja megkeresését kegyes válaszára nem méltóztatá. A jó isten és Ő Méltósága tudja, miért;

---

nék meg én azon férfiútól, kinek nagyságát már első megszólalásakor érzettem, nevekedését csudáltam, s jövendő fényét előre látom?“ (1828. jan. 16.).

mert én ugyan azt hiszem, hogy Ő Méltóságának nem igen van oka, magát akár Stettner György, akár Fenyéry Gyula miatt — génirozni.

Végűl: a Toldalék a kortárs Szenveynek adja egy pár levelét Kazinczyhoz, főleg a *Szent Hajdan Gyöngyeit* érdeklő adatainál fogva. Aztán e szép tehetségű s hű akaratú emberünket is az *élet* ölte meg; illő, emlékezetének ahol lehet, egy helyecskét feltartanunk.

Mit mondjak Kazinczy leveleiről? Papirra vetve gond és tartalék nélkül [1]), s amint megírva voltak, gyakran át sem tekintve többé — miként a tollban maradt szavak s szótagok mutatják — a pongyolájában még ízletesb s gratiosusabb előadás példányai, egyszersmind élet-híven tűkrözik vissza egész valójával az *embert*. Gyermeteg kedély, minek örömet nyújt bármi csekélység, s jóizűen megnevettet minden bohó [2]); mély, szerető kebel, mit annyi csalódás meghűteni nem bír, s többnyire tréfáig s élczig, de hideg bántásig soha nem — ingerel [3]); ki nem fárasztható részvevés a tehetség bármi kisérlete — s tűrelem vétségei iránt; hív megadás, élő hit az igazság istenében,

---

[1]) „Sietve, mondanám, ha minden levelem sietve nem volna írva.“ (64. l.); s az érdekes hely a 69. l.: „Arra intesz, hogy leveleimet adjam ki“ stb.

[2]) „Egy bohó történetet“ stb. (298. l.).

[3]) „Meg nem foghatom én, hogy Döbrenteit csak ily késön ismerem“ (77. l.), s ami több helyütt „Feszpöf úr“ról mondatik.

mit annyi méltatlanság, annyi gyötrelem a végpercig sem bír megrendíteni; nemes, szerény szív, mely föltétlen hűséggel csügg élő, halott, sőt igazságtalan barátain [1]), de *saját* életbevágó érdekeit gyöngéden rendezi alá [2]); viszont az ügy iránt szent, fanaticus buzgalom, mely a haza dicsőségét keresvén, ahítván, hirdetvén mindenha, mindenütt — *abban* találja minden örömét, *abba* temeti szenvedéseit [3]), s mely őt, a Ráday és Orczy kor- és pályatársát, s a gyermek-ifjú Szalay és Eötvös jól-sejtő barátját, egyetlen jutalomúl, mint örökifjú társ híven kíséri a sír széleig [4]). „Csak várd — úgymond (40. l.) — mi lesz nyelvünk, mi lesz literatúránk a maga confessáriusai s mártyrai által!“ És mintha egész élete, annyi és oly tragicai viszonyok között, mint jeligét a zászló, e hitet viselné magán. . . . .

---

[1]) „Ne találjon az soha sírjában barátot, aki a maga megholt barátját bántani engedheti;“ mond (78. l.) a *jámbor* Kölcseyről. Sőt a „szakadás“ egyenesen Pyrker és Dessewffy miatt lön. Pedig ez utóbbi viszonyát, *ez időben,* Kazinczyhoz, mutatja a 289. l. álló levél, s fogja még inkább levelezésök sajtó alatti teljes gyüjteménye.

[2]) „Heinrich úr magától teve nekem ajánlást, hogy együtt adjunk ki lithographolt képeket. . . Én adjam a textust, s ő nekem hat ezer forintot ad. . . . Nyerni akarnék valamit lithographolandó darabjaimon, de hogy P. Th. úrral összeütközésbe ne jöjek.“ (279—80. l.).

[3]) „A mely órában elment Zmeskál, hozzá fogék annak dolgozásához, amit itt küldök Vörösmartynak“ (274. l.). „Az én életem csupa ide-oda kapkodás“ (285. l.) stb.

[4]) Lásd a Bártfayhoz intézett leveleket; az utolsó, negyed nappal halála előtt, aug. 19-kén 1831. (310. l.).

Fogadhatá-e *Ő* másként az ügy ez új apostolait, kik oly meglepő tehetséggel, s oly bensőséggel mesterök iránt, léptek, új daliák, a sorompókba? A „lelkes istenfiak“ (42. l.) jövője felett forró képzelmében átszökkenve a készülődés tanévein: *társakúl* tekinti őket, kiket tehát őirányában az egyenjogúság illet meg. Azonban vajmi kevés tud mértéktartani ott, ahol teljes szabadság engedtetik. Hát még az ifjúkor; s épen *mert* lelkesedése oly föltétlen. Íhlete s önbizalma teljességében mindent akar amit jónak ő vél, s mint magával, nem vet másokkal számot. Ingerlékeny, mert egész lelkével csügg az ügyön; méltánytalan, mert látkörét hitének szűk határai korlátozzák; prosternálja magát idóluma előtt, de meggyőződése felett — akár helyes, akár nem — gyakran megfeledkezik azon tekintetekről, miket mellőzni nem lehet, desőt a kegyeletről is, melylyel tartoznék. Lángolása illuminálja az oltárt és — felgyújtja.

— És ez élesedő tónus mégett mint „ujdonság“, a közeledő Cholera rémképe emelkedik föl (200. l.), hogy szemfedélt borítson arra, mit a *Pannonhalmi Út* kimondott, s a historia tegye meg a mit tiszte hoz magával.

Az *ellentéteket*, miket koronként a történelem előállít s megérlel, nem bírja semmi tehetség, semmi egyéniség hatalma kiengesztelni s egyenlíteni. Nyugodjunk meg. „Ront mert építeni akar.“ Ár, mely medret keres és szaggat fel. Hagyján! Viam *fata* inveniunt. A *lélek* feltart s elevenít. *Az* várhat és nyer vétségeinek is bocsánatot; mert ügyének akart szolgálni hűn.

*

Korban, mely nagy hajlandósággal bír a legfensőbb érdekeket is *üzletcikkekül* „iparosítani“, az effélék tanulmányozása nem időszerűtlen; azoknak pedig, kik iránt kedvezőbb volt Títán az „agyaggyúró“, szintoly tanulságos, mint vég eredményeiben emelő.

Bánfalva, december 18. 1859.

KAZINCZY GÁBOR.

I.

KAZINCZY FERENC

ÉS

KISFALUDY KÁROLY.

I.

KAZINCZYNAK KISFALUDY KÁROLY.

Pest, 15-da May 1820:

Tekintetes Táblabiró Ur !

Azon tisztelettül ösztönözve, melyet a Tek. Úr megismért érdemei s lelkes munkái bennem gerjesztettek, bátorkodok ismeretlen csekély dramatikai szerzeményeimmel kedveskedni. Nagy örömömre és vigasztalásomra szolgálna, ha a Tek. Úr mint honnyi nyelvünk, s literatúránk hathatós előmozdítója azokat kedvesen veszi. Érzem ugyan hogy nagyobb elme várakozásinak meg nem felelnek, s némely hiányosságok azokat homályba vonják: de még is kecsegtet a remény, hogy a buzgó tanulónak első zsengéit a felszentelt mester méltánylani tudja, s ön tehetségét mértékül nem veszi.

Nincs hazámban, kit nyugottabb szívvel mernék magam felett bírónak meghivni, mint Tek. Urat, kinek az irígység és rágalmazás tőrei annyiszor leperkedtek mellyérül; ki felemelkedve a tudóska ösvényrül, mélyebben betekintett volna a művészség templomába. Nem merészség tehát, hanem fiúi bizodalom vezeti tollamat, midőn azt kérem: hogy méltóztasson a Tek. Úr munkáimrul igaz ítéletet tenni, hogy jövendőben tudjam a jót folytatni, és a rosszat kerülni; méltóztasson velem közleni észrevételeit, s hálaadatosságomnak az lesz első jele, hogy azokat mindenben híven követendem.

Tatárjaimat 19-d. esztendős koromba írtam, Ilka, Stibor későbbi munkáim. Mi a nyelvet illeti, megvallom: most kezdem tanulni; nyolc esztendeig lévén a külföldön

magyar könyveket csak alig láthaték; most kezdek választást tenni, s a nyelvnek rövidebb és nyájasabb fordúlatit megismerni.

Hogy a világnak a Tek. Úr eránt való tiszteletemet megmutassam, kérem, méltóztasson éppen most munkában lévő ezen című tragoediámnak: *Első Ulászló magyar király vagy a Várnai ütközet* — ajánlását elfogadni. Vannak több kész darabjaim, de amaz kedveltem: úgy vélem, legjobb is; s hogy e részben örömem teljes légyen, azt a Tek. Úr nevével, mely minden igaz hazafi előtt oly becses, díszesíteni ohajtanám. Szándékom azt még ez idén kiadni, s legfőbb gondom lészen, hogy a munka külsőképpen is céljának megfeleljen. Erre adandó engedelmével, megvallom, nagyon szerencséltetne a Tek. Úr, és erőt, és örömöt adna munkálkodásomnak.

A Tek. Úr kegyességében ajánlott vagyok és maradok Tekintetes Úrnak

igaz tisztelője szolgája
Kisfaludy Károly.

II.

KISFALUDY KÁROLYNAK KAZINCZY.

Kisfaludy Károlynak Kazinczy Ferenc tiszteletét.

Nagy fényű férfi, tisztelt társam, barátom! Hajlandóságodnak szép zálogai, leveled és a három nyomtatvány, engem váratlan örömmel leptek meg. Annak a ki a hazát a mi pályánkon szolgálja, nincs szebb jutalom, mint szeretve látni magát azon társaitól, a kiket becsül. Mert az a taps, az a füst, a mi bennünket néha csiklandtat, és a mit magunknak ifjui éveinkben igértünk, annál inkább veszti el előttünk becsét, minél inkább érdemeljük azt. Örömemet a Te szeretteden neveli az a gondolat, hogy szerencsétlen öszveakadásom után Sándor testvéreddel, legalább az egyik Kisfaludynak dicsekedhetem barátságával. Ő és én nem egy ösvényen járunk, s nem látom miért kellene, miként lehetne nekem tekintenem őtet kancsal szemekkel. Mint szerelem dallosa

ő nekem mindég nagy marad, s én nem ismerek írót, a ki együtt bírna, vagy együtt bírt volna minden tökélyt, s annyira elhomályosítana minden másokat, hogy mellette az igaz fény ne ragyoghasson.

Úgy írod, hogy katonaságod Tégedet sok ideig tartván a haza határain kivül, nyelvünkkel szorosabban csak most kezdesz ismerkedni. Örvendj szerencsédnek: a Te magyarságod velős; s erőt szerezvén a francia és német nyelvekben is, annál inkább meg fogod nemesithetni a honit, általhozván ide azoknak kényességeket, de a mi szép nyelvünk virágiról el nem feledkezvén. Arra ennek nagy szüksége van, mert ez nem rég olta míveltetik, s minden nyelv tanult a mások példáján. Az elébb utóbb úgy is megtörténik; akármint ellenkezzenek orthologusaink. Tisztelni kell a szokást és a grammatikát, s jaj annak, a ki törvényt nem ismer: de az ízlés nem kevésbbé szükséges és biztos vezér.

Itéletemet kívánod dramaturgiai dolgozásaid felől. Én e mezőbe soha sem mertem vágtatni; érzettem kevés erőmet, s ez legalább szerénységem bizonysága. Engedd tehát hogy egyedül jámbusidra mondjak egy két szót. Te a spond. és jámb. közzé anapestusokat és dactylusokat is elegyítesz, s az nincs ellenemre; noha én a jámbust inkább szeretem, ha spondaeusokkal vagyon is elnehezítve, mert a beszédnek komolyságot s egyszerű arcot adnak. Egy látszik ellenemre: az, hogy az utólsó lábon nem csak jámbus pereg. Ha nagyon meg nem csalatkozom, erre nincs példa. Vagynak jámbusok, kemény ütésü lábbal az utolsó helyen; de akkor minden sor ilyeken végződik, s Skázon nevet visel.

Hogy a Várnai Ütközet elébe nevemet a karod függeszteni, az engem kevélylyé teszen. Hadd lássa a haza, hogy engem barátságodra méltóztattál. Egyedül arra kérlek, hogy ott ne hozz elő semmi magasztalást; tartsd azt az érdemesebbeknek. Legyen az, a mit mondani fogsz, semmi egyéb mint szeretet sugallása.

Élj szerencsésen, tisztelt férfi, s barátságodban, melylyel önkényt jövél ellenembe, és a melyet én hálás szívvel fogadok, tarts meg. A szerencse koronázza meg igyekezetei-

det. Te ifju vagy; az út terhes: de egy kedvező isten segélyével megfuthatod. Menj teljes elszánással neki, s a nehézség el ne lankaszszon, a haszontalan taps el ne szédítsen. — Széphalom, martius 29-d. 1820.

III.

KAZINCZYNAK KISFALUDY KÁROLY.

Pesten 28-a Decembr. 1820.

Tekintetes Táblabiró Úr!

Rész szerint távollét, rész szerint betegeskedés, rész szerint alkalomvárás hallaszták oly soká a választ a Tek. Úr kedves levelére. Fogadja most kedvező szemekkel a Tek. Úr buzgó kívánatimat ezen új esztendő keltivel; és habár a jelenlét tiszta érdemeit elégképp méltánylani nem tudja, emelje az legalább Tek. Úr nagy szivét, hogy vannak csendes keblek, a melyek Tek. Úr szerencséjiért igaz buzdúlattal hevűlnek.

A' *Várnai ütközet* elkészült ugyan, de némely heányosságok nem engedték meg a sajtó alá bocsájtnom — de nem sokára meg fog jelenni. Az alatt hat kissebb darabok jelentek meg tőlem; és az első alkalommal fogom azokat Tek. Úrral közleni.

Sokak unszolására eltökéllém magam egy magyar almanakot 1822. esztendőre kiadni — melynek dedicatióját a császárné itt létében igen kegyesen el is fogadta.

Minthogy ezen almanak hazánk asszonyainak lészen szentelve, tehát azon törekszem, hogy az mind külső ékére, mind belső érdemére a kül földiekkel vetélkedhessen; de azt a nagy célt csak akkor érhetném el, ha ily lelkes férfiak hathatós segitségeket tőlem el nem vonják. Azért kérem Tek. Urat, szerencséltesse ezen igyekezetet akárminő elmebéli munkáival, hogy ezen ága is a szépliteraturának hazánkban terjedjen, és ne kénytessenek jobb lelkü asszonyaink idegen nyelvhöz ragaszkodni.

A rézmetszetek többnyire jó hirü müvészektől készittetnek, a rajzolatok tőlem lesznek, és mind a hazai történet-

ből öszveszedett scénák. Báró Mednyánszky régi várokat igért. A császárné képét *John* fogja metszeni, azon magyar öltözetben adatik elő, melyben Ő Fölsége Budán először megjelent.

Hahogy Tek. Úr ohajtott munkával segítni méltóztatna, örömömre válna, és bizonyos lehet eltörülhetetlen hálámról. Az almanak foglalatját Tek. Úr leginkább meg tudja határozni, azért arról nem is írok, csak az egyért esedezek, hogy a poesis ne személyes, hanem köz tárgyat foglaljon magába.

A Pannonia Redactiójánál egy szonetje vagyon Tek. Úrnak! *ha szabad*, örömmel felveszem.

Ha valamely munkával szerencséltet Tek. Úr, méltóztasson azokat adressom alatt Trattnerhoz utasítni, különben úgy járok mint Tek. Úr hozzám küldött levelével, mely majd három holnapokig a postán hevert; de ha lehet mentől előbb, mert februáriusba már Bécsbe kell küldenem a censura alá: úgy volt a császárné parancsolatja.

Azon reménynyel, hogy Tek. Úr kérésemet méltatni fogja, és emelkedésünkre célzó törekedésemet előmozdítani, maradok

Tekintetes Úrnak

igaz tisztelője szolgája
Kisfaludy Károly.

IV.

KAZINCZYNAK KISFALUDY KÁROLY.

Pesten 13-ik Májusb. (1821).

Kazinczy Ferencnek Kisfaludy Kár. tiszteletét, baráti idvezletét.

Nagy érdemü férfiu! kedves barátom! Engedd az érdemetlennek hogy ezen hangon felszól hozzád, és baráti szivét, mely érdemidet egész teljében érzi, ujonnan ajánlja, és szerény s gazdag mellyedbe felvenni ohajtja. A nagy lelkek szép sajátsága az, a merész kezdőt ápolni; téged is barátom ezen nemes tulajdon birt ifjonti munkámnak méltatására. Örvendek, ha dolgozásim bizonyíthatják, hogy téged vettelek

példáúl, és téged érteni, követni legfőbb szorgalmam. Nekem se rózsás pályám — mindenfelől emelkednek irígyek, kik lelket letipró szerekkel ostromolnak, ámbár fényre nem vágyok, sőt azon idétlen magasztalások, melyekkel néhányan gondatlan illettek, inkább terhemre, min örömömre szolgáltak. — Az az író világban legsajnosabb tapasztalás, hogy ritkán találtatik egyenes szív, mely epe, vagy méz nélkül ne közlené érzeményeit! Te kedves barátom! ki a köznél feljebb állsz, kinek annyi viszontagságok nyílt tekintetet adának, Te légy ezentúl a szent oltár, melyre leteszem áldozatimat — ítélj munkáimról, és a te javaslásodnál híven megállok.

A zsebkönyv augustusra kijön — sajnálom hogy Igazzal ezen tárgyban megütköztem, mert nyilván látom, hogy egyikünknek veszteni kell — ismered hazánkat: két zsebkönyvre nem nőtt fel. Ha ő engem tudósított volna, máskép léphetne fel ezen intézet, és a kettőt egybe olvasztva tökéletesb munkát nyújthattunk volna a hazának. Reménylem hogy az én almanakomban találsz néhány darabokat, melyek figyelmedet serkentik — mihánt a censortul visszakapom, közlöm foglalatját.

E következő versezést, melyet almanakom számára készíték, ítéleted alá bocsájtom — szolgáljon példára, mennyire használtam jótévő munkádat, és mennyire léptem elő a Szép Literatura olvasása és tanulása mellett.

Légy boldog! Küldeményedet köszönöm, és használni fogom; légy meggyőződve, hogy nyílt karokkal vár tisztelőd

K. Károly.

Öt heti itt mulatásom után sietek Pécelre. Töltényit s a Versegiségeket Ballára bíztam. Minden bizonynyal veendi Uram Bátyám. Ajánlom magamat.

*Pali**).

Az Élet Korai.

Gyöngén ringatva jó anyánk ölében
Vigan kezdjük létünk szép hajnalát,

*) Szemere Pál.

A játszi gyermekség bájos körében
Csókoljuk a jelenlét angyalát,
A kétes távolnak sötét ürében
Hiú fényt ködbe vont szemünk nem lát;
S könnyű habok között lebegve létünk,
Minden bájképnek oltárt díszesítünk.

Minden kelő nap idvezlő sugára
Akkor vidám örömre integet,
S ártatlan lépteink minden nyomára
Édes megnyugvás rózsát hinteget;
A játékhely fő vágyaink határa,
Csalárdul a remény nem hiteget;
Mély sírok halmain mosolygva állunk,
S legkissebb tárgyban nyílt eget találunk.

A bimbó fejledez, s reményvirága
Egy új élet meleg karjába dűl,
A zsenge kornak tiszta boldogsága
Szép álmok özönébe szenderül,
Szorúlt melyünknek ébredő világa
Fenlángol, s új világokat kerül;
A hős hajdankor telt szivünk felé leng,
S a nagy- s dicsőre lelkesülten éleng.

Szűk már az ősi ház, tovább repűlni
Vágyton vágy a fellengő ifju tűz,
Kiesb virány látszik felénk derűlni,
Hol majd egy szép tündér karjára fűz,
Kivel dühös vihar közé merülni
Feszűl keblünk, a gerjedő, a szűz;
Mienk a föld, mienk egész teremtmény!
S tettekre szólit egy hizelkedő fény.

Kinn a zavarban küzdő szenvedélyek
Gyujtják szivünket nagy célokra már,
Bizonytalan tárgyért hevül a lélek,
A forró képzelet csapongva jár,
S míg szunnyadoznak a nemesb tökélyek,
S a lángerő tisztább formára vár,
A föld határin túl szállong az elme,
S ábrándvilágba leng öröm- s gyötrelme.

M. Kir. Horthy Miklós-Tudományegyetem KÖNYVTÁRA SZEGED

S bibor felhőkön mint a szép Auróra
Jön egy istenné, s kéjmalasztjait
Lehelve a borúlt ábrándozóra
Intézi a vad tűznek árjait,
Nem földi kényeket nyújt minden óra,
S *egy* bájalakra fűzi álmait;
És Pharuszként a vándor éjjelében
Szelíden fénylik hullámzó melyében.

Ott áll az ífju! s tiszta hódolatja
Szerelmet vall s érzésre olvadoz,
A viszonláng őt istenné avatja
Midőn a hív karjába' ringadoz;
Egy pontra gyűlt az élet foglalatja,
Az ösztönzaj csak élvre lobbadoz;
Míg összeforrt lényök Hymen szavára
Egész édengyönyört egy percbe zára.

Kedves láncokra kötve már siriglan
Korunk repül, s a szív magába tér;
Az ífjuság szeszélyes álma illan,
S a gondpályán lassúdan hűl a vér;
Férjfjult erőnk valót ölel busítlan
S a hulladó virág gyümölcsöt ér;
Szent tartozások tenni kényszerítnek,
S a férjnek szűk, de szebb határt kerítnek.

Midőn hazáját rabbilincs fenyíti,
Bőszült érzéssel harcmezőre száll,
A szép szabadság hős lánggal hevíti
Körűldörögje bár ezer halál,
Nem csügged, s honvéd tisztét teljesíti,
Míg győz, vagy testhantok közt sírt talál;
S a jobb utókortúl reméllve bérét
A dicsborostyánzott kiontja vérét.

Mint a szirt, megvíván a vész dühével
Megzúzza Oceán dagályait,
A férjfi ércpajzsként erős melyével
Enyelgi a sors csapdozásait;
Épít, munkál, gyűjt, kockáz életével,
S a közjóért áldozza napjait;
Szép hölgyén, magzatin, s baráti szíven
Függ boldogsága, s léti célja híven.

Most a lángész teremtő ihletése
Ösvényt lobbant sötét homályokon,
Min addig jós lelkünk csak sejtve kése,
Fénynyé villant a büszke homlokon;
Mindenható elménk istenkedése,
Ég-s földbe hat mint a kivel rokon,
S buvár nyilai a lét titkába vágnak
Vezér szövétnekül az ész s világnak.

E pályán lep meg éltünk alkonyatja,
Halántékunk télszínbe öltözik,
A gyors idő tüzünket oltogatja,
Világunk bús homályba költözik.
Kiélt keblünk élvromjait mutatja,
Komoly szemünk csak sírba ütközik;
S mit egykor a szív oly imádva kére,
Most dísztlen hullong a való jegére.

NB. Még négy stropha hátra van.

V.

KISFALUDY KÁROLYNAK KAZINCZY.

Édes kevélységem!

Stanzáid felől Szemerének magasztaló szavai után sok jót vártam; de azt a jót, a mit bennek leltem, nem vártam. Mely kényes és mely ékes beszéd! a darab mely tömött érzésekben, gondolatokban! mely tömött festésekben! Valóságos jótétnek veszem, hogy a szép dalt velem közleni méltóztattál, addig is míg azt elkészülve láthatom. — De a triumphatoroknak szabad volt vadan kurjongani, hogy magokat el ne higyjék; halljad tehát Te is azt: — „barátom, filagoría! filagoria! s Virgil sohasem írt stanzákat; ő hirét sem hallá a nyolcas rímeknek. Tépd el dalodat, semmit sem ér! Mátra ptrüsszent, Fátra ptrüsszent; írj hát négysorú strophákat mint Gyöngyösi. Szebb az olyan mint a stanza.“ — Öleld Szemerét, s öleltesd meg magadat Szemerével, s szeressétek egymást vég és határ nélkül. Egy dicsőség fog körül benneteket.

Széphalom, május 29. 1821.

Örök híved
K. F.

VI.

KAZINCZYNAK KISFALUDY K.

Pesten 28-d. 10-br. 1821.

Kedves Barátom!

Vedd Aurórámat oly szívvel, mint küldi a kiadó, s ha némely jót találhatsz benne, szerencséltetni fog az a gondolat, hogy hazám lelkesb fijai csekély iparkodásimat méltatják. Légy engedelmes hibáji s hijányai iránt, gondold el, hogy nagy volt a szándék, csekély a tehetség.

Fájdalom, hogy épen a kedves darabodban hiba történt; mentségemre szolgáljon az, hogy egész dologban csak egyedűl lévén, mind a szűk idő, mind akkori betegeske déseim célomat nehezíték. Reménylem az el nem (fog) ijesztni további munkáktól, és ámbár Igaz úr is folytatja Zsebkönyvét, ezen intézetet se fogod részvét nélkül hagyni.

Ha volnának köz tárgyat illető munkáid, melyeket nekem szánni métóztatol, küldd el mentől előbb adressom alatt, hálás köszönöttel veszem, és észrevételeidet használván, mivelődésemre fordítom.

Boldog új esztendőt kivánva maradok mindenkor

igaz tisztelőd és barátod
Kisfaludy Károly.

VII.

KAZINCZYNAK KISFALUDY K.

Pesten 10-ik Január. 1823. [1])

Tisztelt Barátom!

Őszinte feleletre buzdít utolsó leveled. Hogy te Igaznak bővebben küldél dolgozásaidból, sajnáltam ugyan, de nem vádoltalak, mert valamint magam szabad lenni kívánok, úgy másban is tisztelem ezen tulajdont. A szép s jó itt is amott is egy szent célra vezet, s bár minden kiadó a szép után nyúl, még is irigységre nem vetemedik, s ha ezt forral, tehetetlenséget, alacsony lelket mutat. Vannak ugyan embe-

[1]) Vettem Július 1-jén, a levél Helmeczynél eltévedvén. (K. F.)

rek (sajnosan tapasztalám) kik minden ügyekezetbe baráti részvételt szinezve mérget kevernek ; de ily tompa fullánkok nem hatnak az egyenes útra.

Én soha nem akartam Igazzal vetélkedni, sem ügyekezetét gátolni. — Három évek előtt, nem is sejtvén hogy Zsebkönyv készül, már szedegettem az Auróra számára, ennél fogva senki sem vádolhat, hogy gög, vagy fényvágy, vagy nyereség szomja birt ez en gondolatra — nyilván kezdettem és nyilván fogom vinni, míg kedvem, míg környülállásaim engedik. Minden intézetnek támadnak sokszor hivatlan pártfogói, kik ezt amannak kárával emelni törekednek, azonban hiheted, hogy a sok buta dicséretek, vak ócsárlások tudtom nélkül történtek. Két zsebkönyv becsülettel megállhat hazánkban, mindegyiknek vagyon publicoma; csak azt ohajtnám: hogy köz jóra, ne ellenséges indulatokra vezéreljenek.

Hogy ezen munka által nem vágytam egyedül nyereségre, halljad Auróra történetét. Kis jószágomba utazván, Sándorral értekeztem szándékomrul: hogy tudniillik literaturánkat egy zsebkönyv kiadása elősegíthetné, s én eltökéllém annak eszközlését. Ő Doboziát általadta, azon feljül az ugyan akkor nyert 400 ftot a Marczibányi fundátiójából ezen célra szánta. Pestre jövén, több nyelvünk kedvelői öszverakánk 2000 ftot Auróra kiadására; ez elegendő nem lévén, a többi költségeket magamra vállaltam, azon lekötelezéssel, hogy én évszerint a nyereségből 1000 vfttal ezen fundust megszaporitom. Ezen tőkepénz egyedül a magyar literaturára fordíttatik. Így kell magunknak áldozni, midőn elfajúlt gazdagjaink szunnyadnak.

Ebből látod, hogy nem haszonért fáradok. A munka sokba kerül, 1000 jön fundusra, húzd le a procentumokat, marad — semmi. Nem kérkedésből nyíltam meg előtted, hanem szives baráti ösztönbül, hogy Te, ki annyit áldozál, szenvedél nyelvünkért, aggott napjaidban láthassad, hogy fényes nyomdokodat bár gyöngébb erővel követni törekszünk. Én neked sokat köszönök, és ha valaha oly szerencsés lehetek jót teremteni, lelked sugallása vezetend előre.

Vajda-Hunyadod előtt térdet hajtok. Ez Hébének

koronája — s bátor erős sasként vál ki a többi szárnyalók közűl. —

Mit ifjainkról írtál, egészen nem igazolhatom; a koránti dicséret többszer önhittséget szül, s ez mindég hátra taszít. Kémélve felfedezni hijányokat úgy tartom hasznosabb.

Légy boldog!

Örök tisztelőd
Kisfaludy Károly.

VIII.

KISFALUDY SÁNDORNAK KAZINCZY.

Kisfaludy Sándornak Kazinczy Ferenc baráti szíves tiszteletét.

Újhely, Novemb. 30-d. 1830.

Nemzetséged és nemzetünk örök fényöket veszték el testvéredben, Károlyban, s öröm látni hogy az ő kidöltét minden jók kesergik. Én utána feltettem a gyászfátyolt, s bár az példa legyen pesti barátimnak is, kiknek hogy azt tevém, megirtam. Annál inkább ohajtom most, tisztelt férfi, hogy az egek a Te életedet nyújtsák igen hosszúra; hogy Te pótold ki nekünk lelkes öcsédet is, azt a minden alakba oly szerencsével ömleni tudót. Mely kár hogy képét nem hagyá. De barátjai arról gondoskodtak. Az csak árnyéka lesz árnyékának, de a legkésőbb maradék tiszteletének még igy is kedves tárgya. Élj igen szerencsésen, halhatatlan férfiu, s lássad magadat sok időkig tisztelve és szeretve.

IX.

KAZINCZYNAK KISFALUDY S.

Kazinczy Ferencnek Kisfaludy Sándor tiszteletet, hosszú életet, és boldogságot.

Vettem becses leveledet, Károly öcsémnek, nemzetségünk és literaturánk egyik jeles hőssének halála felett érzett búmat s bánatomat azon örömérzés derítheti valamenynyire fel, hogy mostani literatúránknak egyik főszerzője és alapítója Benned még él. Éltessen is az ég! szivemből kivánom,

sokkal tovább, mint a mennyire közönséges embereknél a közönséges élethatár terjedni szokott! Adja Nékedazt, amit öcsémtül elvett! — Részvéted annyival inkább érdekel, minthogy Te vagy az, ki hasonló egy erős, virító, éltes tölgyhez, mely az időt maga körül repülni, fergetegeket támadni és oszlani, maga körül fiatal fákat tenyészni látja, — szinte fél századig láttad a magyar literatúrát haladni, annak hősseit körülötted nőni, szaporodni, munkálkodni, jobb rosszabb gyümölcsöket teremni, és kissebb nagyobb dicsőséggel kidőlni.

A magyar literatúra Károlyban igen sokat vesztett. Nem részrehajlásból mondom ezt, mivel testvérem, hanem azért, mivel tagadhatatlan szomorú igazság, melyet minden becsületérző ellenségnek is meg kell vallani. Ő lelkének testének minden erejét, a sorstól vett minden tehetségeit literatúránknak áldozta fel. Ő, midőn mások még katonáskodni kezdenek, már főhadnagy volt, s atyánknak akaratja, sőt tilalma ellen elhagyá a katonaságot, csak hogy életét s minden idejét literatúránknak szentelhesse. Atyánk őtet házától eltiltotta, mindenéből kitagadta azon esetre, ha valamely hivatalba nem lép; de semmi erő vagy hatalom ő benne azon erős egyetlenegy indúlatot el nem nyomhatta, melylyel a magyar literatúrához ragaszkodott, azt állítván, a mit én is, hogy a magyar nemzetnek ennél fontosabb szolgálatot nem tehet. Ő a legnagyobb szükségekkel küszködött, ő minden örökségét előre elköltötte, sok adósságot hagyott maga után, csak hogy egyetlen egy indúlatját követhesse; — s most, midőn az által, hogy a Magyar Tudós Társaság helybéli rendes tagjának neveztetett; midőn a *Jelenkor* és *Társalkodó* nevezetű újságának kiadhatására engedelmet nyervén, magának jónál jobb existentiát szerezhetett volna, most kelle néki kidőlni, mint egy erős fiatal fának, legszebb s jobb gyümölcsöket teremhető korában! A mohácsi veszedelem olta, midőn nemzetünk magánhangzó nemzet lenni megszünvén, egy oly nyomorúlt mássalhangzóvá lön mint a franciáknál a *h* betü, melyről csak azt tudhatni, hogy az ABCében még megvagyon, de csak ritkán hallhatni, — nem hiszem, hogy a magyar oly nagy nyereségnek örvendhetett volna, mint most az

által, hogy az országgyülésnek végzése szerint a magyar nyelv végtére kenyérnyelvvé lehetett önnön hazájában. Károly velünk együtt ezen nagy nemzeti szerencsének nagy és gyors munkássa volt, — különösen Te, tisztelt, ősz bajnoka nyelvünknek, ki fél század olta soha el nem csüggedtél. — Fáj nekem, hogy Károly ezen örömnapját és aranykorát nyelvünknek meg nem érhette! —

Végre is csak azt kívánom: Élj boldogúl! A magyaroknak istene adjon Néked oly hosszú életet, a milyen halhatatlan és örök marad érdemed és emléked mind addig, míg csak egy magyar él és beszéll a földön!

Sümeghen December 16-kán. 1820.

II.

KAZINCZY FERENC

ÉS

TOLDY FERENC.

I.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, május 1. 1822.

Mióta a Tek. Úr érdemeit ismerni tanultam, égtem a kivánattól magamat levél által bemutáthatni . . . Most tehát, midőn az ide mellékelt könyvecskét [1]) közre bocsájtom, lehetetlen az alkalmat elszalasztanom stb. A második példányt méltóztassék nagy reményü Emil fiának általadni . . .

Közlöm itt azon gúnyos versezetet, melyet Czinke Ferenc úr [2]) ellenem irt, s a philosophia III. osztályában hallgatóinak diktált . . .

II.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, május 15. 1822.

Schedel Ferenc Józsefnek Kazinczy Ferenc baráti szíves idvezletét.

Fogadd szíves köszönetemet kisded, de nagy becsü ajándékodért, s fogadd azt fiam nevében is, ki most tanulja Patakon a Grammatikát, s igy maga azt még most meg nem köszönheti. Adják isteneink, hogy egykor megérdemelhesse a Te figyelmedet, s a Helmeczyét s Vitkovicsét. A gyermek eleven, tüzes, s tanitóji s társai által kedveltetik. De fel fog-e lépni pályám ösvényére, még ki nem láthattam. Menjen a merre istene fogja hivni, csak jó legyen s szeresse a Szen-

---

[1]) „Isokrates Erkölcsi Intései.“ Pest, 1822.

[2]) Feleletül az Isokrates mellé vetett, őt is megtámadó, jegyzésekre. Czinke F. a magyar literatura tanszékében Révai utódja volt! A gúnyvers címe: *Trufás Levélke egy ifjú módi Magyarhoz*, nem neologushoz, hanem *neologoszhoz*, az Árpád ditső árnyéka, vagy is mert ez igy *nyomtatási botlás* a szérőn vagy szürün, Árpádnak *dütsü* s még jobb dücsü *árnya*.“

tet. Pályánk nem fog soha szűkölködni követőink nélkül, s a haza férfiakat egyéb pályákra is kiván.

Sok okoknál fogva érzem én magamat feléd vonszatni, s egyike ezeknek az, hogy Te ismered és kedvelled a Régieket. Hányan vagynak azok közt, a kik csinálják a sok könyvet, s nyavalyás verseiket öntögetik, hogy Isokrates felől egyebet tudnának, mint hogy élt valaha valaki, a ki e nevet viselte? S fordításod gondos, szerencsés, nyelved tanult, s Néked is nagy a Czinke és Verseghy ellenkezője, a mi Révaink. Asszonyi állat méhében fogantatott Révai is, de istentől, s érezzé hogy sokra ment, a ki leginkább őt kedveli. Prof. Czinke úr igen híven festi magát közlött verseiben. Ne akadjunk fel, szeretetre méltó barátom, ne akadjunk fel hogy nagyon szereti a régit s nagyon gyűlöli az újat. Kellenek olyanok is, s tiszteljük a vélekedés és szóllás szabadságát. Osztán hányszor van már megverve ízetlenségeiért. S mely kár az, a mit tehet? Én ügyünket nem féltem, sem mástól, sem tőle. Hadd mondja hát a mit akar.

Batsányi kikapá a magáét. Lincben felső Austriában azt hivé némely levelezőinek, hogy ha ő fújja meg a kürtöt, összeroggyannak a Jérichó kőfalai; s így nem esik rosszúl, ha a mindentudó embert egy kis tüsszentésbe hozzátok. A mit neki lap 60. mondál, igen bölcsen van mondva, s bár utolsó öt szavaidat megfogadná, s úgy írna, a hogy egy Párizst megjárt embertől várni lehet. De őrajta még Párizs sem fogott, s a francia kellem helyett rettenetes dagály s nevetséges pöffeszkedés van elöntve minden során. Én a tudományos csatázást nagyon szeretem, szeretem olykor a szabdalkozásokat is, de csak ha nemesek és elmések: a mit Batsányi a Faludi Programmájában mondogata, némely citatumokon kívül nagyobb részt vagy haszontalan, vagy elmétlen, vagy paraszt. Ha szabad hozzád tennem egy kérést, azt teszem, hogy becsüld igaz becsed szerint magadat, s ne köss többet belé, és az őformákba. Nem érdemlik, s a per alkalmasan el van döntve. Élj szerencsésen, s tarts meg nagy becsü hajlandóságodban. Széphalom Május 15-d. 1822.

Való-e hogy Batsányi az, a ki betüszedőm és nem tollam vétkét, a nyelt (nyelv helyett), nekem tulajdonitá? az az, a ki a magyarra fordított külföldi remekeket *filagoriáknak* nevezé? Nagyon vágyok ezt *tudni*. Mert eddig ugyan nem Batsányit, hanem Batsányinak egy pap barátját néztem annak. Kérlek, ha tudod, tudasd velem is, s postán. Jegyezd fel pesti szállásodat, s születésed helyét s napját.

III.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, junius 2. 1822.

. . . Vegye a Tek. Úr örömtől magán kivül lévő szivemnek oly meleg hálaját irántam nyilatkoztatott hajlandóságáért, milylyel mindenki tartozik legfőbb jótévőjének. Mert elevenen érzem mennyivel tartozzam én s minden többre vágyó ifju a Tek. Úrnak.

A mit a becses levél velem tudat Emilről, igen örvendeztet. S hogy már előre számot tarthassak egykori barátságára, neki ajánlom Floriannak általam fordított *Myrtil és Chloe* cimü pásztori játékát . . .

Hogy valahogy helyre hozzam nevemet azok előtt, kik elhamarkodva készült Isokratesemet olvasták, még augustus előtt ki akarok bocsájtani egy *csomó verset* ama pásztori játékkal együtt, s historiai, prosodiai és nyelvi glosszákkal . . . Azért szabadságot vevék magamnak néhány darabot ide csatolni, azoknak igen kemény megrostálásokért esedezvén. Találtatik köztök egy szonett is . . . Itélje meg a Tek. Úr lehet-e belőle valami, s méltó lesz-e kiadni, a mikor már oly szerencsések vagyunk e nemében a poesisnak, hogy ránk nem alkalmaztatható Boileau e verse: „Cet heureux phénix est encore à trouver . . .“

Septemberben talán szerencsém lesz Tek. Urat Szephalmon személyesen tisztelhetni; ha pedig ez nem történhetnék, akkor a görög nyelv tanulásához látok, hogy Anakreont az eredetiből fordíthassam. Most ehez fognom nem lehet: angolúl tanulok, s ebben Döbrentei úrnak segélyével élek.

IV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schédel Ferenc Józsefnek Kazinczy Ferenc baráti szívesidvezletét.

Válaszodat, Zsengéidet egy héttel ezelőtt vettem. Mentsenek ki halaszthatatlan foglalatosságim, hogy tüstént nem felelék.

Te tűz vagy, s az nagyon jó dolog. Mit ér az ember tűz nélkül? mit az ifjú? A kertész nem örül a sovány hajtásokkal növő csemetének; azt szereti, a mit nyesni kell. De szerencsés lészesz, ha barátid tüzedet olykor enyhítik, s legalább azt súgják, hogy a zsenge gyümölcs nem mindég jó. A természet legnemesebb adományát, a szőlőgerezdet, hideg őszszel adja.

Nemzetünk két zsebkönyvvel dicsekszik, az Igazéval és Kisfaludyéval. Kérdjed magadtól, édes barátom, nem volna-e jobb ezekben jelenned meg elébb? Én azt tanácslanám. — De teljesítem a mit várasz, s azzal a bizodalommal a mit érdemlesz.

Sok jó darab, de darabos nyelvben. Mind az az új, a minek szükséges voltát nem látjuk; mind az a szokatlan, a mi magát meg nem tudja első látásával szerettetni, nehezen csinálja szerencséjét. Ezt az mondja, a ki maga is el hagyá magát kapatni tüze által, s megfutván veszedelmes útját, barátjának kimutatja a szirteket. — Első Dalod igen jól gondolt darab: de elfagytam a *dana* szóra. Édes Gergelynek kell hagynunk. A 8-dik sorban az anapaesztet nem hagynám meg, noha olyan elég van Anakreonnál; tarkít. Az apokopált bennünK és testvéreinK is törlést látszanak kívánni.

Lincsihez — kegyeSSen — és kegyesen a Kegyek — s minek ez: oly édesen? — sor 4. Lincsi, tiéd .... a második stropha sok igazítást kíván, s a Dal szép dal lesz.

Stuart Marie. — Nem tudom eredeti-e, másolat-e; s szeretném tudni. Irígylem ezt. — thrónján, tenném: székén. — dics, personificálva Dics — Gyönyörü darab. — Mely kár hogy azok a fertelmes hiátusok az én fülemet döfölik. — És osztán, édes barátom, te fogod-e, te-e Rizziot amphimacernek

scandálni, holott spondaeus? Fülednek higyj, ne szemednek. Szörnyűség azt hitetni másokkal, hogy a magyar ajak ki nem tudja mondani az egymás mellett álló s öszveolvadt két vocalist.

Mathilde. — Mi az a kÉlő — oltja ki tŰzét. Ez ugyan irtóztató. Különben a dalnak sok érdeme van.

Fohász. — vándoRLTok. — Egy intést az Anakreontikákra. A sort nem mindenütt szabad megszakasztani. — halandók // között. Fityegő rongy; s a rongy nem jó.

Szent-Miklóssyhoz (a kedveshez, nemeshez.), Minek *Meg* halla Küprisz? Tenném Hallotta — tudniillik dalodat — azt vártam, azt óhajtottam, hogy Küprisz vagy Chloe a myrtuszszal csókot is ad neki.

Carolinéhez: Nem-e: ki állna ellene. — Én elisiókat s olvasztásokat szerető, tennem ki á / lan' el / lene. — Tűzt? ki szól igy?

Hasonlitás. — Mi ez: Erős b e l e d nek?

Rózsaleány. Brávó!

Homér feje és Anakreon. Szép az originál, szép a fordítás.

Anakr. 34. — fényl — kemény.

Anakr. daNolt. Minek az? Nem jobb-e daLolt?

Vándor és Gerlice — reád // Is — ez ugyan bizony nem szabad.

Pentametert, pentametert a Schillerihez! De jobbat mint németben.

— ∪ ¦ — ∪∪ | — ∪∪ ¦ — ∪ | — ∪∪ ¦ — ∪ || — ∪∪ | — ∪∪ ¦ — ¦ — ∪∪ | ∪ ∪∪ | —
— ∪∪ | — ∪∪ | — ∪ | — ∪ ¦ — ∪∪ | — ∪∪ || — ∪∪ | — ∪∪ ¦ — | — ∪ — | ∪∪∪ —

Haragszom arra, a ki nem érti a német prosodiát. De Schiller még is ezt a szép gondolatot megkímélhette vala e rettenetesen rosz két sortól.

Környt, örömt; édes barátom, ki türheti ezt? Van tereMT. De ne szaporitsuk a nem kedvest. Minden hibáid közt nekem ez legkevésbbé türhető.

A Sonettből igen is jó lehet; de bezzeg kell izzadnod rajta. Azonban az megjutalmazza a fáradságot.

Küszködve mások Plútusz kényivel
már jó volna, de az a *kény*!
Fény és arany-vágy
mert a pénz nem versbe, nem sonettbe való.
S nem éri harcok végét a kebel
Neszem magasra nem ∪ — ∪ fel
Árny (ájok) forr (ájok) igy kivánná a rim.

Látod hogy nem igazítok, nem pótlok; pedig a mit mutatok, azt látod magadtól is. És igy abba hagyom. — —

Édes barátom, én is úgy hiszem, hogy egymást a nyár felé meglátjuk; de Pesten nem Széphalmon. Perem miatt oda kell mennem. Az igazság felemen van; de húzzák a pert. Akárhol látlak, szerelemmel foglak melyemre szorítani. Élj szerencsésen. Széphalom junius 20-d. 1822.

V.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, junius 28. 1822.

(Egy új csomó verssel).

A német prosodiát rég meg kivántam tanulni, de Gottsched Poetikájára sehogy sem birtam mind eddig szert tenni. Most Horvát István úrhoz fogok folyamodni. Ha nála sincs meg, Lipcséből kell meghozatnom. Adelungtól nem találok prosodiát Heinsius Bücher-Lexikonában. Nagy baj az, hogy Pesten a külhoni [1]) literaturákból oly keveset kaphatni.

VI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, dec. 16. 1822.

Verseghy nincs többé. Tegnap korán reggel elaludt örökre. Betegsége, a melyvízkórság, már rég kinozta, de csak két hétig nyomta az ágyat. Nem volt okunk őt szeretni . . . még is megilletett a halálhir. Mert még is fajdalmas azt, ki között-

[1]) Alig hittem szemeimnek, midőn ez általam gyűlölt, ellenkezést magában foglaló rossz szóra egy 37 év előtti levelemben bukkantam!
T. F.

tünk oly sokáig élt és munkálkodott, elnémúlva örökre, a gyászágyon kiterítve látni! Holnap délután temetik. Nyugodjék csendesen.

A múlt hónap kezdetével léptem új pályámra, az orvosira, s eddig is örömmel tapasztaltam, hogy kedves honni nyelvünk az orvosi tudományokra is mily alkalmatos. Egyebek közt prof. Schordann, egy igen ifju férfi, de minden tudományokban nagy jártasságú, az, ki a legszebb magyar leckéket tartja. Ő a chirurgusokat tanitja, de gyakran bejárok én is óráira . . .

Nem derék dolog az, Tek. Úr, hogy Kultsár az irókat *kéri* újságában, hogy a nyekkenést *elisio nélkül* kerüljék? Ily eszközökre szorúlnak ellenségeink.

Prof. Czinke pedig kérte (taval) hallgatóit a cathedrán, hogy szeressék, mert, ugy mond „jó szivem van, ha ostoba *vagyok* is.“ *Volnék*-ot akart mondani talán, de zavarodásában elhibázta az igemódot.

VII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, dec 20. 1822.

Szivesen köszönöm tudósitásodat, s szeretlek szép érzésedért, hogy ámbár Verseghyt nem szeretheted, szánod halálát. Kell-e gyülölnünk a ki másként gondolkodik mint mi? Az olyat csak szánnunk szabad, legfeljebb kerülnünk, ha makacskodik és gonosz játékokat üz; a mit üzni, Verseghy, igen is, szeretett. Osztán hol látál valaha rosszat jó, s jót gyarlóság, erőtlenség, hiba nélkül? Verseghyt hüsége, akarása, igyekezete, legalább a Marczibán buzdítása örökre tiszteletess. é tették. Nagyobban szerette magát, mint kellett volna; nem mindég látta, a mit láthatott volna; s ezek engedhető hibák: nagyon tudott egyébnek látszani mint volt; s ez soha meg nem engedhető vétek, sőt istentelenség, s engemet ötöle ez tolt mindég vissza, szintén a borzadásig. De hát ha ez, legalább egy nagy részben, következése volt az ő sok és nagy s külömbféle szerencsétlenségeinek? Verseghy és én ritkán tu-

dánk közelíteni egymáshoz: én azonban gyönyörködöm annak érzésében, hogy jó oldalait, a rosszak mellett is, szerettem.

Jó az, hogy te tüzzel szereted a mit szeretsz. A laodiceai gyülekezet ki vala pökve (vagy hogyan is van), mert sem meleg nem volt, sem hideg. De a szeretet vagy gyűlölés csak akkor szabad, mikor javallja az ész, s nem a személyt gyűlöljük, hanem a dolgot. Engedd, hogy Néked, virítani csak kezdő ifjúnak, ez intést adhassa őszfejű barátod. A te és az én lánglelkem, mi szeretnénk, ha minden olyan volna, a mit javallhatnánk. Pedig az is öröm, mikor nevethetünk ha más ezt mondja: „szeress, mert szívem jó, ha főm kábácska is.“

Kultsár úrnak igaza van, ha azt mondja hogy szebb a vers elisio nélkül, mint elisióval: nincs, ha azt mondja: szebb a vers hiátussal mint elisióval.

Mikor látjuk meg egymást, nem tudom, Novemberben reményleni kezdém azt, s még most is úgy reménylem, hogy iskolai félévetekben meg foglak. De meglátjuk ha élünk. Élj szerencsésen s a haza örömére.

VIII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, febr. 14. 1821.

Itt a Tek. Úr egy munkát veszen[1]), mely a küldőnek édes táplálatúl szogált sokáig, melyet *másolni* ügyekezett minden tehetségével; s most hogy megjelent, félelemmel nyújt által Annak, kit bírájának oly szívesen óhajt. Jól tudom mit hibáztat a tudósok többsége originálomban, s Rösler[2]), ki dolgozásommal meg látszott elégedni, választásomat gáncsolja: de én örülök hogy meg fogom tudni mutatni a hibák mellett is e mív elmúlhatatlan becsét . . .

Hallom hogy Bacsányi ismét kiadja Ányost s Trattnernél. Elébb hogysem e hírt vettem, gondolkodtam már a ked-

---

[1]) „A Haramják, Schillertől.“ Pest, 1823.

[2]) A budai német hírlap nagy tudományú szerkesztője, ki gyakran igen tanulságos intéseket szőtt be könyvismertetéseibe, s a magyar újdonságokat előszeretettel ajánlotta.

ves költő felélesztéséről, s nyomtatómmal [1]) értekeztem is felőle. Ez ügyben is bizodalmasan járúlok a Tek. Úr elibe, s esedezem hogy tiszta szándékomat segélni méltóztassék, különösen biographiai jegyzésekkel, véleményekkel e költönk felől, talán némely maradványaival, ha volnának a Tek. Úr kezeinél ... Sőt ha Tek. Úr privát leveleket birna Ányostól, ne sajnálja jegyzéseivel együtt azokat nekem megküldeni stb.

IX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Édes barátom, Köszönöm kedves ajándékodat. Elvivék azt tőlem, mert most rá nem érhetek megolvasására; bajaim vagynak, s beteg vagyok, s már november első napjai olta; de megtekintem, ha a könyv visszajő. Annyit azonban látok, hogy emelkedél, és hogy teszed a mit megjövendőltem. Vonj fényt magadra, s dicsőítsd meg nyelvünket. De engedj egyet kérdenem: Kell-e ez a sok? Azt fogod mondani, hogy nem egy helyt kell mindég maradnunk. Nem vitatok semmit, s csak kérdem; Te itéld meg. Azt azonban engedd mondanom, hogy a mit az Amália énekében Haller nem érte, én sem értem, s itt sem értem.

Ányósnak két versezetét bírám kéziratban, s mind ketteje nyomtatva van! egyik talán Kallirhoe név alatt Orpheuszban — Batsányi azt a maga kiadásában talán azért sem vevé fel, mert én adám ki — másika Krajnyikhoz (Lászlóhoz ki Obristlieut. vala) talán a Tud. Gyüjt. ajándékíveiben. Ez testvére volt az én testvérem férjének, s meghalván, Ányósnak egész csomócska levelei s versei jutának kezéhez. Bosszankodék hogy aklának egy pásztora oly nem papi leveleket irkált, s vagy elégette a csomót, vagy úgy elrejtette, hogy özvegye, a húgom, arra ugyan rá nem akadhatnak.

---

[1]) Landerer vállalta volt fel Ányos kiadását. Okom van szeretni hogy, bár szerkesztményem már censurázva volt, sok kétségeim végre is visszatartóztattak a kiadás eszközlésétől.

T. F.

Ennek kedvezése által egy pajkos levelét csakugyan birom, s szeretném ha nem birnám. Egy szép mátka leányt ajánla barátjának, oktatván mint szédítse el. — Húnyjuk be rá szemeinket, s sajnáljuk szerencsétlenségét. — A maga korában az ifju Ányós csodajelenés volt, s látni hogy szereté a SZENTet, hogy a Roma Nagyjait ismerte. Válogatá a szavakat, s kivált az epithétekben bujálkodott. Teremtései korok színét viselik . . . . . édes barátom. Szemem karom elgyengült.

Széphalom Febr. 10. 1824.

X.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Febr. 27. 1824.

Schédelnek Kazinczy idv.

Imhol Ányósnak azon sorai, melyeket Batsányi megváltoztata, vagy legalább úgy nyomtattata újra, hogy el nem mondá az újra nyomtatott sorok övéi-e, vagy Ányósnak valamely más expljából vétettek.

Ányós Versei Bécsben 1798.

lap. 220. Nro XX. Egy ifju szomorúan mutat etc.

Nézd ama nevendék almafát etc.

ez a kivagdalt leveleken így állott előbb:

XX.

Egy Gratia ferdik; egy bokor mellől alattomban nézi egy ifju.

O! szerencsés habok, miként örülhettek
Hogy annyi szép titkot bátran szemlélhettek!
Vajha szabad volna Szalmácist követnem!
S magamat szerelem tengerébe vetnem! *a*)

a) Ovid Metam. Lib. IV. v. 288. et seqq.

lap. 221.

XXI.

V. 3. Ida vetekednék két teljes almáján —
A többit meglátod Názó Corinnáján.

ugyancsak lap. 221.

XXIII.

Két galamb két szíven áll és csókolódik.
Halok, Galateám, midőn csókolhatlak!
Halok ha melyemhez gyengén szoríthatlak! —

Csuda, ily kínok közt még sem útálhatlak,
Sőt imádás nélkül soha nem láthatlak.

lap. 225.

XXXIV.

V. 4. Enyimet Etnának lángja *rajzolhattya*
példázhattya.

lap. 226.

XXXVII.

V. 3. 4. O! ha ti majd éjszak tengerén eveztek,
Mennyi gyönyörűség okaivá lesztek.

ugyanott

XXXVIII.

Kapcáját egy rózsaszínű pántlikával köti Klóris, előtte áll imádója.
Jaj takard el kérlek! . . . olvasztod szívemet
Midőn oly titkokkal táplálod szememet!
Hidd el, ezzel oda vezeted szívemet,
Hol thrónussán látom érzékenységemet.

Úgy tetszik, a mocskosságot akará elfedezni B. — Nem vádlom, sőt jól tette ezt. De még jobb volt volna, ezeket egészen kihagyni, mint a magáéból pótlani.

Add által az ide tettet. Ölellek.

XI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest. mart. 23. 1824.

. . . Vajon nem lehetne-e még is a közlött valódi olvasásokat adni (Ányoséit)? A sikamlós tartalom talán nem elég ok elnyomatásokra; itt is Ányos szól, s itt magát új oldalról mutatja, erkölcs tekintetéből ugyan nem kedvezőről, de lélek *és* tett vagyunk . . .

Magamban nem bízván eléggé, kérem a Tek. Urat vizsgálja meg a plánumot, mely eddig így áll: (a versek új beosztása).

Régen írtam már Ányos Ignácznak, Pál testvérének, Esztergályba, de választ mind eddig nem kaptam.

Vörösmartynak átadtam a Tek. Úrnak hozzá szóló levelét. Mely váratlanúl és kedvesen volt ő meglepve általa!

XII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, mart. 26. 1824.

Édes barátom, Már fenn járok s kertészem titkon mosolyog rajtam, midőn látja, mint ásom a gödröt kertemben, s mint ültetem fáimat. Még e száraz kisded testben sok az életerő. Gyermekeim tehát és barátim nem retteghetnek, hogy elvesztenek.

Ányósnak levelét, ha pap nem volt volna is, nem kellene s nem lehetne kiadni. Gaz erkölcstelenség van benne. Egy mátka, egy becsületes, tiszteletes ház gyermeke Pestre méne, s ez a paulinusocska oktatást ád a vad szerelmekhez szokott katonának mint szédítse el a leányt. Ha a levél kezembe akad, magadnak, és általad mind azoknak, a kik bírni akarják, általadom másolatban, de ne engedjük azt sajtó alá jutni.

Felosztásodat javallom. A Nagy Batsányi pirúlva fogja meglátni kiadásodat. Gondolom, nevetséges jegyzéseiből, mely(ek)re a Horátz dicenda tacendája, és non erat his locus egészen rá illik, semmit fel nem vészesz. Én azokat nevetés nélkül soha sem tudom olvasni, s nem tudnám, ha Batsányit nem ismerném is. Hát feleségének verseit mint töltötte tele hasonló fecsegésekkel!

Néked, édes barátom, a legszivesb barátsággal azt súgom meg, hogy e napokban vevék ismét egy igen tiszteletes férfitól levelet, mely felőled csípősen szóll. Fiatalságodat emlegetik, melyhez inkább illenék (így a levél) a szerénység, mint az a magad elhivése. Egy másik barátom, s igen kedves barátom, kért, ne szelesíteném el ifjainkat a hozzájok ereszkedés által. Csak képzeld, azt hiszik némelyek, és még azok is a kik engem ismernek, személyesen ismernek, s szeretnek, hogy én téged, Kovacsóczyt, és még másokat azért szeretlek, mert ti az én tanitványim vagytok (így a levél), s neologuszok, holott a levél irója is az.

Mely vakság ez! A javalás, a szeretet nekem is kedves, s nagyon kedves, s a kinek nem az, itt vagyok, vessen követ rám. De mint képzelhet az, a ki engem ismér, oly magamba szerelmesedettnek, hogy nekem minden jó a mit az ad a ki engem csudál és imád? S nem gondolkozhatik-e úgy inkább, hogy én benneteket azért szeretlek, mert ízléstek az enyémmel egyez? Ennek világosan megírám, hogy tegye velem együtt magát a ti esztendeitekbe, s kérdje, ha ő és én, a ti esztendeitekben adtuk-e azt a mit tí adtok, s vessen hozzá, hogy tí 40. és 65. esztendőtökben nem adtok-e jobbat és többet mint mi? Ha dicséretem, ha barátságom benneteket elszelesítene (így a levél), emlékezzél édes barátom, hogy az ifjúságot semmi sem ékesíti annyira, mint a szerénység — de a való szerénység, mert az a szinlett csak nevetségessé teszi az embert és útálatossá. De engedj hát valamit ellenségidnek, ne grammatikázzál sokat, ne élesen.

Ányósra nézve óhajtanám, hogy azon kép után melyet B. felőle Életében ád, festess egy ifju paulinust, metszesd a könyv elébe. Kedves lesz az az olvasónak, ha csak képzelet munkája is.

A mi Révaink nem javallá előadásomat, de neked el merem mondani. A nyugodok alakú szók (így aludoK) kétképen conjugáltathatnak. Nyugodok, nyugodsz, nyugod, és nyugszom, nyugszol, nyugszik. NyudoDJ jól van mondva az első szerint, mint a második szerint nyugodjÁL. Így épen aludjál és aludj.

Végig futok levelelden, mert ezt sietve írom, hogy még ma indúlhasson, s elfogva egyéb bajok által. —A — chy az én gyanitásom szerint Zichy. Az elegyeseket én is elébb tenném az Epistoláknak.

Köszöntsd Kovacsóczyt, és kérd, hogy ha alkalmatlansága nélkül megeshetik, küldjön nekem egy Mátyást és Martinúzit Richtertől Vitkovics által. Hát az ő folyóírásából mi lesz? Köszöntsd Vörösmartyt is. Mondjad nekik és magadnak, hogy én benneteket szeretlek hűségtek és érdemetek miatt, s szeretnélek ha nem szeretnétek is.

Minek frankírozod leveledet? Élj szerencsésen.

Széphalom Mart. 26-d. 1824.

Vitkovicsnak köszönd kérésem teljesítését. Azt mindjárt elküldém Eperjesre. Várom csomójit Jankovicstól.

XIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, apr. 20. 1824.

Higyj szavamnak, Gróf Dezsőffy semmi tekintetben nem vonhatá magára gyanúdat. Más valaki az, a ki felől szóllék. S rád nézve mindegy akárki. A más vélekedését felőlünk tudni mindég jó, de vélekedésért mást sem gyűlölni sem szeretni nem kellene. A vélekedés mindenkinek szabad, s hogy így vagy amúgy gondolkodunk, annak nem vagyunk okai, legalább nem mindég. Ezt szükség vala tudatnom veled, s sietek válaszolni ma érkezett leveledre.

Jankovics Miklós nekem megküldé a Sallust Codex Membranaceusát, mely Hunyadi Mátyás királyunké volt; az első lapon címere. Megküldé a Spanyol kir. Herceg pompás fordítását is. Azt tegnap estve vevém. Képzeled hogy az nekem most minden időmet el fogja rabolni. Pedig pereim is elfoglalnak. Rövid vagyok tehát édes barátom, de tudod hogy benneteket szeretlek.

Apr. 22-d.

Egykori tanítványod a magyar nyelvben a bécsi születésű s Patakon törvényt tanuló ifju görög Paziazi [1]) ma ná-

---

[1]) *Paziazi Mihály*, egy nagy cultúrájú fiatal oláhországi nemes, ragyogó szellemével akkor a pesti szép világ kegyeltje. Szépirodalmi dolgozatai — költemények, beszélyek, könyv- és színbirálatok — a pesti német és bécsi lapokban 1819—28. állottak, egy pár beszélye az Aurórában is. Ábrándos tisztelője Kisfaludy Károlynak, s ez által is kedvelve, baráti viszonyban a Kisf. minden barátival, az új irodalmakbani jártasságával, szépízlésével, gyakorlott itéletével igen jelentékeny tagja volt e körnek. Az 1823-4. évet Patakon töltötte Kövy Sándor alatt, aztán ügyvéd lett; 1832-ben a m. udv. cancelláriánál vett szolgálatot, hol udv. titoknok, és személyessége által nagy befolyású ember lett.

lam ebédele Prof. Somosi János Úrral. Régen nem volt sem jobb napom, sem kedvesebb két vendégem. Szeretetre méltó ifjú, s eltölte pesti hírekkel. Szeret benneteket, s nemzeti emelkedésünknek nagy barátja. S mely kedves magaviselet, mely ajánló külső! Óhajtom, hogy gyakran láthassam. Melegen festé Kisfaludy Károlyt, s örvendve hallá, hogy én ezt forrón szeretem és becsülöm, mely felül annál inkább nem kételkedhetik, mivel ezt neki elébb mondám, mint ő mondotta volna, hogy egymást szeretik.

XIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Kassa, sept. 11. 1824.

Kovacsóczy vette át Paziazitól Tek. Úrnak nekem szóló csomóját a Sallust Előbeszéde példányaival, attól pedig csak nagy későn kaptam meg, ez az oka elkésett köszönetemnek. Ez a K . . . .

E hó 2-d. érkeztem Kassára. Nem bírtam szekeret találni Újhelyre . . . Holnap után indulok a Szepességre rokonaimat meglátogatni, s mert Lengyelországba is be kívánok menni, legalább Krakkóig, már nem reménylem, hogy visszavaló utamban is láthassam a Tek. Urat, azért Werfernél teszem le Horátz Ódáit [1]) melyekkel Virág úr kedveskedik üdvözlete mellett; a Teleki (László) képét, melylyel Thaisz; a Resignátiót, melylyel Helmeczy, kik mind tisztelik teljes szeretettel, Vitkovicsesal, Horváttal (Istv.), Jankovichchal és Kisfaludyval (Kár.) egyetemben. Paziazitól egy levél is van a csomóban [2]), aztán egy régi magyar bibliának néhány levele, mely Félegyháziénak látszik lenni, mi irárt Tek. Úr véleményét bátorkodom kikérni. „Az Új Szellem"-et is ezekhez mellékeltem. Kisfaludy főleg azért haragszik ez ostobaságra, mert a Tek. Urat is bele keverték [3]), de Kultsárra

---

[1]) Virág által fordítva. Buda 1824.

[2]) Itt a XV. szám alatt.

[3]) Satirai vígjáték a neologusok ellen. Szeged 1824. Személyei: Kolomposi (Kazinczy Ferencz), Kortyándli (Kovacsóczy), Bojszi (Bajza), Kabak (Schedel), Okos Lőrincz (Kulcsár), Schelmeczky (Helmeczy) stb.

is azokért, miket egy idő óta irogat a neologismus ellen . . . Schiller Leveleit Dalberghez azért tettem a többihez, mert tán az országban sincs. Taval Bécsben levén, Schaumburg által kellett megrendelnem, ott sem ismerték.

XV.

KAZINCZYNAK PAZIAZI.

(Pest, aug. végén 1824.)

Hochwohlgeborner Herr! Die unvergesslich huldvolle Aufnahme in dem so reizenden Széphalom giebt mir Muth genug von dieser, so sehr erwünschten Gelegenheit Gebrauch zu machen, und an Ew. Hochwohlgeboren zu schreiben. Die mir heilige Pflicht der Dankbarkeit hatte mich schon früher dazu verpflichtet, aber theils Schüchternheit, theils die Unmöglichkeit die Aüsserungen dieses so lebhaften Gefühls mit seiner wahren Grösse nur im Geringsten in Einklang setzen zu können, hielten mich von der Erfüllung einer Pflicht ab, welche den schönsten Wünschen meines Herzens entspricht. Die wenigen Stunden, die ich in Ihrer und der Ihrigen reizvollen Gegenwart zubrachte, glänzen mir im schönsten Lichte der Erinnerung. So selten dringt in diesem kalten Leben ein reiner Strahl des Gemüths in die sehnende Brust; und es ist daher kein Wunder, wenn die hehre Gluth, womit Ew. Hochwohlgeboren für alles Edle lodern, und jedem Keim des Strebens Leben geben, mich mit einer Empfindung erfüllte, die viel zu selten und seelig ist, als dass auch ihr leisester Farbenton je erbleichen könnte. Die unbeschreibliche Milde und sanfte Huld der Gräfin, Sie, der edle Dichter, der im Silberhaar den ewig grünen Schmuck um das Leben windet, und es in schönen Farben glühen lässt, der im Alter uns die Jugend des Gefühls erhält; die Gräfin die uns zeigt, was den Dichter lohnt und ihn begeistert, und dem hohen Schmuck des Lorbeers den zarten Reiz der Rosen verbindet; der lebenvolle Emil, dessen gluthvolles, trotziges Auge in sanften Thränen der innigsten zaertlichsten Liebe schmilzt, und im Ausdruck fast überirdischer Zartheit Ihre stete Begleiterin und Gesell-

schafterin, die lieblichste Grazie Thalie! Seit meiner zartesten Kindheit ist mir der Nahme Dichter heilig; zu seinen Füssen liegt das Leben, und er allein lässt einen farbigen reinen Strahl aus höhern Regionen in die Schattenwelt unseres jetzigen Lebens erfreuend und tröstend hereinleichten, er allein wiegt das Gefühl unseres Unglücks in Schlummer, und erscheint uns als Engel im Traume, dass ein holdes seeliges Lächeln auf unseren Zügen sich mahlt. Welche wogende Fluth musste sich in Széphalom in mir regen, und noch kommt mir wie ein schöner Traum der ewig unvergessliche Tag vor, wo mir, dem Fremden so edle Herzen sich öffneten, mit so warmen Gefühle mich empfingen. Welch zürnender Unmuth ergriff mich, als der neu erschienene *Új Szellem* mir den neuen Beweis lieferte, wie gerne die Rohheit gegen alles Schöne kämpfe. Welch schöne Consequenz im Kampfe gegen alles Höhere! Schedel übergiebt Ihnen diesen Brief. So jung weiht er sich mit Ausdauer und Feuer der Litteratur, und den jungen Menschen voll schöner Eigenschaften trifft ein Hagelwetter voll Spott und Tadel. Sie, der gefeierte, von fremden Nationen anerkannte Dichter, auf den der edlere, der bessere, der gesunde Theil der Nation stolz ist, stolz sein muss, werden von schmutzigen Händen angegriffen, und den plumpen Spässen einer hirnlosen Menge bloss gestellt! Ungarn, Ungarn! so wurde Euer Ruhm nicht erworben. Der Ungar behandelte den Fremden gastfreundlich. Im Pantherfell ehrte er das Zarte, der Tapfere fand den Lohn im Schönen: habt ihr die Kraft verloren, und die Rohheit beibehalten? kehrt ihr die ehemals ruhmvollen Waffen gegen das Edlere im Menschen? Seyd ihr die Söldlinge der Finsterniss, des ewigen Unverstands? Der herrliche Ungar mit seiner tiefen Empfindung, mit seiner Sehnsucht nach dem Hehren, die sich in seiner Musik so rührend, so herrlich ausspricht; der ernste Ungar sollte den Frevel dulden, dass man die Ehrwürdigsten seiner Nation pöbelhaft herabzieht und schmähe? Ist der Nationalcharakter angegriffen, will man an das heilige Palladium der Sprache greifen, so strafe ein zürnender Blitz den Kühnen, der diese höchsten Schätze der Nation zu

berühren wagt: aber Ehrfurcht dem Edlen, tiefe heilige Ehrfurcht Dem, der einer Nation, und seys den Samojeden, *das* ist, was Sie der Ihren! Dass irgend eine ungewaschene Hand viel Grobheit gegen Sie schreibt, ich weiss es, das schmerzt Sie nicht, aber der Undank thut weh, dass das Zarte, Schöne, Edle die Beute plumper Fäuste wird, würde Sie verletzen, wenn es in dem entferntesten Welttheil geschehe. Dass diess bei einem so herrlichen Volke geschieht, als die Ungarn sind, ist doppelt traurig. Nehmen Sie die Entschädigung dafür in ihrem Bewusstseyn, und dem ewigen Krieg der Frösche gegen Apollo in der Überzeugung, dass es überall Schiffknechte gibt, die den Arion beim Mantel zerrend ihn ins Wasser werfen; dass aber die Schutzgötter des Menschen den Namen des Edlen zu den Sternen schreiben, der ein Bildner seiner Nation geworden. Mit der glühendsten Verehrung und der aufrichtigsten Dankbarkeit empfehle ich mich Ihrem Andenken.

Michael v. Paziazi.

XVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Eperjes, septemb. 27. 1824.

Édes barátom! Jól esett, hogy Széphalomra szekeret nem kaptál; én az egész septembert itt töltém perem miatt, haszontalan ugyan, mert minden sürgetésem mellett fel nem tudám vétetni, de annyiban nem haszontalan, hogy novemberben annál inkább fogom kívánhatni, hogy döntessék el. Istentelenség, a mit egy hét gyermekü átyával a sógorom teszen, s még ingerli fájdalmimat, s velem ok nélkül költet, holott a nehéz időket az igen gazdagok is érzik.

Kedves vala nekem tőled hallani, hogy az én tisztelt barátom Horvát meg vala lepve ajándékom által. Mind eddig azt sem tudám, hogy az kezéhez ért. Bár kiadná, még pedig glosszájival. — Erdélyi Leveleimet s Sallustomat s a Cicero leveleit novemberben Pesten fogjátok olvasni, még minekelőtte azok a bécsi censor kezeibe jutnak.

Örvendek, hogy az oly fejeknek mint te, Sallusthoz írt előbeszédem megnyeré javalását. Reménylettem azt, s valóban több javalja mint reménylettem. De mit mondasz arra, hogy egy oly férfi, mint az én Döbrenteim, nem csak nem javalja, sőt még elrémít, s fedd, és dorgál? Kénytelen valék neki megírni, hogy azok után a miket nekem ír, nem gondolhatok egyebet, mint azt, hogy neki kedvesebb a Ruaeusz nyelve, mint a Virgílé, és hogy-ő, ha Virgílt neve nem védené, azt a nyelvtörő Virgílt még meg is korbácsolná, mivel az a Róma nyelvét a graecismusokkal eltarkázta. Én feltettem magamban, hogy ezeknek az érteni nem akaróknak, de tanítani akaróknak többé nem felelek: de Döbrenteinek kelle felelnem, s nem lehetetlen, hogy nyomtatásban is fogok. Az az Új Szellem, és az a Batsányi! Az elsőbbre az minden jegyzésem, hogy tréfája hosszú; a linci Aristarchusz ízetlenségeire pedig, hogy szeretem hogy ő beszéll úgy. A dühös ember maga adja nekem a legszebb elégtételt.

Hogy engem Kisfaludy Károly szeret, azt nagy örömmel hallom. Majd ha Pesten lészesz, mondjad neki, hogy én az ő barátságát életem legszebb szerencséji közzé számlálom.

Én indulóban vagyok haza. Soká múlattam itt, s alig várom az időt, hogy kedves feleségemet s gyermekimet meglássam.

Nem rekeszthetem be úgy levelemet, hogy el ne mondjam neked ítéletemet Aspasia felől. Gyönyörű versezetek vannak benne: de barátom, mely oláh cifrájú ez az Aspasia! Mely badar beszéd mindjárt az Előszó. Mi az a *kellemkecs*? az a *szellemgyümölcs*? Kell-e az? Mi vagyunk okai, hogy a Döbrenteiek bennünket nyelvtörőknek nevezgetnek. Az oláh leány nem gondol vele, ha keblét üveg kláris ékesíti is, csak halmozva álljon és csillogjon, s ilyennek nézem Aspasiátokat. Verseitek azonban felejteti(k) velem az üveg klárist; azok gyöngyök és gyémántok.

Én kevés napok alatt Biharba megyek, s bár otthon légyek mikor Széphalomra jöszsz. Kassán megtudod Dulházy úrtól, kihez elvezet Werfer, ha otthon leszek-e. Nem szeretném ha hijába fáradnál. Élj szerencsésen.

XVII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schédel Ferenc Józsefnek Kazinczy Ferenc baráti idvezletét.

Éjfél van, s kifáradtam a dolgozásban. Csak egy szót tehát. Itt küldöm vissza, a mit oly sokáig hevertettem magamnál, mert nem vala alkalmam hozzád küldeni. Fogadd szives köszönetemet. Élj szerencsésen édes barátom, és, ha az ér valamit nálad, hidd, hogy szeretlek. Újhely, apr. 13. 1825.

XVIII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, május 20. 1826.

. . . . November óta az orvosi cursus practicus osztályait járom; s minthogy a sokaság előitélete össze nem tudja egyeztetni a jó orvost a belletristával, szépliteratúrában nem fogok többé saját nevem alatt dolgozni, hanem, ha kevés üres óráimban tehetek még valamit e mezőn, a haza *Toldy* név alatt fogja azt venni. Ezt azért is teszem, hogy összemarcanglott nevem ezentúli dolgozásaim olvasásától a publicumot el ne rettentse. Sokat haladtam azon pár eszt. óta, hogy nem nyomtattattam semmit. Által tanultam látni, hogy az érzés éveiben minden ember költő, akár ir verseket akár nem, de azért még nem artista. Én mosolyogva nézek most vissza azon időre, midőn még azt hittem, hogy vocátióm van a lyrára. Nem haladás-e már az is, ha átlátjuk, mire *nem* vagyunk hivatva? Sapientia prima est stultitia caruisse. Egy régi leveledben kérded: Minek az a *sok*? Akkor is éreztem én e kérdés súlyát: de még nem birtam magamat hibáim alól felszabadítani. Igérem hogy, ha még irok, nem lesz botránkoztató, a mit irok.

Emil, drága Uram, már alkalmasint a gymnásium utolsó classisát járja. Ha Pestre kivánod küldeni, utasitsd hozzám is . . Bibliothékám nyitva áll neki, s ha elhitetheti magával, hogy néha etiam apud iuniores consilium, az én tanácsom is segitségére lehet a nagy városban . .

Bocsáss meg, hogy valahányszor írok, mindég fárasztalak is valamivel. Ismered Ideler és Nolte angol, olasz, francia kézikönyveiket. Ilyet szeretnék régóta már készíteni a magyar poesisról is, de késtem, a mit nem is sajnálok, annál többet tanultam. Most azonban úgy áll a dolog, hogy vagy ki tudja mikor fogok csak véghezviteléhez láthatni, vagy *mindjárt* kell. Én az utóbbira határoztam magamat. T. i. báró Wenckheim József az aradi főispán leányának Marinak már másfél, s b. Orczy Lőrincének, Ninának, fél év óta adok órákat a magyar könyvnyelvben és literatúrában. Oh mely hálával tartozom Vitkovicsnak, hogy a W. házhoz bevezetett! Mely mívelő reám nézve ez az összeköttetés, hol nem annyira tanítónak mint házi barátnak tekintenek. Mely szép órákat töltök én e valóban nemes familiai körben! Minekelőtte tehát rigorosumaim ideje megjöne, s én tehát kénytelen leszek tanításimat befejezni, egy oly munkával szeretnék széplelkü tanítványomnak kedveskedni, mely neki kalaúzúl szolgáljon literaturánk körül jövőre is, de melylyel azt is megmutassam szüléinek és Vitkovicsnak, hogy nem voltam egészen méltatlan bizodalmokra. A munka címe elődbe fogja rajzolni a szándék mivoltát. Azt így állapítottam meg: „*Handbuch der Ungrischen Poesie, oder historisch-kritische Darstellung derselben nach ihren Epochen, mit einer Auswahl interessanter Stücke aus den klassischen Dichtern der Magyaren, nebst Nachrichten von den Verfassern und ihren Werken.*“ Két kötet lesz. Németül azért írom, hogy a köztünk élő németeket is serkentsem a magyar literatúra megismerésére, úgy nagyobb házainkat, melyek az egészen magyar könyvet talán nem is olvasnák! s hogy végre a külföldön is terjedjen a magyar literatúra híre. De a Te segítséged nélkül hiányos lenne a mit adnék. Azért esdekelve kérlek, ne tagadd meg kérésemet. Tudom ugyan, hogy sok kézirásaid vannak, melyek literatúránk históriájára nézve kincsek, de Te azokat nem bízhatod reám, azért is nem is értök esedezem; hanem egyes pontokra nézve kérem közléseidet. Ráday verseit, biographiai dátumokat Rádayról, Bessenyei Györgyről, Szentjóbiról, Kis Jánosról, Berzsenyiről. De a mi legfőbb! méltóztassál Magadról

mindent megírni, mit közzé tétetni nem átallasz. Vannak, tudom, gazdag életedben oly scénák is, melyeket ovakodva lehet csak említeni, de nem látom, miért kelljen elhallgatni, minekutána örökké nevezetes, életed azon korszaka azon befolyásnál fogva is, melyet Tenmagadra és így literatúránkra is gyakorlott. Nem merném a pontot érinteni, ha Paziazitól nem tudnám, hogy sebeid már begyógyúltak . . . Értesíts, mit és mennyit legyen szabad ezekről mondanom.

Nem sokára megküldöm a nyomtatott programmát.

XIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, május 23. 1826.

Toldy Ferencnek Kazinczy baráti szíves idvezletét.

Május 20-d. írt leveledet e pillantatban veszem, s minthogy a posta napszállatkor indúl, minden haladék nélkül felelek reá.

Vedd szives köszönetemet, édes barátom, hogy mali ominis nevedet elváltoztatád. Régen óhajtottam azt, s tudod nem szükség mondanom miért. Kérlek maradj meg mellette, s nem csak könyveidben, hanem az életben is. Én ha német, s német-író volnék, magamon nem hagytam volna a *Lafontaine* nevet, sem a *König* nevet nem, ha strassburgi nyomtató volnék. Quod sis, esse velis.

Édes barátom! írj a mit akarsz, tégy a mit tetszik, az mindég jó lesz, mert Te nem vagy az, a ki a mit tészesz vagy írsz, sokszori figyelmes vizsgálat nélkül csinálja. Az ezidei Auróra megolvasása olta én mindenek felett a sokszínű és sok mezőken ragyogó Kisfaludy Károlyt, Bajzát, s a Cserhalom egyetlen hasonlíthatatlan éneklőjét szoktam csudálgatni. Divûm genus! Ide számlálom a lágy, a lelkes Kovacsóczyt, kinek tavaly egy dala, most egy másik (Zeng a liget — és Mari a parton áll) méltó tárgya csudálásimnak. Csak várd, mi lesz nyelvünk, mi lesz literatúránk a maga confessáriusai s martyrjai által. A Te neved nem sülyedhet homályba. Válaszd magad a mezőt. Aderit vocatus Apollo.

Oly lelkü barátomnak, mint Te vagy, az én csomóim mindég nyitva állanak; Néked azért is nyitva állanának, hogy szedd rendbe, mert a hozzám irt levelek inkábbára mind össze vannak szórva. De azokat sem kezeim közzül ki nem adhatom; megbántanám az által azokat, a kik irták, sem itt nem külömben, mint ha magam oldala mellett volnék a redactornak, azt pedig reményleni nem lehet, mert házamnál még esztendeig sem fogok lakhatni az újhelyi (Zemplény vgyei) archivum végig tekintése miatt. S ha a diaetának vége lesz, Pesten kell lennem, perem revisiója miatt. De a Ráday már bekötve álló leveleiből keveset is lehet tanulni a célra; s a mit felőle tudok, kis részben szabad elmondani. Verseit, a mint életben lévő unokája mondá, elégette valamely bal tartalékból egy nem ismert kéz; hihető a nagy világban ragyogó menye. A mi nyomtatásban megjelent, felleled a kassai Muzeumban, Orpheusban, Helikoni Virágokban saját neve és N. Y. betük alatt. Berzsenyi felől hirt vehetsz Szemerétől, ki őtet ismeri. Leveleit általküldhetem, mert azok külön csomóban állanak, itt lévén verseinek tulajdon kezével irt példánya is, melyből az első kiadás vétetett. Bár azokat újra kiadnák! mert a lelkes, de nem szemes (rövid látású) Helmeczy sok botlásokkal, kivált az interpunctiókra nézve adta ki.

Mit irj felőlem, Szemere elmondja. Azt, a miről szóllasz, miattam bizvást mondhatnád, de a dolog miatt nem, mondhatod: úgy kell megérintened, hogy magadnak bajt ne csinálj. Az én életem ott szép, sőt rettegés nélkül mondhatom, dicső tettekkel ragyog. Ilyen az, hogy négy embert, ki naponként 4 krból élt, veszedelmes útakon tápláltam négy holnapig, s utóljára is rajta vesztettem, de már akkor, midőn 48 óra múlva mindennek vége volt.

Stettner barátunk is gondolkozik, sőt készit már, efféle. Ne tartsd szándékodat titokban előtte.

Thewrewk nekem megküldé kőre metszett képét. Az előttem kimondhatatlan kedves volt. Bár Bajza is és több társaink metszve volnának! s annak kezétől a kiétől Ponori. Én meg nem foghatom, mint lehet azzal dolgoztatni, a ki Ken-

deresit és Berzeviczy Gergelyt adá a Tud. Gyben. Kenderesi úgy Kenderesi mint én vagy Te; Berzeviczyre pedig csak az orratlanságról lehetne gyanítani. Falun lakván, nem tudok semmit azon szép világ felől, melyben lélekben élek. — Ha írsz, ne feledd tudatni velem, ha Döbrentei kétszeri jegyváltása után feleséges ember-e már. Azzal a barátommal sok történt, miolta nem láttam, a mit meg nem tudtam gyanítani, s pirúlok magamban, hogy meg nem gyanítottam. Nagyon hozzá szokott a corrigálásokhoz, s néha ott is corrigál, a hol nem kellene.

Köszönöm szeretetedet Emíl eránt. Az lelkes gyermek, és ha Pesten lehetne, meglátnád, mire nem vihetnétek. Patakon nem az, a kinek óhajtanám, s háznál, környülállásim nem engedik, hogy neveljem. Házi tanítója (Patakon) neheztel, hogy inasával tart. De az inasa a legeminensebb gyermek a rhetorikában, hol Emíl is van; s én kimondhatatlanúl örűlök, látván hogy Emíl ezt a *Pataki Jánost*, ámbár inasa, mint tiszteli, mint szereti, legkedvesebb falatját mint osztja fel vele; de mind ezt úgy teszem, hogy Emíl nem tudja, ha javallom-e vagy neheztelek én is. Én gyermekeimre nem szeretek dudogni, és csak akkor tudják nehezteléseimet, midőn villámlok és mennydörgök; de Emíl lehetetlen hogy fel ne érje hogy 67 esztendős atyja, a ki a jófejű gyermeket gyönyörködve csókolja öszve, ha szűrben jár is, úgy ellenzze a Pataki Jánossal való barátkozást mint mások. Ez a Pataki egykor csillag lehet a hazában; az iskolában már az.

Sietek, és így még egy kérést. Menj mindjárt Kisfaludyhoz és Vörösmartyhoz, s mondjad nekik, és Stettnernek, hogy nyugtalan várom az időt, melyben perem miatt majd Pesten kell lennem, hogy őket láthassam. Aurórának recensiója most van sajtó alatt Ellingernél Kassán. Ott leginkább a *Volna szárnyam* és a Bajza *szép Bordala* vonta magára figyelmemet. Cserhalom különösen érdemel magasztaltatni. Ezt a két nagyunkat, s Kovacsóczyt forgatván szemem előtt, kedvem volna elmondani: *nunc dimittis servum tuum Domine.* De én még sokáig nem szeretnék dimittáltani, mind gyermekeim miatt, mind hogy a ti fényeiteket láthassam, lelkes istenfiak.

Paziazi felöl, hogy valamit tudhatok, nagy nyereségül veszem. Őtet mind én, mind feleségem, sokat emlegetjük, s kínunkra volt, hogy nem tudhatánk, hol van. Őtet, Vitkovicsunkat, Szemerét, Kölcseyt szives barátsággal csókolom.

XX.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, junius 23. 1826.

. . . Olvastuk a recensiót. A Kisfaludyról, Bajzáról, Vörösmartyról mondott itélet kétség kivül való . . . De Irántad való tiszteletem nem engedi, hogy bármit titkoljak Előtted. Minden leveleidet mi barátok egymással közölni szoktuk, s mily öröm az nekünk, Tőled levelet venni, elképzelhetd. De mint hüledezünk, midőn látjuk, hogy némelyek iránt mily rettentő tévedésben vagy. Nekem igen nehéz személyekről itéletet mondanom, mert magamat sem ismerhetsz; s mennyire nem lehet levelek után valaki charakterét ismerni, világos, mert Kov . . yt és T . . öt becsülöd. De az én levelem Nálad fenmarad, s már ezért nem irhatok Neked ezen emberekről egyebet, mint tiszta igazságot. Nem említem, mily véleményben legyenek itteni társaink Kov . . irásai felől, de az *ember K* . . . . . Rád bizom, menyire kelljen és lehessen a literátort az embertől elválasztani. A lágy, a lelkes Kov . . egy Budán Pesten elhiresedett adósságcsináló . . söt . . . S említsem-e hogy a consiliumot, hol harmad éve practicáns volt, becstelenség miatt *kellett* elhagynia? — S hát T . . .? . . . A férfias, és másokról csak jót hinni szerető Stettner egyszer az utcán látta vele Bajzát, kire ő tolta volt magát, s irtózott tőle, mig közelebbről nem ismertettük meg vele. Különben T . . . az, ki gróf Dessewffynek a diétán vállát veregette! . . . S a gróf, bár sokat megfordúlt a világon, még is bizodalommal van iránta! Ki ily férfit is el tud vakítani, látni hogy érti mesterségét. K . ., T. és Bors salakjai az irói testnek, miattok maholnap szégyen lesz magyar irónak lenni, s mert ezek legnagyobb lármát csinálnak, quasi az irók repraesentánsainak kezdenek tekintetni a sokaság által. Meny-

nyire fájlaljuk, hogy Te ilyekkel összeköttetésbe keveredtél, s a közönség előtt mutatsz hajlandóságot irántok. T . . . kávéházakban mutogatja Erdélyi Leveleidet, s dicsekszik hogy reá bíztad kijavítás végett . . . . . .

Egy kérésem van Hozzád . . Azt mondják hogy hireidet az írókról szereted közölni leveleidben barátiddal. Az enyéimet, kérlek, ne add tovább, legalább ne említsd nevemet . . .

Hogy Szemere és Kölcsey engem szeretnek, azt Neked köszönhetem. Az Élet és Literatura új kötete augustusban okvetetlenül kijő. A kiadók távollétében rám van bízva a róla való gondoskodás. Mind ketten ma az egész délutánt nálam töltötték, és szívesen tisztelnek; Szemere azt izeni, hogy a philologiai tárgyak, a Bercgszászién kivül, most még elmaradnak. Én felette örülök ezen intézetnek, s ha a mint kívánom, sok vevője lesz, azt talán folyóirássá lehet átváltoztatni.

D . . . . ről csak annyit szabad megírnom, hogy minekutána az esküvés napja már közelített, azt mondta hogy a leánynak izzad a keze, s azért nem veheti el. Most megint itt van. Pozsonyban nagy rollét játszott. Szerencsés lesz-e az az influxus, melyet a felállítandó akademiára gyakorol már jóelőre? majd elválik. Privát hír azt rebesgeti, hogy a fizetett tagok ezek lesznek: Döbrentei (talán praeses), Kazinczy, Vitkovics (cassae perceptor), Horvát István (secretárius), Szemere, Kisfaludy, Kölcsey; becsületbeliek Kisfaludy Sándor és Vörösmarty. Mennyi hiteles e hírben, nem tudhatni.

Stettner barátom Budára tette át állandó lakását, s a consiliumnál fog practizálni. Tegnap előtt hozta le Komárom vármegyéből feleségét. Nyolc esztendeig szerették egymást. Ez több charaktert mutat, úgy hiszem, mint bizonyos emberek.

Junius 24.

Nem mertem elküldeni a levelet; féltem, bal néven veszed. Közlém azért Paziazival Stettnerrel, Vörösmartyval, s mind azt mondták, jót teszek Veled általa. Harmad éve, tán Kassáról írt levelemben is érintém a dolgot . . Nem akartalak tovább is tévedésben hagyni.

XXI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, junius 27. 1826.

Schédel Ferencnek Kazinczy baráti szíves idvezletét.

Nekem semmi nem lehet kedvesebb mint az a bizodalmas tartaléktalan bánás, mely hozzám ezelőtt negyed nappal írt leveledben szóll. De te is, és azon barátink, a kiket megnevezsz, megengeditek hogy épen úgy szólljak veletek tartalék nélkül és bizakodva.

Igen is, én szeretek oly híreket másokkal közleni, a melyeknek vétele nekem örömet csinált. Azt hiszem, hogy az lelkem tisztaságának s jószívüségemnek csalhatatlan jele; valamint annak is, hogy én magamat nem szeretem és nem tudom oly valamely felsőbb nemü valóságnak tekinteni, a kinek ne légyen kötelessége mások eránt, a mi másoknak az őeránta. S mely hírek lehetnek azok, a miket barátimnak, és kivált az ügy barátinak az ügy dolgai felől ne adjak? Kedvetlenséget okozni másnak, a ki nekem örömet csinála, hálátlanság, és ettől magamat óvni fogom, óvni tudtam. De ha az ártatlan hír közlése is, a mit más kedvetlenséggel veszen, hálátalanságra, barátság elárúlására fog magyaráztatni, szeretném tudni, mit írunk úgy egymásnak? Titkot tartani én is tudok; nem régen is adtam példáját: de az ártatlan hírközlést véteknek soha sem tartottam. Az ilyek eránt elmondhatom én is Terentz után: Totus rimarum sum, hinc et inde perfluo.

Ismerem én azokat, a kik engem e részben vádolnak, de magamat nem mentem. Az a bajok, hogy feleken nem vagyok, és hogy nekik volt az nem kedves, a mi kedves volna, ha hízelkedett volna ínyeknek. De hagyjuk ezt: kiki tudhatja e részben mi szabad, és mi tilalmas.

Édes barátom, másoktól is tudom már nagy részben a mit Te nekem nem vad indúlatból, hanem intésképen írsz, s a mit oly férfiak egy szájjal mondanak, nekem arról kételkednem nem szabad. De midőn valamely dolgozás érdeme felől van szó, mi közünk nekünk a dolgozó charakteréhez?

Épen ma vevém Kassáról a Minerva legújabb íveit, hol a Hebe és Auróra becslése áll. Én abban egészen elmondám azaz általvevém ezeket: *Volna szárnyam* etc. *Boldogok mi* etc. *Mari a puszta szirten áll*, és a Vásárhelyi dala *Lesujtott fővel*.. A hely nem engedé, hogy az általam nagyon becsült Cserhalmot is kiírjam: de reménylem, egy olvasóm sem fog azzal vádolni, hogy azt kevésbbé becsültem mint illik. Ha a Te barátid oly tiszteletes férfiak nem volnának is, a milyeknek őket én is hiszem, sőt ha őket épen az a mocsok terhelné is, a melyet egy valakiről említesz; én ezen isteni lélektől ihletett darabok felől egyebet nem mondhatnék.

Erdélyi Leveleimet megolvastatám azzal, a ki ott született és azt a földet ismeri, s így tévedéseimet kimutathatja, s örvendek, hogy azt ő látta, s megengedem, azaz, megbocsátom neki azt a mosolygást érdemlő gyengeségét, hogy magával paradírozni akart. A vállveregetés nagy neveletlenséget is mutat, nem csak szerénytelenséget; és ha a tett megtörtént, bánom, hogy az a nemes lelkű férfi értte a tevőt barátságosan meg nem feddette: hiszen az oly feddés *jótétel*. Tudnotok kell azon felül, hogy ennek az embernek igen nagy érdeme van előttem: — a testvérem fija beszéli, hogy őtet minden nap meglátogatta, oktatta, intette, tüzelte. Egyébiránt őfelőle is kénytelen vagyok azt mondani, hogy hiszem a mit írsz s barátságos intésedet szívesen köszönöm, s követni fogom. Nekem örök törvényem, s reménylem, ezt tapasztalni fogjátok, hogy a darab becslésében nem veszem tekintetbe barátimat, ellenségimet, noha ezt sokan, és *előttök jó okokból* nem hiszik, s szeretem szerethetni, a ki szeretett darabot ada. Ha ezt nem lehet, a darabot szeretem. Bírónak nem szabad tekinteni a személyt. Kit szeretek én úgy mint Szemerét? De mind az, a mit Szemere ada, nekem nem Remény és Emlékezet. S Kisnek, Dezsőffynek, Berzsenyinek nem csudálom minden darabjaikat: némelyikét igen, s irígyelve.

Ignotos fallit, notis est derisui. — Ezt leveledben egyik cikkelyére, s szeretném ha kitalálnád, melyikre. A szemtelen süffisance rettenetes dolog: de néha célt éret.

Stettnernek házasság ára baráti áldásomat, sőt ha az kevélyen nem hangzanék, atyaimat. De egy szerencsés férj azt elmondhatja szemtelenség nélkül.

Igaznak halála engem nagyon levert. Én folytatni fogom dolgait, de más formában, más név alatt, és úgy, hogy igyekezetem a Kisfaludyéval össze ne ütközzék. Adják isteneink hogy Kisfaludy sok esztendőkig vihesse Aurórájját. Jelentsd ezt neki a legszívesebb idvezlet mellett, s köszöntsd barátidat, kik barátim lesznek nekem is. K — felől rég olta semmit nem tudok. Jobb csillaga fordítson el róla minden veszedelmet. Élj szerencsésen és szeress.

XXII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, julius 10. 1826.

Sokkal, igen sokkal tartozom Neked, hogy utolsó levelemet úgy fogadtad, a mint látom hogy fogadtad. Tőled függött azt balra is magyarázni, s ezt velem éreztetni: de Te oly jó voltál engem félre nem érteni, s Hozzád való nyíltságomat ezentúlra is kötelességemmé tenni.

Megnyertem Stettnert Kézikönyvem számára. Így hamarébb is elkészülhet, mert bizony nem sok időm marad a sok collegiumi óra miatt; s mert ő kész a maga számos jegyzéseivel segíteni, teljesebb is lesz. Egyesült erő mindég jobbat adhat; szellemem iránya pedig és véleményeim poesisunkról nem könnyen egyeznek valakiével inkább mint az övéivel, ámbár keveset voltunk személyesen együtt, s ezen egyezést ansichtjaim helyességének kezeséül szeretem venni. Szeretem is, s azért szívesen osztozom vele a becsületben is.

A mennyire emlékezem, Bároczi biographiájában két munkája nincs felhozva: 1. Amalia Történetei . . Bécs 1810. 2. A mostani adeptus . . Bécs 1810.

Dulházy úr tőlem sept. első napjaiban egy értekezést veend a szerbus népköltésről, német után dolgozva; az Élet s Lit. számára pedig Szemere kérésére folyóirásainkról irok

egy értekezést. Kérlek, ne sajnálj tudósítani, mért szűnt meg a M. Muzeum, mért Orpheus? . .

Várva várom a Minerva második negyedét. Almanachjaink recensióira már tavaI akarék észrevételeket írni, s jó hogy nem írtam. Az egyiknek szerzője a gróf (Dessewffy József), s az ő haragját felingerelni veszedelmes. Kevesen vannak, kik tűrik a gánesot, s egy szó örökre ellenséginkké teheti. Te meg fogod engedni, hogy recensióidra észrevételeket írjak; de nem a Minervába küldöm, hol teli csillagozzák az embert jegyzésekkel. Vagy ne adják, vagy közöljék előre az íróval jegyzéseiket, hogy vagy visszavonhasson holmit, vagy legott védhesse magát. . .

XXIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, jul. 31. 1826.

Schédel Ferencnek baráti szíves idvezlést.

Örvendesz hogy a szerint vettem leveledet, a mint óhajtád. Nem tudnám az oly szép bizakodást, az oly szép intést mint vehetném külömben. Mit becsülhetünk úgy, ha nem az olyat? A két nem barátid felől rég olta semmit nem tudok. Sajnálnám ha az egyiket zavarjai elölnék. Dicső elme, s kivánnám hogy ezerekig éljen.

Stettnernek levele együtt jöve a Tiéddel. Mind neked, mind neki az nap felelék, de a Néked szóllót újra kell írnom. Hirtelen kelle kiszaladnom feleségemhez, gyermekimhez, s a levelet asztalomon felejtém, s örülök hogy az itt maradt. Köszöntsd szívesen Stettnert, s add által ezt neki.

Recensiómra, és valami tollamból folyt, Te, sőt minden más írhatják a mit akarnak. Vagy nem kell írni, vagy szabadon kell. Barátságnak, hidegségnek, az olyanban nincs helye. — Minerva még sem kész, a mint tudom azért, mert az Igaz halála oda rekeszté az Ürményi képét. Ellinger őrá bízá a képek metszését. Az életírást Ellinger velem dolgoztatá. Én Ürményit 1782 olta ismerem, s diesekedhetem sok-

szor éreztetett kegyeivel. A mi kész vala az ivekből jun. 27-kéig, Ellinger nekem megküldé, én pedig Bártfaynak adám által, hogy láttassa Kisfaludyval az Auróra becslését.

Báróczynak általad említett két munkáját csak egy bécsi antiquarius indexéből ismerem. Midőn utólszor valék vele, azok még nyomtatva nem voltak. Akkor adá ki, midőn a nagy Napoleon Bécsben volt. Úgy hiszem, hogy a munka nem ismerete kevésnek lehet kedvetlen. Én igen ohajtom látni, s fogom, ha hozzátok lemegyek.

Orpheusom elakadt, mert elhagyám Kassát, s Landerer panaszkodott, hogy nem kél. — A kassai Muze umot a Batsányi reá veszedelmet hozott verse: Nemzetek, országok etc. akasztá el. Én ezen emberről nem szeretek beszélni, mert mi egymást soha sem szenvedheténk. Horányi szerette s elszelesítette. Maga akkor talán húsz esztendős gyermek, s diurnista Kassán, uralkodni akara, s Barótit meg is nyergelé, hogy Batsányi vala az öreg, s az ősz Baróti a gyermek. Hallgatok bajaim felől: de elmondom mint bánt Barótival.

Ez és Rájnis vastagon veszekedének. Batsányi is összeakasztá vele kerekét. Batsányi együtt dolgozott Barótival, Baróti mellett Rájnis ellen. Landerer nekem postán küldé meg a Rájnis által fordított Virgili Eclogák egyik ivét ujságképen. Barótinak akkor nyomtaták verseit in quarto; Batsányi azt tanácslá, hogy ugyan azon Eclogát fordítsa Baróti is, meghaladni igyekezvén a Rájnis fordítását, s nyomtattassa könyvébe, mintha azt ő a Rájnisénak látása előtt dolgozta volna. Rájnis meg fogja ölni magát szégyeltében, hogy a Barótié jobb. Egész élte ilyen mesterségekből van szöve. Kiszabadúlván Kufsteinból 1796., Bécsben kereste kenyerét. Somsics Lázár, Báróczy s mások hópénzt rendeltek a birtoktalan pénzetlen embernek. Somsics egy deák ódát irt; valóban tüzest, szépet: Ad arma cives, nobile fortium sangnen virorum etc. s Batsányinak adta, hogy azt mutassa be a császárnak, mint magáét, s Batsányi mint magáét mutatta be. Azonban szilaj lelke a maga jóltévőjét addig bántá, míg ez eltépte magát tőle, s őtet marha embernek titulázta, valamikor felőle szó volt. A jottista Barótit ő tevé ypsilonistává, annál fogva

Kir. Horthy Miklós-Tudományegyetem KÖNYVTÁRA SZEGED

hogy a jottismus protestáns mód!!! — Hogy Verseghyvel mint leve egy test, egy lélek, noha egymást nem szenvedhették, képzelheted mint történt. Ypsilonista mind a kettő, *s ez elég ok.* Bohó emberek! s méltók egymásra. A mit a Faludi Versei megett rólam mond, neki nagyon köszönöm, szeretem hogy tudja a világ, hogy mi ketten egymást nem szenvedhetjük. — A Füredi Vida név alatt (írt) recensio Verseghyre mutat, s a Tud. Gynek a Verseghy kezével vala leírva, de az alkotás, a halmozva tett citátiók azt kiáltják, hogy az a Takács József tollából folyt, s talán non sine numine Batsányiano. Eléggé brutális írás, hogy e gyanúra vetemedhessek. — De az ily embert csak gyűlölni szabad, nem soha bántani.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Vörösmartyt köszöntsd nevemben, s mondjad, hogy Cserhalom nekem is az, a mi minden jónak. Ő nekünk nagy díszünk. — Bártfay láttatni fogja veled a Minerva említett íveit. — Csudálni fogod hitvesét [1]). Az tiszta és nagy lélek.

XXIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL ÉS STETTNER.

Bátorkodunk ezennel munkánkat [2]) hathatós pártfogásodba ajánlani ; s e célra, kérünk, méltóztassál hirdetésünk példányait oly férfiak közt osztogatni, s azt ajánlani, kiktől reménylhetni, hogy egy literatúránkat ismertető munkától a csekély árt nem sajnálják.

Neveinket titokban kérjük tartatni.

XXV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Újhely) aug. 11. 1826.

Schedel Ferencnek Kazinczy baráti szíves idvezletét.

Édes barátom, a hirdetéssel mind azt fogom tenni, a mit a dolog fontossága, és a te megbecsülhetetlen barátságod

---

[1]) Kit ő ekkor hozott haza Zemplényből Pestre. *A kiadó.*

[2]) A m. költészeti kézikönyvet. *A kiadó.*

érdemel, kíván, parancsol. Mit nyerek vele, nem merem mondani magamnak, mert ez a táj nem örömest veszen *könyvet*, s képzelhetd, minek tekinti a *verset*: az itt nem *mesterség*, hanem *kedves játék, enyelgés*. Nem elég; azt vedd még hozzá, hogy ez *német könyv*, s *magyarból fordítva*. De nem ijesztelek el előre; csak arra kérlek, hogy ha reményed megcsalna, ne vedd azt hidegségnek, s ne engem vádolj; hanem az időt. A mesterség és annak szeretete nem profánus portéka. — Még jobb! azt fogod mondani, s bár csak az avattaké maradhatna! Minden bizonynyal jobb, de szándékod úgy nem segéltetik.

Minekelőtte a nyomtatást elkezdeted, kérlek, s igen nagyon kérlek, tudasd velem, mely darabjaimat van szándékod felvenni, hogy ha rajtok igazitottam, azok ezen igazítások után nyomtathassanak. S itt nem lesz elég a sonett, vagy epigr., vagy óda s epist. címjét említened, mert némelyikének *címjét* megváltoztatám, s rá nem ismernék; hanem *első két három szavát* is emlitsd. — Tovább arra kérlek, hogy a mit rólam mondatok, engedjétek látnom; nem mintha tömjént kivánnék, — az csak isteneket illet, — hanem hogy a dátumok hamisan ne tétessenek fel; és ha talán az elísio és egyéb említtetnek, hogy elkerültessem veletek az oly botlásokat, az involuntariust és voluntariust a milyekkel Horváth József Elek tölté el a maga csudálkozásaim nélkül nem olvashatott értekezését a Tud. Gyben. Azt vélem közölheté vala elébb, s bizonyos lehetett, hogy megcsipkedéseiből egy szót sem törlék vala ki. Én nem szégyenlem hogy elidálok, s minthogy nem szégyenlem, miattam Horváth József Elek, s mások mondhatják a mit akarnak. Mondhatd Te is, édes barátom; de ha mondod, mondd úgy, hogy azt ne kelljen mondanom, a mit Horváth József Eleknek — azt, hogy nem csudálkozom, ha ő szóll úgy.

Egyedűl azért ohajtom látni, a mi felőlem lesz mondva, s reménylem, teljesíted kérésemet. Sőt jónak látnám, ha azt mind azokkal láttatnád, a mit felőlek mondani fogsz.

Van egy valaki, a kivel közlém a mit mondani akarék. Nem felelt. Én kiadtam. Akkor mondá panaszolva, hogy ő

ott nem született, mert az hitvese birtoka, s engem vádolt, hogy pletykázok, azaz, hamis hírt közlök és költök.

Láttad-e már a kassai Minerva 2-ik füzetét? Egy értekezés van benne a magyar nyelvről (közlé Dulházy Mihály). Tudod-e ki dolgozása? — Örvendj jelentésemnek:

A gróf Desöffy József *Aurél* fijáé. Örülök a lelkes s nagy tudományú ifjúnak, mintha fiam volna, s örülök tiszteletes atyjának és anyjának.

Hát az Auróra recensiójára mit mondatok? Vörösmarty reménylem érteni fogja, hogy Cserhalma nem hidegségből van elmellőzve. Tisztelettel említettem, mert tisztelést érdemel. De a Ráday-nemű versezet becsét kelle éreztetnem, s kimutatnom a technicai botlásokat. — Az elfogá a helyt.

Bártfaynénak minap írtam enyelgve s németül. Egy barátnénk édesen nevette tréfámat. Lefordítám azt versekbe, s ma küldöm Bártfaynak. Vedd te is. — Élj szerencsésen. Várom kérésem teljesedését.

Bártfay Lászlóhoz.

Két szeretőt éltök legédesebb
Órái közt megháborítani,
Nagy vétek, bűn, sőt épen kárhozat!
Megyek tehát; de hadd mondjam, hogy én
S egy összevagdalt, szúrt, és lőtt lovag, (Major Bartos úr)
Ki, bántva látván a jót, vad gyötrőjén
Kész bosszút állani béna karral is,
S kiket te sem gyűlölsz, két asszonyink: (Bartosné és a feleségem)
Ha Josephine nem lesz oly szerencsés
Mint eskeidnek hitte, rád esünk,
S kikapjuk, boldog rabló! karjaidból. —
Hallgat; titokban hullnak könnyei!

XXVI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pozsony, sept. 9. 1826.

Épen induló félben voltam, midőn Kisfaludy kére, hogy, ha írok Neked, küldeném meg Kovacsóczynak ezen darab-

jait. Hozzá már későn érkeztek, s Náladnál senki jobban nem használhatja.

Mihelyt Bécsből visszajövök, hová holnap megyek Bajzával, többet írok. Addig is stb.

XXVII.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Pest, oct. 25. 1826.

Adja az ég, hogy még sokszor láthasd felderűlni a hol napi napot! hogy még soká élj hitvesednek, barátidnak.

E hónap elején fejtém ki magamat Bajza karjaiból. Rodaunban (Bécs felett) meglátogattam Gaal György bátyámat; beteges, azért kézikönyvemet új fordításokkal nem segítheti; különben a munka plánuma javallását teljesen megnyerte. Ugyan így javallta Mednyánszky is Pozsonyban, s mások is, de praenumeránsaink száma mindeddig csak — 60 körül áll. S mi ez arra, hogy a munka világot láthasson? November végeig elválik, kiadhatom-e.

A mi felveendő darabjaidat illeti, társamra biztam megválasztásokat. A mit Rólad írunk, kötelességünknek fogjuk tartani Veled jókor közölni. Szentmiklóssymnak még e héten írok.

Vajha betöltenéd minél elébb közös óhajtásunkat, és Sallustot meg Horácot kiadnád! Az Irisnek egy dolgozó társa figyelmetessé tette ezekre a publicumot, tedd, hogy a köz várakozásnak hova hamarébb megfelelj.

Utolsó leveledben azt irád, hogy Vörösmarty az almanachokról szóló cikkelyben lett elmellőztetését nem fogja hidegségnek venni. A mi engem illet, nyíltan szólva, én ezt részrehajlásnak tulajdonítom. A recensio címe ki nem zárja ugyan a generális észrevételeket, s így a mi a Ráday-nemű verselésről mondatik, annak kiemelése igen is foglalhata ott helyt, de azt soha sem fogom hinni, hogy az szükségesebb volt a Cserhalom méltatásánál. Mondod, hogy tisztelettel említetted. Ha az tisztelet, hogy „szép“nek mondod Cserhalmot, marad-e mérőpálcánk, melyhez szabhassuk bizonyos szeren-

csétlen fejek iránt való „tiszteletedet“ ? . . . S nem haladás-e, ha egész esztendőt át csak öt valóban jó verset kapunk is? Mert a többiből semmit sem csinálsz. Kisfaludy elegiája, Bajza éneke A Szépekhez, s a nem új, de ideamenetelre, érzésfejlésre, nyelvre *gediegen* „Fajdalmak,“ aztán Kölcsey dalai, ezen *egyedül való* díszei az idei Hébének, vagy — ha ezek apróságok — Szalay Benjámin víg elbeszélései, Kiss Károlynak *nálunk* valóban dicséretes elbeszélése és anekdotja, Kisfaludy dramatizált anekdotja Mátyás Deák, Bártfaynak (noha helyenként dagályos nyelvü) szép novellája, csekély itéletem szerint nem érdemeltek teljes elmellőztetést, Horvát Endre töredékében pedig a kritikus sok gáncsot mutathatott volna ki, melyek Horvátra nézve ugyan nem lettek volna foganatosak, de hasznosak aesthetikai mívelődésünk elébbvitelére. Hogy Kovacsóczy Marija Schiller Hérójából támadt, hiszem, de hogy schilleri szellemben, azt ugyan nem látom. Vásárhelyiről nem szólok, mert nem érem fel . . .

A Minerva III. negyedét Rösler már hirdette, de a könyvárusoknál még nincs meg. Szemere igen nyugtalanúl várta, s hétfőn estve nálam lévén, azt tanácslám neki, küldene R-hez. Tette, és estve megérkezett a füzet. Én eliszonyodtam. Szemere és Kölcsey még azon éjjel megkészitették a feleletet, s más nap estve már letisztázva olvastam. Thaisz eddig már szedeti a Tud. Gyűjt. octoberi kötetébe.

XXVIII.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Pest, oct. 31. 1826.

Tegnap hozta el Bártfay csomódat Kisfaludyhoz, s én e pillanatban hozom tőle. Vedd érte hálás szivünk legmelegebb köszönetét, szeretett Férfiu! A Síposhoz irt epistola annyival inkább lepett meg, mert Kölcsey épen tegnap javasla, hogy *azt* kérjem Tőled. Elgondolhatd mily örömem volt, hogy megbecsülhetetlen szivességed kérésemet igy megelőzte.

Kölcsey azt beszélte egyszer nekem, hogy több évek előtt önbiographiádhoz fogtál, s hogy nagy veszteség lenne, ha be nem végeznéd: az nemzetünk belső életének is ama

korban historiája fogna lenni. Sürgetve kérlek tehát erre, most és mind addig, míg reá nem adod Magadat. Jelenben mindazáltal a mi célunkra kevesebbet kérek, s még is sokat. Közöld velünk azon biographiai dátumokat, melyeket szabad lesz feldolgoznunk. Hívebb és melegebb szívekre, hidd el, nem bízhatod nálunknál. Verseid választásáról conferentiánk még nem volt, de mihelyt lesz, tudósítlak.

Még egyet! Mindenre a mi szent, kérlek: félre ne értsd soha nyíltságomat — ez megfosztana lelkem nyugalmától.

XXIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedel Ferencnek K. F. baráti szíves tiszt.

Rosszúl érzem magamat, s félek a jelenségektől. Röviden felelek oct. 25-d. írt leveledre, melyet a későbbi, együtt a Stettnerével, egy postával előze meg.

Írisz nem monda valót: Én a Horátz Epistolájival kész nem vagyok. Szalluszttal igen.

Jól mondod, hogy részrehajlással vagyok Vörösmarty eránt. Hogy azt ismerd, jer, s lásd, mint tanulja fiam scandálni a hexametert Zalánon, mint tanulja érteni a poetai szóllást Zalánon, s midőn vele olvasom Zalánt, mint tanulja ellágyúlt, elváltozott hangomon ismerni a nemzet *nagy díszét.*

Cserhalom nekem annyi, mint egy egész poema, s nem számlálom a kissebb dalok számába. Zalán és Cserhalom felől én is együtt akarok szóllani, s hogy eddig hallgaték, nem hidegségre mutat. A Guzmics Theokritja felől sem szóllék még, pedig Guzmics szeretvé érzi magát tőlem.

Én Marit schilleri manírban dolgozott dalnak és szép dalnak ismerem; szép dalnak a Vásárhelyiét is.

Praenumeránsod nálam egy sincs. Báró Vay Miklósnak jelentésedet azon kéréssel küldém meg, hogy a pénzt juttassa kezedhez, a mire neki ezer módja van. Nem restellek semmit effélét: de ez a táj nem szereti az előrefizetést. Ha meglátják a könyvet, akkor itt is vesznek. Óhajtom, s nagyon óhajtom, hogy szándékotok boldogúljon.

Ne vedd balúl, ha az ide zártak megadattatására kérlek. Élj szerencsésen.

Ágyban, nov. 6-d. 1826.

XXX.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, jan. 5. 1827.

Szemeréné assz., ki épen most érkezett meg Zemplényből, nem halla semmit betegséged felől, s ez azon hitet hagyja táplálnom, hogy a baj, melytől féltél, ki nem tört. Buzgón kérem a végzetet, hogy még sokára, igen sokára nyújtsa drága életedet! Mely fajdalmas volna nekem azon édes szokástól megválnom: Téged élni s reánk figyelmezni tudnunk!

Ó légy azon, hogy mit az Irisz levelezője Horácra nézve hamisan hirdetett, az minél elébb valósággá légyen! Mely szép bosszú volna ez e hazudságért!

Kézikönyvünknek csak az első kötete fog a József-napi vásárra kijönni, s az Veled fog bevégződni. Azért hadd kérjem újra biographiádat! Nem akarok a folyamból meríteni, midőn a forráshoz járulhatok! S a cikkely Veled láttatva lesz, s törölhetsz és változtathatsz benne kényed szerint. Azért ne vond meg tőlem *bizodalmas* közlésedet!

Kölcseym holnap indúl Csekére. Az Élet s Lit. II. kötete sajtó alatt van, s egyebek közt Kisfaludytól foglal magában egy új vígjátékot 3 felv.: A leányőrző. Charakterdarab. — Fenyéry és Bajza tisztelnek, én kegyeidbe ajánlott stb.

XXXI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedel Ferencnek Kazinczy Ferenc baráti szíves tiszteletét.

Édes barátom, Sedriai ülésünkben vettem leveledet, együtt a gróf Dezsőffy József levelével József öcsém eránt, ki Zoltán Mihály barátjával első vala azok közt, kik a pofonvert Szucsicsot a dictatúrából kitaszították. A törvényszék végével ebédre menénk, s ott nehány ízben kelle felolvasni a grófnak francia

atticismusával eltölt levelét, s az addig tartóztata, hogy alig maradt időm, Neked felelni, mert a posta még ma estve indúl. Vedd jó neven tehát, a mit e tolongások közt adhatok.

Oct. 27-d. olta 68-dik esztendejét élem életemnek, s talán egyikét sem több és többféle gondok közt, mint épen ezt. Csaknem mindennap éjfélkor fekszem, virradtakor gyertyát gyújtok, s dolgom alig halad. Egész halom levelek várják tőlem a választ, s rég olta. Legyen ez mentségem, hogy kívánságodat biographiám felől nem töll yösítettem.

De ezt nem csak a sok dolog miatt nem tevém eddig. Csiklandós dolog magunk felől szóllani, s kivált nekem, kit szeretni oly sokan nem méltóztatnak. Csak nézd el Pestet. Nyugtot kívánnék vég napjaimra, nem karcolgatásokat. Te vigyázz, kérlek, hogy a mit rólam mondasz, nekem új ellenségeket ne csináljon, a régieket nekem ne dühítse. Megküldöm, a mit gondolok hogy kívánsz.

Hallom, valami fiatal plébánus Veszprém körül egy Mondolat-formát írt. Bizonyos lehetsz eránta, hogy neki felelni soha nem fogok, mint Batsányinak, és az övele egy gondolkozású, de, dicsőségére mondom ezt, nem egy lelkü Döbrenteinek. Ezeknek csak az a jó, a mi közönségesen van elfogadva, s nem árúl el idegen szint. Nekem az, a mi jó, és *kivált* a mi szép. D. is azt hiszi, a mint nagy okkal gyanitom, hogy engem bosszant a némelyek által tőlem megtagadtatott javalás. Sőt az engem kevélylyé tehetne, ha magamat hozzájok szeretném inkább hasonlítani, mint a magamnál nagyobbakhoz.

Horátz Epistolájit egészen le akarom fordítani, de én csak íhlés órájiban szeretem elővenni, a mi íhlést kiván. Ha áltesem a sürgetőbbeken, ezeknek állok.

Mig mások csomóként adják dalaikat, én mind azt, a mivel teljesen megelégedve nem vagyok, készebb vagyok elégetni, mint kiereszteni. Az én darabjaim azért nem jobbak; de legalább megvan rajtok a classicus szín. Epigrammimmal, úgy hiszem, hogy van valami okom megelégedhetni. Epistoláim, megiehet, hogy nem épen rosszak; de Epistolák.

Kérd Fenyéryt, hogy Bártfayhoz írt Epistolionomat nekem küldje meg. Nem lelem azt papirosaim közt, s Bártfaytól kérni szégyellem. Könyv nélkül nem tudom egészen. Ez a kezdete:

Két szeretőt éltök legédesebb
Óráji közt megháborítani ....

Fenyéry, Bajzát, Vörösmartyt, Bártfayt és asszonyát, azt a jót, azt a nemest, azt a lelkest, Szemerét és Szemerénét, tiszteld, kérlek, s ajánlj mindnyájoknak igen nagy becsű barátságokba. Élj szerencsésen édes barátom, és szeress, mint eddig. Újhely január. 12-d. 1827.

Gróf Mailáth nagyon örvende ismeretségednek, én pedig köszönöm, hogy levelemet neki megvinni méltóztattál. Nincs többé Pesten, a mint leveléből látom, kérlek csinálj borítékot erre, tudd meg szállásán hol van, s azt küldd utána. Engedj meg alkalmatlanságomnak.

Nem tudnál-e valakit a pesti vagy budai könyvárosok közzül, a ki a grófnak magyarra fordított Regéjit: *Magyarische Sagen und Mährchen* kisded nyolcadrétben, igen fejér és sima papirosra, ujonann öntött garmond hosszas-metszésű betükkel a maga rovására kiadja?

XXXII.

UGYANAZ UGYANANNAK.

Édes barátom, Óhajtom tettel bizonyítani be, hogy a mit kívánsz, és tőlem kitelik, szívesen teszem; de hosszas tünődésim után sem értem, mit írhassak úgy magam felől, hogy várásodat kielégítse. Magunk felől szóllani bajos, s ezek az örök félreértések, ezek a csúnya, világos vagy titkos összeszövetkezések, virrongások elkeserítenek. Falun lakom, távol társimtól, s igy a mi nekik az együttlét, nekem a levelezés vala; de látván hogy leveleinket kinyomtatják, akarnám, hogy egyet se írtam volna. Szemerénk felküldé nékem a te Kölcseydéit Döbrenteihez, s elborzadtam erre. Kölcsey Tassót játszik, nem poetai érdemeire céloz, hanem makacs hypochondriájára. Nincs szóm hozzá, kiki teheti magával a mit akar; s ez az Élet és Lit. I. kötete megérteté velem, mi

az, hogy ő (Kölcsey) annyi leveleimet válasz nélkül méltóztatott hagyni, s azólta tudom, hogy panaszait ellenem mással tudattá, velem nem. — Ezek a bánások rendesek; nem lelem fel magam bennek. Ha a Tassoismus cselekszi, ám legyen. De legyen, ha egyéb cselekszi is. Én nyugton megyek útamon, s ezt tudni nem fogom.

Én azt hittem, s hiszem édes barátom, hogy Te a felvött íróknak igen rövid notice-ját fogod adni; hogy az olvasó legfeljebb születése napját tudja, lakását, hivatalait, mellyeket viselt, s a mi az elmondást irói palyájáról érdemelhetné, péld. mit mikor írt, s mi ada reá alkalmat, hol lakott. — Imhol tehát, a mi eszembe jut, de téged arra kérlek, hogy használd azt vigyázással.

Születtem 1759. oct. 27-d. Ér-Semlyénben, mely Bihar vgyének postás magyar nyelvű helysége Debrecen és Károly, s Kálló és Nagy-Várad közt. Az anyám Bossányi s Nagy-Ugróci Bossányi Susána, egyetlen gyermeke vala Ferencnek, ki Biharnak fő embere vala, s dietai híres, azaz hív, követje. Ifjabb testvéreim 1. Dienes, Consiliarius, Biharnak subst. v.ispánja 1807. követje. † 1824. 2. László oberster Davidovicsnak magyar gyalog seregénél † 1807. 3. József, Alsó-Regmecen és 4. Miklós még élnek, s 3 leány.

Én Késmárkon esztendeig tanultam a német nyelv kedvéért 1768. Azolta mind végig 1779. Patakon.

Házi nevelőm egy oktalan theologus volt. A mit atyám az asztalnál vendégeivel beszélt, ha megkapta figyelmemet, én titkon papirosra vetettem (Anekdoták). A grammatika és még inkább a káté nem fért fejembe, de a német bibliában gyönyörűséggel olvasgatám azokat a tüzes prófétákat, még mikor nem parancsolták is. — Szerencsétlenségemre praeceptorom rá akada az én titkos commentáriusaimra, s panaszosan mutatá be az atyámnak hogy íme ezen firkálások miatt nem megy a gramm. és a káté. Az atyám megörült. Több esze volt mint praeceptoromnak.

Patakon syntaxisták is kezdének tanulni görögöt, de nem tovább mint az első declinátióig. Ezt azoktól kivánák, a

kik papságra akarták adni magokat, mi egyebek az alatt szabadok voltunk. Én hallgattam, de lopva. Egy lelkes professorom (Szent-Györgyi István) megpillantá papirosaim közt a görög declinátiót. Ijedve feleltem, hogy az enyém. Ez tüzelt, hogy üzzem, s álljak mindjárt Homérnak. Oly gyerek valék, és annyira nem volt segédem, hogy ennek neve elrettentett, s megelégvém, hogy Anakreont baktathatom.

A poesisban valék othon, de a négy soru stropha nem az én csemegém vala. Sokat tanultam meg Virgilből, Horátzból, s egy barátommal a Bodrog szélein mondogatánk a mit tanultunk. Ez deákká lévén, bibliothecariusnak tétetett. Elzárkozám vele, s míg ő a theologusokat, én szüntelen a medii et recentissimi aevi latin poetákat forgattam.

Rhetor valék, s hivatalt nem viselő atyám (a Calvin emberei akkor még nem lehettek vármegyetisztek) megholt 1774. mart. 20-d. Lelkes anyám — ah barátom, mely magyar asszony! — mindent elkövete, a mit boldogságunkra nézve jónak látott. Egy francia tiszt duellála Párizsban, s megszökék. Duellála Róma körül, s megszökék. Bécsben egy derék pataki deák egy cédulával küldé Patakra hozzám. Az anyám befogadta, 3 holnap múlva ismét ment. De én tudtam annyit, hogy már olvashaték; és ha iskolai esztendeimben Gessnernek a munkájit soha nem láttam is, a bibliothekának voltak francia könyvei.

Megjelene Kartigám, az egész világ azt olvasta, s philosophiát tanuló ifjaink ebben lelék örömeket. Mely dagály! szaladtam tőlök és Kartigám elől. — Egy új bibliothecarius látván, hogy szeretek könyvet venni s ismerni, hírt ada, hogy kezéhez két nyomtatvány küldetett eladás végett: Mesék, és sok kép van benne, de ő nem érti, ámbár a könyv magyar. — Báróczy Meséji Marmontel után. Ut vidi, ut perii! Ezolta nekem Báróczy vála mindenem.

Szabó Dávid kiadá verseit 1777. Megnyíltak szemeim. Egy levelet írtam hozzá distichonokban, Péchy Gábor Septemvir és supr. Stud. Director Patakra jött, kisérve a kassai Akad. Prodirectora által. A mint mind együtt valánk, Kenyeres engem szóllít elő. Köszönte a Baróti Szabó Dávid nevé-

ben, s kért hogy abba ne hagyjam a merést, az ifjakat pedig hogy engem kövessenek.

Az anyám emlékezék, hogy megholt atyám oly véggel fordíttata velem valamit, hogy azt kinyomtattassa. Tudni akará mi volt az. Gellertnek valamely Abhandlungja. — Parancsolá hogy tekintessem meg valamely professorommal. Ez nevete engem, az anyámat, az atyámat; 15 esztendős gyerek s már auctor! — Megírtam az anyámnak. Ez parancsolt, ne szólljak senkinek, hanem a legnagyobb titokban dolgozzam akármit, hogy examenig kész lehessen. Az examen juliusban szokott tartani, ez pedig május végén pa rancsoltatott nekem Elúnván az iskolai pensumokat (oh mely tanitás akkor!) Magyarország historiáját akartam tanulni olvasásból, s a Pray ázsiai kötetén kezdém. Nem nevetsz? Mit tudék tenni? Egy nyavalyás compendium geogr. Hung. írtam, s az kinyomtattatott. A professorok soha sem tudák mi történik, s az egyik rám ordíta: Quas tu ibi merces proponis. Reszketék a következéstől. De Superint. Szilágyi felkölt; egy két pillantással látta, hogy a munka felette rossz; de azzal végzé hogy valaha igen jót adhatok, csak a kezdett pályát üzzem. — A professorok ezt látván elhallgatának.

Anyám hallá hogy rossz vala próbám, s azt magam is mondám. Most jobbat kivána. Gyakorlatlan lévén, s nem lévén a ki vezessen, lefordítám Bessenyeinek németül írt philos. románkáját: Die Amerikaner, s ekkor megszűntem a könyvcsináló pályán. Egy igen tiszteletes leány szerelme Siegwartot fordíttatá velem, s Gessner Idylljeit; de láttam hogy nem kell sietni. 1784 vicenotarius lettem Abaujban, s sokszor láttam Barótit. Izetlenebb embert nem képzelhetsz. Nála a latin írók csak pedanteriából voltak valamik. De tiszteletes jó ember. Batsányi Kassára jött. Mindég együtt valánk estve. Ez a dölyfös ember nyargala az öregen, s rajtam is akara, de én recalcitráltam. A húr megpattant.

Egy este nem vala jelen Batsányi. Mondám Szabónak, hogy én holnapos írást kezdek. — Igen ha B.t is beveszem társnak. — Tiszta szivből. — Jön B. s ezt teszi talpúl: a re-

dactio háromból áll; két votum győz. — Sz. mindég azt akará a mit B. Kivonám magam, s újat kezdék; Orpheust.

1786. Gróf Teleki Sámuel (a cancellarius) akkor bihari kir. commissarius, főnotáriussá akara tenni Szabolcsban Vay József viceispán mellé; Szentiványi Ferenc kassai kir. commissarius főnotáriussá Abaujban. De gróf Török Lajos (az ipam 1804) supr. Stud. director leve Kassán, s unszolt, keresném a nemz. iskolák inspectorságát. Szerettem Vayt, Telekit, de még inkább Törököt, s nem szerettem a politikai dolgok akkori folyamatját. Augustusban felmenék Bécsbe. Pászthory már tudta hogy könyvcsináló vagyok. Swieten a minister fél óráig beszélt velem, s megszeretett. Nov. 11. beiktattatám hivatalomba. Districtusom Magyarországnak negyed része volt. Mely szép hivatal, s a mixta iskolák mellett! 1500 fr. fizetéssel pengő pénzben. Egy pápista papnak arany medajlt, egy másiknak vörös övet adaték Swietennel. Tenyereken hordának a papok. Érzették hogy fejem szívem tiszta.

II. Leopold véget vete a mixta iskoláknak. Így b. Prónay Gábor Exc. és consil. Vay István, ez pécsi, amaz pozsonyi fődirectorok, s én a harmadik, 1791. apr. 1. napján költ parancsolatjára a helytartó tanácsnak elereszteténk, de azon igérettel hogy első nyílással más hivatalt kapunk. Én felmentem Bécsbe. Kegyelmes Uram, mondám én a ministernek, én örömmel szolgáltam az ügy miatt; ettől elestem, más szolgálatot nem óhajtok. Exdat úgy néztem mint atyámat, nem mint előljáróm at. Ha érdemlek valamit, engedje Excád, hogy kezét megcsókolhassam. — Swieten ide tartá hidegen (soha hidegebb embert nem képzelhetsz). De a mint megcsókolám, nekem esik, s jobb és bal orcámat megcsókolja. Félre rántám magamat, nem annyira hogy egy minister, mint hogy egy ily *hideg* német csókol meg. Nekem jöve nyomban, s a harmadik s negyedik csókot nyomta orcámra. — Ezzel inkább kevélykedem, mint ha angyalok szállottak volna le hozzám az égből, hogy megöleljenek. Sirkövemre metszetném ha illenék, hogy engem Swieten, Pászthory, és gróf Török Lajos szeretének.

Mit írtam, mit nyomtattattam, tudhatod: én bizony elő-

számlálni nem tudom; nem semmit titkon, s hol magamat meg nem neveztem is, nem kívántam nem ismertetni. Sok rossz; de aliter non fit, Avite, liber. Más is rosszat irt. S nem semmit censor engedelme nélkül.

1794. dec. 14-d. elfogattam Regmecen az anyám házánál; 1801. junius 28-d. eleresztettem Munkácson. Szenvedtem Budán, Brünnben, Kufsteinban, Munkácson. Sententiám nyomtatva van. Nem kell szégyenlenem azt. Munkácson a császárunk nevelője báró Riedl András obristlieutenant volt a szomszédom. Ezt és még hármat, négy holnapig én tartám, a kemencelyukon nyújtván fel nekik az eledelt. Mert ők napjában 4 krral traktáltattak; én főzethettem, öltözhettem, a mint erszényem bírta.

1804. novemb. 11. elvettem kedves előljárómnak leányát. Négy fiam él, és három leányom.

Ezek nem arra valók, hogy elmondd; de téged interessálhatnak.

Lekedvesb dolgozásom Emília Galotti, Marmontel, és kivált Szalluszt. Nem képzelhetsz munkatűrőbb dolgozót, mikor látom hogy előképem érdemli. Miért vesztém időmet fordításokra, lássd az Élet és Lit. I. kötet l. 256. Longa via est új iskolát (magyart) kezdeni, mint az olaszoknál, alföldieknél van a festők közt, s nem hiszem, hogy a chinai iskola jó volna azért, hogy nemzeti.

Verseimet, míg magamnak meg nem felelének, ki nem eresztém kezeim közzül. Keveset eresztettem ki, sokat elégettem. Mások többet adtak, több teremtő tűzzel, némelyek minden tekintetben jobbat; de, ha magamnak a magam dolgozásom felől szóllanom szabad, azt mondanám, hogy a *régi ízlet* az én verseimen van a legigazábban. Berzsenyi méltán tiszteltetik mások által és *énáltalam*. Csudálom tüzes, teremtő erejét. De legjobb ódája tiszta ízlet-e? Töviseimre és Virágaimra ezt mondá nem tudom ki: „Das ist das geistreichste Werk, das Ungarn bis jetzt aufzuweisen hat.“ S talán nem minden tekintetben hamis ítélettel. Epigrammjaim nekem, kivált a görög ízlésűek, s némely sonetteim igen kedvesek. Epistoláim — Epistolák! Sermo merus.

Széphalom Újhely felett nordwestl. egy óra. Általellenben vele Toronya, s ez már Hegyaljának része, mint Újhely. Széphalom és Toronya közt kaszálók, és Toronya alatt rét. Toronya felett szőlő és erdő-hegyek.

E világ minden szugolyái közt, kis
Széphalom! nékem te nevetsz leginkább.

Édes barátom, a dieta vége felé közelít. Ugy hiszem augustusban Pesten leszek. Csináljátok, hogy akkor ne is halljak panaszt társaink közt. Tassódat becsültem, szerettem, s nagyon szerettem. Most becsülöm, s nyúgalomban fogom nézni. A gyalázatot, hogy sírban fekvő barátomat bántani láthatám, el kelle tolni magamról; de általesvén ezen, az egész tettről emlékezni sem akarok többé, s Szemerét úgy szeretem, mint eddig mindég. Nálánál inkább senkit nem, és soha nem.

Döbrenteinek írtam. Tudattam vele, hogy levelei nálam voltak, s tettem rájok glosszákat, mert Szemere és Kölcsey kivánták. De én *hír nélkül* effélét nem teszek, azért tégye a mit akar. Ha az én leveleimet látnám úgy kiadva, felgyújtanám a világot. Azért írunk-e, hogy leveleinket az egész világ lássa? Azt írád a Kölcsey históriájában, hogy izonyodol — de nem tudom, min. Úgy hiszem én is, hogy az iszonyodásra teljes okod és okunk van. Rendes dolog a levelek kinyomtattatása.

Stettner barátunkat szívesen tisztelem. A mennyiben leveleiből ismerhetem, ő vir secundum cor Dei; a nélkül hogy a más feleségét erővel elvegye s ennek urát agyon lövesse. — Kérlek benneteket, mihelyt az engem illető ívek nyomtatva lesznek, küldjétek meg.

Újhely, jan. 25-d. 1827.

XXXIII.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Édes Barátom, Sietve — mondanám; ha minden leveleim sietve nem volnának írva. — A gróf Mailáth *Magyarische Sagen und Mährchen* fordítását febr. végén kapom vissza, kérlek, szerezz neki nyomtatót. Nem kívánok semmi cifrát; azt

semmiben nem szeretem; de szépet, csinost, gondost. Szép metszésű *hosszas* betűket, el nem kopottakat, igen fekete tintát, fejér színű papirosat, szép formátumot, és gondos correctúrát. S nehány példányt magamnak, s hogy a gróffal felosztthassam. A grófnak is, nekem is kell ajándékúl barátink közt. — Kérlek, szólj a gróffal, s híre nélkül a betük s formát eránt semmit ne végezz.

Mit mondasz levelemre, melyet bizonyosan vevél; és belőle mit szedhetsz ki? — Mit arra, hogy még Berzsenyitől is megtagadom a classicus színt, holott ő azt igen nagy mértékben bírja, s némely ódája horátzi tűzzel, némelyike horátzi bájjal van írva? De ha levelemet *balúl* értené is sok, mert balúl *akarná* érteni, Te azt nem *akarhatod*. — Hát ha még Kölcseyd ki is nyomtatná! Irtózom az ilyentől, s nem fojthatom el irtózásomat. — Azért írunk-e leveleket, hogy idegen szem lássa? — De hagyjuk abba.

Várom az ígért íveket.

Stettnert ölelem. Kérem, küldje meg nekem a Bártfayhoz írt Epistolámat.

Pyrkernek Tunisiászát és Gyöngyeit bírom, de szeretném látni Rudolphiászát. Mig peremet Pesten meg nem nyerem, semmi könyvet nem veszek. Ha valakitől kölcsön vehetnéd azt, s felküldhetnéd, nagyon lekötelezned. Az Allg. Zeitung egyik darabjában az mondatik róla, hogy Homer olta nem irtak olyan Epopoeát. Ha a szó nagyított is, de egy értelemben igaz lehet.

Hát a mi Vörösmartynk nem dolgozik egy új Epopoeán? Óhajtom azt szívesen, s azért ohajtom, mert Zalánt és Cserhalmot ismerem.

Ölellek.

(Datum nélkül; de megérkezése febr. 12. 1827).

XXXIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, febr. 5. 1827.

. . . A kért jegyzetek közléséért buzgó hála! Vigyázva fogom használni, a mint kívánád, munkálódásaidról pedig

úgy szólani, amint nyugalmas megfontolásom sugallani fogja. Ellenségeket csinálni Neked? . . . Mérséklet és nyúgalom fog elterjedni munkánkon, hol a magunk itéletét mondjuk ki, ezt pedig csak ott, hol nem lesz kit beszéltetni magunk helyett. Csak így lehet véleményem szerint elkerülni a dictátoroskodni akarás vádját. Rólad irandó cikkelyemet, mihelyest társammal átnézettem, tüstént felküldöm Hozzád. Ha ellenkezésre találna a munkámon végig huzódó regnans idea, álnevem pajzsa alatt *akárki* ellen is határozott, ha kell, kemény módon fellépek. A nyomtatáshoz még nem foghatok, mert ámbár annyi pénz már van a gyüjtőknél, a mennyit előre le kell tennem Trattnernek, de kezemnél még nincs, és így várnom kell. A pénz dolga oly gyöngéd és csiklandós dolog, hogy abban igen vigyázva szeretek eljárni; irtózom a miatta való pirúlhatástól. Örülnöm kell hát, ha az első kötet martius *végéig* kijöhet. . . .

Az Általad említett újabb kikelés „Vidovics Ágoston" nevet visel, mely megett azonban Pápay rejtezik, némely más Balaton vidékiekkel. Az a szegény pap, a mint hallom, csak nevét kölcsönzé oda. Elkésett könyv. Ki gondol most már a nyelvi vitákkal? Csakhogy egyáltalában kevesebbet gondolnak könyvvel, mint régebben!! Szeretem, hogy sem Batsányi kurjongatásai, sem a szegedi vígjátékok, sem Vidovics nem recenseáltattak. Így elhangzanak. Ez reconvalescentiánkra mutat.

Nekem nem lehet Téged és Kölcseyt nem szeretnem, s magam is hízelkedem magamnak a Te s a Kölcsey szeretetével: annyival inkább fáj nekem, hogy egymást nem értitek; ő pedig, ha valaha megérdemelte szeretetedet, most érdemelte meg. E tárgyról soha örökké nem fogok szívesen szólni; de el nem hallgathatom, hogy Kölcsey nemesen viselte magát a legkellemetlenebb dologban, s az én ítéletem szerint nem érdemelte azt a bánást, melylyel őtet a Minervában illetted. Döbrenteivel való levelezésének kiadása Szemere gondolatja és elhatározása volt; Kölcsey azokat sem kiadásra, sem affectátióból nem irta. Ő a leggyermekibb szív, melyet gondolhatni, s hogy ez mutatkozik barátságos levelezéseiben, igen

természetes, mert nála némaság és leplezetlen őszinteség közt nincs közép. Hogy kicsinységekben makacs, mint vala Tasso, keresve van-e az? Ha ki Kölcseynek teljes bizodalmát meg tudá nyerni, annak könnyü ötet ismerni, mert ő nem ért a tettetéshez; én pedig félek: Ti soha sem nyíltatok meg egymás előtt teljesen. Döbrentei levelei Döbrentei megegyezésével vétettek fel. Nem tartom oly rendes dolognak ily levelek kinyomtatását: teszik minden nemzetek, mert kort és embereket festenek, s megbecsülhetetlen psychologiai kincset foglalnak magokban.

Tehát augustusban jösz fel? Vajha, oh vajha! A jövő év elején, a doctori kalap felvétele után, azonnal útazom, megjárom Németországot, talán — — ? Ó bár személyes látásod emlékezetét vihetném magammal a hosszas útra! Csak akkor nyugodnám meg teljesen szeretetedben, ha akkor sem vonnád meg tőlem kegyességedet, minekutána látni fogtál; s hidd, hogy ez a megnyugvás nekem annál kivánatosb, mert nem lehet, ki inkább óhajtaná szeretetedet meg is érdemelni.

. . . A mi Mailáth magyarosított Regéit illeti: a könyvárusok semmit sem akarnak tudni magyar könyv kiadásáról. Majd Trattnert próbálom meg.

Bártfayhoz irt epistolionodat nekem küldted meg. Íme itt van. —

XXXV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Érkezett, febr. 15. 1827).

Meglehet, édes barátom, hogy én Kölcseyt nem ismerem. Nekem elég, hogy én tassói makacs elborúlású emberektől irtózom. Nem fogom soha felejteni, mennyi örömet, mennyi barátságot köszönhetek neki, s hogy első Kunstphilosoph köztünk, s tőle gyönyörű dalokat vevénk, és fogunk venni; de én makacs elborúlású emberrel egy fedél alatt nem lehetek, s az oly embert, a ki esztendőkig nem engedi magát ostromim által megvétetni, s nem is felel leveleimre, s másnak vádol nem magamnak, nem szerethetem. De hiszen szeretni mást senki nem köteles; én ötet úgy nem, mint ő nem engem,

s nem panaszkodhatik, ha neki visszaadom a negatíva kölcsönt.

Én elhiszem, hogy leveleink kiadása a publicumnak örömére lehet; de akarnád-e Te, hogy leveleid, úgy a mint írtad, kiadassanak — hired nélkül — törlések nélkül? Cicerónak említett helyét állítom védelmemre. Mi lesz úgy a társasági életből? S azt kelle-e tenni Vályi-Nagygyal, özvegyével, gyermekivel? Kölcsey bizonyosan nem szeretné, ha minden levelei kiadattatnának, noha őtet az okosság (prudence) nem hagyja úgy el leveleinek írása alatt, mint engem. De hagyjuk ezt. — Az szükség elengedhetetlenül, hogy cselekedetink nemesek legyenek, s az lehet gyengeségek mellett is. Különben én tévedésben lehetek; de legalább hát a psychologusnak az is kedves lehet, hogy tévedésben láthat engem, mint akárkit mást. Szomorú vígasztalás!

Nagyon óhajtom, hogy a Mailáth Regéji megjelenhessenek. Szeretem őtet, úgy mint keveset.

Augustusban, ha vége lesz az országgyűlésének, Pesten kell lennem, még ha nem akarnék is ott lenni, melynek azonban nagyon örvendek. A posta indúl, s még több leveleket is kell útnak eresztenem. Isten hozzád. Fenyérynek köszönöm az Epistolát.

XXXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Édes barátom, A mely nap minapi levelemet már vitte a posta, vettem a Döbrenteiét. Közlöm rá adott feleletemet, minden változtatás és kihagyás nélkül:

„Most veszem Tőled az ipam rezét (platte) s kedves kincset veszek vissza benne. — Köszönöm hogy barátságunk elhülését tartóztatni akarod. Valóban illő mind kettőnknek arról gondoskodnunk, hogy az meg ne történhessen. Meggyőződésedet Te is a gyengeségig szereted, mint én a magamét. Üzzük tehát a mit jónak látunk, és minekutána értjük, hogy a praeceptoroskodás itt haszontalan, ne is illessük e pontot; sőt többet kívánok, édes barátom: minekutána tudva van előtted, hogy nekem gyermekségem olta stúdiumom Szalluszt,

s erre minden kapható segédet összegyűjtöttem — egyet Te is szerzél reá — te pedig őtet stúdiumoddá nem tevéd, sőt talán nem is olvasád (ki olvasott mindent?), tedd fel szerényen más felől, hogy az is láthat. Nekem kínos dolog téged a Verseghy és a Batsányi sorában látni, hogy ott vagy, lásd Sághy által kiadott Élete 11. lapját, hol azt az embert nem csak úgy fogod látni, mint ízeveszett és nagyon superficiális embert, hanem úgy is mint malitiosus kábát. De ha tetszik ott lenned, nekem te ott is kedves lészesz, csak hagyj békével mennem útamon, mint én hagylak a magadén. — S nem egyedül magamnak van panaszom ellened; panaszkodnak ifjabb társaink is; s íme Te, ki annyira bírod a mesterséget, magadat kedveltetni a nagyoktól, ezektől gyűlöltetel. Te őket *újászoknak* nevezed; s az nekik úgy nem fáj, mint nekem nem, hogy Somogyi Gedeon nyelvrontónak, Verseghy pedig hogy szamárra ültete (Prixner metszé a képet, Budán). De ha ezek mennek túl a határon, nem menél-e te is más részekben, s nem maradál-e túl a határtól, a hol túl nem mentél rajta? Illik-e a lelkes Kisfaludy Károlynak, a tiszteletet oly hamar (azaz korán) elért Vörösmartynak, a csudálást érdemlő Bajzának meg nem ismernünk nagyságokat? illik-e nem látnunk mi Fenyéry és Toldy? hogy Kovacsóczynak és Thewrewknek oly darabjaik is vagynak, melyekkel Te és én kevélykedhetnénk? Nem akarom hogy Te tagadd meg érzésidet; nekem még kedves, hogy emberei a más résznek is vagynak, s gyengeségem talál abban vigasztalást, hogy Te is amott vagy; egyedül azt kívánom, hogy útamon engedj szabadon mennem, s ne zavarj meg haszontalan remonstrátióiddal.

Örvendek, hogy abban a mit az Élet és Lit. II. kötetében dolgozám, szerény ellenkezést találál.

Arra intesz, hogy leveleimet adjam ki. Én pedig szeretném, ha írni sem tanultam volna meg, mint hogy azt lássam, mint trombitáltatik ki a publicumnak, a mit barátimnak írok, s bizodalommal. Elhiszem hogy a psychologusnak kedves dolog bekandikálni estve ablakomon, s kilesni mit csinálok magamban, vagy barátommal. De én nem vagyok nézést érdemlő personnage historique, s éjszakára gondosan bévo-

nom tábláimat, hogy a psychologussal, ki jámbor lelkű, haugyan psychologus, az útcza gyerkőcéji is ne kandikáljanak be. Az oly portékákat legfeljebb halálunk után kedves látni, mikor már magunkat nem lelhetnek; de még akkor sem szabad, baráti kezek törlése nélkül, s meztelenségeinkben. Élj szerencsésen stb.

Imhol, édes barátom, Döbrenteinek megrázása (mert annak veszem, a mit az Élet és Lit. II. kötete veszen fel tőlem) visszahozá nyugalmomat. Mindég jobb kifakasztani a sebből a mi a gyógyúlást gátolja, s már most előbbi lábon állok egykori barátommal. Még arra is van jusa a szorosb szép barátságnak, hogy minden szó nélkül tépjük el a más írását, s nem szeretném ha én az ily barátom eránt, vagy az ily barátom énerántam kevesebb bizodalommal volnánk, mint Sülly vala IV. Henrich eránt; de valamint barátunkat a Jézus Christus vagy Mózes — mindegy — parancsolatja szerint úgy tartozunk szeretni mint magunkat, az ügyet pedig inkább mint magunkat: úgy az is kötelesség, hogy ne csak a magunk érzésének s tudományának higyjünk, hanem szerényen és barátságosan tegyük fel, hogy valami kevés esze s tudománya barátunknak is van; kiváltképen pedig az szükség, hogy a *γνωσι σεαυτον* lebegjen mindég szemünk előtt, s érezzük mit tudunk, és mit nem tudunk. Én angolyúl nem olvasok, a mit D. tud, de Szallusztot értem s szeretem, a mit D. sem nem szeret, s az nagy baj, sem nem ért, s az is nagy baj; mutatja Verseghysmusa. — Nem mondhatom neked, mennyivel vagyok könnyebben, miolta Döbrenteit ismét nyúgodt elmével nézhetem. *Irasci facilis, tamen ut placabilis essem.*

Már most azt kérdheted, hogy hát Tasszó eránt mint érzem magamat. — A mint feleletemet olvasátok Minervában, azt írád hogy iszonyodál — most azt, hogy nem érdemlé keménységemet. Az meglehet; de az is meglehet, hogy Te nem látod mindenik oldaláról a dolgot. — Élő ember levelét kiadni, törlés nélkül kiadni, ötet barátja özvegyével s gyermekeivel összeakasztani, szavamat, vagy akárkiét másét *mosolygani*, szavaimra *fejet csóválni*, mind ezt nem teszi jóvá a Tas-

szóság — mert én is készebb vagyok magamat *rossznak* tekintetni, mint *bolondnak*, mint Marquis Posa DonKarlószban. Fakadjon ki, támadjon meg, az tűrni fogom; de kevélyen bánatni magammal, az talán sok a Tasszóktól is, nevelt ember úgy senkivel sem bánhat. Mit írtam, nem tudom; noha szemem előtt, legalább kezem közt van Minerva; azt tudom, hogy az immoralitást magamon tűrnöm szabad nem volt, hogy nehéztelésemet kelle tudatni a publicummal, hogy én nem az az ember vagyok, a ki sírban fekvő barátomat tolvajnak tekintessem, ha róla a szennyet elháríthatom. — Nekem is lehetnek oly leveleim, melyeket a psychologus örömmel olvashatna, de ezek a csekei correspondentiák nem ezek számába valók. Ha Kölcseynek annyira lelkén volt az, hogy nem V.-N., hanem ő az, a ki ezt tevé, más út is volt, a mit vehetett volna. És hát a faragatlanság, hogy felduzzad, s felelet nélkül hagyja leveleimet, s nem nekem panaszolja sérelmit, hanem másnak, s ott vádol a hol én magam nem menthetem! Ez nem Tasszóság, hanem alacsonyság. Azonban szeretném, ha jelen volnál, mikor meg fogom őtet látni. Ő nekem rokonom, s barátom volt. Ezt felejteni soha nem fogom. Még inkább nem, hogy Kunstphilosoph, a milyen nálunk nincs; leginkább nem, hogy barátja Szemerének, s gyönyörű lelkes dalköltő, — s ha mind ez nem volna is, *Ember*. — Élj szerencsésen. Ölellek szíves barátsággal. Febr. 11-d.1827.

Febr. 13-d. 1827.

Épen el akarám küldeni ezen levelemet Dnek, midőn veszem tőled a hirt, hogy fenyegetőzik. Várjuk be hát, mit mond. — A Mailáth Regéji Bécsben vannak. E holnap végével jő onnan egy barátom, s hozza. Ma indúl hozzá levelem, hogy Pesten adja be a postahivatalnál pecsét és adresszed alatt. Szabad kezed van tenni, édes barátom, valamit akarsz, de mindent közölj gróf Mailáthtal. Köszönöm e nagy jótéteted, mert reám nézve valóban az, igen nagyon köszönöm.

XXXVII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Újhely), mart. 2. 1827.

Schedelnek Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Már megtörtént, hogy Szemeréhez írt levelemet elfogták. A szükség szorít tehát rá, hogy neked alkalmatlankodjam. Kérlek, szeld el a levél felét, s add által neki.

A Mailáth Regéjit minden órán várom Bécsből. Ha kérésem teljesítve lesz, azokat a lehozó Neked fogja általadni, keresztül jövén Pesten. Tedd valamit lehet, és jónak látsz. — De hagyd mondanom, hogy Salamon az én fordításomból kimaradt a versek miatt. Ha valakit ismersz Pesten, a ki annak verseit lefordítaná, a prózát megküldeném Neked.

Bártfaynak lesz alkalma nekem holmit küldhetni, s még Józsefnapig, mert a kereskedők innen negyed nap múlva indúlnak a pesti vásárra. Mind Te tehát mind Szemere jókor tegyétek le Bártfaynál, a mit nekem küldeni akartok. Bár a Rudolphiás második kiadását vehetném tőletek. Első alkalommal visszaküldöm szenny nélkül.

Édes barátom, óhajtom is reménylem is, hogy meglátthassalak míg Németországra kiindúlsz. Ha vége lesz a dietának, s a curia augustusban összeül, én csalhatatlanúl ott leszek. Szallusztot Te és Stettnerünk látni fogjátok; de kettőtökön kivül kevés más. Minek láttatnám? Lássák mikor kijő; apologizálni mellette soha nem fogok. Subjectivitásaink a sok panasz oka, s arról magok a panaszkodók sem tehetnek. Élj igen szerencsésen.

XXXVIII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, mart. 22. 1828.

... Igen köszönöm azon megtisztelő bizodalmadat, mely szerint Döbrenteihez írt leveledet velem közölni méltóztattál. Kemény, s nem tudom a D. gyomra megemészti-e? De ő is adott már mindnyájunknak kemény falatokat, melyeket meg nem emésztheténk, *mert* megemészthetetlenek: önála a gyomor az oka. Mit mondasz stílusára? Az Élet és Lit. II. kötété-

ben vannak periodusai, melyek két lapot borítanak el! s ő még is jó prosaicus!

Az a Tasszóság! Fájdalom fog el, midőn látom miként a két leg-szeretetre-méltóbb ember egymást ennyire félre érti! Bátorkodom hinni, hogy competens bíró vagyok ez ügyben, mert ismerem azt jóformán, s mind a két félt igen szeretem; de nem látom okát, miért vond el Kölcseytől régi szeretetedet. Nem tarthatom őtet alacsonságra képesnek, vagy cridát szenved emberismeretem.

Az Élet és Lit. II. k. már kezedben lesz. Szemere aggódik nehogy rossz néven vedd, amiért a pernek vég actáit is felvette. De plánuma hozta magával, hogy mindent, a mi könyvét illeti, a maga olvasóival is közölje, s így consequensnek kelle maradnia. Eddig úgy látszik, a II. köt. kevesebb szerencsét tesz az elsőnél: mindazáltal folytatni fogja, mig érzékeny kárvallás nélkül bírja. A III., mely alkalmasint augustusban jő ki, Neked lesz ajánlva. A mit Csokonairól írtál, későbbre marad. Félek attól a sensátiótól, melyet e darab csinálni fog. Lilláról mondod, hogy Himfy után (post) készült. Fenyérynek bizonyos dátumai vannak, hogy annak egy része még Patákon készült. E III. kötetben én Bajza és Vörösmarty lyrai munkáikat adom, sok újjal, s észrevételekkel. Vörösmarty egy kis eposzt készít a III. k. számára. Ezen kivül egy epopoeán dolgozik, mely *romantisch* lesz egészen. Egy kis philosophiai grammatikája is készül, mely sok újat, interesszánst és feltünőt foglaland magában. Tisztel, Tek. Úr, ez a barátom, s Szemere által egy Salamonnal kedveskedik. A Szemere által küldött Aurórát is Kisfaludy nevében fogadd szivesen.

Trattnerrel holnap contrahálok a kézikönyvre, juniusban fog az első küldemény elkészülni. Mihelyt lesz ivem, küldöm mutatóba. A Rólad készülendő cikket pedig kézirásban. Haragszom hogy ennyire késett a dolog, de oka a publicum részvétlensége, kedvem már hanyatlott, s nem tudom mikor foghattam volna hozzá, ha atyám nem adja hozzá a szükséges pénzt.

Esztergomban egy új almanach indúl meg, Uránia. Re-

dactora még nem tudatik. Hát a Te Anthologiádból, Tek. Úr, mi lesz?

A Regéket még nem kaptam meg. Gr. Mailáth nem sokára Bécsbe megy, pedig az ő tanácsa nélkül nem akartam a dologban tenni semmit. Veled fogom tehát közölni a próbát. Landerernek nincsenek hosszukás, hanem vannak kerek betűi, tisztán nyomva azonban szépek. Sok függ a formátum elrendelésétől; én az Élet és Lit-ét ajánlom. Salamont minden esetre kérném, ha alkalmad akadna. Majd tétetek próbát a versekkel. Ezeknek semmiképen sem kellene elmaradni. Nagyon megrónának elhagyásokért nem-magyar nem-barátink . . .

XXXIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, martius 28. 1827.

Martius 22-d. írt leveledet ma vevém. Holnap indúl egy itt lakos zsidó Pestre; az által küldöm tehát rá válaszomat.

A gróf Mailáth Regéji még februárban adatának Bécsben Soos János úrnak, ki Amadét agyon lötte; s eddig vetted volna, ha megérkezhetett volna Soos; de ő betegen fekvék egész martiusban. Aprilisban megjő, s ha a Regéket nála nem hagyja, én küldöm le első alkalommal. — Nyomtatása gondjait rád hagyom egészen. Csak azt engedd mondani, hogy én a duodéceknek nem vagyok barátja, mert a papiros ívhajtásai az oszlopokat kétfelé szelik.

Midőn eddig írám levelemet veszem a Szemere nyalábját az Élet és Lit. II. kötetével, Batsányi Verseinek első kötetével, az 1827-d. Aurórával; s mind ezeket épen akkor, midőn ebédre kelle mennem, s oly ebédre, hol csak férfiak voltak, s pengettek a húrok. Az Élet és Lit. II. kötetét a lármában forgatám végig. Mely zavar ez! Mert nem hiszem, hogy csak azért nem lelém fel a rendet, mert lármában olvasám, s én bornemisza is, borozva! Döbrenteinek, kérlek, felelj; én is fogok, de nem vitatva, hanem hogy a pert érthesse, a kinek rá szüksége van. Úgy tetszik, D. nem érti önmagát.

Ez a II. kötet szebben van nyomtatva mint az első, mert a *petit* betűk nem oly rútak, mint az elsőben. Ha ezen betűkkel s ily papirosra nyomtattatod a Mailáth Regéjit, kivált ritkított sorokkal, mint itt lap. 135., bizvást nyomtattathatod tizenkettődrétben is. Papirosával is megelégszem.

Mely sensátiót fog csinálni a mit Csokonairól irtam, azzal nem gondolok. Szemere lássa, ha tanácsos lesz-e felvenni, s ha nem lesz, kérem, küldje vissza. Én soha az által, hogy valamely dolgozásom fel nem vétetett, magamat megbántva nem érzém. Igaz, az én kedves barátom Igaz, sem veve fel holmit, s én nem kérdém mért nem vette fel, holott mások, és tiszteletes férfiak, neheztelének rá, hogy az ő symbolájokat fel nem vevé.

Édes barátom, hadd mondjam el neked is, hogy Salamonban a Jolánka Bodrogi leánykáját igen édes complimentként vettem. Szeretném ezért Vörösmartyt, s ha Zalánja s Cserhalma miatt nagyon nem tisztelném is. Kevés irónk volt és van nekünk a kit én több figyelemmel olvassak, s Te értesz, miért esik az, midőn az ő dolgozásit olvasom, elragadtatva nézem, mi lesz ő akkor, midőn én már ötet nem fogom olvashatni. Hic vir hic est tibi quem promitti saepius audis. Ne szólj neki semmit, de csókold össze forróan az én nevemben. Úgy fogom magam augustusban.

Leveledet e sorait nem értem: Salamont minden esetben kérném, ha alkalmad akadna; majd tétetek próbát a versekkel. Ezeknek semmikép nem kellene elmaradni. — Elmarada a verbum regens. Nem értem mit kérsz. Csak arra kérlek, hogy ne kívánj tőlem semmi munkát. Higyd el, nincs időm. Majd megvakúlok a gyertyázásban, s minden dolgom zavarba dől.

Élj szerencsésen. A tiszta lelkű Fenyéryt csókolom.

XL.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, apríl 2. 1827.

Utólsó levelemet a legnagyobb zavarban irtam, és sietve, nyalábomnak a reggel Pestre indúló kereskedőnél le kelle

késő estve tétetni; az Élet és Lit. II. kötete pedig ebédtájban érkezék meg, úgy hogy az egymást érő vendégek s könyörgők és perlekedők miatt a Döbrentei feleleténél egyebet a könyvből nem is olvashattam vala meg. Vedd tehát te is, mint Szemere, azt, a mit talán az Élet és Lit. ezen kötete felől írtam volna.

Nagyon szerencsés gondolatja volt az Szemerének és Kölcseynek, hogy ezt a folyóirást adja, és e lélekben. Nem szabtak bizonyos időt a darabok kieresztésére, s így nem kénytelenek sietni, mint a kik minden holnap vagy negyed végével várattatnak; könyv és nem füzet nagyságában adják, és így munkájok nem fog elhullani, és a mi e kicsinységeknél sokkal nagyobb, mind a két felet hallgattatják, s az értelmes olvasó választhat. — De, édes barátom, minden olvasó *értelmes*-e? S nem kellene-e Szemerének valamely fortély felől gondoskodnia hogy az olvasó magát a felzavart rendben orientálni tudja? Én tollal írom a könyv fejér papirosára, mit hol keressek benne, s még így is van néha bajom. Szeretném ha hátúl mint a Tud. Gyben egy *index* állana.

A mit te mondál itt 6—22., gyönyörű végig-tekintése félszázadi menésünknek. Javalásodnak mindég fogok örvendeni; te nem azok közzé tartozol, a kiknek itéletekkel, s még magasztalásokkal is, nem gondolok, s feddésedet még óhajtom hallani: az nem afféle lesz mint a Döbrenteié. De épen azért, mert ettől sokat várok, kérlek, mondd el nekem, mit értesz ez alatt: *Légy a régi!* Mert minekutána leveleimet dicsérgeted te is, úgy kell hinnem, hogy ez a *légy a régi* nem azt fogja jelenteni: *Maradj a mi vagy*, hanem ezt: *légy azzá a mi hajdan valál.* Igérem hogy szoros vizsgálat alá fogom venni magamat, s makacsságomat örömmel áldozom fel a jobb tanácsnak, de csak meggyőződésből, nem vak követésből, a mi nem erő volna, hanem gyengeség. Az a mit itten mondál, s nem rólam, hanem egész menésünkről, nagy nyugtalankodással váratja velem német bővebb munkádat, de egyszersmind arra int, hogy igéretedre emlékeztesselek. Ne felejtsd velem, még minekelőtte sajtó alá adod, láttatni, a mit felőlem mondani akarsz. Annál bátrabb vagyok azt kérni, mert ha

Döbrentei úgy közlé vala velem a mit itt monda, mint én vele még kézírásban, a mire felel, most nem volna felelete oly csonka, sőt üres csevegés.

Valóban, édes barátom, Döbrenteinek ez a felelete nem olyan a milyet vártam. Ködöt támaszt, elöli hallgatóját a haszontalan cifrával, hogy észre ne vehessék, midőn kezeimből kisiklik. Neki több Svetón és Gellius mint Szalluszt, és a mindenek csudálása s a maga érzése, mondanám, ha azt nem hitetné el velem, hogy ő Szallusztnak szépségeit nem is tudja érteni.

S mi az a *lágy fájdalom*, melyet lap. 371 emleget? Mi az, a mit ugyanazon lap. 371. a 4-d. és következ. sorokban mond? Mely fordítója az Virgílnek, a kinek nem éles szeme figyelem nélkül hagyhatja a nagy író jámbor (?) beszédének *kis csillogó gyöngyeit?* — Meg nem foghatom én, hogy Döbrenteit csak ily későn ismerem.

S nem bán igazán sem ellenével, sem magával. Az neki ezeket mondja: Nyelvnek, írónak szeszei vannak, azokat tűrni kell, bár ellenkeznek a grammatikákkal. Terentz . . . Klopstock . . . A rómaiak íraták, nem nyomtaták könyveiket; mi könnyű vala akkor igazításokkal iratni le a munkákat. És még is ők betűről betűre íratták le. D. ezen utólsót is tagadja; ezen felül pedig így füzi okoskodásait: Terentz, Virgíl, Horátz igen is elhinték írásaikat graecismusokkal. De Horátz menti magát — (ezért-e ?): jele hogy *vádoltatott.* S ez Döbrenteinek elég. Tovább kellett volna mennie, s ezt mondani: *vádoltatott,* és *megigazítá vétkeit*?" — Döbrenteinek több a Horátz vádlója, mint a vádlott Horátz!

Elúntam a pert, édes barátom, noha örvendve nézem hogy perlettem. Az sok jót szült, s ha nem perlénk, ha nem recenseálánk vala, nem állanánk ott, a hová eljutottunk. Döbrenteinek még az sem jó, hogy recensióink német módúak, német fordúlásokkal dolgoztatnak. Vallyon gáncsolja-e az atyja predikációjit is, hogy azok német módúak és német fordúlásúak? Neki-e vagy más valakinek az sem tetszik, hogy a recensens elébb dicsér, s azután jön a keserves *Hanem.* Ilyeket hallván, kétség száll meg, ha engem ragada-e meg vala-

mely szerencsétlen nyavalya, vagy ellenkezőimet. Mert én vagy ők nem úgy vagyunk, a mint lenni kellene. — Örvendek hogy Te is a recensiók felén állasz. Gorombának lenni nem szabad, de élesnek lenni szinte kötelesség a maga helyén.

Hogy Szemere felvevé itt a Kölcseyvel folyt bajomra tartozókat; nincs ellenemre, sőt hogy ezt tette, szükségesnek ítélem. — Szerencsétlen történet! de megvan. Én felejteni akarom, nem újra meg újra felkarcolgatni. Feleleteiket megolvasni itt sem volt kedvem, sem soha nem lesz. Látom hogy sok sorok egyeznek, s szégyenlem hogy sietésem és felhevült vérem velem a két fordítást több gonddal nem hasonlítatá össze, de Kölcseyt még sem menthetem. Övé tehát, a mi jó a V.-Nagy dolgozásában találtatik; övé még a 23 hátúlsó énekekben is, noha V.-N. csak az első Ének fordítását látta tőle. De nem lehetett-e ezt bosszús dévajkodás nélkül tudatni, a hogy én tudatám, hogy a szonettet én hozám által közzénk? S ha csakugyan ki akará ereszteni a szerencsétlen leveleket, nem kelle-e kitörleni, a mi simítást kívánt? — Valami vétkem nekem itt lehet, mind azt jóvá teszi morális cselekedetem. Ne találjon az sírjában soha barátot, a ki a maga megholt barátját bántani engedheti. — Ez a textus neked, édes barátom, kedvetlen; de te nem lehetsz igazságtalan; nem még abban is, hogy utólsó levelemben víg kedvvel Kölcseynek a Tasszót occinálám. Leveleiből (Döbr.hez) az én kérésemre maradt ki az az ő magával űzött szerelmeskedése, s ez a gond mutatja ismét moralitásomat; s annak, a ki megholt barátja mellett kikél, annak a ki ellenkezőjét a megnevettetéstől megmenteni igyekszik, elnézheted az emberiségnek egy ártatlanúl bosszús rezgésecskéjét. Valahol Kölcsey eránt tekintetet mutathatok, mindég fogok élni az alkalommal, s színeskedés és hamiskodás nélkül; sőt örömmel emlékezem viszsza, hogy egyszer barátok voltunk; nem felejtem hogy rokonok vagyunk; de én a Tasszó charakterével meg nem férhetek. Lelkem nagy dissonantiában van azokkal, a kik még örűlnek elposhadásoknak. — S hadd vessem egyenességem szerint hozzá: magamat bántásoknak nem örömest tészem ki.

Imhol Salamon. Pótoltasd ki, kérlek, hézagjait haladék

nélkül. Neked szabad dolgozásomon megigazítani botlásimat; de vigyázz, hogy beszédembe oly holmit ne rakj, a mi azon tarkítana. Soos betegen fekvék Bécsben egész mártiusban. Már jő, s hozza a Regéket. Venni fog od haladék nélkül. Élj szerencsésen. —

Kérlek, édes barátom, Thaisznak és Döbrenteinek lepecsételvén, küldd által ezt. Tedd postára, úgy nem lesz terhedre a kézhez juttatás. Minapi levelemet D. nem vette, mert midőn postára akar ám tenni, akkor vevém az övét, a mi miatt ezt le kelle tartóztatnom.

XLI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, apr. 9. 1827.

Tegnap hozta Bártfay nyalábodat hozzám. A leveleknek gondjokat fogom viselni. Salamont (a Mailáthét értettem, s ezt kértem) örömmel olvastam. Gyönyörű a nyelve. A többit még nem kaptam meg; pedig nagy nehezen várom a Soos felgyógyúlását, hogy Landererrel végezhessek. Fényesen nem foghat kijöni, meg sem fizetnék nálunk az árát, de hogy csínos és hibátlan legyen, gondom lesz. Mailáth e hó 6. indúlt fel Pozsonyba; a külsejét egészen rám bízta. A Salamonban levő románcokra nézve azt javasolja, hogy próbáljam mértéktelen versekben fordítani: megengeded-e hogy így? De lesz-e sikere munkámnak? Stettnerrel is megpróbáltatom. Azon hizelkedő bizodalmadért, mely szerint nekem just adsz dolgozásodon változtatni, fogadd köszönetemet; de hadd mondjam, hogy arra sem szükség, sem nekem bátorságom. Egy betűhöz sem nyúlok. Vegye a publ. művedet, mikép az a mester keze alól került, kivevén tán nehány grammatikai inconsequentiákat, mikről azonban előre tudósítani foglak. Hát ha *én* tévedek.

Az Élet és Lit. II. kötetét Fenyéry fogja recenseálni, s így Döbrenteinek is általa lesz megfelelve. Jobbra ügyed bízva nem lehet. D. válasza felett elaludtam. Mily fonala a gondolatok összeszövésének! mily nyelv! Nem hiszem hogy sok

ember végig fog ezeken az ő „Jegyezetein“ baktatni. Józanok, de soványak is.

Sajnálom, hogy a „paradoxonokról“ számadást kívánsz. Én azon észevételeidet értettem, melyeket azon emberekről tettem, kikről már kelletinél is többet szóltam tavali leveleimben; s haragszom magamra hogy szóltam: nem szivesen játszanám el szeretetedet. Nem ereszkedem specificumokba, mert e tárgyban nem tudok szenvedelem nélkül szólni, a mi hozzám Veled szemben nem illik; bár másszor ne tettem volna! holott, most is azt hiszem, igazat szóltam. Ha Neked fáj, hogy a publ. előtt mondtam ki ama szavakat, magamnak nem kevesbbé fáj hogy tettem. De még valami van abban a recensióban, mit bánok: az a persiflage t. i. melylyel a grófot (Dessewffy József) illettem; politikai okok birtak reá, pedig most látom, hogy ő azt nekem meg nem bocsáthatja soha. Mikor ötet 1825-ben Pesten meglátogattam, mely szivességgel és bizodalommal jött ő elömbe!! De hiszen a *literátort* bántottam: az *embert* tisztelem. Igen vigasztalók rám nézve e szavaid: „Gorombának lenni nem szabad, de élesnek lenni szinte kötelesség a maga helyén.“ Én úgy hittem, hogy az ügy felszabadított az élességre.

Kölcseyt, félek, nem oly hamar fogadod ismét szivedbe! Pedig: ha úgy nyújtanál neki kezet, mint nekem: ó mint fognád Te ismét szerethetni! . . .

XLII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Újhely), apr. 24. 1827.

Számadásra vonásnak nevezed, hogy *paradoxiámra* és erre: *légy a régi*! magyarázatot kérek tőled, és ezt nem lehet igazságtalanságnak nem mondanom. Én felvilágositást kértem, nem számadást, nem elégtételt, s nem megillentett hiúságból, hanem oly végre, mely tenmagad előtt is tiszteletes; te pedig megtagadod barátodtól, annyira a mivel neki szorosan tartozál; a *légy a régi*re épen nem szóllasz, a *paradoxiára* igen,

de úgy, hogy feleletedet magad sem fogod feleletnek ismerhetni. Miként legyen az paradoxia, hogy én Kovacsóczyt és Thewrewköt, úgy tekintvén mint írót, nem mint embert, arra a mit ember tetteikről hallok, nem ügyelek, s megbecsülhetetlen barátságokért *hálátalannak* találtatni nem akarok? Itt tehát csak ki akarál síklani kezeimből. És ha nekem nem szabad tudnom mint akarsz te a régivé változva látni, mi haszna feddésednek? Barátom, ki a szóval, mint ahoz illik, a ki bízik magához, vagy épen ne! Tudom hogy ezt kiáltják sokan; így Horvát Endre és az ő Takácsa. De én tudom, hogy te nem az ő sorokban állasz. Annál több okom volt hallani a szó értelmét, annál inkább fáj baráti bizodalmam megcsalattatása. Én hasonló esetben inkább akarnék vétkesnek találtatni, mint bizatlannak, s annyi leveleim bizonyságok lehetnek előtted, hogy a bizatlankodás nekem semmi esetben nem hibám. Patior inconsultus haberi.

Így bánsz velem a Kölcseyt illető cikkelyben is. Végig tekintém veled pörömet, hogy légy bíró két barátod közt. Én úgy hiszem, hogy ha Te tevél vala ilyet velem, én azt tekinteted jelensége gyanánt vehettem volna. S mely bírám levél? mi volt itéleted? Az hogy Kölcsey *szeretetet minden másoknál felebb érdemel.* — Valóban a mit ezen dologban elejétől fogva tevél a borzadásod olta — borzasztó igazságtalanság.

Gróf D. sujtásodat nem fogja inkább érzeni mint illik, s vigasztalhatd magad vele, hogy a sujtás nem pajkos, és nem tiszteletlen sujtás. Én ismerem azt a szeretetre méltó embert, azt a tiszteletre oly igen méltó nagy férfit, s felelek érte. De ha megszáll ismét a kedv őtet vagy mást sujtani, emlékezzél, hogy D. a haza atyáji közt most talán hatodikszor ül, és ott ragyogott, és hogy az ilyet tiszteletlenséggel illetni *impietas.* Külső fényén s ősz haján kivül is érdemli ő figyelmedet. Bátran ki még őellene is, a hol érdemli; de nem soha tisztelet-lenül: azzal mind neki tartozol, mind nem ősz hajaidnak.

Ha eljön az idő, hogy láthassam a mit felőlem mondani akarsz, kérlek, hogy azt velem, önként tett igéreted szerént láttasd. Bízom barátságodhoz, hogy többet meg nem csapkodsz; azonban jó lesz azt még is megtekintenem.

A regék még meg nem érkeztek. Küldöm mihelyt veszem. Élj szerencsésen. —

XLIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, majus 8. 1827.

Kéziratomat Soos Úr e napokban hozá meg Bécsből, midőn méltós. Főkormányzónk nálunk van s gyülésez. E zajban azt végig nem olvashatám, de imitt amott ejtettem némely igazításokat. Nagyon szeretném ha te és az én Szemerém megolvasnátok, és igazítanátok nem akart hibáimon. Élj szerencsésen édes barátom, ajánlom a Regéket gondjaidba, magamat szeretetedbe.

Mihelyt hozzá fognak a nyomtatáshoz, küldd meg gróf Mnak is, nekem is, az első, kirakott és tisztára vont ívet.

A praefatio scholionját pótold ki. Nincs nálam a könyv, s nem tehetem fel az esztendőt.

XLIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, május 15. 1827.

Kegyetlen vagy, hogy kinyilatkoztatást sürgetsz a szóban forgó kitételek felől, holott látod mint kívánom én ezt kikerűlni. A mit velem együtt sokan érzének, azt jónak itéltem érinteni, nehogy elleneink minket, hív tisztelőidet, vak imádóknak mondjanak; s hogy ott, hol Melletted kell szólanunk, annál nagyobb legyen hitelünk, látván az olvasó, hogy véleményeid elfogadásában mely lelkiismeretesek vagyunk. Ugyanis nem nézhettük fájdalom nélkül, hogy a legközelebb múlt években, kivált a Minervában, oly itéleteidet kelle olvasnunk, melyekért legjobb esetben *korod* vádoltatott; a mit pedig régóta állítottak, hogy minél érthetetlenebb valami, annál jobb az újiskolának, azt ott mintegy példákkal látták bebizonyítva. Ekkép, hidd el Tek. Úr, semmi sem volt alkalmatosabb iskolánkat gyanuba hozni, mint e recensióid, s igy iskolánknak tartoztunk antirecensióinkkal: de Téged keseríteni senki sem akart; sőt egy geniális főt, mely a satirában

és persiflageban vajmi erős, annál buzgóbb igyekezettel igyekvénk lecsillapítani, minél mélyebb lett volna az így vágott seb. Nem, nem fogok specialitásokba ereszkedni, mert nem akarlak semmi áron vádolni; s én, ki eddig is magamra vontam bizonyosan a szerénytelenség vadját, most valóban érdemelnék kemény itéletet azon kinyilatkoztatásod után, mely Szemeréhez írt utolsó leveledben foglaltatik, s melyet ez velem barátságosan közlött. Te ott rólam is emlékezel, s ezek után felszólítva sem szabad többé e tárgyban szólanom. A közönség előtt, mely a köztünk levő *kor*beli viszonyt nem tudja, szabad volt *Toldynak* érinteni azt, mit nekem, a 21 éves ifjunak, azon férfi előtt, ki mesterem, és barátságával boldogít, vadság nélkül magyaráznom nem szabad. S ha e részben ilyet tettem volna is már, bocsáss meg, s ne parancsold hogy újra tegyem.

A legnagyobb baj a szóban forgó kitételre nézve az, hogy a publ. a „régit" úgy értheti, mint Himfy értené, ha ő mondaná. De ezt már semmi sem teszi jóvá.

Gróf Dessewffy engem igen megszégyenített. Én őtet, a literátort bántottam, s ő most, mint Ellinger írja, egy dolgozásomat különös pártfogásába vette!

Vevéd-e már gróf Teleki Borbála által rajzolt szoborképedet? Én a képbe majd úgy bele vagyok szerelmesedve, mint eredetiébe; s bár azt mondják, hogy a száj vonásai s az áll nincsenek találva, én még is így szeretném hagyatni a képet. Ein wahres, ein sprechendes Bild, ein klassischer Kopf! Szemere azt teszi velem, hogy a rezet ezer lenyomásra ide kölcsönzi, s így szerencsém lesz képeddel ékesíthetnem a kézikönyvemet. Metszett címe lesz, s a kép vignette-formában fogja emelni. Megkértük Kisfaludy Sándort is küldené meg rajzolt képét az első kötethez. Várom válaszát; ha nem teljesíti kérésünket, legalább nem neheztelhet, hogy csak Téged tevénk poesisunk Corpusa elibe. Az előszóban el fogom a dolgot mondani, hogy Himfy barátjai ellenünk lármát ne üssenek.

Hogy a Regék ennyire késnek, nagy kár. Ha a MS. Pozsonyban van, adasd meg Bajzának, ki bátyjánál, Földváry Ferenc hevesi alispánnál és követnél van, am Wödritzer Thor Nro 780.

Fenyéry és Vörösmarty most Vasban vannak. Ez, mihelyt haza jő, Kontját fogja kiadni.

Hol tehetnék Amade és Szentjóbi képeikre szert?

Alázatosan kérünk, ajánlj Superint. Kis úrnak, hogy ha életéhez dátumokat kérünk, bizodalmas közlést vehessünk tőle.

XLV.

UGYANAZ UGYANANNAK.

Pest, május 26. 1827.

Tegnap vettem, a Regék kézirását, s azonnal elmentem Landererhez, de az Pozsonyban van, s visszajövetele igen bizonytalan. Pedig csak vele személyesen végezhetek. Factora mondja, hogy a világ legszebb metszésű garmondját és petitjét hozza magával. Csak jönne már! Ha rá birhatom hogy adja, gondom lesz, hogy szépen is adja. Elborító gondjaim és foglalatosságaim közt Bajza serény segédem lenne — de csak vége volna már annak a dietának! — szeretnék egy kis értekezést bocsátani a könyv elébe fordításaidról. Illőbb alkalmat nem találnék. Kiemelném, mely művészi belátással és ügyességgel tudál Te a legkülönneműbb művekben különféle s mindég charakteristikus nyelvvel élni, mint tudád e Regékben a mindennapit és nemest, a populárist s a csínt egyesíteni; s összehasonlítván a mások által fordított Villi Táncot és Sóbányákat (ezeket én fordítottam az Auróra számára) a tieiddel, kimutatnám mely egyszerű Nálad minden, mi ott dagályos. Ily összehasonlítás hasznos lehetne a stilisticára általában, s a Te méltatásodra különösen.

Kérem a Regék német példányát. Itt nem tudok kapni; Mailáth Veszelén van, sógoránál b. Mednyánszkynál. Vagy legalább a Salamonban levő verseket, hogy megpróbáljuk a fordítást — ha menne.

Véghetetlenül lekötelezné, ha azt a kis nyomtatványt, melyet Zrínyiről adál ki, első postával megküldenéd. Fenyéry nincs itt, s elmentekor nem juta eszembe tőle kérni. Értem azt, melyen Zrínyi-manierű versekben Zrínyi életét rajzolod, s egyebek közt említed, hogy a lengyelek királyok-

nak akarák választani. Ennek nyomát én sehol sem találtam. Erre is kérnék utasítást. Holnap után kezdik szedni a kézi-könyvet, és Zrínyire csakhamar rákerül a sor.

Íme, én örökké kérésekkel ostromlom jóságodat! pedig okom van félni, hogy a történtekért neheztelsz rám, s mind, szeretetedet, mind segedelmedet eljátszottam! Eleget szenvedtem a vigyázatlanúl ejtett szavakért azon leveleid által melyeket legközelebb Szemerének és magamnak irál. A legnagyobb szelídséggel — összetapostál. Hát esztendeje hogy bizodalmaddal dicsekedhetem — e nélkül el nem lehetek többé! Ó ne vond meg tőlem, s fogadj előbbi szeretetedbe!

Megjelentek Pukytól Schiller Fiescója és Cabaléja. Haramjáim *haszonvehetetlen* könyv, ez *rossz*. Ügyetlenebb fordítót nem láttam. A legjobb lelkismerettel mondhatom, hogy *minden* hibáim akarva tett hibák voltak; Pukyéi nem-akarva estek . . . .

XLVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, jun. 1-én 1827.

Édes barátom, minapi leveledre készen áll feleletem, de azt a mi Bártfaynénk által akarám kezedhez küldeni, kit ma várunk, és a ki innen egy hét múlva indúl. A ma vett levél megváltoztatja szándékomat, s sietek erre válaszolni, hogy megnyugtassalak. Én a ki nem azért nem hazudok, mert nem akarok, hanem azért is mert nem tudok, bízom magamhoz, hogy általad minden szóm igaznak fog találtatni.

Kettő vala, a minek értelmét tudni vágytam: a paradoxusság és a Légy a Régi. Az utóbbiban nincs bántás, az elsőben van. Megbántott volna ez, ha csak Berzsenyinek adtad volna is azt a titulust, pedig én magamat még inkább szeretem, mint Berzsenyit, s azért inkább, mert ember vagyok. Neked nem szükség mondanom, hogy még az is, a ki másért vész, nem másért vész, hanem önmagáért, s így magát szereti inkább mint azt, a kiért magát feláldozza.

Barátom! valakit nemesen megtámadni, nemesen vádolni, nemesen megcáfolni, koránt sincs oly bántó, mint midőn valakit hidegen sujtunk meg, midőn nevetségessé teszszük; pedig a paradoxus titulus oly emberre illik, kit a nálánál eszesebbek kéntelenek szánva megmosolygani. Nemes megtámadónkat nem lehet nem becsülni, de a ki bennünket nevetségessé tesz, azt sem nem szerethetjük, sem nem becsülhetjük. Ne mesterkéljünk érzéseinken, s ne csaljunk meg sem mást, azt hazudván a mit nem érzünk, sem magunkat: jobb annak mutatnunk magunkat a kik vagyunk, de indúlatinkban s érzésinkben nemeseknek lennünk.

A dolog kedvetlenséget hoza rád is, rám is, s én hiszem hogy sajnálod a mi történt. De én a ki nagyon érzem, mit tesz attól kapnom döfést, a kinek szeretetével hízelkedém magamnak, azt is érzem, s értem, hogy vigyázatlanságból is bántunk néha mást, s higyj szavamnak, a paradoxus szó felejtve van, s engem augustusban úgy szoríthatsz melyedre, mint e nélkül szoríthattál volna. Ha neheztelnék rád, és ha már akkor is akartam volna neheztelni, soha nem vetted volna levelemet; mások így szoktak. Én jobbnak látom szónak állítani, a ki megbántott s barátja maradni, ha méltónak tartom.

Téged a Kunstphilosophság teszen élessé azok eránt, a kiket nem olyaknak találsz mint lenni óhajtod, és azzal a boldogtalan tudós emberrel lett összeforradásod. Berzsenyit összetörék lovai, s ő testben lélekben el van romolva. Irtóztató hypochondriai elsülyedés gyötri. Egy ily szerencsétlen, egy ily érdemű ember ellen kellett-e írni azt az epés portékát, a mi az Élet és Lit. kötetét mocskolja? Ezt kellett-e írni, bár B. azt érdemelje? s mit mond általa gyermekinek nevezett elméje? Csak menjen a merre elmerüléseiben akar, még felleli a kit keres.

Engedd e pontot azon kéréssel rekesztenem be, hogy olvasd meg a Horátz Satirájinak könyvében ezt: Omnibus hoc vitium est cantoribus. – Én a kit szeretek, szeretem szebbnek nézni, s látni mint kell, s hibájikat elhallgatom, vagy ha el nem kerülhetem, szólok azokról, de nem hidegen.

Szemere, Szent-Miklóssy, Kis, Dezsewffy nem mindég írának olyat, a mit csudálhaték. Szemerének megírtam hogy Epistolája Vidához nekem nem az, a mik Sonettjei, s Szép Tája, mert hallani akará itéletemet; de barátomat érte nem sujtogattam meg. A te paradoxod nekem koránt sem fájt volna mint fájt, ha nem oda vetéd vala az engem nevetségessé tehető szót, hanem hosszasan támadtál vala meg. Az ilyen olykor tágíthatatlan kötelesség, mint midőn az a nagy consul fiját is megöleté. De elfordítá fejét, midőn ezeket megragadá a lictor, s könnyek rezegtek szemeiben; nevetségessé őtet nem tette.

„Légy a régi!“ — Magamtól csak nem fogom irígyleni a dicséretet, ha a mostani író úgy nem a régi író is, mint az ősz hajú K. nem az, a kit két ízben tévesztének össze a szép, igen szép és sokkal ifjabb gróf Dezsőffy Józseffel. Ezen szavaidban nincs semmi bántás, sőt ha igazán szeretem ügyemet, ennek magyarázatját még gyönyörködve kell hallanom. Szóljunk úgy, mint ha nem rólam volna szó.

Melyik *Régit* érted? Nem hihetem hogy azt, a kit Horvát Endre és az ő Takácsai. Te nem az ő sorokban állasz. Minthogy a cifrát emlegeted, azt kell hinnem, hogy te is az én depraedicált epistolai stilusomat nézed jónak. Tehát nálad is több volna-e a francia *könnyen ömlés*mint a *Matthisson* prózája? több a Lafage lelkes skizzelése, legfeljebb a Rubens vastag ecsetlése, mint a Correggio kényes keze, s a Rafael zománcozása? Szalluszt ronta el engem, s kevélykedem, hogy azt Guzmicson kívül talán egy olvasó sem érté. De igen, Szent-Miklóssy is. Mikor írtam én olyat mint az Ürményi élete, mely magyar szóból van szőve, de romai mesterséggel. Thaisz ezt elérté. Mikor írtam én olyat mint Thereziám és Zrínyim, Hébében? Mikor olyat mint a Vajda-Hunyadi epigramm, mely még Döbrenteinek is meg tudta nyerni javalását. Szalluszti programmom az Igaz Kedveskedőjében, s értekezésem a nyelv eredete felől a Minerva legelső darabjában a Szalluszt breviloquentiáját s numerositását akará adni. De azon több a gond, mint *kell*, azaz mint a *szokás* kívánja. Nézd el csak Szallusztot; nem mondom töredékiben és a Caesárhoz írt leveleiben, hanem még az ifjonti szépséggel ragyogó Ca-

tilinában is: Omnes homines (omnes ii) qui sese (se) student praestare ceteris animalibus (qui se prae cet. anim. stare stud.), summa ope niti decet, vitam silentio ne transeant. — Való-e hogy az újak a régieket utól nem érék a beszéd szépségében? Való-e hogy Szallusztnál nincs szebb prosaicusa Rómának? vagy a hogy én nevezém el, hogy ő az ezek Virgilje? s te nem fogod-e ezeket érteni, azért mert a kunstphilosophie *a priori* így okoskodik: „a tárgy, a lélek, a beszéd csak test. Nem szabad ennek annyi gondot adni, hogy az olvasó ezen gond által elvonattassék a lélek szemlélésétől.“ A kunstphilosophusnak kunstkennernek is kell lenni, s a dolgot tekintse egyszersmind *a posteriori*.

Higyj nekem, édes barátom, a *Légy a Régi* engem meg nem bánta, de megvallom, hogy ez a sok kritikázás megzavar. Rendes az, midőn még D. is tanítgat mint kell fordítani Szallusztot, a ki Szallusztot bizonyosan nem érti.

Szemere elmondá a szonettek előtt, min igyekeztem én mindég. Nem tudom elküldém-e Neked egy levelemet, melyben azt írám, hogy én egy magyar író dolgozásán sem ismerek annyi elassicitást mint a magamén. Úgy tetszik eltéptem, félvén hogy ha más olvassa meg, meg nem ért. Nem szépséget értek én ott, hanem classicus ismeretséget, s ez alatt nem csak a *reminiscentiákat*, allusiókat, hanem a *színt* is, még pedig ott is, a hol semmi új vagy régi class. példány nem lebege szemem előtt. Neveté Brekekéimet H. Endre; de Mailáth nem nevette. Nincs sohol példánya Sugallómnak, és még is class. szín van rajta — fr. könnyűség; jobb epigrammáim nem rosszabbak a Goethéénél és Meleagerénél. — Ezt más *gondolni* fogja, de nem *mondani*. Én, a ki semmit nem gondolok, a mit mondani merni nem kell, ezt mondom. Lássa a ki nem ért. De azért hogy ezt merem mondani; hódolok a Szemere *Reményének*, a Kisfaludy s a Bajza szép dalainak, s a magamét nem azért magasztalom mert *enyém*. Sokat írtam én a mit nem magasztalok; pedig az is *enyém*.

A Mailáth német regéjit viszi Bártfaynénk. — Rendes olvasók ezek a mi magyar olvasóink, hogy az elypsist vétek-

nek nézik, és csak úgy értenek, ha nekik minden *kimondatik*. — De jól teszed ha az kipótlatik.

Képem szép, de nem jó, nem hív. Classicus munkának a szent nyúgalom ád érdemet, s az itt nincs. S minek itt ránc a szem, az orr körül, s a homlokon? a szájnak nem kell véggel lemenni, hanem horiz. vonásban; az áll kiaszott és rosszúl foly. A hajnak a hajnövés pontjáig kell jönni előre. — De erről Bné által Szemerének. Nekem kedves lesz látnom mindenütt, hogy szeretsz.

Nem akadok fel rajta, ha valaki nem elidál, mint Vörösmarty, nem ha az elisió ellen szóll: de azt kívánom, mert kívánhatom, hogy másként szóljon mint Kulcsár és Horváth József Elek. Elhiteték magokkal, hogy én csak azért, mert mások, s nevezetesen Róma. Hát miért nem az M és H betüket is, ha csak azért? Mi tiltja öket látni, hogy a nyelv két szóban az összeakadt két vocálist kiugratja, egy szóban összeolvaszth a t j a. De vagynak helyek, hol a nyelv súlyt ád a hangnak, s ott kész hiátust ejteni; múlatván ott, a nyelv (Zunge) nem síklik a következő vocálra:

D e a k i ezt

Butább hús-e a magyar Zunge mint a másoké? Mailáth utánam idézé fel versei előtt a Tassó versét: Premio e in |danno| del el| me il san |gue spar| so

négy vocalis
összeolvasztva.

Fiammal e napokban scandáltatám Virgilt. Aztrángatták volna meg ezek az Elisió-gyűlölők.

Hogy Zrinyi királynak kéretett, Lehoczkyból tudom talán. Nincs kezemnél a könyv. Tekintsd meg Stemmatographiáját.

Ebédre kell mennem, s a posta indúl ma. Isten hozzád. Reménylem, azt fogod mondani, hogy éles lenni tudok, de igaz vagyok, s szeretem a ki méltó rá. — Várom mind a Regékből, mind német munkátokból a mutatót.

Sietek a levéllel, hogy itt ne maradjon. Leírám magamnak s tisztábban. A boritékot add Szemerének.

XLVII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Édes barátom, Imhol a könyv. Levelemet postán vetted. Higyj nekem, egész becsét ismerem szeretetednek.

Junius 4-d. 1827.

XLVIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, junius 5. 1827.

Édes barátom, A mi Bártfaynk tiszteletes nője ez órában indúl innen, s minthogy holnap egész estig Szirma-Besenyőn fog múlatni, nem elébb mint 9-dikben lesz Pesten. Viszi a Mailáth Regéit, s te a könyvet 11-ikben már magadhoz veheted. Kérlek, mihelyt e levelem kezedhez érkezik, menj Bártfayhoz, add által neki szíves barátságom idvezletét, s jelentsd, hogy özvegysége jun. 9-d. megszűnik; hogy élete boldogitója egészségesen s baj és kedvetlenség nélkül repül felé. Jelentsd azt is, hogy itt vala az innep első és második napján, de hogy itt lévén bérmáló püspökünk is, sőt ez a tisztelt barátnénk is, annyira meg valánk zavarva, hogy magunkat egymásban ki nem élheténk. Lopdosott pillantások valának a miket együtt töltöttünk.

Szemeréhez egy kisded nyalábot viszen tőlem az Élet és Lit. 3-ik kötete számára, mely bár neki, Bártfaynak és neked tetszhessék. Veszi Szemere abban a Ferenczy után dolgozott fejet is, de a mely csak gyönyörüen van dolgozva, s nem hív fej, nem szép fej. Ellenben viszen egy gipszdarabot mely 1788. készült: az mind hív fej, mind szép fej. Óhajtanám hogy az metszessék inkább, de hogy mind a haj mind a leplezet, legalább a haj bizonyosan megváltozzék. — Hogy a fej még 1788-iki, az még ajánlja azt, mert plasticai darabokhoz inkább illik az ifjúság mint az öregség. A hajnak rövidnek kell lenni, még pedig antik ízlésben.

A nyalábot tegnap estve 11 órakor adtam által, s képzeld, most, midőn a nap még újhelyi hegyeinknek csak legfelsőbb csúcsát kezdé ragyogtatni, kezembe akad a mit Szemere vár tőlem: az, a mit Szent-Miklóssy nekem a nyelv geniusa fe-

ről írt. Add által, kérlek, Szemerének. Az a szelet papiros, melyet ide zárok, úgy nevezett Pandektáimból van kivéve. Ugyan onnan téptem ki azt is, a mit az Elisiók és Synaloephák felől írtam, de még azt nem küldhetem most. Nem ily rövid; meg kell olvasnom.

Élj szerencsésen édes barátom. — Te a Mailáth Regéji elébe valamit akarsz írni, s arra engedelmemet kéred. — Írd, valamit szükségesnek látsz. Előbbi levelemben, úgy tetszik, e pontra elfelejték felelni.

Bártfayt tiszteld. Neki azért nem írok, mert tartok tőle hogy az felelni kényszerítené, s nem akarom meglopni azon kevés órájit, melyeket sok dolgai üresen hagytak.

XLIX.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, junius 10. 1827.

Vedd e könyvet *) igaz tiszteletem és változhatatlan szeretetem jeléül! Soha sem felejtem el, mi valál nekem és mi vagy azóta hogy literatúránkkal meg kezdettem voltakép ismerkedni, s még inkább, mióta szeretetedre, közvetetlen vezetésedre méltóztattál. Kevés kedvvel volt az írva, mert mindig olyankor készítgettem a folytatásokat, mikor a szedő már várta, s a nyugtalanság, mely ilyenkor az elmét eltölti, nem engedi azt a praecisiót adnunk a kifejezésnek, azt a simaságot a stilusnak, melyre épen kritikusnak kellene mindenek felett törekednie. Csak annyiban tulajdonítok neki egy kis érdemet, hogy első próbája az analysáló kritikának nálunk. L. 128. néhány sort iktattam be egy leveledből: azt hittem, mind Néked, mind Vörösmartynak tartozom azzal. Ennek, mert az elmellőztetés nehezebben eshetik bármely megtámadtatásnál; Neked, hogy az olvasó olyat ne higyen Felőled, a mit bizonyosan nem akarsz hogy higyen.

A *παραδοξυσ* szóról ezt olvasom Schreveliusban: quod est *παρα δοξαν*, praeter opinionem, *παραδοξον*, inopinatum." Én csak ily értelmét tudtam a szónak, azért nincs magamat miért mentenem azon vád ellen, hogy nevetségessé tevélek ál-

*) Aesthetikai Levelek Vörösmarty M. epikus munkáiról. Pest, 1827.

tala. Még azt tartom szükségesnek megjegyezni, hogy nem azt értém, hogy Kazinczynak és Berzsenyinek kell iskola, hanem hogy az olvasónak: hogy ezekkel ellenkezni vagy egyezni *okból* tudjon.

A Kölcsey ügyében még egy szót. Őtet is, mikor nincs barátjai közt „irtóztató hypochondria gyötri.“ Csakhogy Berzsenyi még nyolc év múlva is megkardlapozná azt, ki ötet nem tartá csalhatatlannak; csakhogy ő amaz antirecensióban magát epés, feketevérű embernek mutatja, ki nem irtózik, recensensének szemére hányni azt a szerencsétlenségét, hogy (egyik szemére) *vak*! Tovább nem megyek. Tudom, hogy B. antirecensiója nem most iratott, annál rosszabb, hogy ennyi év után *kiadta**). S tekintsünk a recensióba, mely az antirecensiót maga után vonta, s ebbe, mely az Élet s Lit. cikkelyét; s valljuk meg, hogy az első csak egy türhetetlen kevélységü szivet gerjeszthete fel igy, az antirecensio pedig korbácsot érdemel. Kölcsey hallgatott. Nincs jusod, Tek. Úr, azt „a mocskos portékát“ Kölcseynek tulajdonitani: de felvenni azt: azzal Kölcsey tartozott magának. S miért kimélné Kölcsey inkább azt a feketevérü embert, mint magát, kit amaz per expressum „rút léleknek“ mondott? De az az „epés portéka“ nem epés portéka; s ha nem volnál Kölcsey ellensége, mást Magad sem irhattál volna. Azt kérded: kellett-e ezt irni, bár Berzsenyi azt megérdemelje. Én attól, ki ismer, praetendálhatom, hogy ha nem szereti is individualitásomat, tisztelje szivemet; s ezt még akkor is praetendálom, mikor azt mondom, hogy B. lealacsonitást és nevetségessé-tételt *érdemel*. Ő ember, s ha beteg is, de értelmének és szivének használhatásától nincs megfosztva. Kölcsey kétség kivül igazságtalan volt némely gáncsaiban Berzsenyi és Csokonai ellen; de mely recensensnek vau mindég igaza? s mit mondjunk akkor az *emberiségről*, ha minden igazságtalan gáncsot rosz szív és mellékes tekintet szüleményének állitunk?

De mind ezek mellett nekem B. a költő az, a mi Neked; Kölcsey a költő pedig nekem több mint B-nek, mint

*) Azóta tudjuk, hogy akarata *ellen* adatott ki.

Neked, sőt annyi mint B. — Mert én Kölcsey minden meg nem jelent munkáit ismerem.

Zrínyiért fogadd hálámat, épen jókor jött. A lengyel királyságáról szóló strophát kelletlenül hagytam ki, mert Lehoczky előttem nem forrás, sőt nem is a leghitelesb író. Pedig a stropha oly zrínyies!

A kézikönyből tíz nap alatt 3 ív készült, minden héten fog épen kettő készülni, s így augustusra az első küldemény (20 ív) bizonyosan kijő. Első alkalommal küldök próbaívet.

Ki nem mondhatom mennyire örűlök évkönyveidnek. Kölcsey beszéllé nekem, hogy ezelőtt több évvel felolvasád jelenlétében Életed, gondolom patvarista-korodig vive, s hogy az remek. S még többet monda, mi mohón váratja velem a megbecsülhetetlen könyvet.

Vörösmarty és Stettner most Pannonhalmán voltak, ott Guzmicscsal ismerkedtek meg, Pázmándon Horvát Endrével; Sümegnek tartanak, és Miklának.

Összeállítottam Kisfaludy, Vörösmarty és Bajza énekeiket, nyomtatatlanokkal bővítettem, s átadtam Szemerének az Élet és Lit. III. kötetébe. Ebben lesz a Te munkád is, s így e kötet vajmi becses lesz.

Landerer még sincs itt. — Tisztelettel és szeretettel egészen *a Tiéd.*

L.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schédelnek Kazinczy baráti idvezletét.

Junius 19. 1827.

Kezemben van mind a könyv, mind a levél. Nem csak nem bánom, hogy egyik levelem sorait közre eresztéd, sőt azt igen nagyon köszönöm. Hadd lássák azok, a kik Zalánban és Cserhalomban hibákat találnak, hogy én mind Cserhalmot mind Zalánt csudálva tisztelem; bár azt is tudathassam a világgal, hogy nem csak Cserhalmot és Zalánt, hanem a Cserhalom és Zalán atyját is csudálva szeretem. — A *tisz-*

telet szót szeretném alán kitörűlve látni lexikonunkból. Profanálva van a szó, és hideg.

Valóban édes barátom, s mindenhami skodás nélkül, én az én epistolai stilusomban s leveleimben nem csak semmi elsőséget nem lelek, de nem is értem, mit tudnak azon mások szeretni. Ellenben mely szépek a Kis levelei! mely francia lepor van a Dessőffyéin, mely saját bája a Szemeréinek, Szent-Miklóssyénak!

Hogy egy barátunkat, igazabban egy barátomat, nagyon lerántotta a hypochondria, azt tagadnom nem lehet, de én azt szeretem nem tudni, és ha engemet bántott volna, elhallgatnám; szégyenlenék az olyanra felelni. Édes barátom, a szent könyv azt beszéli, hogy midőn az isten embere leitta az eszét, s kimutatta a mit más elfed, az a két nem jó megnevette érte, az a jó pedig háttal ment felé s rá veté leplét. Csak a nem részeg bolondra illik, a mit az én egyik kedves mesterem a maga energicus lelkével oly szépen fordíta a bibliából! Den Narren muss man mit Kolben *lausen*. Nemességet mutat, a ki a bolond mellett csendesen megyen el.

Én K-nek, vagy inkább a K. poetai darabjainak szépségét annyira vallom és hirdetem, mint mindég; egy más valakinek *legjobb* darabjaiban is van valami a mit nem tudok szeretni, de oly nagy szépségű helyei vagynak, a mit csudálok, irígylek.

Biographiám tudniillik, a mit K. remeknek monda, előttem olvashatatlan. Nem égettem el, de el fogom. Bár időm legyen Pályám naplójit (nem annálisait — a szó kevélykén hangzik, a mellékideák miatt) folytatni. A mi 1794. decemb. 14-ikéig következik, nagyon interesszáns lesz. Az olvasó, ha szíve van, nem veszi rossz neven, hogy oly gyónásokat nem teszek magam felől mint Rousseau, hogy péld. Madame de Warens körűl mit csinála, sem azt nem ha magamat némely szép scénájiban életemnek ragyogtatom. Bizonyosan elmondom, hogy engem Swieten megcsókolt, s köszönje az olvasó, hogy trombitaszó alatt nem nyargalom végig az útcákat s úgy nem hirdetem ki. El fogom azt is, hogy a császár 1792. jun. talán 8-d. nekem mely gyönyörű szót monda — ha

a censor ki nem törli. Mint mosolyog rajta majd némely olvasó, arra semmi gondom. Lesznek annak oly olvasóji is, a kik azt megértik.

Minekutána annyi barátsággal vagy erántam, kérlek pillants belé a Pályám naplójiba, s ott a hol a Ladomérszky név ad annum 1785 előfordúl, tedd oda keresztnevét: Ladomérszky István. Tegnap haza futék, felkeresém a keresztnevet, s rá találtam. Az ily kicsinységek kipótlása nem esik rosszúl, a név után hozzá tehetnéd: Consil. és assessora a kőszegi district. táblának, hol az igen véres fiatal ember nem sokára azután meghala.

Szemerét, Bártfayt, s kivált az én igen kedves barátnémat, ennek asszonyát, kérlek tiszteld. Szemerének vettem levelét. Bár Szemere *Pályám naplójának íveit* még a könyv elkészülése előtt nekem postán megküldené.

Gipszképem igen jól és szépen is dolgozott fej, tudniillik a hajon kivül. De erről már írtam.

Jun. 4-d. itt vala a kassai püspök, s én Thalie leányomat Iszidóra névre bérmáltatám meg, érted kiért Iszidórának. A múlt vasárnap pedig egy predikációt hallgaték az útcán. Nem vettem észre, hogy egy valaki nagyon szemmel tarta, s látván hogy szememet a papról le nem vontam, hamisan kapta fel azt, a mi lelkemben forgott. Ezek meg nem tudák fogni, hogy én, oly tüzes protestáns, oly szíves tisztelettel s annyi tekintettel vagyok a catholicismus eránt, s leányaimat hogy nevelem pápistáknak. Nem bocsátkozom magyarázatokra. Lehet-e az az én gondolkozásom, hogy ezeket Calvinnak nyerjem meg, holott épen abban van kevélységem, hogy szeretett feleségem és szeretett leányaim nem egy templomba járnak velem? Guzmics még nem felele levelemre, melyben neki megírám, hogy Thalie az ő nevét kapta. Félek hogy az neki nem kedves, hogy én az uniót sem nem reménylem, sem nem óhajtom. S minek volna az? még ha lehetne is?

Egy igen kevés tudományú iskolatársamat már élte hajló éveiben egy ajtatos úr téríteni kezdé. Hallja az úr, monda ez az egész életét az éldeletek minden nemeiben, s nem a tanulásban és vizsgálgatásokban, töltött ember, én azt tartom,

hogy nincs jó dolga, a ki az ilyen dolgokban *válogat*. Szólhat-e okosabban az eszes ember is mint az ily bolond? Hogy üresen ne maradjon a hely, és hogy megnevettesselek, azt mondom el még róla — mert valóban nevethetni igen derék dolog — a mit ez monda, midőn a nâdméz és kávé surrogátumai felől vala szó Napoleon alatt: Egy a jó surrogatum: a megvénült feleség helyébe egy piros pozsgás ífju frájcímer. De nevess, és szeress engem tovább is.

LI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schédel barátjának Kazinczy.

Széphalom, jun. 21. 1827.

Kisétáltam tegnap estve Újhelyből édes barátom, mert Széphalom Újhelyhez csak egy órányira fekszik, s itt első dolgom az volt, hogy megtekintsem, mit mond Lehoczky Zrínyi felől, Stemmatograph. T. II p. 454. Halld tehát:

Idem a pontifice et a Philippo rege Hispaniae annuo stipendio donatus, eidem rex Galliae exequias Parisiis curavit; a Polonis in regem vocatus. Kazy L. IX. p. 42. Ratkay p. 202. 227.

Ez megérdemli hogy Kazyt és Rátkayt megtekintsd, és ha jónak látod a könyv hátúljában szót tehetnél róla, s a kihagyott strophát előadhatnád. De tedd, ne a mit én tanácslok, hanem a mit magad fogsz magadnak tanácslani.

Rendes hogy Lehoczky a poeta Zrínyi halálát 1665-re teszi, de jól adván a holnap napját (nov. 18.) — holott 1664. történt a szerencsétlenség. — Született pedig a halhatatlan ember 1618. május 1. Lásd halotti predik. Andreae a St-Theresia, Carmelita. Monachii 1664. pag. 3. melyet bírok.

Újhely, jun. 26-d.

Hormayr azt írja Oesterr. Plutarchja 11. kötetében lap 205. hogy II. József parókát *1783 olta* hordott, és így *nem elébb*. E szerint kérlek, édes barátom, téged, és Szemerét,

hogy Pályám naplójiban keressétek fel azt a lapot, hol beszéllem, hogy Józsefet 1770. május 20-d. láttam, s p a r ó k á s a n. Ezt töröljétek ki, s tegyétek inkább oda ezen parenthesist:

(Parókát csak 1783 óta horda rheumája miatt).

Ugyan ott, de más lapon ad ann. 1785. a *Ladomérszky* név után tegyétek oda: *István*. — Keresztneve eránt kétségem támada, mikor írtam, azóta megtekintém.

Az igen derék Bajzának épen most veszem Pozsonyból jun. 3-d. írt levelét. — Ah mikor lesz vége annak a dietának!

Szemerétől várom az én Naplóimat, tőled az Aushängebogent, s bár mind ketten munkátok elkészült íveit nekem gróf Teleki által felküldhetnétek a pataki examenre, mely jul. 15. tartatik.

LII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, julius 16. 1827.

Míg e soraim Hozzád érkeznek, addig a Telekinek átadott nyaláb alkalmasint kezednél lesz. Szemere Füredre menvén, rám bízta hogy küldjem, hogy írjak. Veszed tehát Önbiographiádat mind saját kéziratodban, mind Szemeréében azon elrendeléssel, melyet ő javasol. Azon kivül némely apróságokat is változtatva fogsz találni, melyekről Sz. személyesen óhajtana Veled értekezhetni, s minden lehető félreértést így megelőzhetni. Én a sok §-t nem szeretem; de szeretném ha a lapok oldalain annyiszor a mennyiszer ott állánának az esztendők. Engedj egy kérdést: vajon nincsen-e az egész több tartózkodással írva, mint a mennyit a historiai interessze enged? Úgy óhajtanám írva látni e munkát, mint Rousseau gyónásai vannak. Keveset szólsz magadról. Megismerkedünk a tisztviselővel s még nem a gyermekkel és ifjúval. Bároti iránt valóban kegyetlen vagy. Szemere az Általad írt életrajzolásokat is összegyűjtötte, s felküldte hogy használhasd, ha valamelyik tán nem volna kezednél. — Én a Handbuchból is tettem a nyalábba egy ívet. Most látom, hogy a Te életed már nem mehet az I. kötetbe; annál jobb: a II. Veled fog kezdődni, s mind azok, kik kö-

vetkeznek, Tőled vevén példát és tüzet, a II. kötet egyenesen a Te iskoláddal telik meg. És így a Rólad szóló cikkelyt több nyugalommal és kedvvel fogom írhatni mint most, mikor épen ezerfelé vagyok osztva a munka és iskolám által. Stettner még május közepén ment Csepre az ipához, onnan Vörösmartyt Horvát Endréhez, Guzmicshoz, Kisfaludy Sándorhoz kísérte; Vörösmarty már megjött, nem St. Így a könyv irása és nyomtatása egészen rám maradt, s mire St. feljő, az első kötetet már készen fogja találni. Sub rosa súgom meg: mikor a nyomtatáshoz fogattam, csak egy ívre való MS-om volt, mert collegiumaim a télen, különösen a praxis, annyi időmet vették el, hogy materiáléimat nem dolgozhattam fel. Elgondolhatd állapotomat: minden héten két ívnyit szerkeztetni, minden segedelem nélkül, és háromszor corrigálni; a collegium reggeli 6-tól 12-ig fog el, ha betegem van, délután is a clinicumba kell tekintenem; estve meg — barátnémnál vagyok: van tehát mindössze egy pár szakadozott nappali órám, s az éj. A censor is szörnyen vexál. Képzeld Orczy két réf pántlikáját is kihúzta, de sok más szelidebbeket is. Mennyi szaladgálást okoz ez is!

Julius 1-jén írtam Batsányinak, azzal a tisztelettel, melylyel ily koros férfiúnak írni illik, s kértem méltóztatnék azon karba helyeztetni, hogy biographiáját teljesebben adhassam, mint az Erd. Muzeum után lehet: s küldene oly nyomtatatlan verseket, melyeket ő a többi felett szeret. Aláírva: *Toldy*. Jön azonnal levele Trattnerhez — kinek taval azt irá, hogy Toldy valami junger Bursch lehet, mert ha koros ember, úgy fájdalom, meg nem érik többé az esze: ezt pedig arra írja, a mit én az Élet. s Lit. recensiójában mondtam, mely szerencsés volt javalásodat megnyerni — és Trattner által adja tudtomra: írjak neki igaz nevem alatt, s adjak neki hosszabb terminust egy hétnél. Mondám Trattnernek: Üdvözlöm B-it, és punctum. Eleget tettem kötelességemnek. Be nagyon afficiálta őtet, mit a bursch eszt. előtt írt! Vagy talán még ísokratesi glosszáimra emlékezik? De ennek már több mint öt esztendeje. Íme Batsányinak jó emlékezete van.

De halljad csak, Tek. Úr; Döbrenteivel is volt affairje

szerencsétlen tanítványodnak. Ő nemzetünk első epicusa akar lenni, eszi a méreg hogy Vörösmartyról könyvet írtam, sőt hogy Vörösmarty *van*. Minap találkozik velem Budán; én Marimmal és anyjával voltam. Bitte um Vergebung für meine Unart! s félre von, s kér közölném vele már egyszer a róla írt cikkelyt, mert hallja, nyomtatják már a könyvet. — Igen, de a Tek. Úr a II. kötetbe megy be, s előbb különben sem írhatok, míg a kért dátumokat nem kapom. Azon kivül újabb elhatározásom szerint a kritikai észrevételek nem a biographiákba lesznek igtatva, hanem az egész munkához bevezetésül szolgáló „kritische Geschichte"-be. Hm, hm! Élő írók is meg lesznek ítélve? — Hogy ne? — Ej ej . . . az urak nagyon sietnek, még . . . nem . . . értek meg egészen arra a kritikára. — Nekem úgy is forrt a mérgem, hogy Maritól elvona: Aláz. szolgája! s ott hagytam a faképnél. — Szinte bántam hevességemet; de képzeld, már más nap azon hozzátétellel panaszolja a dolgot Szemerének, hogy ő több ízben megmondá nekem: ne dicsérném őtet, mert mi egymást dicsérgetvén széltiben, dicséretünk egyáltalán gyanús. — Nem igaz, hogy ő nekem ezt mondta, mert akkor én azzal vigasztaltam volna, hogy nem lesz dicsérve.

Tedd velem, könyörgök, azt a jót, s közöld velem, de instantanee, a mit Rádayról, Szentjóbiról, Batsányiról közölhetsz. Hű szeretettel stb.

LIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, jul. 24. 1827.

Édes barátom, Későn jövénk ki a gyülésből, s ebéd után vevém leveledet, a jul. 16-ikán irottat. A posta még ma estve indúl, s igy előre képzelem mely zavar lesz az, a mit tőlem válaszként veendesz.

Nyalábodat Teleki maga adá kezembe; én önbiographiámat azonnal megolvasám, lepecsétlém, s még az nap visszaadám a grófnak hogy juttassa kezedhez. Nincs ellenemre a mit Szemerénk vele teve, sőt azt még köszönöm is neki. —

Azt jegyzed meg hogy már megismerkedétek a tisztviselővel, s még nem ismeritek a gyermeket és az ifjút. Barátom, forró köszönet értte, hogy itéletedet, óhajtásodat szabadon hallatod; valóban barátokhoz az illik, s az ily szabados, bizakodó, nemes szóllás igazi jótétel. De hát mit írhatnék én gyermeki s ifjúi koromról? Szerénységem nem engedé hogy magamról többet mondjak, és ha mondhatnék is, többet mondani nem akarok. Nem magamat akarám festeni, hanem azt a kort, melyet éltem, s annak jól vagy rosszúl nevezetes fiait. A mikrológiát nem kerültem; az olyan a mostani időnek is már, igen kedves; hát majd a később századoknak. Némelyeknek még portréjokat is adom, s a var a Kalmár képén úgy essentiális portéka, mint lábán a májbőr csizma, s fején a belisztezett paróka. Baróti úgy van festve, hogy őtet útálnunk kell. Kivévén hogy ő nagyon szerette a hazát és a nyelvet, én felőle jót mondani talán nem tudok, tudok mondani sok roszszat. Az ipam supr. studior. director volt, s ellene egy fertelmes csoport kele fel; meg akarák buktatni, mert nagymestere vala a kőmívesek lózsijának. Én ezekről semmit sem tudtam, neki már akkor is híve. Egy estve meglátogatám Szabót. A mint beléptem, elijede, s zsebkendőjét papirosára veté. Úgy hittem hogy verse készűl, de titkolja, míg majd elő fogja önként mutatni. Elfelejtetém vele papirosát, s kértem, bizonyos könyvet adna kölcsön. Míg ő kevés könyveihez ment, versére pillanték, s mit láték: Egy gaz delátiót Török Lajos ellen. Elborzadva kapám le szemeimet, s meg nem olvasám; azt tiltá a becsület. —

Mennyi poetai talentuma volt Barótinak, mutatják versei. Technikája sok volt, s már akkor. Olvasása is kevés, s grammatikája annyi mint egy rossz, legalább lelketlen professornak lehet. De nyelvünknek ő örökös hőse marad; sokat dolgozott, példát adott, buzdított, mert.

Batsányi 1787. jöve fel Kassára mint practicans a kassai kamarai administrátiónál, melynek praesese b. Wécsey Miklós vala, veje Gener. Orczynak. B. correpetitor vala a Gen. Orczy megholt István fijánál, s W. ezért hozá fel őtet Kassára. A 20 eszt. Batsányinak nem vala eléggé tágas a Kassa

útcája, vakmerőbb szemtelenségű burschot nem képzelhetsz. Baróti csakhamar meg vala nyergelve általa, s azt tevé a mit B. akara. — „S egy exjesuitához illik-e eltérni a Pázmány és Káldi ypsilonától a Csécsi protestáns jottájához? kérdé, s Baróti ypsilonistává leve. Büszkeségemet bántotta ezen bursch és cancellista praefidentiája, s én vele jól soha nem voltam. — Egy estve Barótinál valék, s kértem álljunk össze, s ereszszünk ki egy holnapos irást. Tetszett a tanács Barótinak de hogy Batsányi is társúl vétessék. Azt épen nem ellenzém Bejöve Batsányi. Tetszett neki is, de hogy az első darabban csak hárman jelenjünk meg. Rá állék. Baróti és Batsányi magoktól bízák reám az előbeszéd dolgozását, nem az én kérésemre. Felolvastam. Elfogadtatott. Én útra menék. Midőn visszajöttem, mutatják a Batsányi előbeszédét. Annak kell felvétetni, nem az enyémnek. — Nem bánt dolgozásom elvetése, mondám; de ezt nem vártam, mert magam ilyet nem tennék. Ha azon holminek is el kellett mondatni, én a kiolgozónak adtam volna materiáléimat. — A kettő azt feleli: *Pluralitas concludit.* S a pluralitas 2: 1. — Így mene ez tovább is: az leve mindég, a mit a kettő akara, s én kiléptem, s Orpheust eresztém ki.

Midőn Bácsmegyeimet már nyomtaták, Batsányit kértem, hogy útam alatt vigye a correcturát. A mint haza jövék, kére, váltsam magamhoz a kész íveket s égessem el. A munka nevetségessé teszen, egy hős nemzethez nem illik ez az aszszonyi szerelmes nyavalygás. A mit ő akara, még más dolgozásaiban is, annak meg kelle lenni. Ily ember nekem társam nem lehet.

Rájnis veszekedék Barótival, s Batsányi tüzelte ezt. A pozsonyi Landerer újságúl küldé meg nekem a Rájnis Virg. Eclog. első ívét, s én azt mutatám Barótinak. Batsányi azt tanácslá, hogy fordítsa mind a 10 Eclogát Baróti is, haladja meg Rájnist, az lesz a legszebb bosszú, s Baróti engede a gyalázatos tanácsnak.

Batsányi írott levélben provocálá duellumra Wécseyt a maga praesidensét, a maga kenyér-adójat, s W. szégyellé azt hírbe ereszteni, de az ipamnak, ki W.-nek oly szoros atyja-

fija volt, hogy a sógorom a W. leányát csak dispensátióval veheté el, megmutatta. B. most kiereszté versét: Nemzetek országok etc., itéletem szerint ez a legszebb verse a mit valaha írt. — W. örült, hogy a Somsics Lázár által marhaembernek nevezett Batsányin bosszút állhat, s B. cassíroztatott.

B. most Pestre ment. A szerencsétlenné lettet elvivék az Abafi Ferenc házához, kinél kétszer minden héten összegyültek a pesti jobb fejek és az idegenek. Itt B. ki akará mutatni mely tudós ember ő, s magyarázá a Kant philosophiáját. A philos. prof. Kreil megszóllala: Junger Mann, Ihre Unverschaemtheit, mit der Sie in Gegenwart eines Professors der Philosophie über Kants Lehre sprechen, verdient eine freundschaftliche Züchtigung. Fühlen Sie, dass Sie davon kein Wort wissen.

Fogsága után megtámadá gróf Sauraut, hogy neki consiliáriusságot igértek a Verhörekben. Diurnistává lett a bankoamtban, azután a titk. poliz. tagjává. Mint szeretteté meg magát Gabriela Baumberggel, azt a jó istenek tudják; mi, kik ismerénk, soha sem tudtuk megfogni. Némely magyarok neki holnappénzt fizettek szenvedéseiért. Így Somsics. Ez egy deák ódát íra: Ad arma cives, nobile fortium sanguen virorum.... s B. azt elvivé cancell. Pálffyhoz (a Somsics akaratjával) s azt mondá, hogy az ódát ő írta. De nem sok idő múlva Somsics gyülölte Bt., gyülölte Báróczy is, és minden jóltevője.

Mind ezek nem oly hírek, a miknek hasznát vehetnéd munkádban. De tudnod nem lesz kedvetlen.

Szent Jóbi Szabó László szegény nemes atya gyermeke Ótományból (Bihar várm.) Debreceni deák volt, s praeceptor talán Dobozy uraknál. Nagyon szeretett volna úr lenni, szemtelenségig menő előre törekedése tette szerencsétlenné. Ízlése szegénységét mutatják versei. Widrig süsslich in seinen Arbeiten wie im Leben. Valóságos párja annak, a kiről ma vett leveled végén szóllasz, de kevesebb kisimúlással, mert nem forga ily társaságokban. Egy átkozott gonorrhoeát vive fogságba, nem merte megvallani, skeletonná száradt, s megholt Kufsteinban 1795. octob. 10-kén.

Ráday felől olvasd meg Minervánknak legutolsó negyedét. A mit én mondhatnék, elmondja Szemere; de annak hasznát nem veheted.

Rendes hogy D. irígyli a Vörösm. koszorúját, még rendesebb a mit remél, hogy ezt el fogja homályosítani. Epósza talán osziáni módú lesz. Hogy ő nagy hexametrista, azt én csak a Convers. Lexikonból tudom. Én bizonyossá teszlek, hogy Epószát megolvasni nem fogom. Magát, de csak mint volt barátomat, szívesen szeretem. Mostani elváltozásában baráti szánással nézem. Rendes a mit mond, hogy mi egymást nyalogatjuk. Hinc illae lacrymae.

Gyertyánál végzem az írást. Sietek a postára. Élj szerencsésen.

LIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, augustus 11. 1827.

Bocsáss meg levélirói késedelmességemnek. Majd éve már, hogy alig van üres percem, kivévén melyeket Marimnál töltök. Végre leráztam az *iskolát*, és örökre. Kézikönyvem I. kötete tehát még e hónapban kijő. Neheztelni fogsz. Bugaci Csárdád a Hebe szerint van, mert Stettner, elmenvén, kézirataidat magánál tartotta. Most itt volt, átadta — post festa —; s íme látom a hibát. (Ma ismét elment St. Tisztel). A legújabb Minervát olvastam, de fájdalom! későn; mind a két Ráday rég ki van már nyomtatva, s így dolgozataidat nem használhattam. De fogom a II. kötet Nachtragjaiban; ott a Zrínyit illetőket, s ha kivánod, a Csárda váriánsait is.

Köszönöm a Batsányi és Szentjóbiról közölteket. Mind a kettő ki volt már nyomtatva; szerencsére, a mik B – ról kimondhatók voltak, az Erd. Muz. után elmondtam; Sz-Jóbi felöl Horvát Istvántól kaptam hiteles tudósításokat, melyek a tieiddel tökéletesen egyeznek.

Batsányi minden módon ki igyekezett fürkészni ki legyen Toldy — mert csakugyan nem tudta, Trattner el levén általam tiltva a felfedezéstől — s meg is tudta — Kisfaludy

Sándortól. Ha kikürtöli a publ. előtt, esküszöm, megölöm, s ha Burschnak neveznek is érte. Hol van az megírva, hogy antidotummal ne éljek ellenségem ellen *azért*, hogy ő *vén* gonosz? Isten látja lelkemet, hogy bár elaggott, de érdemes ember előtt térdet fejet hajtok: de Ő! Vedd fel hogy azért, a miért én ama recensióban Batsányinak ott említett vélekedését nem javalom, *ő meg akar rontani!* Mondom, *rontani!* mert a Handbuch költségei jóval meghaladják a 2000 ftot; praenumeránsaim száma említést sem érdemel: ha Batsányi munkámnak vesztett hirét költi, szegénynyé tesz. Mondd, tisztelt férfi, érdemlek-e gáncsot, érdemel-e ifjuságom, nem menteget-e veszteségem, ha ily embert nem kímélek?

Voltam gr. Telekinél, átvettem a nyalábot Szemere számára. Ez már Pécelen van, s a mint bejön, átadom.

Landerer tehát végre nálam volt! s vitte a Regéket, *németül*. Harmadnapra visszalátogattam: hát mondja: hisz ezek dajkamesék; ilyen könyvet biz ő nem nyomtat. Hiába magyaráztam e nemü munkák mulattató voltát, de fontosságát is, hiába mondtam el neki mely jól fogadtatott Mailáth e munkája a németek által, mennyire cultiválja a külföld is a legújabb időben a népi hagyományok literatúráját: falra bors. Ő inkább ád 500 frtot egy m . . . . nek, hogysem magyar könyvre költse. — Ó hogy nekem nincsenek urodalmaim, vagy hogy azoknak, a kiknek vannak, az a gondolkodások nincs, mely — nekünk! . . .

LV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedelnek Kazinczy szíves idvezletét.

Újhely, aug. 14. 1827.

Kereskedőink az éjjel indúltak Pestre, s nekem egy nyalábomat viszik az én tisztelt barátnémhoz Bártfayné asszonysághoz. Abban Stettnernek is van egy levele, mely a pesti postán fog letétetni. Te Stettnernek is nékem is barátunk vagy, s igy Stettnerhez irt levelem neked nyitva van most és mindég. Neked irni most nem mertem, nehogy exámened készületeiben megzavarjalak, s idődet elvegyem. De

minekutána azon, a mint ma érkezett leveledből láttam, áltesél, bátorkodom kérni, küldd meg nekem Kézikönyvedet a kereskedők által, nyalábodat tedd le Bártfaynál. Ők ott jelenteni fogják magokat, és ha nem késesz, s a nyalábot ott mindjárt leteszed, venni fogom még e holnapban.

Azt hiszed, édes barátom, hogy én azt nem fogom megelégedéssel venni. Én az ellenkezőt gondolom. Mely szerencse együtt bírni régibb költőinknek szemetes kincseiket, és a mi jobbat az új idők adának.

Virágnak jelentsd tiszteletemet. Árpádját soha nem vettem. Valami nekem tőle jött, mind megvan. De képzelhetetlen sokaságú papirosaimat mikor fogom végig hányhatni, holott most Széphalmon nem lehetek? Elkezdém rendbeszedni papirosaimat, és hogy a mi megmaradást kíván, el ne hullhasson, nehány csomóimat már beköttetém; de az még nem sok. Az a legnagyobb baj, hogy Pandektáim tómusait szélylyelbontottam, hogy együvé köttethessenek, a mik egy tárgyra tartoznak, s így minden írásom zavarban van. Virágot nem merem biztatni.

A linci hős, vagy servus gladiátor inkább, nem hiszem hogy tégedet bántson, ha pedig úgy bánt, mint engem, az nem érdemli meg, hogy magadat hozzá tedd. Nékem, a mit ellenem írt, nem vala váratlan, s nem tudom miként történt, én még örültem neki — talán azért, mert tudatta a publicummal, hogy ő és én egymást nem szenvedhetjük. — De mint esik az, hogy Himfy vele még mindég baráti lábon áll? Én nem szerethetem a kit nem becsülök, de a kit becsülni kénytelen vagyok, azt nem gyülölhetem, ha nem lehet is szeretnem. Ezer példákat mondhatnék erre, pályánkon és pályánkon kívül, s az egyik és másik nemben. Batsányi csak Verseghynek való volt. — Való, hogy fél Batsányiak és fél Verseghyek is vagynak, s így nem csudálom többé, a mit feljebb meg nem foghattam.

Nagyon sajnálom hogy a Mailáth Regéji még sem nyomtattatnak, s semmiért nem inkább, mint mivel tudom hogy azt M. várja. Légy rajta, édes barátom, hogy a könyv megjelenhessen, és hogy a német exempl. visszakaphassam an-

nak idejében, s be nem piszkolva. Azon esetre ha Landererrel jól vagy, s megtehetd neki a kérést, nagyon kérnélek, tedd, hogy ő 20 explt abból, a minek címjét ide zárom, Néked adjon contóra, és küldd fel most, megírván, mi az ára egy exemplárnak. Nekem 10 exemp. hoza tőle Personalis Szögyényi, de talán tíz eszt. előtt, s már csak kettő van meg. Nagyon lekötelezel mind engem, mind neved tudása nélkül másokat, ha megküldöd. Árát, mihelyt beszedem, venni fogod.

LVI.

UGYANAZ UGYANANNAK.

Aug. 18. 1827.

Édes barátom, Haza szaladtam, s szerencsére rá akadtam mind a Virág hexameterére, mind a Szent-Miklóssy leveleire. Ez Szemerének lesz kedves tudósítás, amaz Virágnak és neked. Add által szives tiszteletem mellett.

Még nincs egy hete, hogy leveleimet hozzátok egy újhelyi zsidó Bártfay barátomnál tette le. Eddig vevéd te is a Stettnerhez szóllót. Kérlek, ne ereszd vissza a zsidót Kézikönyved és az Élet és Lit. III. kötete nélkül. — Élj szerencsésen.

LVII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, aug. 25. 1827.

Íme a kézikönyv első kötete. Fogadd nyájasan, kegyes Mesterem és Barátom! nem csak, de vedd egyszersmind pártfogásod alá is. Gyorsan készült munka ugyan, de sok esztendei stúdiumok gyümölcse. Félek hogy folyóirásinkben ócsárolják, s ez által megakasztják keletét. Méltóztassál tehát a Minervában másokat megelőzni, és jelentsd ajánlva, habár csak tíz sorral is. Soha sem vetemedtem volna ily kérésre; de a munka egy pár ezerbe kerül, s nem akarnám az atyámat károsítani, ki oly szívesen segített.

A „Sententiákból“ Landerernek már nincs példánya

Pesten, de van Pozsonyban. Biztatott, hogy hozat, a menynyi kell.

Virágnak csak ma viszem meg leveledet! — Isten Veled! Egészen a tied, stb.

LVIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, aug. 29. 1827.

Édes barátom, Most estve, naplementekor, vettem a kedves ajándékot. Holnap és holnap után itt vásárunk van; azok által küldöm recensiómat Ellingernek. Imhol az:

Könyvbirálás.

Handbuch etc. (valami a borítékra van nyomtatva) Gedruckt in Pest bei Trattner, igen csinosan, sürüen, de szép és egészen új betükkel.

Ez a cim, melyet a munka borítékjára nyomtattata a tudós kiadó, minthogy a nyomtató késedelme miatt az igazi cim, az Előbeszéd, és a Bevezetés, a pesti vásárra meg nem jelenhetének, és mind ezek csak a második kötettel fognak kiadathatni. Recensens nem bocsátkozik ki itt a munka szoros megitélésére; annak ideje akkor lesz, midőn a II. k. is megjelenend; de siet ennek elkészülését mind azokkal tudatni, kik a poesist nem egyedül abban keresik s találják, hogy a beszéd rimekre vagy lábakra szedessék. Most legyen elég elmondanunk, hogy a könyvben mit találnak.

Lap. 3. Alterth. der. ungr. Poesie oder Zeitr. ect. ect. és ez megyen a 14. lapig. Ez áll négy énekből: 1. Hymnus Szent-Lászlóra. Úgy látszik, ezt éneklé a magy. anyaszentegyház már 1195., midőn a nagy király a szentek közé iratott, de egy későbbi, nekünk igen régi megigazitás után. 2. A Révai által is közlött *Eml. Régiekről* . . . 3. Házasok Éneke egy 1503. esztbeli kézirat után. 4. Feddő ének; amaz a Mátyás, ez a II. Ulászló, vagy II. Lajos idejéből. Tiszteletes régiségek, a legelső 4 sorú strophákban, de rim nélkül!

Lap 15—22. Tinódi Sebestyén.

Lap 23—31. Gróf Balassa Bálint.

(és így mind végig a könyvön).

Minden költő felvett darabjai előtt annak életírása áll, nagy gonddal gyűjtött, figyelmet érdemlő, és mind eddig vagy épen nem, vagy hibásan ismért tudósításokkal. A szerző szabadon hallatja ítéletét, de a mint igaz ítélőhöz illik, hízelkedés és személyes idegenség nélkül. Ezen elsőbb kötetében, a mennyire az elkészülhetett, csak a versezeteket adja, nem vetvén meg a fordításokat is, hol a költőt legalább nyelve s technikája jegyzi ki. A mi az olvasót mind a költővel, mind a költéssel hozza szorosb ismeretségbe, az a második kötetben fog jönni.

Ha valaha jelent meg könyv közöttünk, melyen olvasóink, kiknek száma még mindég igen kicsiny, kapva kaptak, úgy e szerencsét ennek óhajtjuk. Aesthetikai leckézések még senkit sem tevének poetává, de jaj annak a ki verseket e leckézések értése s a legméltóbb példányok ismérete, gondos összehasonlítása nélkül írogat. S a munka nem egyedül azoknak kívánja részvéteket, a kik verseket írnak, hanem mind az azokét, a kik látni akarják, mint emelkedék nálunk nyelv és mesterség az alsóbb polcokról a fentebbekre, hogy végre azon nemzetek sorában, melyeknek a környülállások korábban engedék meg a kifejlést, magához méltólag állhat meg, s ez idegeneknek is magára vonhatja figyelmét.

Ezt még tegnap estve, vagy inkább ejfélkor írtam. Ma ismét végig forgatám a könyvet. Belé szerettem abba az Amadéba, s szégyenlem és sajnálom, hogy őtet előbb nem ismerém. Katonai dalát szeretném újra dolgozni, mint a Festők, midőn egy régibb munkát újra festenek, hogy a mit rajta az idő elroncsola, lemoshassák. Az ő pajkosságai lelket mutatnak, s azok legalább nem marhaságok, mint Csokonainál

Qui tunc denique habent salem et leporem,
Si, quod pruriat, incitare possint,

vagy hogy is van; mert emlékezetem itt is elhágy. — Bár Kultsár ne késnék Amadénak maradványait kiadni, vagy legalább a munka kézírásban tétethetnék le a Muzeumban, hogy ott olvashatnánk.

Lap 158. Te Barcsainak tulajdonítád a Báróczy verseit: *Barátom, ha egyszer az én órám eljön.* Kérlek tekintsd meg a *Bessenyei György Társaságát,* ez ott áll, és a versnek alatta van a *Báróczy* neve, a mint ugyan emlékezem. De oda mutat a theosophiai idea is; *A por ezerféle formákba változik etc.* S ha az általam felidézett könyvben *(Bess. Gy. Társ.)* a versezetet Báróczyénak találod, kérlek a II. kötetben tégy jelentést a megtévedésről. — Az én Zrínyi stróphámról ott ne tégy emlékezetet. Elejét vette a dolognak, a mit itt lap. 38. mondasz (Falsch ists . . .).

Engedd, édes barátom, hogy ide tehessem egy epigrammomat, mellyet sokszor próbáltam, de mindég hasztalanúl, és csak most úgy, hogy vele megelégedhetém. A Vaticanus Apolló szobrára van írva. A mesterség barátjai erről azt tartják, hogy benne a győzésnek nem *nagysága*, hanem *könnyüsége* van adva, s titkos jelentése ez: a nap jő, s egyszerre oda van az éj monstruma. — Imhol az epigramm: (l. Poetai Munkák, 88. l.).

Most pedig halld három ritornellámat: (l. Poet. Munk. 25, 26, 27. ll.).

Vége a dietának, édes barátom, s én novemberben Pesten leszek, noha tudom, hogy bíráimat el fogja foglalni a sok Criminále. Ha nékem írsz, ne feledd megírni, hol van szállva Kisfaludy, Vörösmarty és Te. Élj szerencsésen.

Nagyon köszönöm a Landerer megszóllítását, s kérlek emlékeztesd igéretére, s tedd le a csomót Bártfaynál pecsét alatt. — Gróf Mailáth meghagyá, hogy leveleimet Prágába utasítsam, hol múlatni fog. Nyugtalanúl várja a jobb hírt Regéji felől. Bizony jó lesz ha megtoldod egy rövid vagy hosszú praefátióval, s így megelőzöd az oly elmétlen ítéletet mint az vala, melyet írál. Sok olyan ember van még köztünk.

LIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Sept. 6. 1827.

Imhol verseim újabb másolatja. Ha nem restelled Te, vagy Stettner, kérlek hasonlítsd a kezednél lévőkhez, és újabbi variánsaimat vidd által a sajtó alá készítettekbe. Ölellek.

Amade után.

Derék vitéz katonának
Van ám gyöngy élete.
Csillog villog minden felé
Ruhája, fegyvere.

Szép élet ez! víg élet ez!
Hol van ennek mása?
Pajtás, csapj fel, vídám kedvvel,
Itt az ég áldása.

Puskázik künn a zöld mezőn,
Nyer ellenségétől,
A kvártélyban kedvének él,
Nyer a menyecskétől.

Szikrákat rúg paripája,
Útcákon csudálják,
Derék lovag! derék vitéz!
Mind ezt kiabálják!

A merre fordúl, mindenütt
Rettegik, szeretik
A szép dámák, a szép lyányok,
Ágyát magok vetik.

Kocka, kártya sátorában,
Száján függ pipája,
A szép markotányosnénak
Nem int ő hijába.

S mint pipájában a tűz ég,
Aként ég szerelme.
Ellenségre, lágy szívekre
Terjed győzödelme

Megtér tüzes csatájiból,
  És megtelepedik,
Jószágot vesz, kölcsön ad pénzt,
  Ha kell kereskedik.

Nem szóll neki a yicispán,
  Nem a szolgabíró,
Nem kergeti robotára
  A hízott tiszttartó.

Prókátor függ bal oldalán,
  Szerencse bírája,
A becsület törvényszéke
  Nincs appellátája.

Ha kedve tartja, házasúl,
  Bért nem fizet papnak.
Nem hí senkit bizonyságúl,
  Kezet magok csapnak.

Sok a világ, nehéz élni;
  Rajta, pusztítsuk ki,
S ha kivágjuk, kezdjük újra,
  Könnyű felépítni.

A trombita szóll; hóra hát.
  El, el, a sereggel,
Ne gondolj a sírásokkal,
  Ne pityergésekkel.

Isten veled apám, anyám,
  S veled szerelmesem,
Húgom, bátyám, sógrom, komám,
  Vagy hát jertek velem.

LX.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Moor (Fejér vgyéb.) sept. 11. 1827.

Kedves leveledet, Tek. Uram, tegnap előtt vettem. Köszönöm azt a szíves készséget, melylyel sietél munkámat a Minervában megismertetni. Egy észrevételem van csak: a nyomtató nem késett, az megtette a magáét. Könyörgök, vond vissza e passust.

Amade figyelmedet nagyon megérdemelte. Derék átdolgozásodban, ha nem tévedek, a II-d. strópha által a darab egészen más jelentést kap. Tónusa, ítéletem szerint, tarkít. Beh méltó volna ez muzsikára tetetni! Rajta leszek hogy neki compositort szerezzek. De akkor a refrainnek maradni kell, s az képezi majd a kart. HaKulcsártól meg tudnám kapni Amade manuscriptumát, a Tud. Gyűjt-ben bővebben megismertetném Amadét, s némely ismeretlen darabjait közölném a javából.

Mailáth Regéi kiadását megpróbálom actiákra. — A télen a szemorvoslásból magisteriumot teszek.

Gróf Lambergné Ő Nga szíves meghivására vagyok itt, s kipihenem magamat a nyári kissé sok munkától. Egész nap a kertben olvasok, irkálok, gyakran ki-kirándulunk Bodajkra, Csurgóra, Csókaköre stb. Annál jobban megy majd a munka télen. Ó mint várom már a percet, melyben szóval is meg fogom mondhatni, mily tisztelettel és szeretettel légyek

egészen a Tiéd.

LXI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 1. 1827.

Bocsáss meg, tisztelt Tek. Úr, hogy híred nélkül beadtam az Aurórába két derék satirácskádat: Izéhez, s A Múzához. Kisfaludy nagyon megszerette.

„Keresztes Bálint“ románcát felveszszük a Handbuchba. Nincs literaturánkban e nemben hozzá fogható semmi. Tudósíts, kérlek, kívánsz-e benne valamit változtatni. Mennyi naivitás, mennyi édesség! s az a régi szín!

Fábián Gábor, ez a szívre, charakterre, hazafi érzésre és tudományra nézve ritka barátunk, Nálad volt: nem győzte beszélni, mint volt jóságod által elragadtatva! Ő nem első ki Tőled ily benyomásokkal jött el, de igen az, ki azt a hírt hozta, hogy rólam szeretettel emlékeztél. Vajha egykor meg is érdemelhetném azt!

Tudósíts kérlek, hol laknak most Buczy és Székely Sándor? — Ideje hogy nekik biographiai adatok végett írjak.

„Boldogítóm“ című sonettedben 8. v. ez van: sebemen. Írod: ne hagyjam igazítás nélkül. Nem állhatna-e helyette: sérv-emen?

Bátorkodom *verseidre* nézve két kérdést tenni: Nem maradhatna-e meg a „Tövisek és Virágok“ e collectiv címe? Híres munkák rebaptisátiója, úgy hiszem, nem célirányos. E néven ismeri e nevezetes könyvet a publicum; s mint ilyen az poesisunk, sőt nyelvünk historiájában oly factum volt, melytől ezt megfosztani nem szabad. Csak mint egésznek lesz annak befolyása teljesen érthető a jövendőség előtt. Neked levén, verseim gyüjteményébe is eredeti mivoltában venném fel, mint egészet, jegyzéseivel együtt. Az az újiskolának teljes programmája. Én egészen más szempontból recenseálnám, mint Szemere tette.

A másik: A ritornellben ez van: S bukdosgatunk, s nem tudjuk mint s miért: Eléggé nemes-e e bu*kd* . . . ? Hangja legalább kemény. S nem nyerne-e ama sor, ha e helyett: „*s* nem tudj*uk*“ állana: „nem tudva“?

Íme a kézikönyvbe felveendő darabok sora. Azonban ez változtatást szenvedhet még mind a választásra, mind az elrendelésre nézve. Kérem a Te észrevételeidet is, és változtatásaidat, ha volnának.

NB. Verseid megküldött gyüjteménye koránt sem teljes. Ó ne légy szerfelett szigorú. Mennyi gyönyörü dolgokat mellőztél!

LXII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

A kedves Schedelnek Kazinczy baráti tiszteletét.

Újhely, oct. 5. 1827.

Ma veszem harmad nappal ez előtt írt kedves leveledet, és minthogy adósod vagyok távollétem miatt az előbbire is, késedelem nélkül felelek, hogy a mai postával mehessen. — Nem csak Ellingernek írtam, de írtam Trattnerhez és Thasznak, hogy ha a Minervában óhajtásod nem teljesíttetnék, én

tartassam vétkesnek és nem Te. — Hogyan neheztelhetnék én azért, hogy Izémet és Tekintetes Tudós Kisasszonyomat Aurórának adtad, holott én örök életet kívánok Aurórának, Kisfaludynak pedig örök dicsőséget és minden jót, s a theologusok értelmében vett *örök életet* minél később. — Sorban megyek leveled cikkelyein, s ímhol Keresztes Bálintom, variánsával, vagy inkább megigazítva; de azon megjegyzéssel, hogy soha nem reménylém, hogy az figyelmedet megnyerje. El akarám vetni; a te javalásod megtartatja.

Fekete szemű szép hölgyecske (stb. l. Poetai Munk. 168—70).

A dalnak elébe és utána vetett hexameterek előttem még ma is kedvesek ugyan, de azoknak el kell maradni, mert Horváth Ádámnak emlékezete előttem kedves ugyan, de iszonyodom verseitől.

Fábián úr felől azt hallani, hogy nem mene el tőlem hidegen, nekem nagy becsü hír. Könnyü annak megtetszeni, a ki felénk meleg szívet hoza.

Buczy Emil piarista volt, azután világi pap. Báró Szcpesy Ignác erdélyi püspök őtet a károlyfejérvári seminarium Incarnatae Sapientiaeban (a név is sokat megér) moralis theologia professorává tette. Én theol. dogmatica professorává tenném, s szeretnék lenni praelectióján. — Nagy ellensége a német metaphysikának, s a helyett a classicusok olvasását tenné kötelességül. — Szül. május 6-d., de nem emlékezék biztosan: 1785ben-e, vagy 1786ban. — Rákosi Székely Sándor unitarius predikátor Tordán Kolosvár mellett. Torda nevezetes mezőváros, a romaiak idejében Salinae nevet visele.

Nem szeretem a *sérv* szót; sebemen antepenultima potest produci.

Helyesen ítélsz a Tövisek és Virágok rebaptisatiója felől, s tanácsodat azzal köszönöm meg, hogy azt elfogadom. Decemberben Te és Stettner s meghittjeim látni fogjátok verseim kisded csomóját. Nem tudok nekik jó rendet adni, mert rá illik a mit Goethe mond: *Musterkarte anzusehen.* Szeretném nyomtatva látni míg még élek. Az új darabokat egy új kiadás felvehetné.

Bukdosg. vagy Bugdosg; mindegy, mint nyaggat azaz

nyakgat, faggat a fakasztgat. — Nem tu*dva* ez helyett nem tud*juk* — elfogadom.

Az ólommal megkeresztezett darabokra: — *HITSZAVA.* Az oktalan bölcs títeket Istenek Tagadni akarna. De tí felette megDördítitek bosszús ütéssel A ropogó tüzeket, hogy Újhely — 2. És a Hegyalják tornyai rengenek, S fortyanva csap ki partjain a Tisza, S ő sápadozva roggyan össze. Érzi hatalmatokat, s tagadja. — 3. Ekként dühültek egykor az elfajult Tellusz szülöttjei ellenetek, De Zeüsz Felkölt; futának ők, s az ádáz Enceladuszt leteríté az Etna. — 4. Engem szerény szív vonsz tifelétek és Nem ingható hit, s magzati (nicht gyermeki) félelem. Áld szenvedésim közt nyögésem: Áld poharom, ha virág övedzi. — 5. Az éj sötétét tiszta nap, a fagyos Telet tavasz s nyár váltja fel, és az ősz Gerezddel ékesítve fürtjeit; S újra sötét jön elő, fagy újra. — 6. Hadd jőjenek! ti gondotok az. Nekem Örvendeni illik, türni, reményleni. Ég föld szakadjon össze, szórja Lángjait a Phlegeton; ti védtek. — *TUSAKODÁS*, talán az az ódám, mely e szókon kezdődik: Reményem eltünt. Ha az, úgy nincs variánsa. De a 6-d. strófában ezt: jó tanács így kell nyomtattatni: Jó Tanács, etc. — *NAGY GÁBORHOZ* lin. 4. Úgy mondja a hír (punctum) s a hír . . . l. 7. Hogy jó férj, jó atya, a düh . . . . lap 23. Természet és Való rosszkedvű férfijával . . . l. 38. Nem már mosolygó Tempééjit Geléenek (Claude Lorrain, más nevével Gelée) circa finem: Gyűjts újra, s a kár ingerelje lelked. — *SÍPOS PÁLHOZ.* Két, két Isten van; és bizony nem egy! — Pusztító Döghalál dandárja küzd. Estvéjén rá bukkan Szvat Nikola. — Pirúlva költözött egy újabb honba (Londonba) — Alakban egy Rém. A jó-e, a kaján-e? — Ő nem érted ég: Adásaidra vágy, és fényt keres. De a ki tőled vette szellemét — Környüllebeglesz. Én rád ismerek Ez ál lepelben is. — Minket sötét bús éj ölelt körül, mely semmi felderülettel nem ér A szép új fényhez .... Ez a hatásra intéztetik, s egésznek szövénye (mint sövény, mely igazábban szövény) közt hat. Melyet viszonthatás vonsz és taszít. Itt van vége a metaphysikázásnak, ezt követi egy ———— a columna közepében, most a bérekesztés: A Tünet szörnyü metaphys. stb.

Szem és szív. A szem látni tanult etc. Úgy de magam vagyok itt (nicht ott): ott éltemet. Láss bízvást, sőt nézz, szemed arra van adva; de higyj is, S int szívednek szép r. h.

*Antinous*nak elébe kell tenni ezen artistai epigrammot. (Winckelmann-e vagy ki, nem emlékezem biztosan, azt mondja, hogy a Vatikán Apollója a győzödelem könnyüségét adja, nem nagyságát): Jön, lő, s győze; bukott a szörny, az az isszonyú. Reng még Rogytában a föld, s még riadozza dühét. Ő pedig, a Győző, nyugalomban lép fel az égnek Szent küszöbén, annak sokszori tapsa között. (most Antinousz).

Édes barátom, hadd rekeszszem be levelemet, mert még másoknak is kell írnom, s estve van. — Élj szerencsésen. Decemberben Pesten leszek.

LXIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedelnek Kazinczy szíves tiszt.

Imhol még ez, barátom, s azon változásokkal, melyeket legutóbb tettem *). — A Berzsenyihez írt levelet nem kívántad, s kérésemért e részben semmit ne tégy; te jobban tudod, mit kívánnak vagy engednek dolgaid: de ezt szerettem volna nyomtatva látni mind poesisünk historiájára nézve, mind a nekem kedves berekesztés miatt. Az itt menőket add Szemerének, kérlek. — Élj szerencsésen. *Okt. 10. 1827.*

Oktob 18-d. — Nyugtalanúl várom a Regék kiadhatása eránt a hírt. Küldd fel a német originált, hogy Salamont tanácsod szerint hozzá dolgozhassam. — Verseimet viszem Pestre, s kevélykedni fogok barátságoddal, ha méltóknak fogod a kieresztésre találni, s akkor a képről is szóllunk. Élj igen szerencsésen.

---

*) A melléklet hiányzik.

LXIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 12. 1827.

Vettem october 5. írt kedves leveledet. A tudósításokért, a versekért, vedd meleg hálámat. „Keresztes Bálint“ a naiv dalok nemében mustra előttem, és Stettner, és Vörösmarty, és többek előtt; s Te igazságtalan valál Magad ellen midőn azt elnyomni, s a publicum ellen, midőn e darabtól megfosztani akarád.

A pesti barátokat felszólítám a Regék kiadása végett. Minden reményem eltűnt. Most ott ébredt fel ismét, hol azt legkevesbbé vártam: Trattnernél. Ennél kérdést sem tettem, mert ismerem. De Kisfaludy tegnap tanácslá, közleném a dolgot Károlyival, Trattner vejével. Tettem azt ma, s ő hajlandóságot mutatott a dolog iránt. Épen most volt itt az inasa, s a manuscriptumot elvitte. Ha én ezt a Károlyit rá nem bírom, hogy a munkát felvállalja, tudom hogy soha semmire rá nem bírom. K. szereti, hogy *Mailáth* a szerző. Ha elérjük célunkat, egy kis értekezést írok elébe a népregékről. Vajha oly boldog lehetnék, Tek. úr, hogy kívánságodat betölthessem!

Azt írod hogy verseidet összeszeded. Ennek felette örülök. Én az eredetieket egészen elválasztanám a fordításoktól, s emezeket mind a Poetai Berek címe alá gyűjtenem össze (a versekről szólok). Mint ohajtanék én módot találhatni verseid nyomtattatására! A Regékkel mi történik, most még nem tudom bizonynyal; de verseidet, Tek. Úr, ha rám bíznád, a magam költségén adnám ki, s talán Bécsben, mert a jövő nyarat egészen Bécsben töltöm. Szemere képed rezét nekem igérte volt ezer nyomtatvány lehúzása végett a Kézikönyv számára: erre már nem használhatom, mert a Kézikönyv előbb lesz kész a réznél, de hiszem hogy verseid elébe is ide adja. Én azután életed skizzéjét, s literatúrai hatásaid hisztoriáját bocsátanám elébe; ez sehol illőbb helyen nem állna, mint eredeti verseid előtt: mert itt Tenmagad, a Te tulajdon individualitásod, lép fel. — Evvel a kedves foglalatossággal szeretném

bevégezni belletrisztai hatásaimat. Azontúl csak kenyértudományomnak lesz szabad élnem.

A következő vagy a második postával veszed a Regék iránt a tudósítást. Ha az kedvetlen lesz, hidd el Tek. Úr, hogy engem inkább fog búsítni mint Téged. Ha a Handbuch nem kerülne annyiba, magam adnám ki. A Salamonban foglaltatott versekre nem leltem fordítót, s magam hiába próbáltam. Ha szabad erre nézve véleményemet kimondanom, halljad: Kell-e az éneknek épen *vers*nek lenni a regélőnek szájában? Csak a fogoly királynak románca látszik verset kívánni, a Saengers Lied pedig, mely egészen a Niebelungenliednek tónusában van, Zrínyi-versben is nagy effectust csinálhatna. Ölellek T. Úr, s vagyok egészen a Tied.

LXV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 20. 1827.

Tekintetes Úr, a posta indúl, s azért csak két szót. Károlyi, Trattner veje, kinyomtatja a Regéket a maga költségén, két 18-adrét kötetben, hosszukás garmonddal, durchschossen, és csak arra kér, hogy Mailáth Füredjét is, melynek originálját proxime felküldöm, fordítanád le. Szeretetedbe ajánlva magamat, vagyok stb.

LXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, oct. 24. 1827.

Édes barátom, Fogadd szives köszönetemet mind azért a mit a gróf Mailáth Regéjivel már tettél, mind azért, a mit tenni ezután fogsz, s add által tiszteletem jelentését Tek. Károlyi Úrnak, kinek igyekezni fogok megnyerni kedvezéseit. Kedves nekem a kisded formátum, s úgy hiszem hogy azt a publicum örömmel fogja látni. Mi mindég csak újon kapunk, s mindenbe belé únunk mint a gyermekek. Ne feledd a mit ígérél, az aesthetikai bévezetést. — Mihelyt le lesz nyomtatva az első ív, küldd meg, kérlek, Mailáthnak Veszelibe,

Nagy-Szombat mellett, és nekem is. Füredet hozzá fordítom, csak küldd, a Regék német originálljával Salamon miatt.

Mélt. Szilassy úrral méne le Zelinka nevü clericus Pestre, s általa küldék neked egy nyalábot a mi Bártfaynkhoz.

Közelít az idő, édes barátom, melyben meglátlak. Januáriusban bizonyosan. Jankovichnak nem sok napok előtt vevém levelét. Csaknem könnyekre fakaszta jósága; nem hív hogy vendége legyek, hanem parancsolja azt. Kevélykedem barátságával, s hálátlannak kiáltanám magamat, ha oly melegen nem fogadnám el jóvoltát, a hogy azt ő nyújtja. Egy epistolával igyekszem érdemelni, ha elsül; de ez a fatalis restaurátió, s a tőlem várt sok munka úgy elfog, hogy nem tudom, mint jussak hozzá

Élj szerencsésen, édes barátom, s engedd mondanom, hogy nagyon szeretlek, s hogy érzem, tőlem mit érdemlesz.

Kultsár úrnak add által ezt, nem merem neve alatt küldeni, félvén, hogy a curiositas a levelet felbontaná postánkon. A Köncsnek szóllóra csinálj egy borítékot, s tedd a pesti postára, franco, hogy az az elakadt ifjú azzal is ne terheltessék.

LXVII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, nov. 16. 1827.

Fogadd hálámat megbecsülhetetlen figyelmed újabb jeleiért. A Bártfayhoz küldött nyaláb régen kezemnél van, mely nekem is, Szemerének is igen kedves volt. Fenyéry tisztel, s ő is, én is szerencsétlenek vagyunk az által, hogy az újhelyi alkalmat elszalasztottuk. Ő Nagy Pál képét, én a Regéket, vittük Bártfayhoz, de későn. Vajha nem sokára új alkalom találkoznék. Trattner emberei most felette el vannak foglalva, s így munkád hat hét előtt nehezen megy sajtó alá; de mennyire tőlem függ, sürgetni fogom. Most azonban még nem; mert ő új garmondot vár, melyet autopsia után való-

ban gyönyörünek mondhatok, s oly garmondnak, milyen még nálunk nem volt. De legyen az itt, majd nyakán ülök.

Kultsárnak azonnal által lön adva a correspondentia; Köncsöt azonban nem lelik itt, nem ismerik. Kérdezősködtem mindenfelé, de hasztalan. Nem nyugszom meg, csak késő ne legyen.

Jankovich nem azok közzé tartozik, kiket én szeretni tudnék; de valamennyire ki vagyok vele engesztelve azáltal, a mit Veled cselekedni akar. Engedd meg, Tek. Úr! hogy a netaláután hozzá irandó epistolára Kézikönyvem részire számolhassak. De persze már december közepéig kellene. Ne neheztelj, hogy leveleimben egy kérelem a másikat éri. Ím még egy: méltóztassál munkáidnak ide mellekélt catalogusát általnézni, s pótolgatni. Mihelyt ezt meglesz, azonnal el fogom küldeni a Tégedet illető cikkelyt (mely a Kézikönyv második kötetének elseje lesz). Kisfaludy és Bajza tisztelnek. Amaz Aurórával kedveskedik; én azt Bártfaynál fogom letenni. Bajza nekem annyi sok évek után ismét vissza van adva: Pesten van most, s velem egy házban! a mi kimondhatatlan boldoggá tesz. Ajánlom magamat nagy becsű szeretetedbe.

LXVIII.

SCHEDELNEK ÉS BAJZÁNAK KAZINCZY.

(Érkezett nov. 25. 1827).

Schedelnek és Bajzának szíves baráti idvezlésemet.

Kedves nekem azt látni, hogy Ti, kiket én annyira szeretek, együtt laktok. Januáriusban tehát együtt szorítlak szívemhez. —

Lajstromodból nem igen marada ki egyéb, mint a zemplényi emlék dolgában általam írt relatio, melyet gróf Dezsőffy József úr, kivel én valék kiküldve, minden igazítás nélkül subscribált. A deák felírások a Dezsőffyéi: úgy akarta maga. Úgy gondolom, az 1810. nyomt. Patakon. – Azt hittem hogy egyéb irásaimmal leküldöttem a főnotáriusnak, s íme felkelvén iróasztalom mellől, a kezemnél lévő csomóban legelébb

is az akad szemembe: Cserneki és Tarkői Gróf Dessewffy József és Kazinczy Ferenc kiküldött Táblabíráknak Vélemények a Tek. Zemplény vármegye Rendeihez A Győrnél MDCCCIX Jun. XIV. elesett Vitézeknek állítandó Emlék dolgában. Másodszori, megigazított kiadás. Sáros Patakon Nyomt. Nádaskai András által 1811. lap 20. in octav.

Azért kelle újra nyomtatni, mert a gróf hibát talált a typographus vétke miatt az elsőbb kiadásban.

Megjelent Vidához is egy epistolám Trattnernél im quarto talán 1816.

Még van egy kis írásom, de a mely nagy figyelmet érdemel: *az anyám élete.* Ez Szemerénél meglesz. Patakon nyomt. 1813. Melegen jött szívemből. A szokott gyászlevelek helyett. Guzmics azt írá, hogy azt kincse gyanánt nézi. — Nincs kezemnél, és így nem küldhetem meg a címjét.

Nem hiszem, édes barátom, hogy neked megküldöttem volna Jankovichhoz írt epistolámat, de a mely csak félig van; s így nem tartom haszontalan dolognak azt neked itt leírni. Azolta két §-sal toldám meg, de elvitt volna célomtól. Az az epistola nekem igen kedves, mert benne horátzi dévajkodás és melegség lebeg.

(Követk. az Epist. L. Poet. Munk. 242. stb. l.).

Szallusztot két fordításban adván; egyikét pompa nélkül hogy a Döbrenteiek is olvashassák; a másikat úgy, a hogy egy lelkes másoló a XVI. század nagy művészeinek darabos képeiket másolná, s ezt mind addig nem, míg in quarto nyomtathatik, s Kreutzinger által festett képemmel. Harminc esztendei dolgozásom érdemli, hogy phantásiám teljesedjék.

A Mailáth munkáját ne küldd. Januáriusban Pesten leszek. Addig itt az archivum éjjel nappal úgy elfoglal, hogy egy betűt sem írhatnék. S minek tenni ki a könyvet azon veszélynek, hogy el is veszhessen.

Köszönöm hogy Kultsár úrnak általadád, a mire kértelek. Egy haszontalan ember megelőze, s azt hitték, hogy

azt küldtem én, s már megvala a neheztelés, míg a másodszori megjelent.

Aurórát köszönöm annak, a kit oly igen szeretek, tisztelek, sőt csudálok. Éljetek szerencsésen. —

Egy valakit nem szerethetsz; úgy irod. — Nem csudálom azt, s akarnám hogy érts. De engedd kérdenem, nem becsülsz-e abban igen sokat, nem-e igen nagyon? Nagy mesterség, kivált nekünk heveseknek, szerethetni, a mi nem egészen tiszta. De néha mi hevesek hibázunk, midőn szemeinket holmire be nem tudjuk húnyni. Szóval világosabban.

Szeretsz-e a Viczay életéért? (Minerv.).

LXIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

1827. nov. 23-d.

Édes barátom, Elvégzém epistolámat, s a te intésedre, s ma megyen Jankovicshoz is. Neked azt kell mondanom, hogy én László Pál kapitányt ismertem; a míveletlen gazos szőlőt a farkas bundához szokták hasonlítani, és hogy ő a szőlőt, mint farkast meglőtte, s ott hagyta; végye a kinek kell. A malac historiáját közönségesen beszéllik, a kik nem tudnak jobbat, s Bécsbe először mennek fel, s látják, hogy az ott nem úgy van mint nálok. A Quinque dies tibi pollicitusban is épen így van két bohó történet beszéllve, s nem általlom kimondani, hogy ezzel a semmivel, a Musa pedestrisnek ezzel a kis ihletésével inkább meg vagyok elégedve, mint sok fellengezni akaró darabommal, s mások darabjaikkal. Nem szerencsétlen játéka a poetai launénak. Ma tettem rajta az általad kivánt toldást, s ma indúl a posta. Talán több törlést várt, de az epistolaris Musa szereti a pongyolát. Megengeded, hogy arra kérjelek, hogy azt küldd meg Bátfaynak, ne fáradj magad; dolgod van; a napok rövidek, a sár nagy. Csinálj boritékot rá, s tedd postára; vissza fogja küldeni. Resteltem annyiszor leírni, mert magamnak is le kell írnom még.

Elfelejtém jelenteni, hogy Cserei Farkashoz írt Epistolámat Mártoffi József püspök nyomtattatá ki Kolosvárt,

ezt mondván Csereinek: *Mélt. Úr! Erdélyben kevés ember van, a ki ezt értse.* De élj szerencsésen. Tudósíts metszeti-e Szemere képemet. Inkább ne mint rossz kézzel. Nyomtatják-e már az ő 3-d. kötetét? — Bajza olvasá-e Minervában, a mit a Kunike és Rumy munkáik felől mondék? Ölellek mind kettőtöket szíves barátsággal, valóságos tisztelettel.

LXX.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, nov. 30. 1827.

Nincs tehetségem elegedendőképen meghálálni azon leereszkedő készséget és szíves bizodalmat, melylyel minden kéréseimet teljesíteni szoktad. Csak azt a bizonyítást vedd ezennel Tek. Uram! hogy voltaképen meg tudom becsülni azt, mit velem tészsz. A két utolsó kedves leveleidben közlött dátumokat használtam, s holnap után, azaz vasárnap, megy egy alkalom Zemplénybe, mely eleinte csak Kazinczy Józsefet akará látogatni, de utóbb igéré, hogy Újhelyben is megfordúl; s ez viszi Stettner sógorától Nagy Pál képét, Szemerétől egy csomót, tőlem a Handbuchba készült biographiát, az Aurórát. Kisfaludy kedveskedik ezzel, s tisztel. A biographiára mindent használtam a mit tudtam, s most arra kérlek, Tek. Úr! méltóztatnál melléje jegyzéseket tenni, s jelenteni mi maradt ki olyas, mit el akarsz benne mondatni, s mit akarsz belőle kihagyatni, mi elmondatott. Némelyeket fejemből mondék el, reminiscentiákból, s csak azért, mert tudtam hogy kezed a hibát meg fogja igazítani.

Köncsnek nyomában vagyunk már, s a levél rövid nap múlva kezénél lesz. A 23-dikán írt levél csak tegnap este jöve Pestre; abba hagytam a vacsorát, olvastam az epistolát, lefutottam Bajzához, és olvastam fenszóval, ismét, meg ismét. Mi *értjük*, s így lehetetlen, hogy ne szeressük. Mi is oly lépcsőre teszszük mint Tenmagad: míveid legjobbjai közzé. Az a humor! s az a sermo! Amabból Horácnak nem jutott annyi; s beszéde bizonyosan nem oly kellemetes, nem oly kecscsel pongyola — hogy jól választott kifejezéseddel éljek — mint a Tiéd, s milyennek lenni kell az epistoláénak. Szaladék ma reggel Bártfayhoz;

arca elébb kibeszéllte mint nyelve, mily gyönyörrel olvasá. Hölgye tapsolt. És szaladék Szemeréhez, s olvasám neki és hölgyének. Emennek tetszett, de én nem kérdem asszonytól, miért tetszik neki valami: erre az érzés nem felel; Pál előtt ez legszerencsésb epistolád. Lehet, de én azért nem tudom a régiebbeket kevesbbé szeretni. Feledém mondani hogy Stettner is látta már, s nem kisebb becsülője nálunknál. De lesznek, Tek. Úr! bizonyosan, kiknek nem fog tetszeni, mert nem mindenki tudja, mik e nemnek postulátumai. Íme minap a Tudom. Gyűjteményben valaki az Élet s Lit. I. kötetét recenseálván, Szemere epistolájáról azt mondja, hogy kár hogy nem „fellengősb.“ Beszélljen az ember ily aesthetikusokkal!

Szerencsétlen vagyok hogy a Csereihez írott nincs kezeim közt; kitől fogom azt megkaphatni?

Mondám, hogy J—t nem *szeretem*; de nem mondám hogy nem becsülöm. Ha ő böles testamentom által gyüjteményét megtartja a hazának (azaz, ha meg fogja gátolni, hogy az el ne kótyavetyéztessék), őtet sokáig fogjuk áldani.

Atyám azt beszélli hogy Viczay egészen olyan, a milyennek festéd; mert ő is ösmerte, s tisztelői közzé tartozott. Figyelmeztetésed a Kunike recensiójára velem azt másodszor is elolvastatá, s csak ekkor vettem észre a Bajzára emlékeztető szókat. Ő sem elébb.

Én Miss Sárádnak, Galottidnak s Medeádnak nyomtatásaikat nem ismerem. Ki vannak-e nyomtatva? Hát Macbethet, Tőled, játszák-e 1790-dikben a magyarok?

Barátid, tisztelőid örömmel várják azt az időt, melyben látni fognak. De félnek hogy a nagy úr nagyon elfoglaland, s összebeszéllének, hogy egész napokra és éjekre el fognak tőle ragadni. Tegnap előtt Fáynál Vitkovicsot lelém, s ők Kornishoz írt epistoládat felettébb dicsérték. Nekem is jó epistola, és nem csak francia manierban, hanem francia lélekkel írott épitre; csak hogy kevesebb könnyüséggel. Nem tudom minden többjeidnél inkább szeretni; de szép példája annak, mint tudsz minden formába simúlni. S Kornisnak talán épen ez a forma volt jó.

LXXI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedelnek Kazinczy szíves idvezletét.

December, 6. 1827.

Örvendek epistolám szerencséjének, s most merem már bizakodással mondani, a mit eddig csak biztosb barátimnak mertem. A Helmeczyhez és Berzsenyihez írtak mellett nekem ez tetszik leginkább, s legkevésbbé azok, melyek magasztalásúl vagynak írva, mintegy paradának. Ilyen a Wesselényihez, ilyen a Nagy Gáborhoz szólló. Mindenikében lesz valami, a mi öket kedveltetheté, de mennyivel kedvesebb az a pongyolába öltözött leány, a ki a riegelsbrunni scénát s a László Pál bohó historiáját beszélli, mint a mely a Bodóni, Baskerville, Claude Lorrain neveiket hallatja. — Azonban Horátznál sem minden epistolának van egy tónusa, s tónus és tárgy a poetai levélben is külömbözhetnek, mint a prózaiban.

A Csereihez írt epistolának nem igértem azt a szerencsét, hogy a te ízlésedet megnyerje, mert az enyémet sem birja. De et heic dii sunt, s az oly férfi, mint püspök Mártonffy örömmel olvasá. Jó az olyakat elmondani.

Kornishoz nem azért írtam alexandrínekben, hogy ő inkább kedveli azt, mint a jambust, vagy hexametert, hanem azért, hogy a mit neki mondok, azok is kedvelessék, a kik alexandrineket szeretnek. Kornisnak és az anyjának az ipamhoz szólló epistola érthető vala, sőt igen kedves. — Midőn én Festeticshez írtam azt a francia izlésü epistolát, elhallgata a gyülölség, s sokan ezt kiáltozák: Mink lehetett volna nekünk K. ha ötet az a Xenomania nekünk el nem rontotta volna! — Tudod, hogy én az ilyenek dicséretén bizonyosan meg nem szédülök; de örvendek még is, hogy ezt a két epistolát írtam. Gondolnám, ezzel bátran megjelenhetek a linzi nagy mester s társai (Verseghy és Takács) előtt, s a ki tudja, mit mívelének velem azok, a kik ahoz a híres cimborához tartoztak — Túladuna még még arról is gondolkozott, hogy egyik vármegyéje Abaújt levele által fogja megkeresni, hogy az engem

tiltson el az írástól, — nem azért beszéllem ezt, mert az emlékezet bánt, hanem azért mert ezeket Neked és Stettnernek tudnotok kell, ha el nem beszéllitek is a Kézikönyvben.

Dulházy menti magát, hogy a dietai követek képei felől tett szóllásom sem igazitatthaték meg, mert későn vette levelemet. Megtenni a mit kivánál, nekem mindég öröm volt volna, még ha az áldozatba került volna is, a mi itt szóban nem forgott. De a mint irám, Károlyi úr meg van nyugtatva Thaisz által, s tudja, hogy nem te panaszlád az elkésést, hanem hogy azt én gondoltam.

Emília Galotti, Miss Sára Sampson, Minne von Barnhelm itt mennek a Glottomachusokkal; de még egyszer meg kell tekintenem. Sok eszt. hogy meg nem olvastam. Bár kijöhetne valaha. — Medeát, Macbethet elégettem, s még 1794 előtt.

A Glottomachusokat csak ti ketten, és akik hozzátok lé lekben és szivben hasonlók, olvassátok. Ne is engedjétek hirbe menni, hogy láttátok. H. Endre láttatá leveleimet másokkal, de nem szeretné, ha ugyanazt én tenném az övéivel. Látni fogjátok, hogy ez az ember mint tud döféseket adni annak, a kinek azt mondja hogy szereti. — Miért nem tömjénezem Berzsenyit? miért tömjénezem magamat a németek előtt? Leveleit ki ne nyomtattassam. — Rendes gondolkozás, érzés. — De itt a levél Csereihez. (L. Poet. Munk. 184 sk. ll.).

Én épen úgy akarom élni véletek napjaimat, mint ti óhajtjátok. Néha nélkületek, néha veletek a gazdagnál; néha véletek és minden társainkkal a köztünk legöregebb Virágon kezdve a közöttünk legifjabbikig, mert mi mind egy ügy emberei, barátok, testvérek vagyunk; de veled és Bajzával, Stettnerrel és Vörösmartyval elzárkozva is, mert ti négyen, és Kisfaludy Károly vagytok azok, a kiknek látását leginkább óhajtom, s ott első pillantásunkban régi meghitt barátok leszünk. Nevessenek a circumspectusok, hogy ösz hajjal oly gondolatlan lehetek.

LXXII.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Decemb. 12. 1827.

Édes barátom, Feltettem magamban hogy itéleteidre semmit nem fogok szóllani, s már akkor, mikor megigéréd hogy azt látni fogom, még minekelőtte sajtó alá jut; s megállanám szavamat, ha ebben bántanál is. Így minekutána a pirúlásig magasztalsz, ugyan azt tészem. Nem a tömjénzést nézem; a barátság gyújt azt mikor nem akar is. De véghetetlenül örvendek, hogy ötven esztendőn végig ily lelkes vezér viszen el. Higyj nekem, én mindezeket tőled tanulom. Elképzelhetd tehát, mint nézem a munkát.

Befirkálám írásodat. Nagyon akarnám hogy atyámnak keresztneve, s az anyám vezeték és keresztneve, úgy az napamé is bár csak parenthesisben el ne maradnának. A historiai datumokat felrakni hasznos dolog, s lehet oly késő maradékom, a ki munkádból fogja tanulni, ki volt atyám, anyám (Bossányi Susána) és napam (gróf Rogendorff Aloysia).

L 1. sor. 23. 24. hagyd el a portraitírozást.

— — 29. Én Bécset 1784 nem láttam; igen 1777, 1886, 1789. 1791. 1801. 1808. 1812. 1815.

Lap 1. sor 35. József Laxenburgban írta alá denominátiómat harmadnappal elébb mint felértem. Swietenhez már csak megköszönni mentem azt.

Lap 2. sor 8. A ki a hideg Swietent ismerte, ezt alig fogja hihetni, a hogy itt áll. Igen ha azt mondod, hogy akkor nyomá orcámra négy csókját, midőn azt kérém ki búcsúzásomkor, hogy ha valamit érdemlettem, annak jutalmául engedje megcsókolnom kezét, melyet megengede.

Lap 2. sor 28. K. schickte sein Freund Hajnóczy, der hingerichtet ward, den Catechismus.

Lap 3. sor 5. bízatott rám az archivum revisiója. 1809 a Zemplényi permanens deputátiónak tagja voltam. Nem nagy dolog: de contrastban áll a fogsággal.

Lap 3. sor 1. 2. nem bánom hogy említed vallását: er selbst reformirt, seine Gemahlin katholisch, so wie seine Töchter, die er, treu seinen Grundsätzen, die ihm als Vorsteher bei den vermischten Schulen so sehr eigen waren. Török Lajos engem úgy szerete mint subordinált tisztviselőjét, barátját, sőt fiát. Soha szebb összeszövődést! kiálta Grälis B. Vay Miklós, mikor hallá, kit veszek.

Én csak leveledből látom, hogy Ferenczy fejemet faragta. Szeretném tudni, profilban-e vagy büsztben. Akár így, akár úgy, kevélykedem vele, mert megvallom kevélységemet, hogy ha majd Pesten leszek, s még nem volna a büszt, magam kérném rá. Ezt bizonyosan Szemerének kell köszönnöm, ki rajzolatimat és a gipsz fejet tőlem csak rajzolás végett vette. A kit Te édes barátom s Ferenczy teve halhatatlanná, az nem süllyedhet feledségbe.

Jön-e a Pestről József öcsémhez készülő vendég? — Ha a csomók Bártfaynénál vannak letéve, tíz nap alatt veszem; mert a Secret. Szerencsy úr tegnap ment le. Ő vitte a Glottomachusokat. De az istenért, ki ne adjátok kezetekből.

Sallustot viszem, hogy legbiztosabb barátim lássák, s adják ítéleteket. Két fordításban fogjátok venni — 1. Romai színben, a hogy a festő másolja a XVI. század nagy mestereinek míveit. — 2. Az új szín felé inkább közelítve, de nem a franciák istentelen paraphrasisában.

Élj szerencsésen, édes barátom. Mely szerencséssé teve leveled látása, s a hir Ferenczynk munkája felől! Ha írsz, ne feledd tudatni: Büszt-e? profil-e? s ifjú esztendeim szerint-e, vagy öregen. In Lebensgrösse, vagy mely nagyságban? —

LXXIII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, decemb. 18. 1827.

Egy lasztóci úr csomót visz tőlem Szemere Miklós barátomnak, melyben Pyrker Rudolfiásza vagyon a Te számodra. Miklós azt minél elébb expediálni fogja. Tedd meg

nekem azt az örömet, Tek. Úr! s engedd, hogy a könyvet a Tieddé tégyem. Csekélység, mely szót nem érdemel, de Te vedd, mint igaz szeretetemnek némi *jelét*.

Leveled s a cikkelyt tegnap vettem. Amaz teli tanulsággal, vedd érte köszönetemet; de teli annyi javallással is, hogy pirúlnék ha nem tudnám hogy azokat jóvoltod vesztegeti rám. Engedd meg, hogy némely világosításokat kérjek.

Mi volt az a perm anens deputátiója Zemplénynek 1809? A mixta iskolák az ok csak; úgy-e, melyekben minden valásúak felvétettek?

Meghökkentem azon, hogy Te Ferenczy munkájáról semmit nem tudál. Hogy lehet ez? Félek, hogy netalántán rosszúl tudom a dolgot. Azonban nekem úgy rémlik mintha Szemere mondta volna, hogy Ferenczy fejedet márványban dolgozá, s hogy a Teleki kisasszony rajzolatja nem egyéb mint a szobor másolatja. Valóban, nem hibázok. Fogok ez iránt irni Szemerének, ki tegnap előtt ment Pécelre. Munkámba azonban semmiképp se mehetett volna be a hiba, mert tudám, hogy censúrád alatt a szükséges pontokra figyelmeztetni fogsz. Rajta leszek, hogy az igazat kitudjam.

Csodálnom kell hogy az a zemplényi úr még nem érkezett rendeltetése helyére. Ő Stettnertől vette által a küldendőket, s biztos ember.

Kisnek már jó ideje hogy írtam dátumokért; Berzsenyinek is Stettner. Hogy ez nem felelt, annak okait el tudom gondolni. Én szóltam róla egy helyt a Tud. Gyüjteményben, s úgy mint *ő* nem szeretheté. De Kis némaságát nem tudom magamnak megmagyarázni. Én őt felette tisztelem, s azért tökéletes cikkelyt szeretnék róla adhatni.

Jövetednek mindnyájan örülünk, s légy rajta, hogy ismét hijába ne várjunk. Boldogoknak tartom e sorokat, mert szemeid látni fogják. Midőn itt lesz az óra, melyben látni foglak, kettőztesd szerencsémet az által, hogy azon kedves szócskával szólíts, melylyel az atya fiát szokta. Mely igen otthon érzém magamat Virágnál, míg ő engem tegeze; de mióta szakállt viselek, ő attól elszokott! Tedd, Tek. Úr! hogy én mindenkor oly örömmel siessek hozzád, milylyel fiu atyjá-

hoz siet. Ez helyes viszonya a mesternek a tanítványhoz. Élj boldogúl.

LXXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

December 21d. 1827.

E holnap két Kazinczyt kapa ki az élők közzűl, s tele van a város itt a hírrel, hogy a sógorom, ki ellen perlek, melybeli vízibetegségben Kassán megholt. Már két hét előtt hallám, hogy orvosai semmit nem reménylenek, s ámbár emberei ellenkezőt mondanak, s azt hirdetik, hogy új esztendőre Kázmérba kijő Kassáról, inkább hiszek az orvosok profeciájának, kivált hogy 24 órával ezelőtt éjjel verték fel álmából egy kázméri emberét, hogy leveleket vigyen Anárcsra Szabolcsban felesége öcscséhez, és Sárközre ennek bátyjához. A pecsét a leveleken fekete vala. Én neki ezen betegsége alatt is ajánlám jobbomat báró Splényi Manci által, kikötvén hogy azt csak azon esetre említse, ha látja hogy nervusai meg nem rázattatnak nevem hallására. — Ha meghal, a sors ismét megjátszodtat, mert az özvegy esztendeig bánthatatlan lesz.

Kérlek add által azt a mit ide zárok Kulcsárnak és a mi kedves barátnénknak. — Csak küldd, ne fáradj.

Leveled nem említi hogy Glottomachusaim, Emília Golotti, és még egy kötet holmi kezedhez ment Bártfayné által. Pedig az innen 10-ben indúlt Bártfaynéhoz, leveled hozzám 18-ban, s így vehetéd vala. Tudósíts mihelyt veszed. Rettegek elveszésekért.

Jankowichnak ma veszem válaszát. Nem vala kedvetlen ajándékom az epistola. Neve napjára érkezett hozzá. Azon szobába szállít hol MSumai vannak.

Vettem Aurorát és Nagy Pál képét, s kár nélkül, Füredet s a Regéket. Mely lelkes darabok a Kölcseyéi! a Kisfaludyéi! Azokat végig olvasám, de mindjárt kiküldém gyermekimnek, hogy ők elébb, aztán én, mert én most rá nem érek.

Auróra ez idén szebb mint eddig, s én a ki literaturánkat kivált lyricumokban szeretném gazdagabbnak látni, Kölcseytől, Vörösmartytól, s tőletek másoktól, oly darabokat leltem itt, miknek nem tudtam eléggé örvendeni. A rezek gyönyörűek, s örvendek Vörösmartynak, de irígylem még neki is a szép Hajnát.

Jankowichhoz irt epistolámat ma küldém a Minerva kiadójinak. Te vedd fel ezen variánsaimat:

Bár a nem régen épült Zrínyi s a
Fejér-Hajó (mert nem gold. Schiff, hanem Weiss.).
S a nagy gyönyör megtágúlást parancsol.
A négy fiú s három lyány és az anyjok. . . .
Collín alatt Ő . .
Berlínben Ő . .
Lódonnak Ő . .

Most ma vett leveledre. Köszönöm a Rudolphiászt, s ámbár nem szeretem hogy magadat tőle megfosztod, nem volnék barátod, ha azt oly szivvel el nem fogadnám mint adod.

1809. kilobbanván ismét a háboru, a főispánok leküldettek vármegyéjekbe organizálni a felkelést. Tizenkét assessor választaték mellé, hogy a bajban a főispánt segéljék. Minden héten váltogatta az egyik fél a másikat, s igy a főispán mindég hattal tarta ülést.

Swietennek kedvenc ideája volt a mixta iskola. A haza polgárinak egyformán kell neveltetni a nem vallásos dolgokban. Igy maga raka kath. iskolákba protest. professorokat. B. Prónay Gábor, gróf Teleki József födirectorok levének, én a kath. director vicéje Kassán. Districtusom álla Szepestől a Kis-Kúnságig s Gömörtől Beregig (inclusive), az ország negyede. Az én osztályom a város és falusi iskolák voltak, és Kassán a fő normális. A kalv. és luth. iskolákban, ez nem parancsoltatott; példát akarának adni.

Némely barátimnak elbeszéllém a márvány képet. Megjárom ha a hir hazug lesz. Élj szerencsésen. Sietek. Thalynak másszor irok. Ezek a halálhirek megzavartak.

LXXV.

KAZINCZYNAK GR. MAILÁTH JÁNOS.

Wien, am 25. Decemb. 1827.

Ihr Brief vom $^{1}/_{12}$. der mich in Veszele gesucht, ist mir erst gestern zugekommen. Ich gebe mir ein eigenes Weihnachtsfest, indem ich, während die Welt sich auf verschiedene Weise erlustigt, meinen Freunden schreibe. Ihr Brief ist mir mit der Epistel darin wie eine Weihnachtgabe erschienen; die Epistel selbst gefällt mir recht gut, der gemüthliche freundliche Ton thut recht wohl. — Also im Jänner sind Sie in Pesth! ich komme gegen das Ende Jänner ebenfalls dahin, und freue mich gar sehr Sie nach langen Jahren wieder zu sehen. Sie bleiben ja doch so lange? Ach ja! ich habe ausgerechnet dass Sie bis halben Februar in Pesth bleiben. Denn Sie wollen 4—5 Wochen verweilen, und vor dem Anfang des Termins kommen Sie doch nicht. Übrigens habe ich noch ein Mittel Sie in Pesth fest zu halten: ich werde den Personalen bitten dass er in die Sentenz ihres Processes einen verlängerten Aufenthalt mit einfliessen lässt. Die Musen und die Göttin der Freundschaft haben sich desshalb schon in den Process ingerirt.

Füred steht ganz zu Ihrer Verfügung, wenn sie es meinen übrigen Sagen und Mährchen einreihen wollen. Ich betrachte Sie als den Taufpaten meiner Regék, vielleicht werden Sie unter Ihrer Hand so liebenswürdig wie ihr Taufkind Iphigenia.

Zwei Bände meiner ungrischen Geschichte sind bereits aus der Censur, und haben höchst unwesentliche und wenige Aenderung erlitten. Diese Tage erscheint die Praenumerations-Anzeige, bis Ostern der erste, bis Ende 1828. der dritte und letzte Band. Ich lasse das Werk selbst verlegen, und bin desshalb schon zwei Monate hier. — Und nun leben Sie wol, bis auf, so Gott will, baldiges und frohes Wiedersehen.

Mailáth.

LXXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

December 28-d. 1827.

Édes barátom, Bártfaynénk írja egy barátnéjának ide, hogy vette nyalábomat, így hát kezedben vannak Glottomachuszaim, Emíliám, s a III. kötet. Kimondhatatlan megnyugtatásomra van, hogy szerencsés megérkezését tudhatom. Te és Stettner legyetek rajta, hogy a kötet el ne veszszen, és hogy oly szemek ne lássák, melyeknek azt látni nem kell.

Kis János superintendenshez ma megyen levelem, hogy teljesítse kérésedet. Már készen áll asztalomon, s csak pecsételnem kell. Berzsenyit erre megkérni nem merem.

Azt kívánod, hogy, ha Pesten leszek, szóval is úgy nevezzelek mint leveleimben. Hagyjuk azt édes barátom az időre, mutassa ki az, mit tégyünk. Te engem szeretsz, én téged kevélykedve szeretlek, s ahol ez van, minden jól van. Rég olta nem láttam régibb barántinkat; ők nehezteltek, hogy a római megszóllítás formulájával akartam élni. Ha én a Mathuzsalem korában élnék is, ha oly király volnék is mint Ábrahám, én egy oly ifjat, mint a mi Vörösmartynk, büszkélkedve neveznék társamnak, s koldúlnám tőle azt a kedvezést, hogy nézzen hasonlónak magához. Te pedig és Stettner nekem nem vagytok kevesebbek mint Vörösmarty, bár érdemetek nem egynemü. A Stettner tanácsával, különösen akarok élni Szalluszt körül, mert az ő beszéde nem *nyargal*, s Szallusztnak ily fordító kellene.

A Decsi Szallusztját jánuarius 1-ső napjaiban viszi egy Pestre induló ifjú Bártfayéhoz. A könyvnek mind eddig nem ismértetik több nyomtatványa. Én azt ajándékúl küldöm Jankowichnak. Ugyan ő fogja venni Catilinámat is azon fordításomból, melyet Döbrentei tétete velem. — Olvasd előbeszédét, melybe annyira szerelmes vagyok, mint Jankowichhoz irt epistolámba.

Előbeszéd.

Szallusztot én két fordításban adom, s a kettőt egyszerre: ezt itten az új idők ízlésében, mely a könnyűt, simát, világost kedvelgeti (Sallustio solennia erant frequentativa): azt a romaiban, s nem minden jelei nélkül beszéde makacs sajátságainak; ez azok előtt lesz kevésbbé rossz, kikkel a Szalluszt beszéde megkedveltetni magát a Szalluszt ajkán sem tudta: ama másik azoknál kik értik, mi teszi a makacsot utólérhetetlenül széppé, s látni fogják hogy a fordító az előkép bélyegeit megragadni s dolgozásába álthozni legalább törekedett. Magam én az elsőbbséget ama másiknak adom, kevélykedve szerencsénken, hogy nyelvünk megbírja a mit az egyszínüség kedves, de veszedelmes útjára tévedett idősb társai többé meg nem bírhatnak, és mivel ez az új színben dolgozott a maga ellenkezése által fogja bizonyíthatni, a mit ama másikban éreztetni akartam. A szép mezején külömbezők, olykor épen ellenkezők a nemek, s tisztelésünket mindenike érdemli. Fő törvény marad mindég hogy, a mit adunk, szép legyen. Csakhogy mi szép, a közember és a céhek tanítványa olykor érti, olykor nem.

Ebből áll az előbeszéd, s a ki Szallusztot ismeri, rá ismér a szalluszti fordúlâsra s a szalluszti abruptus bérekesztésre. Nem Döbrentei vete rá engem arra, hogy így is dolgozzam, hanem ő kényszeríte rá, éreztetvén velem, hogy az őfélék fejet fognak csóválni a másik fordításra, melyet talán Stettner fog javallani.

Ma veszem a hírt, hogy a sógorom Kassán tegnap még élt: de hogy felgyógyúlásához semmi remény. — Így én csak februárban indúlok Pestre. Szemerénél akarok megszállani vagy három napra, s onnan megyek által Jankowichhoz. Téged mindjárt felkereslek. Élj szerencsésen édes barátom. Áldást az új esztendőre. Nyomtatják-e már Kézikönyved? Hát az Élet és Lit. III. kötetét? Mit tudsz képem felől? Szemere metszeti-e? és ha igen kivel? Bár inkább ne mint rosszúl.

LXXVII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, dec. 29. 1827.

Vettük a Glottomachusokat, s a másik két kötetet egész épségökben. Fogadd ezen hizelkedő bizodalomért szíves hálánkat, s hidd el, hogy a Glottomachusok senkivel sem lesznek láttatva, kivévén Bajzával és Vörösmartyval, mert Stettnernek és nekem ezek előtt nincsenek titkaink. De négyünkön kivül csak *tudni* sem fogja *senki is*, hogy a nevezetes documentumok kezeink közt vannak, nem Szemere és Bártfay sem. Nekik megmondani *szükségtelennek* tartjuk, olvasniok pedig úgy sincs idejök. Mely kincsek ezek, T. Úr! Ezek nélkül lehetetlen a neologismus históriáját megírni. De mint hökkenénk meg, midőn azt a per cuniculus való dolgozást láttuk! Mily könyörületre méltólag jelen meg itt az a Sághy! Verseghyről nem hittem vala. Nem tudunk megválni ettől a könyvtől. Kisfaludy Sándort igen tiszteljük. Az öreg Gyöngyösinek pedig megbocsátottuk minden vétkeit a Múzsa ellen, s szeretetet érezünk az iránt, ki Tégedet úgy tuda tisztelni.

Kié a „Bot-csinálta doktor“ originálja?

A Csereihez írt epistolában van bizonyosan, mit a tudós püspök szerethete, s igen szerethete; s én sokat, a mi benne mondatik, szenvedélyesen szeretek, de mint epistolát nem szeretem inkább a többieknél. A Jankowiché az én szerelmem. Azt írtad nekem, Tek. Úr! hogy ezt az utóbbikat Ellingernek küldéd meg. Meg kell vallanom, mily szándékom volt ezzel az epistolával. Ki akarám adni csinos formában és nyomtatással, megtoldva egy aesthetikai értekezéssel a poetai epistoláról, annak literatúrájával, a magyar poetai epistola históriájával s a Tiednek recensiójával: el vagyok ettől ütve. Ellinger bizonyosan felveszi az idei Minervába. Vajha meg tudnád gátolni, hogy az történjék.

Károlyi, a Trattner veje, a Tud. Gyüjteményt 1828-tól fogva Vörösmartynak adta át. Reménylem, hogy ennek redactiója alatt jobb lesz. Vörösmarty Neked nem sokára írni

fog erről, s nagy becsü segedelmedet kikérni. Horvát István, Májer József, Fenyéry, Kisfaludy Károly, ömaga, fognak az első kötetben megjelenni. Azt tartom hogy kedvesebb lesz Neked is Tek. Úr! ily tarsaságban fellépned, mint Thaiszéban. Az epistola s az epistoláról való értekezés most a Tud. Gyüjteménybe jöne, s Vörösmarty, ki *ezt* az epistoládat annyira szereti, örült volna neki.

Valamit tettem Tek. Úr, a miért, nem tudom, fogok-e Tőled bocsánatot nyerni. A szándék jó volt. Thaiszhoz irt leveledet t. i. viszatartottam mindeddig, gondolván hogy Te néki olyanokat irsz, mik a Tud. Gyüjteményt illetik, vagy hogy Beitrágokat küldesz neki. Hihető pedig, hogy Th. azokat a MSokat, melyek nála vannak, nem adja át az új szerkeztetőnek, s igy a te küldeményeid is el voltak volna veszve, vagy legalább kétszeres leirást okoztak volna. Parancsolj most velem, mit tegyek a levéllel. Ha a levél most is még Thaiszt illeti, azonnal hozzá viszem. Kulcsárnak és Bártfaynénak megvittem az övéket.

A Kézikönyv iránt: Mily címet adhatni ezen epigrammodnak: A rút, rút? — „Ferenczy graphidionára:“ ennek két variánsa van MSaid közt. A következő Stettner, Bajza s az én itéletem szerint a szebbik:

Mert neked e hevülést egy kegyes isten adá.
„Ámor hagyta hogy azt ujjam rajzolja szeretve,
S a mit nékem hagyott, hagyta Ferenczynek is.“

Sylvesterednek is több variánsa vagyon. Engedd meg Tek. Úr, hogy kimondjam, hogy itéletem szerint jó volna a Tövisek és Virágokban mentől kevesebbet változtatni. Az utókor historiai okokból is úgy fogja látni szeretni, a mint azok először jöttek ki, mert nálunk nevezetes historiai tünemény voltak. Most csak azt jegyzem meg rövideden, hogy nekünk a Sylvesterben tett változtatások kevesbbé tetszenek, mint az előbbi olvasások. A mi pedig azt a helyet illeti, hol mértékben iró költőink hozatnak fel, engedd megmondanom, hogy némely neveknek kihagyása, mások beszúrása a publibumtól *habozásnak* fog vétetni; a publicum azt fogja tartani, hogy Te 1811-ben érdemetlennek is nyújtál koszorút, s igy a

remekmunka sokat veszt auctoritásából. Ha „Nagy“ mellé nem teszed is a „Vályi“-t, félreértés nem fog származni annál a ki ezekben jártas; a tudatlant jegyzéseim tanítják. Parancsold, mint legyenek ezek nyomtatva?

Az a szeretet, mely Hozzád kapcsol, hagyja nékem, hogy elbeszélljem, gróf Széchenyi István mit monda Rólad a minap. Én úgy adom betüről betüre, mint hallám; néha legalább nem *árt* annak szavait is tudnunk, ki nem oly jártas a literatúrában. „Ejnye, hogy ereszkedhetik olyan ember mint K. abba, hogy a Pantheont dicsérgesse? Mindent dicsérni!“ Ne neheztelj, hogy közlöm. Te fogod tudni legjobban, ér-e ily beszéd valamit, vagy sem. Az a Széchenyi az, a ki az akademiának egyik fundátora. Vagyok tisztelettel és szeretettel egészen a Tiéd.

LXXVIII.

SCHEDELNEK ÉS STETTNERNEK KAZINCZY.

Schedel és Stettner kedves barátinak Kazinczy Ferenc boldog új esztendőt.

1828. jan. 1.

Együtt veszem leveleiteket kedves barátom, s egy tárgyban; engedjétek hogy egy levél vigye feleletemet is a két szeretett és egymást szerető barátnak. — Örvendek hogy a Gl. látása nektek oly kedves. Mely kár volna annak elveszni! Pedig veszélyben forogna a könyv, ha sokan látnak. — A mai nap haszontalanságai, ezek a szerencse-kívánások etc ellopák időmet; épen most száll le a nap, s a levélnek egy óra alatt a lyukba kell eresztetni, mert a posta indúl. Siessünk tehát. — Ne kivánjatok rendet válaszomban; úgy írom le a gondolatot a mint jő.

Stettner hibának, botlásnak nézi, hogy *Fejér-Farkast* írt tollam. — Az nem botlás; én mindég ott szállottam, mikor Pesten valék. Akkor az nevezetes fogadó vala, áltellenben azon házzal, hol talán most is lakik Kulcsár István, és a hol az öreg Ráday is, az idősb dr. Szombathy József is lakott

Ott hála nálam 1803. májusban Horvát István, kit már akkor szerettem — de képzeld megtévedésemet! — Kémnek gondoltam.

Stettner írja azt is, hogy nem tudja ki az a *Füredi Vida*. — A Tud. Gyűjtben jelene meg egy Értekezés ezen cím alatt: A *Recensiókról*. Az az egymást érő kifogyhatatlan citátum világosan kiáltja, hogy az a *Takács József* csinálmánya, ki vezérévé tételték azon hadnak, mely engem örökre le akara tiporni. De ezek az urak örömest a bátorságost akarák játszani, s azon voltak, hogy ne tudjam kivel van dolgom. Azt a nyavalyás értekezést tehát a Tud. Gyűjt. számára Verseghy Ferenc tulajdon kezével írta le, s alá veté *Füredi Vida* nevet, hogy a V betű engem a *Verseghy*, az F betű a Ferenc név gyanítására téveszszen; s hihető, prof. Fejér György azért mutatá egy Pesten és Pest körül nem lakó barátomnak az értekezés kéziratát, hogy az nekem súgja meg, hogy az a Verseghy kezével vala írva; s ezen hír és az F. V. betük után Verseghy ellen gyúladjak tűzre, s akkor osztán Takács és a többiek kacaghassanak. — Még ezen hír után is Takácsot néztem én az Értekezés koholójának, s láttam innen, a mit eddig nem tudtam, hogy Takács Verseghyvel kezet foga. — Takácson azért csudálkozám leginkább, hogy ő azzal bánthata úgy, a ki eránta tiszteletet, bizodalmat mutata győri s téti látogatása által; s azon immoralitásán, hogy ő minden ok nélkül azzal igyekezett engem nevetségessé tenni, hogy a német Annálisokban magam tömjénzém magamat. Énbennem is van erőtlenség; de én ilyet nem tehetnék. — Sok ízben kérdém már magamat, ezeknek melyike haladá felül a többieket undokságokban? Takács-e, a magát valaminek néző, de a kiben a hűségnél egyéb becsülni valót én legalább találni soha nem tudtam — vagy a Ruszek, a kit engesztelőnek kértem meg, és a ki még ezen levelemre is ily gazúl, undokúl viselé magát — vagy az, a kit vad tüze oly levélre tuda gyúlasztani, mint a Ruszekhez írt levél (ne felejtsük, hogy Ruszek ezt a levelet mindennel másolgattatta, s rajta volt, hogy az egész országban elterjedhessen), vagy a ki engemet baráti bizodalmú leveleim vétele után is szurkálgata, s tudni akará,

miért nem tömjénzem Berzsenyit (azt hitte hogy én irígylem Btől a ragyogást!) s a ki azt sem tudá, hogy az *arcus* szónak mi az első jelentése. A Ruszekhez szóló levél íróját én szívesen tisztelem teremtő lelkéért, s behúnyom szemeimet philantiájára; de Ruszektől, és az *arcus* szó emberétől borzadok. — Borzadok ennek még dolgozásaitól is; csak egy munkája van, a mit szeretek. Rettenetes dolog az a fent-hágdosás.

Gyermekhez illik az a gondolkozás, nem egy megőszült emberhez, hogy érdem nincs a rosszakban is: de nem átallom kimondani, hogy én a Verseghy dolgozásaitól úgy irtózom, mint magától, kinek moralitását igen sok tetteiből volt szerencsétlenségem ismerni. Gyönyörű philosophia tündöklik ki philos. lélekkel dolgozott grammatikájából, s mutass egy dolgozását (egy-két németből fordított dalán kivül), melyet kínos érzések nélkül olvasshattam volna valaha. De ő minden akara lenni mindenben, s még egy olasz ének-játékocskát is csinála, mely nálam tulajdon kezével irva megvan. Azonban jót ő is tett, és sok jót nem tollával, nem tanításaival, hanem a Marczibányok körül stb. De hát azokról mit mondjunk, a kik magok tudják miért, talán hogy kálvinista ne triumpháljon, Verseghy mellé csatlák magokat, s vitatták az Ypsilont, és több sületlenségeket.

A *Bot-csinálta Doctor* originálja Moliéré: *Le medecin malgrè lui.*

A Csereihez irt epistolában sok jó van, de szeretném ha nem irtam volna. Az epistolák tónja szelídebb; hagyjuk az effélét ódáknak vagy valaminek egyébnek.

Még ma irok Kassára, hogy a Minerva fel ne vegye Jankowichhoz irt epistolámat. Nekem minden óhajtásod parancs, s oly parancs a mit örömmel teljesítek.

Thaiszhoz irt levelembe egy más levél van zárva elküldés végett, mivel nem tudtam, Bitnicz honnan szedi leveleit. Kérlek, küldjétek el azt neki a Tud. Gyűjt. kötetével.

Bár az új redactió elhagyná azt a nyavalyás vignettet. Egy gyermek genius a faklyával, s *mellé a magyar címer!!!* —

Némely embernek az a magyaromaniája annyira viszen, hogy végre talán még szégyelni fogom, hogy magyar vagyok.

Adj akármely címet ennek: A *rút rút* . . . s a Ferenczy graphidionában vedd azt az olvasást, mely magadnak tetszik.

A Sylvester variánsai felől másszor, s talán szóval.

Széchenyi Istvánnak szavára: Említést a dolog érdemle Sőt javalást is az a *gondolat*; a *végrehajtás* nevetséges. De ki hitte volna hogy a *bosszú* szavát ott egy Sz . . . meg ne értse?

A Nagy Pál képét, a Mailáth Regéjit, Füredet, s Auórát már vettem: nem Rudolphiászt. Valamit küldetek, tegyétek le Bártfaynénknál. Onnan legbizonyosban veszem. Vagy ha talán épen indúló ismerősötök jő, adjátok által neki, de engem postán tudósitsatok ki által fogok venni valamit, hogy magam szóllithassam meg, ha késik.

Szögyényi Imre jurátus e napokban indúl hozzátok. Keressétek meg s vegyétek által tőle Szallusztomat. Vagy nála lesz az, vagy Bártfaynénál. De azt több szem ne lássa, mint a tiétek, ti szeretett Négyek. A nyalábban lesz a Catilina ellen mondott négy beszéd, és a Ciceró Leveleinek első könyve. — Minden társaink közt az egy Stettner és Guzmics az, a kitől hallani akarom Szalluszt eránt a tanácsot, mint a Cicero fordítása eránt Schedeltől, Vörösmartytól, Bajzától. Stettner megérkezésemig olvassa meg fordításomat, s jegyzéseit rakja papirosra. Ha az ő javalását és a Guzmicsét nyerhetem meg, jól lesz minden. Szallusztnak 1828. nyomtatva kell lenni.

A sógorom decemb. 27. még élt, de orvosi nem reménylik felgyógyulását. Mailáth karácsonban irá nekem levelét Bécsből. Februárban Pesten lesz. — Ölellek szives szeretettel.

LXXIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Január 4-d. 1828.

Édes barátom, Most kisérem a grádicsig a Teáltalad igen szeretett Szemere Miklóst, ki nekem a Rudolphiászt hozá meg. Nagy örömet hoza nekem benne; nevezetesen azt is, hogy ennek a nagy lelkű férfinak jobb képét bírhatom, mint a mely a *Perlen der heil. Vorzeit* előtt áll. A történet azzal a német hangú névvel megfosztá nemzetünket azon sze-

rencsétől, hogy vele a németek előtt dicsekedjünk; s mely gonosz gondolat vala, hogy maga is megfoszta attól, a Felső-Őrt *Oberwarttá* tolmácsolván! Elszomorodtam ezen. — Vedd ehez azt a kakophonusz legelső sort az egész munkában, melyet scandálni is alig tud az olvasó. Én ha egri érsek volnék, németül írt munkámat elébb egy nevezetes *német verselővel* tekintetném meg, s úgy ereszteném ki, ha az kimutatná a helyeket, melyek igazítást kívánnak, s most midőn egri érsek nem vagyok, nem bérért hívok meg mást az effélére, hanem baráti bizodalommal. Szalluszt körül Stettnert, Ciceróhoz téged azért így, mert a te tollad inkább illik Ciceróhoz, mint Szallusztho z, a Stettneré inkább Szallusztho z mint Ciceróhoz. — E napokban talán lesz alkalmam nyalábomat Bártfayéhoz leküldeni. Keresd majd ott. A neked szóllót csak szobádban bontván fel. Követem példádat, s nem akarom hogy barátink is tudják, ötünk közt mi forog. Nem bízatlankodás az, hogy mindent minden barátinkkal nem tudatunk, hanem vagy okosság, vagy kénytelenség.

Rajta leszek, hogy vehessétek Szallusztomat, mert óhajtanám hogy Stettner tegyen jegyzéseket rá, míg magam megérkezem. De azon mindég találok törlést kívánóra. Ha fordításom kevés javallatot talál is, reménylem előbeszédem, és a toldalékok azt bőven fognak találni. De magamnak rajta kell lennem, hogy a Stettner és Guzmics tanácslásaik után a fordítás is javaltathassék.

Január első napján vett leveleiteket, édes barátim, azután hogy sietve írt levelemet a postára feladám, és azolta sok ízben gyönyörrel olvastam el. — Írtam vala Stettnernek, hogy a *Füredi Vida* név alatt nem más lappang, hanem Verseghy Ferenc; ezt azért hittem, mert az értekezést (a Takács munkáját) Verseghy írta le a Tud. Gyűjt. számára, és a F(üredi) V(ida) és Verseghy Ferenc nevek első betűji velem ezt hitették. Most azt hiszem, hogy azt a dühös, és lelkiismeret sugallati ellen írt értekezést Takács is írta, övé egészen a stylus és alkotás, de Füredi is, Vida is, azaz Verseghy. Az a dictérium, mely minap eszembe nem ötlött, ez: In necessariis unitas, in non necessariis libertas, in omnibus charitas. — Sze-

retném ha Pesten a Glottomachiára tartozó Tud. Gyűjt. kötetecskéjit (mindöszve három az, vagy négy) megkaphatnám, hogy az ide tartozó íveket kötetemhez ragaszthassam. Valóban jól történt, hogy azt a sokféle holmit együvé köttetém. Nem akarom hogy azok valaha nyomtatva légyenek! de szükség hogy nyelvünk barátjai kézírásban olvashassák.

Megengeded hogy a Pantheon említésére a Minervában egy sz(t tegyek. — Említeni lehetett, kellett, mert a munka megjelent, s a gondolat (kiadni a követek képét, fac-similéjekkel) jó gondolat volt. Hogy igen rosszúl üte ki, mind azzal a dagálylyal, melyet lehetetlen nevetés és bosszankodás nélkül olvasni, az tagadhatatlan. De mit mondasz arra, a mi ott a physiognomikából van mondva? — Ez Széchenyit megengesztelheté vala.

Nyalábomban egy levelet lelsz gróf Dessewffy Aurélhoz, ki gróf Teleki Józsefnél lakik. Atyja leveléből tudom, hogy ott van. Vigyétek el hozzá levelemet, mind a négyen egyszerre, s szeressétek azt az egyetlen ifjút, azt a nagy lelkű atya s nagylelkű anyja méltó gyermekét. Nem csalatkoztok meg benne, azt előre fogadom.

Thalyhoz és Farkas Antalhoz már készen áll asztalomon a levél. Az is a nyalábban megyen. Imhol az: (Poet. Munk. 241. l.).

Megírtam Ellingernek, hogy Jankowichhoz írt epistolámat fel ne vegye Minervába, hanem a helyett ezt; s ezen epigrammot:

Vay József képénél.

Halld Vayt. — Ő nem szóll. — Halld úgy is; az isteni férfi
Némán int: „Némán űzd te is, a mire törsz.“

Azaz, — a mit űzöl, űzd egész erővel (ide való a törsz), és nyúgalomban (ezt teszi a némán).

A rút rút — Címje ez: *A vétkes szép.*

Nem mert neked-e hevülést — hanem ah neked — s azért *ah* és nem mert: mert a *mert* előtt, a hexam. végén, ez áll: *merd. Merd, mert* nem jól állanak együtt.

Minerva 1828. nyolcad rétben fog nyomtattatni. Kértem Ellingert, hagyja el azt a *Felső-Magyarországit.*

Mely zavar az egész levél. De hadd maradjon. Élj szerencsésen édes barátom, s fogadd forró köszönetemet ajándékodért, de azon kéréssel, hogy nekem semmit ne adj, a mi pénzbe kerül. Majd ha meggazdagít Aesculapius, szó nélkül veszek el mindent a mit adsz: de most ily drága könyvet venni mint a Rudolphiász, nagy vétek.

LXXX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Január 8. 1828

Édes barátom, Imhol a Mailáth két Regéje és az Írisz darabjai. Légy rajta hogy a munka valaha nyomtattassék, s az említett 18. formában, s a szép betükkel. Gróf Mailáth január végével Pesten lesz; képzelhetd örömét, ha látná hogy végre, végre sajtó alatt van munkája. — Pesten lesz nem sokára gróf Dezsőffy is; derék fia Aurél már ott van, gróf Teleki Józsefnél. Ha még nem ismeritek, ti én Négyeim, én vezetlek majd hozzá.

Salamonban és Füredben mind azt törölhetd, a mit hibásan vagy gondatlanúl ejtettem. A te tollad gyönyörű toll, eleven, csínos, tanult. Nem tarkít az az én dolgozásomon, hanem szépít.

Ma kapám vissza Aurórát. Nekem, a mennyiben körültekinthetem igen sebesen, legkedvesb a Vörösmarty szép első dala. — Lelkes munka. Kisfaludynak nincs időm megköszönni kedves ajándékát. Annunciálom-e Minervában ezt a darabot, nem tudom; félek, hogy ismét nem lesztek megelégedve szavammal. Pedig én Aurórának örök állandóságot óhajtok. Többet tesz az mint minden didacticus munka.

Szallusztot nem mertem küldeni: viszem. Élj szerencsésen, a három kedves baráttal.

LXXXI.

~~SCHEDELNEK~~ KAZINCZY-nak Schedel

Pest, jan 21. 1828.

Küldöm ezennel Tek. Úr! Kézikönyvem második kötetének első ívét. Nagy örömemre lészen, ha javallásodat vala-

mennyire meg fogom nyerhetni. Bocsáss meg, hogy a familiai nexust nem adám azon kiterjedésben, mint szeretted volna; de nem lelém módját, mint lehessen azon neveket úgy bele szőni, hogy ne láttassam azokat ok nélkül bele szőni. Itt nem írok biographiát, de fognék mindent használni, ha biographiát írnék. Ezen kivül még a Tud. Gy. januáriusi füzetében jelenik meg Pályád Emlékezete, s ki az ilyeket kimerítőleg szereti, ott mindent meglel. A minuszokkal teli sorok a censor kegyetlen kezének nyomdoki. Már ki vala nyomtatva az ív, midőn azon gond szálla meg, hogy talán neheztelni fogsz azért, hogy az *ok* ki lévén törölve, az okozatot *én* nem törlém ki. De hiszen hazánkban nincs, ki sorsodot ne tudná, az idegen pedig gyaníthatja.

Beliczhez írt leveledet superint. Kisnek küldém általadás végett. Tud. Gyűjt. neki nem jár. A Thalyhoz és társához szóló levelek kéznél vannak. A két derék ifju rend kivül örült a kedves epistolácskának, s Thaly Ruprechtnek, ki most e nagy férfit kisebb formában metszi, felküldé e szavakat mottóul a kép alá: „*Tapsot én nem kérek, a feddést nem rettegem.*“ Csodálnám, ha a bécsi censura ezt nem inhibiálná. Barátink itt kétlik „ha fogja-e az epistolácska nyomtatását is a kassai inquisitor megengedni? Mert ez lesz ezután a censorok neve nálam. A pesti bizonyosan félre lökné. — A Jankowichhoz írt epistola ki van nyomtatva a Koszorú második ívében, közlött váriánsaiddal; s Jankowich, midőn ma, Károlyinál levén, azt hallá, igen kedvesen érzé magát meglepetve.

Hogy Rudolphiás egy kis örömet szerze neked Tek. Úr. nekem igen kedves, de hogy eltiltasz magamnak többször is ily kis örömet csinálnom, meg fogom magamat bosszúlni — Vay képére írt epigrammádra Bajza mondá ki javalló ítéletét először, s azóta ez az ítélet barátinknál meg nem változott.

A Tud. Gyűjt. címlapján a fáklyás gyerek jövendőben elmarad.

Utolsó nyalábodat tegnap előtt Bártfay hozta hozzám. Ki tudta volna a Salamonban levő verseket igy fordítani?!

Mely jól történt, hogy magad vállalád fel a munkát! A régi hang és szín, nyelvben és verselésben, mint vagyon eltalálva! Müvész dolgozá, monda Bajza. S Bajza kézikönyve Goethe. Ezekkel a Regékkel triumphust fogsz ülleni elleneid felett. Ezt hiszem én, s hiszi Károlyi: de minden nógatásaim, unszolásaim nem birhaták még reá, hogy valahára már megindítsa a nyomtatást. Kiadni azokat változhatatlan feltétele, s az ő tudtával van biographiádban elmondva, hogy Töled e Regéket már bírjuk is. Azonban általlátom magam is, hogy most még nem teheti, mert minden szedői váltig el vannak foglalva. Mihelyt észre veszem, hogy dolgai mégritkúlnak, nem hagyok neki békét. — Ha nem tudod még, jelentem most, hogy Trattner általadá neki a typographiát sajátúl bizonyos feltételek alatt; s reménylem, hogy talán esztendő múlva Dayka reimpressiójára is rákerül a sor; már a bold. János Tamás mondá nekem egyszer, hogy újra ki fogja adni. Azonban ő nem sokára ezután halt meg. Helmeczy is készül Berzsenyi 3-d. kiadásához. — Az új garmondnak nem sokára küldöm próbáját.

Gróf Gyulai Lajos Ruprechttel, ki Nagy Pált dolgozá, Döbrenteit is kőbe metszette. Hizelkedék neki inkább mint illő, s a képben semmi sincs meg kevesbbé, mint a D. charaktere; s igy rosz kép, ámbár szép kép. Nagy Pálénak nagyságában vagyon. Aláirás: *Döbrentei Gábor.* (fac simile). *Érdemeit becsülői* (sic!!).

Fáyhoz csak holnap mehetek a levéllel.

Helmeczy minap Bajzánál levén, az akademia plánumának revisiójára kinevezett deputátiót e rendben dictálá le neki egy hivatalos tudósitás szerint:

Praeses: gróf Teleki József; tagok: Széchenyi István, Károlyi György, Andrássy György, Vay Ábrahám, e négy mint tulajdonképen való fundátorok. Ezeket a nádor nevezé ki, gr. Teleki peđig mint praeses ezeket — s a meghivó levelek hozzájok nem sokára mennek is:

A Clérusbúl: Horváth János, Fejér György, Horvát Endre, Bitnicz, Guzmics.

A mágnások közül: Gr. Dezsőffy József, B. Mednyánszky Alajos.

Az universitás részéről: Consil. Bene, Prof. Schedius.

A protest. Clérusból: Superint. Budai Ézsajás és Superint. Kis.

A Collegiumok részéről: Prof. Ercsey.

Az Írók közül: Horvát István, Kazinczy, Kultsár, Kisfaludy Sándor, Jankowich, Döbrentei, Szemere, Vitkovics.

Örülnék, ha én volnék az első, ki ezen hírrel meglepe. Bizonyos létéről meg lehetsz győződve.

Kölcsey egynehány hónaptól fogva megint nem ír levelet. S én itt léte ideje alatt oly vigyázatlan valék, dátumait el nem kérni. Tek. Úr! ne tagadd meg tőlem most se kegyességedet, s közöld velem, mikor 's hol született ő, s egyebeket. Dr. Cseresnyés tudósitása Tóth László felől tele van hiányokkal. Születése helye, éve és napja, tudom, fel vannak Nálad jegyezve. Tartsd meg szeretetedben állandó tisztelődet. Schedel.

Bocsáss meg, Tek. Úr! levelem rendetlenségéért. Egy óra van éjfél után, s ma igen bele fáradtam a sok munkába. Nem tudom magamat összeszedni.

LXXXII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedelnek Kazinczy baráti szíves idvezletét.

(Januar 25. 1828.).

Valamit tevél, az mind hálámat kívánja, nem nehezteléseimet. Elmondhatjuk egymásnak, mit szeretnénk, de az írót szabadon kell mindég hagyni, hogy csinálja oztán a mit jónak maga lát. — Felsikolték örömemben azon híredre, hogy a Tud. Gyüjtemény januáriusi darabjában meg fog jelenni a Visszaemlékezések darabja. Csak a tompák magyarázzák az olyat hiúságra: a lelkesek látni fogják, hogy másokat nem festek kevésbbé mint magamat. De bár akkor írtam volna ezt, midőn már Pestet megjártam, véletek szóllottam, tanácslásaitokat szóval, és nem írva hallottam. — A kassai censor nem fogja tudni kire van célzás a Thalynak szólló epistolában, s így minden jót reménylek.

Vaynak az epigrammájában e változást tettem:

. . . . . az isteni férfi
Erre tanít: Némán űzd te is, a mire törsz.

Nem gondolok vele, hogy a Mailáth Regéji még nem hamar jutnak sajtó alá, csak jussanak, és csak szép betükkel, és abban a kisded formátumban. Mailáthomnak szeretném inkább adni azt az örömet, hogy a ki bennünket a németekkel ismertete meg, én viszont őtet ismértethessem a magyarokkal. Kérlek, teljesitsd igéretedet, és írd meg a mit elébe tenni akarál. — Hogy Helmeczynk kiadni készül Berzsenyit, annak ugyan örvendek, s bár elébe metszetné képét, mely miniatürben nála maradott.

Stettnerünktől már tudom, kik neveztettek ki a magyar akad. tagjaivá, de a Tetőled vett hir annyira bővebb, hogy ezt Tőled láttatom venni elsőben.

Kölcseynk szül. 1790. aug. 8. Sző-Demeteren, Közép-Szolnok vármegyében, mely Erdélyhez tartozik. Debrecenben tanult mind végig. Én biographiájára csak ennyit tudok. Szemere talán tudja a többit. Azt jussom van kivánhatni tőled édes barátom, hogy hidd felőlem, hogy én Kölcseyt szívesen szeretem is, becsülöm is, bár Tassoismusától (engedj meg a szónak, nem tudom másként nevezni) irtózom.

Ennyit leveledre, — mert hogy valamit el ne felejtsek, sorban vettem fel annak tárgyait.

E napokban historiographusunk Kriebel János, galliciai gubern. consil. és stryi kerületbeli kapitány, egy emberét küldé hozzám Magyarországi Historiájának 6-d. kötetével, regál papirosra irva. A kötet csaknem egy arasznyi vastagságú, folio nagyságú, negyedrétben. Úgy akarja hogy személyesen nyújtsam be a nádornak. Kevélykedem vele, hogy én vihetem be a munkát, s hogy minekelőtte benyújtom, láttathatom Jankowichchal, Horváttal, s másokkal. Nekem királyi ajándékot külde: Synchronist. Táblájinak már kijött (négy) fogásait. Én helyébe neki küldém a Nagy Pál képét, a mit a Pantheon (vagy Pandaemonion) képeiből bírok, és a Rákóczy ház

genealogiáját, a kassai Minerva köteteiből. – Az én barátom érdemlé, hogy bírja a Nagy Pál képét; én pedig megkapom azt Pesten. — Kimondhatatlanúl örvendek, hogy Epistolácskám Thalynak és Farkasnak kedves volt. Mely szép jutalma az a mi pályánk fáradozásinak, hogy az által azoknak is megnyerjük barátságokat, a kik külömben nem ismertek volna! mely szép jutalma, hogy a szent tüzet veszszük s adjuk egymásnak! — Bár a Nagy Pál képe alá felmetszhessék a mit Thaly és Farkas akar.

Február első napjaiban még nem, de elsőbb felében bizonyosan indúlok. A mi kedves Szemerénknek mai neve napjára áldást kívántam, s Miklós sógorát, ki ma nálam volt, összecsókoltam az ő képében. Még eljő hozzám Miklós, úgy mondá, hogy néked általam pénzt küldjön.

Élj szerencsésen édes barátom, s fogadd forró köszönetemet mind azért, a mit megbecsülhetetlen barátságod velem és értem tészen. Csókolom a szép Négyest.

Kiadtam jegyzőkönyveimnek azon darabját, melyben Tóth László felől állanak a hírek, és így most nem küldhetem: de venni fogod nem sok napok múlva.

LXXXIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Januar 28. 1828.

Haza szaladék tegnap estve, hogy Tóth László felől neked hírt hozhassak, s imhol közlöm jegyzéseimet:

Ungvár-Németi Tóth László született Kis-Tokaj falnban *Miskolc mellett* (ezt oda kellene talán tenned, hogy az olvasó ezt a borsodi falut a Zemplény híres oppidumával össze ne téveszsze); mely nap született, nem tudom, de tudom mely nap keresztelék. 1788. febr. 17-d. nemes születésű reform. predikátor atyától. — Pataki togátus volt, és a jesztrebi lakású Rhédey József és László testvérek házi tanítója. Ezekkel ment Eperjesre német nyelvet tanulni. Ott Karlovszky prof. a luth. collegiumban kedvelteté meg vele a görög nyelvet, s ő abban igen nagy előmenetelt teve. — Pestre ment

18 . . észt. medicinát tanulni s Kultsár neki engedé az újságlevelek írásában . . . . . Verseit kiadta.

1820. aug. 31-d. Bécsben megholt azon nyavalyában, mely a beteget szüntelenül hányásra kényszeríté.

Pápistává leve 1816. oct. 16-d. Az egri érsek B. Fischer István exc. kápolnájában Budán. s magának az érseknek kezébe tette le a professiót. A Catechismust vele prépost Fejér tanultatá.

Midőn a grádust akará felvenni, a 600 ezüst for. taxa felét értte gr. Széchenyi Ferenc tette le, a felét az érsek. Ez egyszersmind igéretet tön neki, hogy az egri seminariumban orvossá, és nem tudom mely tudomány profcssorává teszi.

Említhetnéd hogy a cathedrán felette szerencsétlenül állá ki a próbát ő, a ki annyi lélekkel és tudománynyal bírt.

Terhes Sámuellel, ki most kassai predikátor, akkor nagyfalusi volt (Tokajhoz egy órányira Szabolcsban) mint akasztá össze, nem maliciából, hanem gyermeki pajkosságból a kereket; ha el nem mondod is, jó lesz magadnak Cseresnyés úrral elbeszéltetned. Egy annunciátiót tétete az újságlevelekben a Terhes nevével holmi munkák kiadása felől. Melyre Terhes zsidó nyelven írt versekkel felele.

Szegény Tóth, mi lehetett volna ő közöttünk! Mert epigrammjai között vannak gyönyörűek is. Némelyikét lehetetlen érteni, s nekem azt felelé, hogy akarja hogy ne értessenek. — Minek hát?

Meg sem álmodám édes barátom, hogy Salamonhoz dolgozott verseim a te javalásodat annyira érde melhessék, s így szerencsémnek örvendek, nem érdememnek. Bár mások is úgy ítélhessenek felőle mint Te és a mi Bajzánk. — Majd ha tágúl a munka Károlyi úrnál, légy rajta, hogy a Mailáth Regéji vétessenek elő. Érette, és nem magamért óhajtom ezt.

Szallusztot, az Erdélyi Leveleket, viszem magammal, még pedig úgy hogy ha majd Ti négyen adjátok ítéleteteket, megigazítom, és végre kiadom. A mi az Erdélyi Levelekből bejő, az egyenesen fundusúl fog hét gyermekeimnek szol-

gálni; hadd mondják, hogy azt atyjok *azon úton* szerzé nekik, a melyért az illiterátusok *vádolgatták*.

Még veszed levelemet, mert hiszen én neked mindég irkálok; de nem sokára ölelni fogsz.

LXXXIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, január 29. 1828.

Még nem levén nyomtatva boritékod, a Tud. Gyüjtemény csak szombaton indúlt volna; de én Károlyitól átvettem azt, s atyámat kértem küldené el a posta pecsétje alatt. Indúl egyszersmind a Handbuch 2-dik íve is. Az első ívre nézve azon hely kíván itt említést: „Swieten umarmte und küsste ihn.“ Én mindenféleképen próbálgattam, de a kézcsókolást nem lehetett úgy adni, hogy magyarjainknál szemet ne szúrjon. Ez nem az én itéletem. De úgy adni, mint leveledben adtad, azon a tónuson, azon kitételekkel, lehetne, nem a Handbuchban, deigen másútt. Azonban hol a censúra? — Károlyi tisztel, s munkádat köszöni.

Fáynak általadtam a levelet. Ma többen nála ebédlünk. — Nézd el e rendetlenséget; Bajza, Stettner és Vörösmarty vannak nálam, s beszéllgetnek.

LXXXV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, febr. 13. 1828.

A pesti barátok tisztelnek és üdvezelnek általam mindnyájan. Össze valánk gyülekezve Szemerénél ez előtt egy héttel, egészségedért ürítettük poharainkat, s óhajtottuk, hogy nem sokára Te is köztünk lehess, s oly víg, mint mi valánk. Ott vala Fáy és Vitkovics, Kisfaludy és Helmeczy, mi négyen s egyebek, kiket nehezen ismersz. Tüzi lárma haza üzte Horvátot, s így ő vígságunkban nem vehete részt. Ma Helmeczynél voltam: köszönt, s azt javasolja, iparkodnál *legfeljebb* febr. 23-ikáig Pesten lenni.; ő és Vitkovics szóltak ügyészeddel, dolgaid jól állnak, pered referáltatni fog, s azért

szükséges, hogy jókor itt légy. Szemere azt izeni, hogy úgy intézd el dolgaid otthon, hogy legalább martius 12-ig itt maradhass. Ha nála fogsz szállni, mint irád, s habár csak néhány napra is, ő és neje különösen fognak örvendeni; azután pedig, ha Jankowichhoz mennél is, Emílt legalább nagy örömmel látandja magánál bár meddig, mert Jankowichnak annyi alkalma nincsen. Helmeczy azt mondja, azért is jó leszen elébb jönnöd, hogy itteni dolgaidon minél elébb általesvén, midőn a lit. deputátiók öszveülnek, egy tárgynak élhess. Itt lesznek Kis és Bitnicz, Horvát Endre, Guzmics, és *Kisfaludy Sándor*.

Vetted-e már a Tud. Gyűjteményt, s a Kézikönyv 2-ik ívét? A Gyűjt. 2-dik kötetében már ki van nyomtatva az, mi Pályádból hátra maradt, s nincs köztünk, ki ezen interesszáns munka folytatását ne óhajtaná. Ha nekem ifjúnak, s tanítványodnak, Neked tisztelve szeretett mesterem, szabad valamit javaslanom, arra kérlek, folytasd azt úgy, mint ha nem a veled-élőknek írnád, hanem a jövendőségnek. Többet fogsz így mondhatni, s kevesebb elfogódottsággal; s ha az akkor fog a község kezeibe jutni, midőn többé nem leszesz — a mi adja istenünk, hogy igen sokára légyen — a magyar úgy fogja azt nézni, mint egy szent ereklyét, s engesztelődve, bánkódva s Feléd visszasóhajtva fog bájos szavaidon csüggeni. Mert el lehet-e most mondanod fogságod történeteit, midőn még élsz? De még szabadabban szólhatsz így utolsó huszonöt évedről, a nélkül, hogy az élők ellened felzendűlnének. Azonban most jut eszembe, hogy még egy tíz évi periodusod hátra vagyon (1784--94), melyet életedben közölhetsz, s vajha közölnéd minél elébb!

Az jól vala téve hogy Kriebelnek elküldéd Nagy Pál képét, mert nálam számodra két Nagy Pál van letéve, egyik nagyobb, másik kisebb formátumban annál, melyet az ifjaktól vettél. Itt azt az észrevételt engedem meg magamnak az ezekhez írt epistolácskáról, hogy alig leszen az érthető, ha az alkalmat ki nem írod, mely azt szülte; s mely kedves, ha értetni fog! Talán még sem tesz a kassai censor kifogást ellene.

A Tóthról szóló hírek közléséért fogadd hálámat. Mit tennék én, ha te nem volnál?

Mely igazságtalanságot követsz Te el magadon, midőn a Salamonhoz írt versektől megtagadod az érdemet! Van sok, mi más nyelvet és verset kiván: ez épen ezt kiványa, s épen nem Mailáth olasz schémáit; s mely nehéz *ezt* eltalálni! Nem tudom van-e köztünk, ki ezt tudta volna. Müvész dolgozta! monda Bajza. Én ugyan e dolgozásodat nem győzöm szeretni. A fogoly király románcának hatodik strófhájában hézag van: ha lejösz, ne feledd annak originálját magadnak leírni, hogy lefordíthasd. A nálam levő kéziratban csak ez van belőle:

Ismérem én szerelmedet,
S ez nem hagy elcsüggedni:
Felkelsz te, — — —

Alig várjuk már Szallustot, s alig én is, bár őt soha nem *tanultam*, nem *studíroztam*, csak olvastam — mert az új népek literaturája elkapott. De lesz idő nem sokára, midőn a romaiakhoz ismét visszatérek, még pedig komolyan.

Legyen szerencsém jöveteled hírét jókor vennem, kedvezéseid óhajtott jeléül. Csókold helyettem Emilt, s ha engem nem akarsz is úgy szólítani, mint atya a maga fiát, engedd, hogy fiadat testvérként szólítsam meg. Élj boldogúl.

Az öreg Trattner igen beteg, s mindennap közelebb van halálához.

LXXXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Pest, 1828. febr. 18. délután).

Édes barátom, én itt vagyok; ma délben jöttem, s reménylem meglátlak ma estve Fáy Andrásnál, kinél Szemerével és Bártfayval együtt töltöm első pesti napomat. Kérlek hozd el Bajzát, és Kézikönyved kijött íveit.

LXXXVII.

UGYANAZ UGYANANNAK.

(Pest, 1828. febr. 19.).

Édes barátom, Kifogyhatatlan barátságidnak ismét veszem egy újabb bizonyságát. Nemes szívnek jele a más örömiről így gondoskodni; de hiszen én Téged, ha valakit, régen ismerlek e részről. Meg fogom tekinteni ezt a német fordítást is *), s bár visszavonhassam itéletemet, melyet a németek fordításáról ejtettem. Élj szerencsésen estiglen, s ha tehetd, tedd, hogy a derék Thalyt összecsókolhassam ma estve.

LXXXVIII.

UGYANANNAK UGYANAZ.

(Pest) apr. 29. 1828.

Édes barátom, Vártam hogy Richter készítse el azon kisebb képemet is, mely úgy ád, a mint most vagyok, hogy láthassam, jobb lesz-e ez mint a melyet Te leginkább látszasz szeretni, azt a nagyobbat, és a melylyel én mindeddig megelégedve nem vagyok. A kisebbet ma elkészíté, s én azzal úgy vagyok megelégedve, mint azon másikkal, melyet Kreutzinger után dolgozott. — Engedd nekem azt az örömet, hogy egy képemmel megajándékozhassalak. Richternek még kedvesebb lesz, ha számodra ülök, mint ha egyik vagy másik képemet csak lemásoltatnám. Ma délután háromkor nála leszek, s ha időd engedné, oda jöhetnél hogy vele szóllhass. Én örvendeni fognék, ha képem arra emlékeztethetne, a ki téged a szeretetnek, tiszteletnek, hálának minden érzésivel szeret.

K.

Thewrewk nekem a Zichy Károly, s egy Pálffy s valamely Lacsny Miklós képeit küldé. — Én mai válaszomban arra kérem, hogy kezdjen egy új gyüjteményt a nyelv barátinak képeikből ovál formátumban, félivnyi nagyságban, hogy szobákban függhessenek.

*) Herzog német Sallustiusát.

LXXXIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, jul. 16. 1828.

Toldynak, a szeretetre oly igen méltónak, Kazinczy Ferenc baráti tiszteletét, idvezletét.

Fogadd szíves köszönetemet megbecsülhetetlen barátságodnak minden bizonyságaiért, édes barátom. Te abban nem lelél sem mértéket, sem határt, s én ha kevélykedtem is szeretetednek ezen tanuságaival, kénytelen valék sajnállani, hogy rám vesztegetett gondjaid neked annyi munkát, annyi fáradságot adnak. Szerettelek minekelőtte láttalak, de látásod nevelte becsedet előttem, nem fogyasztotta. Te nem csak tanult, munkás társam vagy, hanem oly szeretetre méltó ember azon felül, kit nem lehetne nem szeretni, ha semmit nem irt volna is.

Kézikönyvedre gondom lesz, de arra még elég idő van, s engem kapkodoznak a sok és soknemű foglalatosságok. Julius 1-jén indúltam útnak, s hatodikban értem haza, nem távolság miatt oly későn, hanem a sár miatt, és mivel Emil kocsisom nem érti mesterségét. Miskolcon szépen felfordíta, nem mintha rossz volt volna az út, hanem mivel az útcán ide oda tekingete. De a fordúlás nem okozott semmi bajt. Szekerem és lovaim érdemlék hogy megvegyem.

A Richter képei nagy javallást találnak mindeneknél, de legjobbnak a profilt lelik. A mit neked fogok adni, elhoztam, hogy feleségem, gyermekeim, barátim lássák, s megmondhassák mit kivánnának másképen. Leviszem magammal augustusban, s ezt neked általadom. — Te Richterrel bizonyosan leszesz, ha dolgaid vele nem volnának is, hogy láthasd legújabb dolgozásait. Tedd őtet bizonyossá szíves tiszteletem felől. Óhajtom, hogy a derék férfi rólam örömmel gondolkozhassék. Falaimon függő képei őtet minden pillantásban emlékezetembe juttatják. Idvezeld kérlek asszonyát is, és a szép két leányt a folyosón.

Vörösmartynak és Fenyérynek mondj minden kedvest felőlem. Örvendek hogy látásból is ismerhetem, a kiket már

elébb csak érdemeikből ismertem. Bajzádat azért nem említem itt, mert nem gondolom hogy Pesten van. De a te barátid nekem is tisztelt, szeretett barátim, s Vörösmartyt, Fenyéryt, Bajzát lehetetlen nem tisztelni, nem szeretni. Pesten élni s együtt lenni véletek irígylendő sors, egyitek másikánál gyújt gyertyát.

Gróf Mailáth eddig Pesten van. Légy rajta hogy Regéjit nyomtatva láthassa. Mindennek mutatom a bavariai királyhoz írt ajánlását, s örvendezek hogy azt kiki szépnek leli, csudálja.

Élj szerencsésen, szívesen szeretett, tisztelt barátom, s tarts meg engem megbecsülhetetlen indúlatidban. A Tekintetes Nagy Urat és Asszonyt, s ennek testvérét el ne mulasd nevemben tisztelni, még ha az utólsónál azt csak levél által tehetnéd is. Örvendek ismeretségeknek; azoknak lelém, a kiknek képzeltem volt.

Tek. Károlyi úrnak mind adósa maradtam az informátiók nyomtatásáért, mind tőle bucsu nélkül jöttem el, s nála felejtém a Sallustius formátumát s az oda tartozókat. Augustusban vétkem helyre hozom. Jelentsd tiszteletemet. —

XC.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, oct. 21. kedden, 1828.

Édes barátom, E pillantatban végzém el Pályám Emlékezetének folytatását 1789-ig, s annak kell jönni a Tud. Gyüjt. novemberi darabjába. Mondjad azt Vörösmarty barátunknak. Megbecsülhetetlen dolgok fordúlnak elő benne, mind literatúránkra nézve, mind azért, hogy Rádayt, a Széchenyi István atyját, az egri püspök Eszterházyt és a rozsnyait festik. Mit köszönhetek Szemerének, hogy e munka dolgozására erőszakkal rá kényszerite! —

Ideje hogy képem metszéséről gondoskodjék Vörösmarty, minekutána azt a Tud. Gyüjteményben adni akarja. De melyiket adja? Ne mást az istenekért mint vagy a Ferenczy után festendő Richterét, vagy a mely profilt Richter már festett;

azaz a zöld mentés profilt, vagy a büsztöt, melyet Richter festhet és festeni fog, ha parancsoljátok, mert a büszt Richternél van. —

De ki metszi? — Lénárd semmit sem ér. — Legjobb volna lithographiroztatni Bécsben. Lithographiroztatni nem lesz drága. —

Kérlek, rajta légy, hogy valami rossz kéz ne dolgozza. Mely iszonyú rossz a mit Lenhárd Festetics Györgyéből csinált! mely iszonyú Péczeli a Tud. Gyüjteményben.

De be kell végezni levelemet hogy a postát el ne szalaszszam. Bártfaynét tiszteld. Vetted-e már a bort? Igyátok meg születésem napján, october 27-d. Akkor emlékezni fogok rólatok.

November elején meglátlak csalhatatlanúl, akkor viszem mai dolgozásomat. De az harminchat lap in quarto, s azt nem szabad két kötetre szakasztani. A decemberiben életemet ad 14. novemb. 1794. fogom vinni. Azt követi a 2387 napi pausa. Januáriusban ott kezdhetem.

XCI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 25. 1828.

Valóban megszégyenítesz, Tek. Úr! nem érdemelt kegyességeid sokszorozása által. Újabb ajándékidat, melyeknek rólam való oly szíves megemlékezésed annyi becset ád, a mi Aspásiánk, a Bártfay asszonya, tegnap előtt küldte meg. — A mit eddig próbáltam, csak Utánad próbáltam, s így a mit tettem a literatúrában, ha tettem, Általad van. Meg fogom-e ezt hálálhatni valaha? meg-e szeretetedet?

A Regék első íve most szedetik. Duodécben adjuk, s hihetőleg két kötetben. A cím, az előszó, utóljára nyomtattatik, s mind a kettő közölve lesz Veled annak idejében, hogy azután azt tedd, mit jónak fogsz tartani. Károlyi igérete szerint a munka újévig megjelenik.

Az Aurórának már 19 íve kész. Bajza értekezése az Epigrammáról a novemberi Tud. Gyüjteményben rekeszte-

tik be. Ez a barátom reám bízta, hogy, censúrai foglatatosságai közt maga nem írhatván levelet, nevében én tiszteljelek. Magam is avval bajlódom még, a mi hátra van, hogy promoveáltassam. Nem képzelheted, Tek. Úr, mely öröm lesz az nékem, ha te nyilványos vetélkedésemen személyesen jelen lészsz. Egy thesist *magyarúl* fogok védeni.

XCII.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Pest. oct. 28. 1828.

A tegnapi nap itt a Te emlékezetednek volt szentelve. Örültél volna, Tek. Úr! ha láttad volna, mily melegséggel éltetett jó anyám. Az atyám, ki, mikor jó kivánságról van szó, kevéssel meg nem elégszik, Neked *még* 69-et kivánt. Paziázi, Vörösmarty, s a te leghivebb tisztelőd én, litáltunk Neked, s e végső szavak után:

Éljenek szeretteink, e
Drága honnak *Szentei*,
Kik a közjóért buzognak
Mint a nap tűzfényei

a Kazinczy név zengett.

A mi Pályádat illeti, azt, ha a novemberi kötetben akarod látni, jókor küldd, azon esetre t. i. ha Magad 8-ikig itt nem lehetnél.

Rávettem Károlyit, s úgy hiszem vissza nem veszi szavát, hogy Ruprechttel, a Nagy Pál festőjével, dolgoztassa képedet kövön. E szempillantásban ment hozzá Vörösmarty is e végett, s Thaly holnap ír Ruprechtnek. Én a profilt ajánlám.

Kisfaludy meg volt lepve, s igen igen édesen volt meglepve, ajándé kod által, melynek, úgymond, róla való megemlékezésed kettős becset ad. Nem képzelheted, barátom, mely meleg szív ez az én testi lelki barátom, s mint le érzi magát kötelezve, ha valaki hajlandóságot bizonyít iránta.

De ím a posta indúl. Élj boldogúl. Örvendezve várlak el, Tek. Úr, ámbár csak lopogatni foghatom a perceket a Te látásodra: mert épen most több teher fekszik rajtam mint valaha — de ez *az utolsó*. Szeresd buzgó tisztelődet így is.

XCIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, oct. 28. 182[illegible]. 8.

Toldynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Nyalábom Pályám Emlékezetének harmadik szakaszával kezében van a holnap reggel Pestre indúló zsidónak, s viszi azt a mi általunk annyira tisztelt és szeretett Bártfaynénkhoz. Te, édes barátom, ki engem oly mérték nélkül szeretsz, vedd által azt mindjárt, és vedd jutalmát szeretetednek azon örömben, melyet neked bizonyosan adni fog annak olvasása. Köszönöm Szemerének hogy ezen munka dolgozására addig kényszeríte, míg neki magamat megadtam, köszönöm mindnyájatoknak hogy erre tüzeltetek. Kedves vala nekem visszaemlékezni életem boldog óráira, s az oly férfiakat mint Niczky, Terstyánszky, Swieten, Pászthory, Török Lajos, a későbbi maradék tiszteletének kitenni, a hálás szívnek nagy öröm. — Mit adnék érte ha jelen leheték vala, mikor a munka most a mi Bártfaynk és Bártfaynénk s a Szemere és a Te jelenlétetekben felolvastatik, s láthatnám mely hatást teszen az rá tok, s mit kívánnátok változtatni.

A novemberi kötetben ennek meg kellene jelenni, hogy a decemberiben az utolsó szakaszt adhassam — mert 1794. decemb. 14-d. megállok. A decemberibe tartozó szakaszt (1790—1794.) Pesten fogom dolgozni, hova indúlok november első napjaiban, fiaim, cselédem, lovam nélkül.

Édes barátom, Vörösmartynk képemet is akarja metszetni. — De melyiket, és kivel? — Újra elmondom a mit minap már írtam. Szeretném ha profilomat vagy a Ferenczy büsztjét, a mit Richter rajzolhat; — és hogy azt Teltscher kőbe messe, ne Lenhard vagy Ehrenreich Pesten.

Midőn ezen levelem első szava két elsőbb syllabáját papirosra vetém, nyílik ajtóm, s hozzák ez előtt harmad nappal írt leveledet. — Örvendek hogy a Mailáth Regéji valaha már nyomtattatnak. Tiszteld Károlyi urat, köszönd meg óhajtásom teljesítését, de nem örvendek kevésbbé annak újabb bizonyságán hogy TE szeretsz engem.

Rád bizom édes barátom, hogy, ha jónak látod, a Niczky Kristóf paragraphushoz vesd-e szókat:

„Miként fogadtatám én a colossi nagyságú férfitól, azt tudni olvasómnak sem szüksége nincs, sem örömet neki nem adhat: de milyennek lelém én Niczkyt, azt, úgy hiszem, örömmel fogja magamtól érteni, kinek szerencsém vala látni őtet; s azt kivált örömmel, hogy a legkisebb apróságokban is festém".

Ez éjjel Széphalmon hálék, ott töltém azt a napot, mely engem 69-ik évemből a 70-ikbe általvive. Nem alhatván gondjaim közt, s végig pillantván elmúlt napjaimon, s előre a hátravalókra, hogy gondjaimat elverhessem, lefordítottam Sulpiciának egy gyönyörű epigrammját a setétben. Ha Kisfaludynk méltónak látná felvenni Aurórájában, add által neki. Az epigramm egyike a legédesebbeknek, a mit valaha itáliai föld terme.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Mely szívességgel foglak nem sokára keblemhez szorítani.

TIBULLI LIBER IV.

Sulpicia ad Cerinthum.

Estne tibi, Cerinthe, tuae pia cura puellae,
Cum mea nunc vexat corpora fessa calor?
Ah ego non aliter tristes evincere morbos
Optarim, quam te si quoque velle putem!
Nam mea quid prosit morbos evincere, ubi tu
Nostra potes lento pectore ferre mala?

Alig tudám leírni a mit jól tudok, s gyermekségem olta tudok, oly igen nem hív emlékezetem.

Sulpicia Cerinthuszhoz.

Szánod-e lyánykádnak, kedves, gyötrelmeit? Oh lássd
Mint gyengíté el őtet az őszi hideg.
Múljon el egyszer már nyavalyám, ez az iszonyu! azt ha
A szeretett ífjú együt ahítja velem.
Jaj de ha már elhűlt, ha talán már únja szerelmét,
Haljak el! a hív lyányt élni ne lássa tovább.

Kazinczy Ferenc.

Mely kedves nekem a negyedik sorban ez : quam te si quoque — a prózai quam si te quoque helyett. Kicsinységek, Döbrentei az ilyet nyelvrontásnak venné. De nem minden Döbrentei. Welche Zartgefühle! Und wahrlich das Lied ist eine *Mädchen-Arbeit.*

XCIV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, oct. 31. 1828.

Toldynak Kazinczy szíves tiszteletét.

Utolsó postával írt levelem biztatásai után úgy fogjátok hinni, hogy már útban vagyok, s íme ebben azt vagyok kénytelen jelenteni, hogy a vett hírek a septemvirátus ülései felől itt tartóztatnak. Kérdést tevék ha induljak-e, s a várt feleletheż tartom magamat. Minden esetre jól tennéd, ha igéreted szerint felküldenéd nekem a Mailáth Regéjinek nyomtatott első ívét. Tudom én hogy nekem nem kell semmit azon igazítanom; ismerem ízlésedet, s megmutatád Kézikönyvedben mit várhatunk tőled e részben is: de az olyat szeretjük előre is látni.

Elijedék midőn a Horátz epistoláinak annunciátióját megpillantám. Én Kissel kevélykedve jelennék meg. De az én fordításom nem kész, s nem is lehet mind addig, míg sürgetőbb dolgaimon által nem esem. Azok a sürgetőbbek pedig igen sokak, és nem könnyűk.

A mi Bártfaynénknak kezéhez küldé egy tisztelt barát ném azon nyalábomat, melyben Pályám Emlékezetét folytatom. Nagyon kérlek, tudasd velem, vettétek-e, — mint vagytok vele megelégedve, — megjelen-e az a novemberi kötetben? — S Vörösmartynk melyik képemet metszeti, és ki által? Tegnap csaknem egészen elkészülék azon szakaszával mely 1794. decemb. 14-kén végződik. Csak a kisikárlás és letisztázás van hátra. A kik a legelső két szakaszt vevék örömmel, ezen harmadikat és negyediket elragadtatással fogják olvasni. Bár megvolnának naplóim! bár jegyzésimre rá akadhatnék! — Ne feledd, kérlek, megírni, mely szerencséjét csinálá nálatok ez a nyalábom. A ti javallástokat örömmel hallom, a ti feddésteket tisztelem.

Kisfaludy Károlynál bizonyosan megjelensz olykor. Tudósíts, kérlek, mennyire haladt a *Vészben* *). Tiszteld mind őtet, mind Doctor Forgó urat a legszivesebb, a leghálásabb barátsággal.

E napokban verseim akadának kezembe, s a Tövisek nyomtatványához kelle írni újabb oda tartozó epigrammjaimat. Difficile est satyram non scribere. Akkor ömle tollamból akaratom ellen is, a mit azért teszek ide, hogy nevess.

Több mint az — ez hibás beszéd!
Csak úgy van jól: *Ez több amannál.*
Úgy mondja Puk, s minden nevet,
Azt hallja Puk, s Puk nem nevet.

Olvasó. Isten ments meg ily irótól.
Iró. S engem ilyen olvasótól.

Egy titkot mondanék neked,
De hinni, félek, nem fogod. —
Ki szóll, ki ír jól? — A ki szépen.
S szépen ki ír? az a ki jól.
Ők ketten egyek; háborognak,
Mint olykor férj és feleség:
Uram veszít (t. i. a *jó*), győz asszonyom (t. i. a szép).

Az ide zártat, kérlek, add meg, nekem pedig felelj nyomba. Vörösmartynak, Stettnernek, Helmeczynek mondj minden szépet. A mi kis Bajzánkat szivesen csókolom.

Elfelejtélek kérni: Pályám Emlékezetének ezen kezetekhez küldött szakaszából töröld ki a szerecsen Angelo születése és halála napját. Azt később mondom el. —

XCV.

IDŐSB SCHEDEL FERENCNEK KAZINCZY.

Ew. Hochwohlgeboren, Mein würdiger Freund! Ihr Herr Sohn schreibt mir, dass Ew. Hochwohlgeboren und die gnädige Frau, Ihre Frau Gemahlin, sich meiner den 27-ten Oct. gütigst erinnert, und Sie selbst den Wunsch ausgesprochen

---

*) Kisfaludy épen akkor egy Vihart festett Kazinczy Ferenc számára. *A kiadó.*

haben, dass ich zu die 69 nochmahl 69 durchleben könne. Weniger als so viel wünsche ich mir gewiss auch nicht; es wäre billig, das Versäumte und unwürdig Erlittene einzuholen. Unterdessen bleibt dieser Wunsch, wie die meisten, welche unser Herz für uns und für die, die wir lieben, hegt, eitel und unbefriedigt. Aber auch so verdient er, als Zeichen Ihrer Gewogenheit, die ich nur der unschätzbaren Güte meines edlen Freundes zu verdanken habe, meine innigsten Gegengefühle. Ich danke Ew. Hochwohlgeboren für sie, und bitte Sie versichert zu seyn, dass ich jede Gelegenheit ergreifen werde, wo ich mir Ihre Liebe noch mehr aneignen kann. Gott erhalte Sie und die gnädige Frau, dass Sie die Früchte anreifen sehen können, die in Ihrem braven Sohn schon entgegen blühn.

Ich umarme diesen herzlichst. Im Novemb. noch bin ich gewiss in Pest.

Erlauben Ew. Hochwohlgeboren jetzt, dass ich Ihnen hier ein kleines Päckhen für Herrn von Bártfay überreiche, den der Graf Károlyische Briefträger abholen wird.

Ich beharre mit allen Gefühlen der innigsten Verehrung Ew. Hochwohlgeboren, Széphalom den 3. Nov. 1828.

gehorsamster Diener Kazinczy Ferenc.

XCVI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, novemb. 8. 1828.

A Pálya harmadik szakasza, Tek. Úr, megjelenik a novemberi füzetben. Mikor az megérkezett, teli volt ugyan már a kötet, de Károlyi a Bajza három ívnyi értekezését mindjárt kivétette, s a XII. kötetbe tétette által, hogy a Tiéd foglalhasson helyt. Fájdalommal mondom, hogy azt egészen el nem olvashattam. Vörösmartynak t. i. azt izeném, hogy lesse meg nyalábodat Bártfaynál, s ha nekem szólna is, bontaná fel, hogy haladék nélkül a censorhoz adhassa. S így történt. A censurából visszajövén, Szemere akarta látni, s így alig maradt annyi időm hogy a felén átfuthassak; az Angelo születése s halála napja nincsen benne: Niczky §-ában a censor

négy sort törlött: de hív nem vala stb. A ki felakadna a Niczky festésén, hányszor kellett annak már felakadnia!

A Sulpicia epigrammája elkésett, Tek. Úr. Az Auróra már ki volt nyomtatva.

Thaly írt Bécsbe Ruprecht festőnek, egy lelkes ügyes művésznek, képed végett. Károlyi az áron megdöbbent ugyan, de hajlandó még most is a képet általa készíttetni: azonban a profilt nem óhajtja senki, *mert* profil. Azért elhatároztuk, hogy Magadat várunk el, hogy újra ülj, ha a kép csak januáriusban jelenne is meg. Ha már költ Károlyi, szép képért akar költeni, s a profil nem szép, bár a hűség ellen nem lehet kifogás.

A vásár félbe szakasztá a Regék szedetését, s így időt nyertem Veled próbául az első ívet közleni. Íme az. Mennyibe került Károlyit rá vennem arra hogy sedécben és *durchschissolva* adja. A mi a correctséget illeti, Tek. Úr, bízzál bennem. Én szeretettel s így figyelemmel viendem a dolgot. Két kötet lesz; a cím: Magyar regék és mesélések. Gróf Mailáth János után Kazinczy Ferenc. Károlyi irtózik a „*német*“ vagy a „*fordítás*“ szótól a címen. Az előszó és cím utóljára nyomatnak, én a szennycímnél kezdettem a szedést. Újévig talán-talán elkészül. — Barátink tisztelnek.

XCVII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, julius 4. 1829.

Fogadja el a Tek. Úr köszönetemet azon nem érdemlett figyelemért, mely szerint Bártfaytól dolgaim állásáról tudakozódni méltóztatott. Sietek arról tudósítást tenni. Junius 24-kén szemorvosnak, 30-kán med. Doctornak esküttem fel, s így pályám alapjai meg vannak vetve.

Gróf Mailáth a Tek. Úr által fordított regéket egy második kötettel megtoldva szándékozik kiadatni, melyet ő maga ír magyarúl. Ezt azért közlöm, hogy e felől való észrevételeit velem tudassa a Tek. Úr, rám lévén bízva Mailáth által a dolog.

A Tek. Úr Bajza *charakteréről* kímélés nélkül szólt azért, mert egy lelketlen emberrel úgy bánt, mint szabad és kell bánni, midőn úgy bántatunk, mint nem illik*). Sajnos volt látnom hogy a vak imádó nagyobb becsben áll a Tek. Úr előtt, mint a nyílt ész. Bajza azt nem érdemlette Kazinczytól, de Bajza charaktere magasabban áll, mint hogy hozzá ily vád férhessen.

Az isten tartsa meg a Tek. Urat a legjobb egészségben. 20-kán nehezen leszek már itt, s így sok szerencsét akkorra is, midőn azt magam nem fogom kívánhatni.

XCVIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, jul. 8. 1829.

Szívesen szeretett s tisztelt barátom,

Örvendve értem leveledből, és a Szalayéból, mely a Tieddel együtt érkezik, hogy elérted nagy céljaidat s nagy fényben. Szalay azt is írja, hogy első példával deák *és magyar* nyelven tartád disputátiódat. Valamit a Szerencse a maga legérdemesebb kedvenceinek adott, adja meg néked is, s tégyen hosszú életűvé, hogy nevedre és a hazáéra minél nagyobb és több nemű fényt vonhass. Barátom, te még ily ifjú, mit tevél már, s mit fogsz még tehetni, s tenni. Oh majd ha nem lészek is, hidd hogy a sírban is örűlni fogok ragyogásodnak, s örvendeni hogy téged láttalak, kevélykedni hogy szerettél.

Azt írod édes barátom, hogy én Bajza charakteréről kímélés nélkül szóllék, mert Szent-Miklóssyval összeakadt. — Mely istentelen az a ki az efféle hírekkel az egymást szeretők boldogságát megháborítani gyönyörködik? Én nem örömest teszem magamat bírájává barátimnak, s a hol gyengeségeiket rettegem látni, ott inkább elfordúlok, mint hogy azt ítélgessem. Szeretem Szent-Miklóssyt, de Bajzát is nagyon szeretem, s úgy hiszem hogy itt Szent-Miklóssym tette az első lépést, honnan oztán a többi következett. Tüzesebben kele ki Bajza ellen mint illett, bár a Bajza ítélete neki fájhatott

*) A Szentmiklóssy-pörről van szó. *A kiadó.*

volna. S mikor valamely munka érdeme vagy hibája forog szóban, tartozunk-e nem a dolog becse szerint szóllani? Hallám olvastatni a Bajza tüzes feleletét, de azt magam nem olvastam; nem szeretek ott forogni, a hol az egyik fél a másikat megtámadja, s a másik a megtámadónak úgy felel a mint érdemli. E szerint mit teve Szent-Miklóssy, mit teve Bajza, nem is tudom. Itéld meg hát, mint érdemel hitelt a mit néked mondának, hogy én a Bajza charakteréről kímélés nélkül szóllottam. Én Bajzát úgy is mint írót, úgy is mint embert nagyon szeretem, s nem hiszem magam felől, hogy felőle *kímélés nélkül* szóllhatnék, még ha ő azt *érdemlené is*. Köszönöm, s nagyon köszönöm hogy a vádat velem tudattad, s kérlek méltóztassál ötet, ha meglátod vagy neki írsz, megnyugtatni. Hogy én neki igen kedves emlékezetét hoztam el, azt a mi Bártfaynénk elmondhatja.

Nem jó emberek a hírhordók. Egy valaki, kinek nevét nem teszem papirosra, vastagon íra rám, hogy *én az ő charakteréről rosszúl szólltam, hogy ő miért beteg*. Ezek az ő tulajdon szavai. S a vétket épen akkor veték nyakamba, mikor az ember eránt figyelmet siettem bizonyítani. Az életnek oly sok baja van, hogy nem szükség szaporítanunk. Higy nekem, álmélkodva olvasám vádadat leveledben, s nagy megnyugtatásomra van, hogy magamat tisztának érzem. Ha én ötet oly szeretetre méltónak nem ismerném is mint találtam, ha én neki hálával nem tartoznám is, mint valóban tartozom; a Te barátságod tartóztatott volna hogy felőle kímélés nélkül ne szólljak.

Junius 3-d. értem haza, s azolta kétszer kelle Eperjesre járnom, hogy bírót kapjak az executióra, mely julius 27-dikére van rendelve. És még is ezen idő alatt ötven ívet írtam tele. Életemet dolgozom sietve. — Megengedj hogy Kézikönyvedet akkorára halasztom, mikor ezzel készen leszek.

Ferslágom még is Pesten van, s abban a gróf Mailáth Regéi magyarúl és németül. Mihelyt feljő a ferslág, végig futok a Regéken, hogy holmit kisímíthassak, s leküldöm a grófnak, de kikötvén, hogy híremmel essék a nyomtatás formátuma, papirosa, betüji. Jelentsd szíves, szíves tisztele-

temet, és azt is hogy Bártfaynénk vinni fogja a mit Mélt. Farkasné asszonyságnak a gróf jelenlétében igértem.

Én fekvő beteg vagyok, de azért foly a munkám. Fekve írom ezt is. — Tisztelem barátinkat, literatúránk díszeit, és annak és ezeknek megbecsülhetetlen barátjokat Forgó urat. Barátim, szeressétek egymást inghatatlanül; én azon leszek, hogy a mivel megajándékoztatok, soha el ne veszítsem. Édes nékem azon órák emlékezete, melyeket társaságtokban töltöttem. Kisfaludynak mondjad, hogy festése előttem örök kincs lesz; ne sürgesd; elvárom én bár meddig; elég nekem hogy tudom hogy fogom bírni.

Most pedig, édes barátom, vedd vég búcsúmat. Ha majd szent helyeken forogsz, emlékezzél rólam is. Kérni fogom istent, hogy hordjon mindenütt szárnyainak árnyékában, és hozzon minél elébb haza. Bár még megláthassalak! Élj igen szerencsésen, és szeress változás nélkül.

XCIX.

ID. SCHEDEL FERENCNÉNEK KAZINCZY.

(Széphalom, jul. 8. 1829.)

Gnädige Frau, Erlauben Sie, erlaube mir es Ihr verehrter Herr Gemahl, dass ich an Ihrer mütterlichen und väterlichen Freude Theil nehme. Ihr würdiger Sohn, dessen Freundschaft mein Stolz ist, hat Ihnen Ihre älterliche Sorge belohnt durch den pompösen Akt, mit welchem er seinen Doctorhut errang. Gott lasse Sie beyde seinen weitern Sieg ersehen, und bringe ihn in Ihre Arme bald zurück.

Ihr unterthäniger Diener *Franz Kazinczy.*

C.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, julius 18. 1829.

Vettem a Tek. Úrnak szívességgel teljes levelét. Köszönöm azt, a legforróbb köszönettel, s azon meleg részvételt mindenben, mi engem illet. Reménylem s óhajtom, hogy válaszom már jó egészségben találja.

Mit nem adnék érte, ha Mailáth Regéit soha sem láttam volna! Ámbár öt közűlök már ki volt nyomtatva, még is szereztem nekik nyomtatót, nagy ügygyel bajjal — s akkor mikor az első ív már szedetett, fogja magát Szemere, s a javát Muzáriona számára kiírja! Most már lehetetlen volt Károlyinak a könyvet kiadni, mert alig marad benne három új. S az egész dologban ki szenvedett? Nem más mint én; mert a Handbuch a Kazinczy cikkelyben mint kész munkát hozza fel. Szerencsémre még eddig senki sem vont kérdőre *publice* (privatim igen is). De mit feleljek a publicum előtt? Elmondjam-e, hogy Sz. meglátván a Kazinczytól egészen nekem „mint tulajdont" általadott könyvet kifosztogatta hírem nélkül, s bele nyomtatta *instantanee* a Muzárionba? S ezt az a Sz. tette, ki ezelőtt másodfél évvel, mikor actiákra akartam a könyvet kiadni (mert semmit sem hagytam próbálatlanúl) azt mondta, hogy ő nem csak actiát nem vesz, de példányra sem praenumerál, hogy elő ne segítse a könyv kijövetelét, mert Mailáth tőle megtagadta az Élet és Lit. II. kötete recenseálását. Én mindezeket megmondtam volna magam Szemerének, s készültem is több ízben azt tenni, de beteg léte tartóztatott. Nem tudok jobb formát adni a dolognak, mintha a Tud. Gyűjteményben azzal mentem a könyv ki nem jöttét, hogy Mailáth készül Regéjit újakkal megtoldva kiadni. De lesz-e ebből is valami? Ismét én vagyok megkérve, hogy szerezzek nyomtatót. Mikor fogok én ezektől a bajoktól ment lenni? Most Mailáthnak irkáljak megint itt-létem utolsó óráiáig? A Tek. Úr a papirost, betűket, formátumot akarja látni. Ki fogja ezeket közleni távollétem alatt? Oh mért nem határozta el magát a Tek. Úr taval, mikor a próbaívet megküldtem! minden jól volt volna. Csinálja ki ezeket most a Tek. Úr Mailáthtal, íme az adressze: per Pressbourg, Tyrnau à Veszele.

Bajza, ki tegnap érkezett meg, tiszteli a Tek urat, s rám bízta, hogy a Tek. Úrral közölném plánumát ily című gyűjteményének:

KÜLFÖLDI
KLASSZIKUS JÁTÉKSZÍN
TÖBB TUDÓSOK ÁLTAL.

melynek minden kötete egyegy drámát foglalna magában. Emília Galottival óhajtaná kezdeni, s kéri a Tek. Urat, méltóztatnék azt Bártfayné asszonyságnak általadni. Verlégere még nincs, de reménylem fog találni, s hogy legalább harminc csínos példánynyal szolgálhat honoráriumúl. A külsőre majd fogna ügyelni. Egy évben négy kötet jöne ki. Az első még ez idén. Szenvey is fog részt venni, s mások.

Kisfaludy tiszteli a Tek Urat, s azt izeni, hogy képe, melyet Heinrich festett, már kész. H. húsz aranyat kiván érte. Ha a Tek. Úr megegyez benne, Kisfaludy a maga számára kiváltja. Erre kérem a választ.

Én még e hónapban indúlok Prágába, onnan Karlsbadba megyek. Bajza majd fogja tudósítani a Tek. Urat utazásaim felől.

Szüleim tisztelik a Tek. Urat, valamint én is, ki kegyes emlékezetébe ajánlott vagyok stb.

CI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Berlin, decemb. 8. 1820.

Minekelőtte utamat innen tovább folytatnám, a mi talán egy hónap után fog történni, engedje meg a Tek. Úr, hogy röviden tudósítsam a már megtettről annak bizonyságára, hogy a távolban is híven megemlékszem egykori mesteremről.

Július utólsó napján hagytam oda hazámat, s vele mindent, a mit lelkem tisztel, s szivem szeret és óhajt; Bécset pedig öt napi múlatás után, s Morávián keresztül egyenesen Prágának tartottam. Csehországban minden városocskában régi *cseh* emlékekkel teli templomokat és temetőket találtam, s itt búsúltam hogy nálunk nem csak kevés nyomai vagynak a régi kornak, de hogy *magyar* sírköveink nincsenek is; épen úgy irígylettem a prágai muzeumban a csehektől literatúrai régiségeiket a X. XII. stb századokból. A könyvtárnok, Hanka úr, a legnagyobb szivességgel fogadott, s nem átallotta a fáradságot, nekem, a céhbelinek, némelyeket ex tempore le is

fordítgatni. Valóban a cseh nemzetnek mindég több poetai lelke volt, mint nekünk. Némely poetai régiségeket ki is adott, Szvoboda úr német fordításával együtt. Ha rá fogok még érni, írok valamit az ó-cseh literatúráról. Ki festi le érzéseimet, Tek. Úr! mikor Wallenstein palotáját jártam össze, dolgozó és hálószobáját, a lovagtermet (Rittersaal) és tündér kertet, fürdőbarlangját, kápolnáját! stb.; minden még a legjobb állapotban! Ha mi így ballaghatnánk fel s alá R. csarnokaiban! Prágánál kevés hely és város interesszánsabb historiai tekintetben, de a szépművek kedvellője is lel eleget, s hosszas volna, ha mindent eléhordani szándékoznám, a mi azon hat nap alatt minden léptemen meglepett, a melyeket ott töltöttem. Carlsbádban de-Carro könyvecskéjében a Tek. Úr és Szemere tudva lévő fordításait olvastam. Hogy Kazinczy nincs itt e tündérvilágban! így kiálték. Innen Teplicbe mentem, mely vizei által nem kevesbbé híres. A behatás, mely itt várja az utazót, annyival kedvesebb, mert az alpeszi Carlsbádból elmenvén, itt valóban olasz tájékban találja fel magát az ember, ha nem olasz ég alatt is. Most a buján termékeny szép Szászország vett kebelébe; s majd az Albisz hasonlíthatatlan bájos vidékei, majd a szép Drezda a maga művészeti remekjeivel; de legnagyobb gyönyörűségem volt kétszeri mulatásom Tiecknél, kihez invitálva voltam, s ki nem sajnálta Shakespeare Viharját felolvasni kedvemért, s én meg voltam győződve hogy a hír nem hazudik, midőn Tiecket a declamátióban *nagy*nak nevezi. Göthének születése napja volt épen, s ennek üllésére Faustja adatott úgy, a hogy soha többé nem fogom látni. Lipcsében ez ízben csak egy napot töltöttem, és siettem Weissenfelsbe, hol Müllnernek, a Schuld apjának, sírját mutattattam meg magamnak. Lützennél a kő, hol a svéd Gusztáv esett el. De a legszebb napok Weimárban vártak rám, hol Göthe udvariasan (in bona signif.) fogadott, s fél órát hagya magánál töltenem. Álltam a nagyherceg és Schiller sírjoknál, úgy a Herderénél s a Schiller és Wieland házaik küszöbjein. Excursiókat tettem Weimár legközelebbi igen szép körületeibe, és Jénába, holl Schiller kertje vonzott legalább. A híres Eichstaedtnek egy szépen conci-

piált, de rút szász ajakkal elmondott latin beszédét hallottam. Szükségtelen említenem, hogy mindenütt megismerkedtem híres orvosainkkal; Jénában Ludennel is. Erfurtban ott jártam, hol Luther kelt és járt, tisztelettel léptem azon cellába, hola nagy augustinus elmélkedett és szenvedett, s az egyházba, hol szavai dörögtek. Goethe cabinetjei, parkja, de kivált narancskertje tetszettek, de jobban örültem, midőn Eisenachot elhagyván a Wartburgra mentem fel, hol a reformátor mint Ritter Georg rejtőzködött az aacheni birodalmi gyűlés után. A kápolnában, hol ő a várnépnek prédikált, megpillantottam a magyar címert. Valóban dobogó szívvel kérdém a castellán szép fiatal leánykájától, ki a várban körűlvezetett: Hogy jő ide a magyar címer? szép gyermek! ez az én hazám címere. Ej, uram, hiszen a thuringiai mark grófné, a sz. Erzsébet, magyar volt; s talán csak tudja, hogy a thuringini markgrófok régenten itt laktak. Eszembe jöve a magyar királylyány, s hogy Marburgban van eltemetve, s fel lőn téve, hogy oda elmegyek. Wartburg tája, s a thuringiai hegységé, az isten világának bizonyosan egyik fő szépségű része; innen gyalog jártam meg Altenstein, Liebenstein és Meiningen nagynemű románosscénáit, mint egy aventurier, s voltak is aventűrjeim, melyeket lábam és szívem érezett. Az utólsó városban, mely mostani igen jeles hercege alatt nagyon emelkedik, gyorsszekeret fogadtam Bajorországba. Würzburgban az universitás egyik professorának Handbuchot adtam, hogy a philos. és orvosi társaságnak (mely elsőbb címjénél fogva a széptudományokra is kiterjeszkedik) benyújtsa. Innen Heidelbergába mentem, a német természetvizsgálók és orvosok gyülekezetére. Itt számtalan nagy emberrel ismerkedtem meg, úgy szólván Európa minden részeiből. A praesidens annyira megörűlt, hogy végre magyarországi orvos is jött, hogy azon beszédben, melylyel a gyűlést elkezdte, érintette is. Az universitás bibliothekájában egy német codexet találtam, mely Magyarország történeteit adja elő Mátyásig, s melynek megismertetését tőlem a Tek. Úr tán olvasta is már a Tud. Gyűjteményben. A heidelbergi gyönyörű várban a híres nagy hordónál sokkal inkább meglepett Ottó királyunk szobra, egyéb

pfalzgrófokéi között. Manheimben megnéztem Kotzebue házát; s itt láttam először a Rajna vizét is, sőt által is mentem rajta, hogy azt a nevezetes földet is lássam, mely annyit forga kérdés alatt a francia háborúk alatt. Elmentem volna Wormsba s Majnai Frankfurtba is, de ez esztendőre maradt. Nórimberga vonzott nagyon, s ha most nem menék oda, nem láttam volna soha, mert esztendőre Münchenbe menvén a Schweizból, nagy kitérés volt volna. Legszebb napjaim közé tartoznak azok, melyeket Nórimbergában tölték. Ez még most is a régi, és sehol sem érzi az útazó magát oly tökéletesen a német középkorba visszavarázsolva. Voltam Hanns Sachs és Dürr házaikban, a gót egyházakban; csodáltam a német szorgalom mindenféle munkájit, s a német müvészség remekjeit, melyek, úgy tetszik, mind oda gyültek, hogy egyetemben hassanak a nézőre. A derült Erlangában Beregszászynkra emlékeztem; Koburgban pedig Koháry leányát láttam, kinek temérdek jószágai most . . stb. Hildburgshausen és Schmalkalden lettek most figyelmem szegény tárgyai; az utóbbiban Luther is megjelent, midőn német hercegi védjei az itteni várban a híres schmalkaldeni frígyet megkötötték. Keresztülutazván magán a thuringiai hegységen, sokszor viszszaemlékeztem a természetnek azon scénáira, melyeket a Szepesség déli részeiben csudáltam, midőn azt 1824-ben jártam meg. Góthán, Erfurton és Weimáron keresztülmenvén, ismét Lipcsében múlattam, s itt több napokig. A Michaelismesse legnagyobb virágjában volt; meglátogattam az orvosokon kivül a philolog Herrmannt, ki de metris Pindari irt, Krugot a philosophot, s Pölizet, a politicust és historicust és aestheticust. Paulust, a dühös kálvinistát, de leghumánusabb, sőt szeretetre méltóbb embert a világon, még Heidelbergában látogattam meg, a mit elfelejték mondani. A legszivesebben fogadott, s hazánkat illető kérdései főleg a ti confessiótok állapotját illették. Lipcséből Hálába mentem. Ott hallottam először itéletet physiologiai munkámról, s kitől? — a *viláj* szerte híres Sprengeltől! Magyar borra invitált, s familiája körében a legszebb estvét töltöttem. A nem orvosok közt, kiket meglátogattam, az öreg consil. Schützöt kell

említenem, az Allg. Literatur-Zeitung alapítóját, (ámbár túl van már a 80 éven, még tanít, reggeli öt órakor már ir, maga csinálja a Lit. Ztg minden ívének utólsó correcturáját, s igy eddig már 12,000 ívét; *minden* érzékei még tökéletesek), s egykor Schiller collegáját Jenában. Továbbá a magát túlélt Lafontaint, prof. Grubert, a Wieland s a nagy Encyclopaedia kiadóját (Ersch taval halt meg); végre madame Robinsont, Talvj név alatt a szerbus dalok jeles német fordítónéját. Wittembergában Luther bronsz szobrát (Schadow müve), Luther hallgatócsarnokát (Hörsaal), hol qua theol. prof. tanított, a templomot hol predikált, és sirját, végre Melanchthon házát nézegettem. Álltam azon helyen hol az utóbbik meghalt (s Nórimbergában, hol tanított; ugyan Nórimbergában 1826-ban állítottak neki szobrot), s kertében még most is látszik kő asztala, hol egy nagy fa árnyékában szeretett tanulgatni. Potsdámot a nagy Friderik a szebb városok egyikévé tette, de unalmas. A Charlottenburgi parkban egy szép délutánt töltöttem; itt láttam Claurent, a német szépek istenét a románban. Az igazán királyi Berlin mindent nyújt, mit az ész s a mesterség nyújthat, de fájdalom! a természet semmit sem tett kedvéért. Igaz, most úgy is tél vagyon, de csak legalább kopár vagy hóval fedett hegyeket látnék; csak hegy legyen! A budai fi nincs elementumában ott, hol *hegy* nincs. Sehol nem kinzott a honvágy annyira mint itt, e sik országban. Most tapasztalom hogy igaz, mit a psychologusok mondanak, hogy a hegyilakó ott emlékezik legforróbban vissza hazájára, hol nincsen hegy. Különben az itteni nagy intézetek s az universitás nagy interesszét gerjesztettek bennem, s legtöbb időmet ott töltöm. Lipcsében levelet kaptam hazulról, hol azt irják, hogy az orvosi kar tagjává választott; Berlinben pedig a würzburgi „bajor királyi philosophisch-medizinische Gesellschaftnak“ vettem levelét egy diplomával, melyben annak correspondens tagjává vagyok kinevezve. Meg kell vallanom, hogy a hol megjelentem a külföldön, a legszivesebben fogadtattam, söt, ha szabad e szóval élnem, érdemetlen *figyelmet* is tapasztaltam mindenütt — s igy Berlinben is. *Szép* társaságokba is vagyok sokszor hiva, de *tu-*

dós társaságban is megjelentem kettőben; a Humanitätsgesellschaftba s a kir. medizinisch-chirurgische Gesellschaftba voltam már invitálva, s mint vendég ebben is, amabban is már két ülésben voltam jelen. Drezdában is volt szerencsém a praeses által a societas physico-medicában bemutattatnom, sőt némely úti orvosi tapasztalásaimat eléadnom is. Elgondolhatja a Tek. Úr, ex tempore! Ugyan féltem, de csakhamar feltaláltam magamat. Valami 4—5 hét múlva elhagyom Berlínt; utam: Brandenburg, Magdeburg, Göttinga, Cassel, Marburg, Giessen, Frankfurt, Mainz, Coblenz, Bonn, Cöln, Aachen, Jülich, Lüttich, Brüssel, Gent, Brügge, Ostende, London, onnan Párizs (3 hónapra), Genf, Lausanne, Bern, Basel, Freiburg, Strassburg, Stuttgard, Tübingen, Ulm, Augsburg, München, Salzburg, Linz, Bécs, s így — a drága hon. Ez marsrútám. Augustus elején otthon leszek. Az idén 303 mérföldet utaztam — de ez többet fog tenni! Tartson meg a Tek. Úr *minden* távolságban szeretetében úgy, valamint én maradok mindenütt régi hive S. F. m. p.

Nem tudom megnyerem-e az engedelmet a würzburgi diploma elfogadására. Bártfay egy csinos kis epistolával tisztelt meg; én is epistolával akartam felelni. De nem ment. Az élet azt mondja: Recipe etc. Lakásom Kaiserstrasse Numero 25, 1-ső emelet.

CII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedel Ferencnek Kazinczy Ferenc baráti szíves és hálás tiszteletét.

Széphalom, decemb. 31. 1829.

Nagy érdemű, nagy fényű barátom! Bépecsételve álla levelem a Tek. Asszonyhoz, szives kivánságaimmal az új esztendőre, s azon kérésemmel, hogy a levélbe tett papirosszeletet első levelébe, melyet el fog inditani, bérekeszteni méltóztassék, midőn tegnap már gyertyavilágnál vevém Berlinből, dec. 8-dikán irt megbecsülhetetlen leveledet. Édes barátom, örvendek magadnak, de örvendek a hazának is, hogy ezen

útadat tehetéd, magadat ismeretekben meggazdagíthattad, s a nemzetnek a külföldön becsületet csinálhatál. Bár, édes barátom, útazásodat kidolgozni s nyomtatásban kiadni méltóztatnál. Mi, kik azt az útat nem teheténk, néked köszönnénk, hogy a Te tapasztalásidban részesülhetünk. Az nem lenne oly száraz, mint a mit a Tud. Gyüjteményben olvasgatánk.

Levelednek sok helyein sikoltottam fel, de sehol nem annyira mint midőn írod, hogy Göthénél tölthetél fél órát, meleg nyájassággal fogadtatva. Irígylettem azon szerencsédet is, hogy a Luther cellájában lehetél, mert ha a theol. kérdésektől borzadok is, tisztelem azt a nagy lelkű, azt a hős lelkű embert. Bolondságai a század bolondságai voltak, s azokon is keresztül kelle esni. Reménylem Göthével beszéllél nyelvünk s literatúránk, s a Széchenyi, Vay, Andrásy és Károlyi hőstette felől, s bár előtte valamit declamálál vala magyarúl hogy ő ítélhetne utánad nyelvünk hangzásáról. Bár Tiecknél s még a szép asszonyok körében is szólhatnál nyelvünk felől. A külföld nem egyedül abban csalatkozik, hogy más a mi nyelvünk, más a tótoké. Kivált azt szeretném, édes barátom, ha nekik hexametereket pattogtatnál el. Tedd ezt majd Londonban, Párizsban, és valahol helye lesz. Engedd ne felejtenem azt a kérést mely lelkemen fekszik: festesd és lithographáltasd magadat Engelmannál, feltétetvén a festő neve mellé *peint à Paris, 1830*, hogy az is documentálja ott múlatásodat.

Én és házam népe ez őszszel sokat betegeskedénk, s Emílt még is leli a hideg... Én azonban elvégzém a Sz. Hajdan Gyöngyeit, s azok Budán nyomtattatnak már. Emília Galottit újra letisztáztam, most Sara Sampson és Minna von Barnhelm vannak munkában, Sallustiust pesti útam óta is újra dolgoztam, biographiámat folytatom. A mit Muzárionban Csokonai felől mondottam, rám is iszonyú veszélyt vona, s onnan a honnan nem várád; s onnan azért is, mert elhitette magával, hogy epigrammom (Handbuch II. 44. lap) reá van írva, holott ő történetet soha nem írt. Nem megbántott kevélységből, hanem mivel úgy hiszem, hogy mikor a tanácskozás helyén tett szavunkkal ellenkeznek, vagy meg kell vallanunk hogy

vétettünk, vagy ha nem vétettünk, vitatni kell a dolgot, újra fogok szóllani Cs. felől, s megmutatom, hogy ő úgy nem született Árpádiászt adni, mint harangot önteni, és hogy ő oly firkálású ember volt, mint a németek közt az istenben boldogúlt Kotzebüe. De mind ezt nyúgalomban teszem. — Barátink felől semmit nem írok, mert azt magok fogják tenni; magamról semmit, mert nem tudnék mit. És így ide írom a Sz. Hajdan Gyöngyeinek hymnusi szárnyallású praefátióját. — Az isten angyala védje minden léptedet.

— ———

A Hárfa. (l. Kazinczy F. Versei, Gyémántkiadás 87. l.).

———

Ennek legalább az a haszna lesz, hogy ha prosódiánk felől lesz szó, felolvashatod, ha könyv nálad nem lesz is.

Ha Balog Pál úr veled talál lenni, mikor ezt veszed, köszöntsd barátsággal. Az az úr jó darabokat ada Zsebkönyveinkben. Élj szerencsésen, tisztelt szeretett barátom, és ha majd Londonban és Párizsban lészesz, emlékezzél meg, hogy barátod felejteni fogja bajait, ha leveledet veheti. Fekete Gáspár urat a párizsi követnél köszöntsd nevemben. Nem régen kértem meg hogy számomra irasson ki valamit Sallustra nézve. Legyen gondod rá, hogy vehessem. Ölelem kevélykedő barátsággal.

CIII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

London, martius 15. 1830.

Még Berlinben vettem szíves leveledet; de az ott töltött végső holnapi elfoglaltságom, s attól fogva ekkédi vándor életem, nem hagyának időt a felelésre. S most hogy neki ültem, mennyit nem írhatnék! De elégedjél meg ezen kevéssel: a többit tán nyomtatva fogod olvasni. Magdeburgon, Göttingán, Casselen, Bonnon, Colónián, Aachenen, s Brabant és Flandria minden városain keresztül — mindenütt a szükséges múlatással — a tengert Ostendénél értem el, s ott e hó 6-k. hajóra szállottam reggel, s estve szerencsésen megérkez-

tem Angliában, Marget nevű tengeri városban, s más nap estve a legszebb vidékeken keresztül Londonban. Itt Bowring úrban, verseink angol fordítójában, a legszívesebb barátot találtam fel, kinek minden gondja az, hogy napjaimat a leghasznosabban töltsem. Általa bé vagyok vezetve a legszebb körökbe, tudós társaságokba, mindenhova hol nevezetest láthatni, s mindenütt úgy vagyok fogadva, hogy, bár minden városokból, hol múlattam, édes emlékezeteket hoztam magammal, innen bizonyosan a legédesebbeket fogom. Ámbár csak ezen hónap végeig maradok itt, még is, reménylem, Londont jól fogom ismerni, s meglehet, ha írok valamit útamról, a londoni út lesz az első. Belebb az országba nem megyek, mert eddig is már iszonyú sokat költöttem; de egy pár excursiót még is teszek, Windsorba, Greenwichbe stb. Míg ezen levelemet megkapod, már Párizsban leszek, hol ügyedet Feketénél híven elő fogom mozditani, s róla a maga idejében tudósítást adni.

Bowring munkája a m. poesisról Eszterházy Pálnak van ajánlva, s egy hozzám írt sonettel kezdődik. A históriát követik 25 költőkből választott darabok, s 65 népdal fordítása. A választás nem mindég szerencsés, a fordítás többnyire. Itt, hol az embereknek soha eszökbe sem jut hogy magyar van a világon, B. által terjed igyekezeteink ismérete. Munkája már valami 15 angol újságokban van ismertetve, s ezeknek olvasói számtalan ezrek. Imitt amott darabok is vannak belőle közölve, s ezek közt némelyek Tetőled is. Egy Barrow nevű tudós angoltól hallottam a Békákat felolvastatni. melynek fordítása remek, s ő a darabot igen jelesnek találta. Vannak pedig fordítva a következendők: Tanitvány, Borz, Békák, Az ő képe, A Sajka, Milliók között, A kötés napja, A Hexameter és Pent., Minnyi, Cupido és Oroszlán (egy recensio ennek originálját a görög anthologiában találta). Neved alatt ezen mottó van: Omnia cantat, omnia ornat, és — de ne nevess, mert B. a satirát megértette, hanem ezt a sort azért szakasztotta ki belőle, hogy több-oldaluságodra emlékeztessen: „Poeta vagy s historicus.“ Azonban nem tagadhatom, hogy annak, ki ama *Izére* emlékezik elevenen, egy kissé

furcsa. Kisfaludy Károlynál ez van mottóúl: Par nobile fratrum, — s így sok másnál igen jó. — Én megint fordíttatok vele, s lehet, hogy egy második kötet is lészen. De ennek számára nagy gonddal válogatom ki neki a darabokat, s ez a II-d. kötet, ha elkészül, bizonyosan igen jó lesz, s az elsőnél több díszt fog reánk deríteni. Ő hajlandó Kisfaludy vígjátékaiból is egy kötetet elkészíteni.

Tudom nem kevessé fogsz a következendő hírnek örülni. Eszterházy Pál 13 esztendős fiának nevelője, egy bizonyos Mayer, Vasvármegyei fiatal ember, jeles hazafi, s a szüléknek tökéletes bizodalmát bírja. Ez a mi kisded Miklósunkból, kinek az isten jó főt s jó szívet ada, hazánknak egy jeles polgárt, s nyelvünknek bizonyosan nagy pártfogót nevel. A kis Eszterházy, mikor B-tól megtudta, hogy Londonba jövök, azt mondta, hogy nagyon szeretné látni, mert B. és Mayer ki tudja mit beszéltek neki rólam, s így B. múlt csötörtökön egy soiréet adott, hol a kis Eszterházy is jelen volt. Mikor beléptem, Mayer mindjárt magyar szóval és barátsággal, s a mint látszott örömmel, köszöntött; Eszt. pedig nekem jött, kezemet megszorítva, s magyarúl köszöntve. Mikor azt kérdeztem tőle: mikor volt utólszor Magyarországban, ezt felelte: „Még én nem voltam Magyarországban, Ratisbónában születtem, s most mindég itt vagyunk. De azért magyar vagyok, mert uramatyám is az; és ugyan szeretem a magyarokat.“ Mikor elment, azt mondta: Ugyan látogasson meg édes S. úr! Tíz órakor van a legjobb idő; azután fogok valamit fordítani is magyarra.“ Ő énekli a Földiekkel játszót is, és megigérte, hogy, ha eljövök, klavír mellett fogja producálni. Vasárnap reggel meg akartam látogatni, de nem volt otthon, este pedig hozzám jött maga a nevelővel. Azt mondták hogy a herceg (a követ) szívesen fog látni. Holnap van szándékom oda menni. Nyelvünk hangját sem Goethe, sem Tieck, sem Schlegel nem hallották, mert nem kívánták, s nem leshettem ki az alkalmatos szempillantást; s tolongó nem akartam lenni kincsünkkel. De hallották sokan mindenfelé.

Január 29. Berlínben, az angolházban Berlínnek több (valami 20) tudósai előtt tartottam egy előadást nyel-

vünk alkotmányáról, s akkor szóltam prozódiánkról is, és felolvastam mindenféle rímes és rímetlen mértékelt verseinket. A Bowringnál volt társaságban lesték hazámfiaival való beszédemet, s kedvező észrevételeket tettek itt is, mint mindenhol. Örülök annak is, hogy számtalan ismerkedéseim által leltem alkalmat, sok jót mondani nyelvünkről és rólunk; nem sok tűzzel teszem: az útazó magyar nem lehet egyéb mint szerény, de úgy tartom hogy aztán hiszik, a mit mondok.

Még egyet, Tekintetes Úr, minekelőtte ezt bevégezném, a mi nagyon szívemen fekszik. Sokszor kértelek, gyüjtenéd össze minden eredeti verseidet. Nálunk csak az tartatik poetának, ki in massa lép fel; s valljuk meg, hogy a csupa olvasó nem könnyen ismerkedhetik meg a költővel, ha darabjai úgy el vannak szórva, mint a tieid. Együtt kell lenni mindennek, hogy egy a másik által legyen világosabbá, hogy a költő pályájának tendentiája tárva álljon. Ehhez azt ragasztom, hogy a kiadó én szeretnék lenni. Ha darabjaid mind Pesten lesznek haza jövetelemkor, elő fogom terjeszteni azoknak elrendeléséről való vélekedésemet, s a mit te azután jónak fogsz találni, azt teljesítendem örömmel. Láttam számtalan francia és angol kiadásokat utaztamban, s reménylem a nyomtatással meg fognál elégedni. Majd ád az isten módot rá; velínen szeretném egészen, s képpel; előre bocsátván verseidről egy értekezést. Ne késsél, az idő itt van. Lehet hogy többi barátink is azt teszik a magok munkáikkal. Élj igen boldogúl.

CIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, sept. 25. 1830.

A Mailáth Regéi kezemnél vannak. A bevezetés meglesz, és közölve a Tek. Úrral megjelenése előtt. Mivel pedig most a MS. elolvasására rá nem érek, azt az előszót is arra az időre hagyom, mikor két harmada nyomtatva lesz, mert úgy olvasva is corrigálva is egyszerre lesz.

Szemerét a Tek. Úr félre értette. Ő nem úgy contrahált Károlyival, s Károlyi ily egyezésre sehogy sem léphetik. Van reményem, hogy ámbár több felinél ki van már nyomtatva (a Hebe, Auróra, *Muzárion* köteteiben), Károlyi általveszi tulajdon Verlágúl. Ennél fogva méltóztassék minél elébb tudósítani, által akarja-e a Tek. Úr neki adni, s mily feltételek alatt?

Igen sajnálom, hogy mind eddig a *Versekről* nem vettem értesítését a Tek. Úrnak. Az oly dolog lett volna, melyet én kedvvel és buzgósággal vittem volna véghez. Vagyok, s a többi.

CV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Toldy Ferencnek Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Újhely, oct. 5. 1830.

Fogadd szíves örvendésemet szerencsés megérkezésedhez a német, angoly és francia földről, tisztelt szeretett barátom; fogadd szíves hálámat azon nagy becsü örömökért, melyeket nekem onnan is adtál. Kevélykedtem szeretetednek ezen bizonyságaival, s zemplényi barátim örvendve olvasták Berlinből és Londonból írt leveleidet. De engedd mondanom, azok nem eloltják, hanem csak ingerlik a szomjat. Bár azt nyerhetnénk Tőled hogy ezen útazásod jegyzőkönyvét végig forgatván, a mit a külföldön látál, az egész honnak elmondanád. A haza érti mit vehetne a Te tudományaidtól, a Te férfi szépségü stílusodban.

Hogy Fekete Gáspár teljesíté vala kérésemet, s azt a mit Dussault íra Sallustius felől, nekem megküldötte, én egyenesen a Te emlékeztetésednek köszönöm. Valóban az érdemlé hogy neki és Néked kérésemmel alkalmatlankodjam.

Hogy a Mailáth Regéi valaha már jelenjenek meg, nagyon óhajtom, s szívem eléggé emlékeztet hogy Károlyi István úrnak sokkal tartozom. Tedd tehát a mit tehetsz. Vaktában javallok mindent a mi neked tetszeni fog, s egyedül azt kérem, hogy minekelőtte hozzá fognak a nyomtatáshoz,

láthassam milyen betűk, milyen formátum, és milyen papiros fog hozzá vétetni. — Elborzadok az Ezer és egy Éjbe pillantván.

Verseim letisztázva várják rendelésedet; egyedűl epistoláim vannak hátra. Hogy azok valaha jussanak sajtó alá, magam is óhajtom, s kevélykedem azzal, hogy kiadójok lenni méltóztatol, édes barátom. De elborzadok midőn azt a tarkaságot látom. Musterkarte anzusehen! Azonban te lásd mit csinálhatsz belőlök; és a daraboknak mely rendet adhatsz. Első alkalommal küldöm a letisztáztakat, s írom az Epistolákat is, mihelyt rá érek, hogy azokat is vehesd.

Élj szerencsésen és szeress továbbá is. Azon leszek minden erőmmel, a mi van, hogy azt érdemelhessem. Szíves tiszteletemet szüléidnek. Kérd, kérlek, hogy engem becses emlékezetekben megtartani méltóztassanak.

CVI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 26. 1830.

Vettem oct. 5. írt levelét a Tek. Úrnak, s arra csak most felelek, mivel csak most végeztem a Regék iránt Károlyival. Azok tehát csinosan meg fognak jelenni, a kisebb formátumban; 18-ad rétben-e, azt ugyan nem tudom, mert nekik, ha nem hibázok, itt arra a formátumra nincsenek Durchschuss-líneáik, pedig én azt kivánnám hogy durchschissoltassa: ez *első* requisituma egy szép kiadásnak.

Próbalapot fogok küldeni, mikor lesz. A honorárium 100 kötött példány. Fájdalom! pénzt nem tudtam tőle kapni, s ennyi példányt is, és még kötve is, nagynehezen. De hiszen meglássuk, tán eladhatjuk a példányokat. Két kötetre lesz felosztva, s különb lesz az 1001 Éjnél.

Verseit nagyon várom a Tek. Úrnak. Mihelyt itt lesznek, öszvehívom barátimat, s tanácskozunk a rendről. Szegény Vitkovicsunk Verseit válogatva *én és Vörösmarty* szándékozunk kiadni hasonlóan, mint Vörösmarty a magáéit, s én a Tek. Úréit.

A plánumot jóváhagyása alá fogom bocsátani a Tek. Úrnak. Károlyi a Regék első MS-ának utolsó levelét kéri, melyen a censura van, hogy ne kelljen újra Dreschernek instálni.

Lesz-e időm, utazásaimat leírni? nem tudom. Igen sokat tennének. Németország két kötetet adna, Anglia egyet, Franciaország egyet, Belgium, Schweiz, Olaszország legalább egyet, s én igen el vagyok foglalva, mint kis praxisom által, mely már megindúlt, mert igen lelkismeretes vagyok, s a mellett nagy cacodubius, hanem a literatura által is, melybe ismét bele sodortak.

Holnap megünnepeljük a nagy napot Josephinnél. Oh édes Tek. Úr! Éljen még igen sokáig közöttünk!

Szemere ismét a régi kedves ember, mert egészséges. Döbrentei pöffeszkedik és bujkál.

Tisztelik minden barátjai a Tek. Urat, s azok közől legszívesebben hű szolgája Schedel.

CVII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedel Ferencnek Kazinczy Ferenc baráti szíves tiszteletét.

Újhely, nov. elsőjén 1830.

Tisztelt kedves barátom, Elfogadom a Tek. Károlyi úr ajánlását, még pedig nagy örömmel. Szívesen köszönöm baráti fáradozásidat. Kinek van inkább szüksége pénzre mint nekem, minekutána a prokátorok istentelen kezeikből még a septemvirátus sententiája sem tuda kikapni? De érzem én, hogy typographusainknak, bár oly gazdagok mint Trattner és Károlyi urak, pénzt adni bajos, s én megelégszem itt a száz nyomtatványnyal, de azt kötöm ki:

1. Hogy igen szép betűk, s
2. Igen szép papiros vétessék a munkához,
3. Hogy ritkított sorokkal nyomtattassék.

Borzadva látom az Ezeregy Éjsz. példányát, melyben betű, papiros rosszak, és a 2-d. kötet nem durchschissolva van nyomtatva, holott úgy az első. Valóban Vörösmartynak inkább kellene tisztelni nagy érdemeit.

Megtartottam-e a Mailáth Regéjinek má rcensúrán for-

gott csomóját, nem emlékezem. Ha megvan, küldöm; de ma nem mehetek haza, s nem keresheti fel senki a háznál.

Ha utazásodat nem olvashatom, perleni fogok sorsommal. Barátom, mennyi jót tennél a hazával, ha azt megírnád és kiadnád. Adjanak Néked arra az istenek mind kedvet, mind ürességet.

Köszönöm annak a tisztelt barátnénknak kegyességét, a ki nevem napján benneteket magánál láta; köszönöm barátságos emlékezésteket. — Október 27-dikén én is sorba emlékezém minden barátimról. A születés napjának az adja meg igazi becsét, hogy akkor bizonyossággal remélhetjük, hogy barátink rólunk emlékeznek.

Verseim csomóját, az epistolákon kivül, melyek nincsenek letisztázva, itt küldöm. Akarva hánytam el a darabokat, egyedül a legelsőt tettem első helyre, mert úgy hittem, hogy az oda illik. Lássuk tehát, tisztelt kedves barátom, mi jót tudtok tenni e *musterkartokból*.

Minthogy a Vitkovics Verseit is szándékozol kiadni, ide teszem a mit hozzám Mocsáry Antal úr külde. V. 1809. engem szóllita meg, hogy ha a háború ötet el találná temetni, s én fenmaradnék, tartsam fel emlékét. Midőn tehát meghala, azonnal kihirdettetém az újságokban, hogy teljesítem akaratját. De testvére nem külde hozzám semmit. Tisztelem a megtagadást; nekem elég hogy akartam tenni a mit a barátság kivánt s tisztemmé teve, s szívesen örvendek, hogy ezt Te teszed, kinek megtisztúlt érzését s tudományait nálamnál senki még inkább nem tisztelheti. — Élj szerencsésen, dísze, öröme barátidnak. —

Pöf úr nagyon befűte magának; ezután nem fog oly szemtelenül taréjoskodni; de taréjoskodni mindig fog, s a mely ravaszsággal eddig tuda némelyeket megkapni, úgy fogja magát kedvekben meg is tartani. Mindenre kész ő, csak pilloghasson. Miattam bízvást; az efféle engem meg nem bánt soha, de midőn a rossz ember pletykálgat, hogy mások kissebbek legyenek mint ő, az legalább felette alkalmatlan portéka, és hogy a mi két lelkes barátunk elébe veté a basilis-

cusnak a tűkröt, az ugyan felette jól történt*). Egy barátom írja, hogy látta Pöf urat, s ámbár volt alkalom reá, Pöf elő nem hozta baját a mieinkkel. — A Yorick Levelei feszes és neologismusokkal eltölt fordítását a mi egyik barátunk megtámadója azzal menti, hogy *rajta akará hagyni* az ángoly szint fordítója. — Ha ez súlyos mentség, mi fog tehát kárhoztathatni? —Én Pöf urat szeretni nem tudom: de ha jót írand, a mi eddig rajta felette ritkán tudott megtörténni, én leszek az első, a ki dolgozását imádja. Mert gyűlölni a rosszat szabad, de soha sem külömben mint nemességgel; s mikor a közjava forog szóban, személyes idegenségről nem szabad emlékezni.

Toldynak küldöttem 1830. november elsőjén:

1. Sípját s e koszorút.
2. Kékellő violák
3. Nem kérdem én azt, kis madár
4. Zellim legelső rózs.
5. Szökj Epigramma.
6. Küprisz ez itt?
7. Jön, lő, s győze!
8. Antinous.
9. Venus Callipygos
10. Ió és Jupiter.
11. Madonna Carlo Dolcétól.
12. Psyche a lepével. Oh a mennyi lyányka.
13. Laokoon.
14. Karlsbadi fördőre (Poetai Berekbe van helye, mert fordítás).
15. Olasz dalt német drombhoz.
16. Elmaradás, te vagy a keserű
17. A szem látni tanult.
18. A bűnösök.
19. Lucretia.
20. A nagy napon.
21. Biharnak két nagyja.
22. Gróf Ráday Erzsi.
23. Mezei Virágok.
24. Az Erdő.
25. Graphidion.
26. Pór gőg.
27. Váradi ferdőben

*) A conversations-lexikoni pörre vonatkozik itt K. F., különösen Bajza és Fenyéry irataikra Döbrentei ellen.

28. E busa nép.
29. Distichon eredete.
30. Koptusi intés.
31. Sulpicia (fordított darab ; és így a Poetai Berekbe).
32. Leonidás (Leonidás nem fordítás).
33. Halld Vayt.
34. Reményem eltűnt.
35. Keresztes Bálint.
36. Felfele tart mindég.
37. Üss, csak szóllani hagyj.
38. Égtem érted.
39. A tisztulás innepe.
40. Az oktalan bölcs.
41. Plátó lelke valék.
42. Kant és Homer.
43 Elfolya kétezer év (A Napoleon és Luíza menyegzőjére).
44. Egy lovat, egy tehenet.
45. Hittem az esknek.
46. Ámor az Oroszlánon.
47. Az Inn hátán.
48. Félre a gőgössel.
49. Távol vagy mindég.
50. Nagy de rövid bántás.
51. Szirt, rendíthetetlen.
52. Nyírliget.
53. Fusd a bajt.
54. Tartsa meg Európát.
55. Adj örömet.
56. Sztrígy.
57. Ő mást szeret.
58. A zápor ömlik.
59. Szemeréhez.
60. Téged nyájas anyád.
61. Spissich.
62. B. Wesselényi Miklós.
63. Gróf Draskovics János.
64. Titkunkat sejti nénje.
65. Szép a felduzzadt.
66. Pászthory sírja.
67. Martinuzzinak itt áll kápolnája.
68. Midőn az hajnal elveri álmomat.
69. Szompolygva tértem félre.
70. Csalárd örvények.
71. Ürményi.

72. Milliók közt.
73. A kit Athene nekünk.
74. Mint a szerelmes járja.
75. Egy fia volt ottan.
76. Ott Armída vevé.
77. Rákoson.
78. Hősünk zengő karvasára.
79. Az a kis lyányka.
80. Mely boldog óra.
81. Orpheus a tekenős.
82. Leányka dalt, de ne.
83. Brekeke.
84. Arcképek.
    a. Zrínyi.
    b. Egy nap nem épült.
    c. Ráday.
    d. Báróczy.
    e. Péczeli.
    f. Himfy.
    g. Kis és Berzsenyi.
    h. Teleki József és Ádám.
    i. Gr. Dess. Józs. és Tel. Fer.
85. Gibárt és Irma.

Poeta vagy s historicus.

Poetai Berek.

86. Ne fusd, leányka,
87. Nyögdellő gyenge.
88. Tavasz árnyában leltem őt.
89. Báj arcod Blidli.
90. Szánlak titeket.
91. Ah ki hozza.
92. Hej te álnok csintalan leány te.
93. Mint a harmatozó.
94. Elment Chloe.
95. Ha holnap élek-e.
96. Fiam, te is.
97. Én szeretek, szeretve vagyok.
98. Szunnyadozám s a szent Cyth.
99. Fegyvert akartam én is.
100. Az éjjel a midőn már.
101. Kis fecske, te mihozzánk.
102. Leányka dőlj le
103. A föld iszik.
104. Ha bort iszom.

105. Szép galamb.
106. A szép Cythere férje.
107. Hogyha életet szerezne.
108. Így szóllnak a leányok.
Gibraltár. } (Dayka Versei megett állanak).
Menydörgés }
109. Nekem szép kis magyar lyány (Pórdal formájú pajkosság).
110. 111. Gróf Mailáth Antalnak.
112. Hogy lelkemnek lelke te légy (görögb.)
113. Ajkaimon lebegett lelkem.
114. Pindarus Olymp. VI. éneke.
115. Csemegékre.
116. Grammatikai Epigrammák.
a. Ajánlás.
b. Az olvasóhoz.

---

1. Könyvgyártó.
2. Jót s jól.
3. Hogy soloecissálok.
4. Diphthongot.
5. Léleknek veve Róma s Athen.
6. Kárist mond.
7. Utálja a poetát.
8. A + B =
9. Berki szokottat.
10. Szólj, s ki vagy.
11. Repkényes poharat.
12. Ah mi elég.
13. Nyargala.
14. Természet, te vagy.
15. Engemet a sokaság.
16. A foltatlanság.
17. Te cifra szókkal élsz.
18. A poezis kikap.
19. Nem szeretek nehezet.
20. Járj egyenest.
21. A Genie.
22. S az az új miért jobb.
23. Helmeczyhez. A szerecsent mosod.
24. A rút rút.
25. Mert én is művész.
26. Korholtatni.
27. Embert mondva.
28. Boileau után.

29. Hallgasd a mester szavait.
30. Vén Kántor.
31. et trop d' exactitude.
32. Borz.
33. Dayka, Csokonay.
34. Bántani mást vadság.
35. Cayster.
36. Két szót hall.
37. Kerűld s hajházd.
38. Ungvár-Némethez.
39. Rontott mert építeni.
40. Jó nem kell ha az emberiség.

---

117. Egy Emlékkönyvbe.
118. Romában és Román kivül.
119. A kegyes Titus (Metastasio ooperája).
120. Göthe után: Jobbomhoz.
121. Barthos Muki.
122. Bölöni Farkas Sándorhoz.
123. Malonyay.
124. Szilassy.

CVIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Schedel Ferencnek Kazinczy Ferenc szíves tiszteletét.

(Kelet nélkül).

Sietek tudtodra adni, tisztelt kedves barátom, hogy a Mailáth Regéjinek censor által jóvá hagyott kéziratát sehol nem lelem. Kénytelen leszen tehát Károlyi úr a kézirást Drescher úrnak bemutatni. Ha az érne valamit, bizonyossá tehetném, hogy ezen újabban semmi nincs, a mit az elsőbben változtatni parancsolt. — Várom a Mutatót.

Verseim csomóját eddig vetted a mi tisztelt barátnénktól, kihez azt Zelinka kispap nov. 4-d. vitte. Sokat azokban megvethetsz bántásom nélkül; ilyen az a bohóság, mely e soron kezdődik: *Nékem szép kis magyar lyány.*

Major Barthosné asszony itt küld a mi kedves barátnénknak egy levelkét, szomorú hírrel. — Wékey Károly ba-

rátunk tegnap megholt. Kérlek, méltóztassál a levelkét kezéhez juttatni.

Bár ez a mi kedves barátnénk nekem pénzt küldhetne, és minél többet. De nekem nem csak pénzre van szükségem; Szemerét kértem, hogy pénzt kapván onnan, vegye által képeimet Richtertől, s azokat és egy rizma papirost (a mustrát vette tőlem) küldje a pesti vásárra lement kereskedők által, most pedig általad, tisztelt kedves barátom, arra kérem Fenyéryt, hogy nekem vegye meg 1. Az V. Ferdinánd magyar király, képét, 2. A Lajos-Filepét, 3. A La-Fayette-ét, melyeket Lichtnél talál, s a szerint bepakolva, a mint itt következik, adja által Tek. Bártfayné asszonyságnak. A vásárra ment újhelyi kereskedők ezt is elhozzák.

Utasítás a képek bepakolása eránt.

Mintegy hat árkus papirosat össze kell görgetni cylinder formára, arra kell görgetni a képeket. Ismét hat ív papirosat rá görgetni. Akkor a boríték papirosba tekerni, s három helyt spárgával által kötni és ott lepecsételni. Nagyon kérem Fenyéry barátunkat teljesítse e kérésemet. Neki fogom én, neki mások itt köszönni, hogy királyunkat, Lajos-Filepet, és La-Fayettet ismerhetjük.

Sietve írom ezt, de meleg szívvel. Élj igen szerencsésen, kedves barátom, s a mi kedves Kisfaludy Károlyunknak Vörösmartynknak mondj tőlem minden szépet. —

Engedd tudakoznom: gróf D-nek Bajza felelt-e, s mikor, és hol olvashatjuk azt?

CIX.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Toldynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Újhely, nov. 19. 1830.

Csak azt jövök jelenteni, édes barátom, hogy a Mailáth Regéjinek előbbi kézirata megtaláltatott, s küldöm első alkalommal, s úgy hiszem hogy azt még novemberben venni fogod.

Szives tiszteletemet a Tek. Asszonynak. A pesti szekerek már megérkeztek, de csak épen most. Hoztak-e nekem valamit, nem tudhatom. De oda vagyok ha pénzt nem hoztak, és a mit Szalaytól és másoktól is kértem.

Légy rajta, kérlek, hogy a Regék nyomtatásához fogasson hozzá Károlyi úr, a vásár elmúlván, és igy az előbbi munka a mühelyben megszünvén. Ajánlom magamat becses barátságodba.

CX.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, nov. 26. 1830.

Az ide mellékelt lap*) nemzeti veszteségünkről fogja Tek. Urat tudósítani. Árvaságra jutottunk! pásztor nélkül való nyáj lettünk! Oda van tanítónk, vezérünk, s a legjobb, leghivebb barát! És a literatúra! Az ő hatásainak a múlt tizenkét év előszava volt csak: *most kezdődött volna maga a nagy könyv.* Csák Máté volt utolsó munkája, 's az, oh fájdalom! *torso* maradt! De úgy tesz velünk a sors: populo tantum monstrat viros! Érezni látszott azt egész Pest! Ily népes temetést, ily gyászt városunk még nem látott. Minden ember arcáról e kérdést lehetett leolvasni: Hol találunk pótolékot? *Egy* vigasztalásunk az általános részvétel, és hogy a Tek. Úr él még. Oh de távol tőlünk!

Képe nem maradt. Volt tehát gondom reá, hogy a festő még is valami alappal birjon, s levétettem arcát gipszben. De ah! mely holt, mely hideg kép ez! Peschky ismerte őt, s reménylem, a kép nem lesz hasonlatlan hozzá. Én Károlyunkat Bécsben fogom metszetni, itt pedig büsztjét fogja Ferenczy elkészíteni. —

Ment-e már pénz a Tek. Úrnak, nem tudom; Szalayt is már több nap óta nem láttam, s hogy Petrovics Táblái nem küldettek még el, oka én vagyok, nem Stettner. V. Ferdinándot és Lafayettet még nem vettünk, mert egészen jót, itten

*) Nyomtatott jelentés a Kisfaludy Károly halála felől. (Kazinczy Ferenc).

nem láttunk. Az utóbbinak képét elhoztam magammal Párizsból, melyet azon órában vettem, melyben egy nagy embertől eljöttem: ennek hasonpéldányát rendeltem meg. Szemere még nincs itt, mihelyt jő, meglesz neki mondva a Tek. Úr meghagyása.

A Regéket fogom sürgetni; a censura végett nem kell egyéb, mint az utolsó levél, melyen Drescher Imprimáturja áll. Az epistolákat sovárogva várom, s hiszem hogy Versei iránt, melyeknek ezt a címet szeretném adni: *Kazinczy Ferenc Poetai Munkái*, kedves hírrel foghatom meglepni a Tek. Urat. Többet most nem írhatok, mert el vagyok borítva dolgokkal.

Újév után prof. Bugáttal egy ORVOSI TÁR című hónapos irást indítok meg, a Consiliumnak már kinyert engedelmével.

Az akademiai választások megvannak:

Helybeli rendes tagok: Philol. Kisfaludy, Vörösmarty, Schedel.
Philos. Döbrentei (D. és Philosophia!), Imre.
Mathem. Tittel.
Természettud. Gebhardt és Bugát.
Historia: Horvát István és Petrovics.
Nem tudom mire: Balásházy.

Vidékiek: Hist.: Kazinczy, Kis.
Philos. Berzsenyi, Szilasy.
Philol. Kisfaludy Sándor, Kölcsey.

Secretárius ezek által fog Pesten választatni.

Az Aurórát Bajza folytatja, Helmeczy és Schedel adják a KK. munkáit, ha Sándor nem ellenzi. A Károly újságát Helmeczy és Vörösmarty kérik. (Ezt sub rosa!).

Vagyok stb.

CXI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, nov. 30. 1827.

Toldynak Kazinczy tiszteletét.

Felkötém a fátyolt a mi kedves Kisfaludy Károlyunk után, mihelyt leveledből megértettem halálát. Oh barátom, mit veszténk! — Csókollak hogy képéről gondoskodál.

Thalie leányom meglátogata. Mondám neki, mely hírt vettem tőled, s Kisfaludyt egy igen szépnek nézett leány könnyei tisztelék meg. Örvendek, hogy ezt az én gyermekem felöl mondhatám neked.

Barátom, Kisfaludynál van két rezem: egyik *Calme*, Vernettől, a másik aquarelben dolgozott tengeri vész, s K. K. ezt nekem vászonra kezdé általvinni. Légyen gondod hogy megkaphassam, hogy portékái közt el ne veszszenek. Nem fogom soha engedni hogy a kezdett tableau elvégeztessék. Maradjon a mint van.

Farkas zsidó hétfőn indúl Pestre, szállani fog Váci út (nem útca), Arany csillag, Madarasy ház, Winter Jakab zsidónál. — Az én Petrovicsomat és a főnotár. Dókus László úréit (talán tíz exemplar) elhozhatná. Dókus úr néhány nap előtt mondá ezt nekem. Néked kiadná Hartleben. —

Itt a Regék utolsó lapja. Nem fösvénységből nem frankírozom levelemet.

Döbrenteihez írt levelemet innen fogom leírni neki. Láttasd Fenyérynkkel. — Bár Farkas pénzt hozna, és a Richternél álló képeket. Ölellek.

Másolat. (Fenyéry, Bártfay lássák).

Döbrentei Gábornak Kazinczy Ferenc tiszteletét. Nov. 30.

Meleg szívvel köszönöm tudósításodat. Azt örömmel vevém vala, ha szó rólam ott nem volna is. Így az öröm érzéséhez a hála érzése is járúlt. Szerettem volna már most itt látni némely neveket, de azok még ide jönek, úgy hiszem. Most fő örömöm az, hogy a megholt Kisfaludy Károly, Vörösmarty és Schedel nevei itt állanak. Ezeknek szeretete, s a Fenyéryé és Bajzaé, nekem kevélységem.

Engedd illetnem a kedvetlen tárgyat. Azzal tartozom magamnak. Úgy hitted hogy én Fenyéryt és Bajzát tüzeltem ellened. Én *magam* állok ki magamért, mikor szóllanom kell, de mással magamért nem harcoltatok. Itéletem az, hogy a mély tudományú s példás szerénységű Fenyéry a *Kérdések* által, bár azokban kesernyésség érezteti magát, mert nem várhata jót, azt az eltiporó, azt a pirító, azt a tanító felele-

tet nem érdemlé. Ha Te a Fenyéry hangján, bár szelíd kesernyességgel, felelél, történt volna-e a mi történt? S a tanítani oly rettenetesen szerető, felelek érte, nem kapott volna tanító feleletet. S ki fogja hinni hogy az a Téged Magyar Campénak nevező Felelet nem a te tolladból folyt, holott a stilisticádat magasztaló sorokban a te *ismert* virágidat látjuk? S ha nem te írtad, ki fogja hinni hogy nem olvastad, minekelőtte lenyomtatták? S ki nem kiált téged vétkesnek hogy azt a Csokonai marhai dühű énekét megszenveded? Barátom, tekints körül, s kérdjed: honnan az a neheztelés, melybe te magadat társaid és nem társaid, sőt még asszonyságok előtt is, hozád? Mert hogy téged azok sem szenvednek, a kik nem mutatják hogy gyűlölnek, és a kik felől azt nem is álmodod, azt én írt bizonyságokkal mutathatnám meg, ha a becsület nem tiltaná. Téged elragada magad előtt is váratlan szerencséd, s az nem jó. Azt magad is sokallod, úgy hiszem; nincs tehát szükséged rá hogy másokat tapodj, és hogy azoknak tolakodjál elejekbe, a kik felől lehetetlen nem érzened hogy többek mint Te vagy. Miattam tolakodhatik előre valaki akar, és ha Bajza jő, a halhatatlan Bordal éneklője, tisztelettel vonom félre magamat; de még neki is rossz neven venném, ha lábamra hágna tolongásában; olyan mindég alkalmatlan. Én is szerettem elől állani, de soha nem tolakodtam; érzettem hogy a tolakodó maga fedi fel a mit elrejteni akar. Az igazán nagy minden helyt, elől, hátúl, középben díszt ád helyének, s arra hogy pirúlás nélkül üljünk elől, ha nem érdemeljük, nagy mértéke kell a szemtelenségnek. — Ne hidd hogy Yorickod engem megbánta. Nem bánta meg, sőt örvendenék ha olvashatólag s ha jó magyarsággal volna is fordítva; én úgy hiszem, hogy a grammatikázás pedantériára vezet (s ez neked egyik hibád), s hogy semmi szer nincs alkalmasb kimutatni mi van jól, mi van rosszúl magyarúl, mint ha többen fordítanak azon egyet, s óhajtom hogy Sallustomat is dolgozd újra. Az mindég szabad. De a később fordítónak nem szabad az elsőbb alatt állani.

Szeretném tovább, ha Te szoktathatnád el magadat azoktól a praeceptoroskodásoktól, a miknek lehete helye Er-

délyben, de, a mint Fenyéry megmutatá, itt nincs. Nincs senki köztünk a kire rá nem fér az emlékeztetés: de a tanító nevetségessé teszi magát, midőn ott akar igazítani a hol igazítani nincsen mit, s későn látja, hogy a gondolt hiba még szépség. Ez a baj rajtad sokszor megtörtént.

Én óhajtom hogy veled kedvetlen összeakadásba ne jőjek, s valamint attól magam fogom óvni, úgy kérlek Téged is, hogy kipattanni ne kényszeríts. Szeretném éltem utólsó éveit nyúgalomban tölteni, de szabad nyúgalomban. Élj szerencsésen. Újhely nov. 30-d.

CXII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, dec. 3. 1830.

Tisztelt kedves barátom, A múlt kedden indúla hozzád levelem annak másával, melyet a philosophusnak írtam. Gyilkos levél, de nem goromba, s a ki tudja a történteket, azt is tudja hogy nagy szükség vala megkérnem, hogy tolongásai közt ne tapossa meg lábamat. Nyugtalan vagyok hallani ítéleteteket eránta. Erről a Néked megküldöttről írtam le a mely hozzá ment. Azért volt a Néked küldöttben az a sok törlés.

Kezedben van tehát mâr a Drescher kezével signált lap. Magát az elvetett exemplárt is viszi Farkas zsidó a jövő héten; hogy, ha talán szükség lenne rá, előmutathasd.

Viszi XVIII epistoláimat is, három vagy négy darabbal, melyet a Poetai Berekből némely változtatásokkal vettem ki. — Míg a nyomtató addig jut, hogy szüksége lészen reá, elkészül hozzád Párizsba írt Epistolám is, de a melyen elakadtam. Annak első sora ez:

Vendége Carthagónak és Athénnek . . .

Óhajtanám a legkésőbb maradéknak is elmondani, hogy Londont és Párizst látád, s ott a nemzet dicsőségéért mit tevél.

A Jelenkor eránt adott tilalmad szentül lesz tisztelve. A hogy szeretek mindent tudatni másokkal, úgy a mi titok, azt elhallgatni is nagyon tudom. Hogy Bajza adja Aurórát, még inkább hogy Te és H. a Kisfaludy Károly minden mun-

káit, annak ugyan nagyon örvendek. Adjátok, kérlek, képét is a munkával. Mely vétek volt az a kedves megholtban, hogy magát festetni nem engedé! Makacsság az olyan, és nem szerénység. Meg kellene gondolni hogy azzal nagy örömöktől fosztjuk meg barátinkat. Bár Vörösmartynkat beszéllhetnétek rá, Kisfaludyt hozván fel példáúl, hogy magát festesse.

Kisfaludy Sándorhoz ezt irtam:

„Nemzetséged s nemzetünk stb. (L. feljebb a 14. lap.).

Azzal biztatsz édes barátom, hogy kedves hírrel fogsz meglepni verseim eránt. Hogy még éltemben nyomtatva légyenek, magam is óhajtom. Megválasztottam hozzájok a betűket, formátumot, papirost, csínra nem pompára; de tőled várom a rendet, melyben az a sok mindenféle megjelenhessen. Olykor a nem rend, a legjobb rend. Tedd a mit tehetsz; ismerem tudományidat, ízlésedet, s tőled mindent várok. Szeretném ha Szallusztom is általad láthatna napfényt. Azt novemberben dolgozám újra. A Danaídek iparkodása!

Élj szerencsésen édes barátom, és szeress továbbá is. Az nagy szerencséje, nagy öröme, nagy szüksége az én életemnek. Szalayt hozzád igazítom. Tiszteletemet Vörösmarty s Fenyéry és Bajza barátinknak, és annak a jó asszonynak.

CXIII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Decemb 10. 1830.

Toldynak Kazinczy tiszteletét.

Tisztelt barátom, Szemere nem vala Pesten, csak asszonya volt, s ez rá nem akadhata Richterre. Meg vagyok igézve, hogy minden lépésimben elakadok, melyeket képeim eránt teszek. Nem merek alkalmatlankodni Néktek, de ha valamelyitek még is felkeresné Richtert, s módját ejthetné hogy a képeim jőjenek ki kezeiből, kapjanak Verschlágot, és tétessenek le az Arany csillagnál a Váci uton (nem utcán) a Madarasy háznál, Winter Jakab zsidó kezéhez, hogy az a Verschlágot adja által Farkas nevű újhelyi zsidónak, azt édes barátim, nem barátságnak, hanem kegyelemnek venném. El találnak veszni, s akkor meggyújtom Pestet bosszú-

ságomban. Tedd a mit tehetsz. Pénz lesz már a mi Josephinánk kezeinél reá.

Bár vehetném a Petrovics Tábláit is Hartlebentől, és Wigandtól, a mit Szalay László által kértem.

Tépd el a mit ide teszek.

Márton prof. Bécsből írja, hogy ... keresi a *Jelenkor* kiadását. Megnevezi ki keresi azt. — A titok nem tőlem ment ki.

Míg leveleimet írám, mert közelít a posta bezárása, s az örvénybe bévethetem ugyan, de félek, hogy ha későn vetem be, a levelek itt maradnak — egy levelet olvasának fel előttem, melyet Szabolcs ír Zemplénynek. Meghagyta követeinek, buzdítsák a diaetát, hogy az ország adjon egy millió conv. pénzt a nyelv intensiva és extensiva terjesztésére, egy theatrum épitésére Pesten. — Szép, de az intensivára nem ily áldozatot óhajtok, hanem azt hogy szaporítsa valami isten az olvasók és a könyvvevők számát. Ha ezt érhetnénk el, még akademia sem kellene. Sietek, édes barátom. Élj szerencsésen. —

Farkas zsidó decemb. 14. indúl, s Pesten csak két nap múlat. —

CXIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

December 15. 1830.

Vettem a Tek. Úrnak két rendbeli levelét, t. i. de dato 30. nov. és 3. decembr. Nyakamon ült a sok ember ma, s mivel a posta indúl, kénytelen vagyok csak pár szóval felelni; rövid nap múlva talán többet. A philosophushoz írt levél *elragadott* bennünket. Felolvastam Bajza, Bártfay, Stettner, Bugát, Vörösmarty és Waltherr barátinknak: Vörösmartynak az annyit ér mint az első catilinária, s mindnyájan classicus mívnek declarálták. A Kisfaludy Sándorhoz írott leginkább Vörösmartynak tetszett, de nekünk is. Sándor rosz néven veszi, mikor az ember Károlyról mint iróról szól — neki az fáj — de azért a levél még is jó. Ezt *sub rosa*. NB. Nekem commissióm volt Sándortól a Tekintetes Úrnak particédulát küldeni.

Farkas zsidó még nincs itt. Míg az epistolák kezemnél nem lesznek, a Versekről nem írhatok semmit.

A Kisfaludynál volt rezek el nem fognak veszni: gondom lesz rájok. Károlyi István a legöldöklőbb nyomtató; még nem fogott a Regékhez.

Csak egy pár szót a Tek. Úr munkáji iránt: Tessék az eredetieket mind összeszedni, talán ily renddel:

K. F. Eredeti Munkái.

1. kötet: Poetai munkák.
2. — Historiai munkák (biographiák).
3. 4. — Philos. és aesthetikaik (ide valók az előszók is, és minden polemicumok).
5. — Erdélyi Levelek.
6. 7. — Pályám Emlékezete.

Úgy hiszem, igen hasznosan fogok ezekkel a Tekintetes Úr számára kereskedhetni: csak tudjam, akarja-e összeszedni? Hamar kérek választ. Szallusztot, Horácot és Cicerót is nagyon kérem. Mótiót akarok tenni az akademiában jókorán, mert hihető, hogy már az első ülésekben lesz szó megjutalmaztatandó munkákról, s arra az esetre bírnom kellene azokat.

Minden fog menni a zsidó által, csak pénz nem, és könyvek nem. Wigand panaszolkodik, hogy nem veszik a Gyöngyöket, és Szalay nem mert kérni könyveket. Bártfayné sem tud már eladni semmit. A társak tisztelik a Tek. Urat, én stb.

CXV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhelyben, 1830. dec. 17.

Toldynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Nagy érdemű kedves barátom, Örvendek hogy ítéleteteket hallhatom a philosophushoz írt levél eránt, s még inkább hogy azt javalhatjátok. A mint leveled jött, azonnal felkerestem azt, megolvastam megint, s szeretem hogy írtam. A kiben becsület van, vévén azt, belé ugrott volna a Dunába, de ötet az effélétől nem lehet félteni; vigyázz, s meglátod hogy most az ország bírájának fog valamit dedicálni *barát-*

sága jeléül. Minthogy az oly kullogás fényt vet reá, azt hiszi hogy a fény belőle jő. Az ily levél még is megszeppenti, kivált midőn az ily gyilkos nyúgalomban veri agyba főbe. Én szemmel fogom tartani minden mozdúlását, és ha arra jőne a dolog, kész volnék neki kimondani, hogy — *ő vagy én.*

Az ily ember szereti-e az ügyet, a ki a maga pillogásáért és javáért nem csak tűri hogy az piszkot szenvedjen általa, hanem azt még keresi is? Nem szeretném az ügyet, ha azt nem óhajtanám, hogy ne én legyek az utólsó, a ki azt rajta megbosszúlja.

A „Taglalat"ot birom, de nincs időm megolvasni. Gyönyörű helyekre akadtam benne. — A nyomtatás szép. Werfer dicséretet érdemel.

Csudálkozom Wigandon. Könnyen hiszem hogy keveset adott el, de nem hiszem hogy kevesebbet mint a miket nekem már külde. Kassán is költ el valami, s hihetőleg Burián is tőle vette a miket az országban széllyel horda. Ki veszen poetai munkácskát, kivált ha a tárgy bibliai? Az ilynemü munkákat drágán kell adni, külömben belé veszt a kiadó. Csak imádságos könyvet, kalendáriomot, és a mit nyomtattatni Wigand szeret, lehet adni olcsón, mert az olyan soknak kell.

Egyéberánt kénytelen vagyok vallást tenni, hogy nem tudom mi történik a példányokkal. Guzmics kifakadva panaszolkodik, hogy a könyvet még nem látta. S a vármegyékből épen nem jő-e be pénz?

Kanonok Lonovics irja Pozsonyból, hogy sok ideig semmi exemplárt nem lehete ott látni. Végre árúlták, s azok a kik ítélhettek a fordítás becséről, szerették. — Szemere kedveli a talán igen is rakott Előszót.

Nagyon kérem a mi Fenyérynket, hogy ha az alkalmatlansága nélkül megeshetik, irjon azokhoz, a kik eladás végett kaptak tőle nyalábokat.

Erdélyi Leveleim teljesen készek. Kész az a kötet is, melyben a Marmontel Regéit adom, két újjal, Boufflerst, és Rochefoucauldot. Kész Emília, Miss Sara, Minna, kész Szal-

luszt, és a Cicero Catilinária, Milója, Ligáriusa, de ezek mind végigtekintést kivánnak még.

A mit tenni készülsz, és a mit leveledben jelentesz, szép, de mind arra idő kell. Végig kellene forgatnom a Tud. Gyüjt. minden köteteit, és minden vett leveleim csomóit. Mely sok kincs van ott letéve! De ezekről éjenként fogok gondolkozni. Hidd el, édes barátom, kevélykedem én azon gondolaton, hogy ezeknek kiadójok lenni méltóztatol. Te, Fenyéry, Bajza sok jó tanácscsal fogtok segélhetni.

Imhol valami, a minek stilusától borzadni fogsz, de örülni a Szabolcs gondolatjának. Mutavit genium populus levis, et calet uno scribendi studio — ezt fogjuk mi is mondani nem sokára. Látván hogy * ragyog, s érdem és lélek nélkül, azt fogja minden hinni, hogy elég *akarni*, s bezzeg lesznek mázolásaink! Hát ha még az akademia grammatikát és lexikont is ád ki? Képzeled következésit*).

Ma Pesten lesz Farkas zsidó. Bár üresen ne jöjön. Ölellek édes barátom, tisztelet és hála érzésivel. —

Bors Zemplénnek írt. Diétai újságokat akar írni; de oly igen nemes resignátióval, mint Th. a SAST.

Szabolcs vármegye az Ország minden megyéjihez Kállóból 1830. november 29.

Özöne a századok lefolytával szenvedett csapásoknak, a szerencse változó karjain véghez vitt s a foglaló magyar nemzet számához képest minden nemzetek előtt ösméretlen sokasága a kiállott csatáknak, gyakran annyira elfogyasztotta s széllyelszórta Árpád által kivezetett bajnok ös eleinket, hogy csak itt-ott láttatott s hallatszott az elpuszúlt helységek dőledékjein a vész után összevonúlt lakosok közt egy magányos magyar szó. A föld bővsége csakhamar új népet kecsegtetvén magára, betölt ugyan a népesedés száma, de nem olyanokkal, a kik nemzeti s honi nyelvünket beszéllették, s kik többen lévén a megmaradtakkal anyai nyelvünket

*) T. i. Kazinczy Ferenc még ekkor nem reménylette azt, a mi dacára a Döbrenteick, Kisfaludy Sándorok és Horvát Endréknek, bekövetkezett: hogy az akademiai *en masse* az ő felére álland. *T. F.*

elhagyták. Érzékenyen fájlalták ezt mindenkor ős eleink, s törtek a viszon idő ellenére, nemzeti nyelvek terjesztésére, s pallérozódására oly hathatósan, hogy ha az veszélylyel teljes esztendők gátat nem vetettek volna, szent és férfias igyekezeteknek sikerét már mostan nagyobb mértékben tapasztalhatnánk. Törekednünk kell nekünk is, kiket a végzés a legkegyelmesebb uralkodó alatt a béke szép jótéteményeivel oly húzamos időtől ajándékoz. Nincs semmi akadály, nincs semmi hátra-tartóztatás; a minden idők előtt hallatlan ifju király tettei áldozattal serkentenek arra bennünket, akkor midőn királyi honoráriumának egy részét a magyar akademiára ajánlja, serkent a közvélemény, sőt azoknak a vármegyéknek iparkodások is, kiknek kebelekben több nem nemzeti nyelveken beszéllők találtatnak. Mi érzékeny elragadtatással kivánván követni a nemzet ifjabb Fels. Királyának hodító intését, meghagytuk követeinknek, hogy a honi nyelv tökéletesítésére és gyarapítására az egész ország nevében legalább egy millió conv. forintokat ajánljanak oly feltétel alatt, hogy a nemzeti nyelvnek tökéletesítésére (intensiva cultura) az eddig tett magányos ajánlásokhoz még két száz ezer forint fordíttassék; négy száz ezer a nyelvnek a föld népe között a nevelés által leendő terjesztésére; a hátra maradott négy száz ezer a magyar játékszínre, nevezetesen pedig ebből két száz ezer egy új épületnek Pesten leendő felállítására, két száz ezer forintnak interese a pesti új játékszín felállitásáig is a Pesten játszó s eleve formálandó szinjátékosok felsegélésére, kimüvelésére; és minden a játékhoz megkivántató eszközöknek megszerzésére.

Erős a bizodalmunk, hogy Nagyságtok, kiket ugyanazon egy levegő, törvény, s nemzeti gerjedelem gyúlaszt, ezt szintén óhajtván, követjeiket meg fogják bízni, hogy a mieinkkel egyet értőleg az ifjabb Fels. Királyt tettekben kisérjék a közdicsőségre törekedő igyekezeteiket követeinknek sikeresitsék.

Itt az akademia tagjainak kinevezésén csudálkoznak. Képzelsz bennem annyi észt, hogy én ezek tónusába nem csapok, s ellenkezem a meddig lehet vagy hallhatok. De a Philo-

phuson álmélkodnak. Van még egy a kit itt ismernek (B.), s meg nem foghatják, mint léphete ő oda, holott oly sokan nem. Fáy András Zemplénben született, s neki óhajták vala e megtiszteltetést.

CXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Január 14. 1831.

Toldynak Kazinczy szíves tiszteletét.

Későn jöve a posta, talán a töretlen út miatt, s nyakamon ült az, a kit le nem rázhattam, s így levelem nem lehet nem rövid. De te nekem semmit nem vészesz rossz neven. Csak azt tehát, édes barátom, hogy valamit jónak fogok ismerni igazításaitokban, mind azt szíves köszönettel fogom elfogadni. Másokat kihallgatni kötelesség, de önségünket soha sem kell levetkezni csak tartozott figyelemből. Bártfay nekem egyet súgott Szallusztomra nézve, s köszönettel fogadtam el, nem mert ő tanácslotta, hanem mert tanácsát igaznak ismertem. Ezt akarom tenni ezután is.

Örülök hogy tudom, s előre tudom, a meghivattatást, s köszönöm ajánlott barátságodat. Azt fogom tenni a mit önmagad látandasz jónak.

Bródiból írják dec. 31., hogy az orosz nyavalya oda már csak tíz mértföldnyire van. De még akkor nem állottak be a hidegek, s nem mindég igaz a mit írnak. Én e napokban két tarnopoli zsidóval szóllék. Nevette félelmünket. Az a mirígy, úgy mond, *tief in Russland* pusztít; mi sem félünk Tarnopolban: hát ti miért félnétek? — Sietek, édes barátom, de sietve is forrón ölellek meg.

CXVII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Pécelen, martius 24. 1831.

Tisztelt kedves barátom, A mi Szemerénk mostoha fia Fáy Albert holnap csötörtökön jő ki ide Pestről. Kérem alázatosan az Urat, méltóztassék általa nekem verseim csomóját

M. TUD. AKAD. FERENC JÓZSEF TUDOMÁNY-EGYETEM KÖNYVTÁRA Szeged

kiküldeni, az azokra tett jegyzésekkel, hogy láthassam, azokból mit fogadhatok el. Megtartani individualitásunkat jobb dolog, mint hogy azt, bár mely tekintetekért, megtagadjuk; de a jók tanácsa is derék dolog, s boldog a ki dolgozását, minekelőtte sajtó alá ereszti, másokkal láttathatja. Egyben nem térhetek az Úr értelmére: hogy dolgozásainkat a szerint adjuk ki újabban, mint először jelentek meg — (így vélekedett Schiller is) —, mert azok historiai bizonyítványok. A ki ezt keres, felleli az első kiadásban; s az is historiai bizonyítvány, ha azt láttatjuk hogy *most* mi gondolkozásunk és ízlésünk. A rend eránt is vannak némely észrevételeim.

Én minap Pesten már egy ritornellát csináltam; addig pedig míg verseim sajtó alá mehetnek, elvégzem az Úrhoz, Gróf Széchenyihez és Horvát Istvánhoz elkezdett epistolámat.

Hát a Mailáth Regéi nyomtattatnak-e valaha? Nagyon kérem az Urat, méltóztassék azt sürgetni; külömben Drescher úrnak adom által, ki typographia birtokosa lévén, talán áltveszi. — Én egy értelemben vagyok az Úrral, s szeretem hogy Wigandot el nem mellőzte. Kövessük annak példáját kinek neve napját innepeljük, s legyünk *felekezetlenek*.

Maradok szíves tisztelettel s barátsággal.

CVIII.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, martius. 24. 1831.

Küldöm a Tekintetes Úrnak a kivánt csomót. Nem titkolhatom el fájdalmamat, hogy az a nyílt hang, melylyel észrevételeimet a változtatások felett egyik levelemben hallattam, vétkesnek találtatott. Lehet hogy némelyeket el kell vala hallgatnom, némelyeket máskép ejtenem, mert tanítómmal, közös tanítónkkal, szólék; de a tűz, melylyel ezen műveket szerettem; a félelem, melylyel a hozzájok nyúlást nézem, menthetne, ha a Tek. Úr adott engedelme nem mentene is. Mindazáltal megnyugszom abban a mit tevék, érezvén hogy velem azt a művek tisztelése tetette; s ha ilyenkor a művészt elfeledjük, őt csak annál inkább tiszteljük.

Jegyzéseimet ide kapcsolnom nem lehet. Azok élő szóbeli előadást kivánnak, s óhajtom, hogy szabad legyen némelyeket majd szóval elmondanom.

A Mailáth Regéi iránt béketűrésemnek vége. Károlyi késedelmezése elfárasztott. Hogy ne panaszolkodhassék, megintem, de hozzá tevén, hogy reá nem szorúlunk. Reménylem hogy Wigand épen úgy elfogadja a MS-ot mint ő.

Ki az, kinek példáját kövessük? Ma *Gábor* napja van. Ha ő vagy bárki más a felekezetlenségre példa lehet, jó: kövesse kinek tetszik; nekem e részben csak az nem fér fejembe, miként kiálthat felekezetlenséget Az, ki maga is ama gyűlölt nevű felekezetet alkotá közöttünk, melyhez tartoznia dicsősége minden jónak. Mert ki hinné, hogy nyelvünk tizenöt év alatt oda juthatott volna, a hova jutott, ha ez a felekezet nem győzedelmeskedik?

Vagyok ismerve, nem ismerve — a Tek. Úrnak változhatatlan híve.

CXIX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Pest, april 6. 1831.

Tisztelt kedves barátom, Utólsó levelemet az Úr nem a szerint értette, a mint óhajtottam. Én is ember vagyok, mint minden asszonyi állat magzatja; de nem örömest vádolnám azzal magamat, hogy a kiket szeretek, megbántottam, s hogy akarva bántottam meg; s sem nem akarom, sem nem tudom felejteni, mivel tartozom azoknak, a kiktől annyi örömeket vettem. Engedje ezekhez mondanom, hogy én minden prosaicusaink közt az Úr irását szeretem leginkább; az nem srófornyás, azt nem rontotta el a pendanteria; lelkes, velős, tiszta, szép.

Nem vétkesnek találtam én azt a nyílt hangot, melylyel az Úr, szívesen szeretett barátom, verseim mostani állapotjáról egyik levelében hallata, hanem csak azt mondottam, hogy az Úr szándéka, azaz, az a rend, melyet neki szabni szándékozik, ellenkezésben van ízlésemmel. A német kiadók a verseket chronologiai rendben szeretik egy idő olta kiereszteni,

s miattam teheti minden, a mit jónak lát. De én a magaméit szeretném a szerint fűzni rendbe, a hogy a bokrétakötő a maga virágait: oda mindenikét, a hova őket a hely kivánja. Én első helyt a magaméi közt kevés számú ódáimnak és dalaimnak adtam, mert az óda méltósága elsőséget kivánt. — Ezeket Epigrammáim váltják fel, melyek a szobrászok és festők míveikkel vannak összeköttetésben — a görögnél az epigramma is a lyrára tartozott. — Úgy jönnének a Ritornellák, Epigrammák ismét; s most a Szonetek, s legutól a koporsók és a tájdarabok. Ezeket követnék, bántó tarkaságban, a Vegyes Költések, s végre az Epistolák.

Schiller úgy hagyta apróbb költéseit, a hogy elsőbben adta ki, mert olvasói azokhoz szoktak, s az Úr is historiai documentumokként nézi a tudva valókat. Mathisson igazítgatott, metélt, toldott, s nekem ezt jobbnak látszik követnem — tudniillik, ha az igazítás jobb; mert a hol az ront, el kell lökni az igazított helyeket. S a ki látni akarja mint volt elébb, tekintsen a régibb kiadásba, vagy Variánsaiba, ha olyan talán van. — Én igy vélekem; de azért igen is kész vagyok elfogadni, legalább érteni, az Úr gondolkozását s óhajtását is. Minden esetre az könnyithetne a dolgon, ha elmondatnék, hogy a rend, melyben a versek megjelennek, a kiadó és nem a költő által van megválasztva; valamint ez a kisded formátum is, mely szép lehet, s kedves lehet, minekutána a külföld példája után mi is behozánk, de nálam, ki mindent a mit dolgoztam egy alakban szeretnék nyomtatva látni, ez csak azért sem lehet, mert valaha Szallusztot és Cicerót is ki fogom adni, nagyocskább octávban, cicero-rendü betükkel. — De az megeshetik, ha verseim most tizenketted rétben adatnak is; úgy sincs mind itt a mit irtam és irni fogok.

A hely kisértetbe hoz egy ritornellát közleni, melyet Pesten dolgoztam ezelőtt egy-két héttel. — Thémám ez vala: az élet legédesebb örömét *hévvel*, de *szentül* — legalább a hogy *nemes lelkü* emberhez illik.

„Ne, ne! elöl az álom; hagyj alunni!“
Mond félig-alva már, az édes lyányka;
S reám borúl, s elszunnyad karjaimban.

Én engedek, s a kedves terhet össze-
Fűzött karokkal tartom áltszorítva,
S számlálom szíve minden döbbenését.

De végre virrad. Hahh egy mély fohász, és
Utána csók, egy néma! — kínjaimnak
Felhozzák végét, és a várt jutalmat. —

Volt valaki, a ki azt jegyzé meg, hogy a festés nem igaz, mert az a könyörgés csak ingerlette volna a hevet. De arra nem kell felelet. Experto. A boldog ifju férj várni fog reggelig, s a kifáradt szeretett hölgyet, maga mindég ébren, tartani karjai közt, sőt örűlni hogy maga, eléggé kínosan, az, éjt egy attitüdben tölti el. Faunus az ily áldozatra, igen is alkalmatlan. Az ötödik sor így volt:

— — össze-
Szőtt karral lábbal, —

azt mondák, hogy az a *láb* bánt, Göthe, Római Epigrammájiban, szabadabban is szól. Festőnél nem rút rész a láb. — Ki akarák törletni ezt is: *számlálom* — de azt ki nem törlöttem, s nem fogom.

A *Gábornapi* allúsiót nem illethetem, mert nem emlékezem, dévaj szeszemben mit írtam. De becsületemet kötöm belé, hogy én barátaimat titkon szúrni *soha* nem fogom! Kipattanhatok, de legalább nyílt szívvel szólok. Ne higyjen az Úr tehát felőlem semmi ilyet. Oztán factum infectum... Az olyat legjobb felejteni. Maradok változhatatlanúl.

A Mailáth Regéjit akár Trattner nyomtatja, akár más nekem mind egy, csak jelenjenek meg valaha.

CXX.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Pécel, junius 12. 1831.

Toldynak Kazinczy szíves tiszteletét.

Az Úr könyvét édes barátom, utolsó Pestre menetelemkor itt felejtém, s így kénytelen vagyok levelemben küldeni vissza. Fogadja el szíves köszönetemet mind ennek kölcsönözéséért, mind minden barátságáért, melyet erántam annyi esztendő olta bizonyított. Én az Urat szerettem minden társai

közt leginkább, s ezek a kedvetlenségek az Úr egykori szeretetét velem feledtetni nem fogják. Szerencsém, hogy a mik történtek, vétkem nélkül történtek.

Ellenkezést, s ily ellenkezést én az Úr gondolkozásában, charakterében képzelni nem tudok, s inkább hiszem hogy holmit a kör tétet az Úrral, mint maga. A ki fordítá a Mailáth Regéit, a ki az én fordításomat kiadni akará, mint támadhat meg azért hogy azokat fordítottam? Én cimborák játéka lenni nem akarok.

Éljen szerencsésen, édes barátom. Szeresse annak emlékezetét, a kit egykor szerete, ha tovább nem szeretheti is. Én az Úr érdemei eránt mindég igazságos leszek.

CXXI.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, junius 27. 1831.

Bocsánatot kérek, hogy az itt menő versdarabokat csak most küldöm. Midőn a Tek. Úr a versek kéziratát visszakivánná, ezek külön borítékba voltak nálam téve, s csak most lelém meg történetesen.

Mailáth Regéire nézve Károlyi úr most is csak biztat. Érzem kötelességemet, s midőn azok nyomtattatni fognak, szorgalmasan fel fogok reájok ügyelni. Az előszó sem marad el, ha a Tek. Úr még kivánja.

Vagyok minden szolgálatra kész tisztelője.

CXXII.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Julius 10. 1831.

Tisztelt kedves barátom, Széphalom, Abaújnak utolsó helye Zemplény felé, nincs bekerítve a cholera miatt, de Újhely és az egész zemplényi megye van el tőlünk, s igy levelemet a kassai postán fogom feltétetni. Emberem indúl oda, s annyit irtam, nevezetesen Bártfay barátunknak is, hogy alig lát többé szemem, s nyakam inai csaknem megmeredtek. Ès igy csak röviden. — Nagyon kérem az Urat, hogy vé-

gezzen Wigand úrral, a leveleinkben említett módok eránt, s légyen rajta hogy a gr. Mailáth Regéi megjelenhessenek. Ha a bévezetést megírni méltóztatik, azt szíves köszönettel vészem. Nem szükség hogy azt elébb meglássam; addig is hadd nyomtassák. Az Úr barátsága nekem igen becses örömeket adott, s az Úr érdemeit senki inkább nem vallja mint én. Maradok hálás tisztelettel

hív barátja
Kazinczy Ferenc.

III.

KAZINCZY FERENC

ÉS

VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

I.

KAZINCZYNAK VÖRÖSMARTY.

Pest, 18-d. február. 1824.

Tekintetes Ur!

Kovacsóczyhoz írt levelének engem érdeklő sorai bizonyossá tesznek arról, hogy eddig nyomtatásban kijött versezetimet figyelmére méltatta. Én azok iránt, kik a haza nyelvében fáradoztak, egyébiránt is különös tisztelettel vagyok, annál inkább a Tekintetes Úrhoz, minthogy azon jelesek közt találom, kik a mostani kornak útat nyitottak a szabadabb menetelre. Hogy pedig mutatványaimról javalólag ítél, nagy örömeműl s ösztönöműl vagyon; mert helyes ízléséről meg levén győződve, tudni fogom, mit kelljen azokról tartanom, kik megjelent darabjaimat olcsárolni fogják. Tessék levelemet fogadni annak bizonyságául, mennyire böcsülöm kétszeri érdekléseit, s jeléül azon vonszódásnak, melylyel vagyok

tisztelője

Vörösmarty Mihály.

II.

VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Veresmarty Mihálynak Kazinczy Ferenc baráti idvezletét.

Széphalom, febr. 28-d. 1824.

A mai posta-hozá nekem leveledet, kedves társam, kedves barátom, s szívesen köszönöm megszólításodat. De engedd hogy rövid lehessek; beteg vagyok, s november olta. — Örvendek hogy körünket veled látom szaporodni. Sokat várok tőled, mert jó jel, ha a kezdő nem *félig-érettet* ád. Ha nekem ismét írsz, engedd tudnom születésed helyét s napját,

és hogy hol tanulál, s most mire készülsz, s Pesten hol szállásolsz. Élj szerencsésen, és szeress.

Kovacsóczynak mondj minden szépet. A mit Schédelünk teve velem, reménylem, ő is fogja tenni. Nagy öröm nekem látni azon áldozatokat, a melyeket mások nyújtanak a szeretett anyának.

III.

KAZINCZYNAK VÖRÖSMARTY.

Pest. 25. mart. 1824.

Tekintetes Úr!

Igen sajnosan értettem leveléből tartós betegségét, és arra nézve a levelet nem csak nem rövidnek, hanem hosszúnak is tartom; mert hasznos életének talán épen olyan részét foglalta el, melynek tárgya nálamnál méltóbb lehet vala. Én majd egészen ily tekintetből nem jegyeztem föl előbbi levelembe szállásomat, minthogy tudván betegeskedését, nem vártam válaszát; sőt nem is óhajtottam, hogy miattam fogyaték erejének egy részét föláldozza. Most pedig hogy milétemet tudakozza, mindent kész vagyok megírni.

Születésem történt a múlt századnak szinte utóljan, 1800-diki december első napján. Atyám Vörösmarty Mihály (kit 1817. vesztettem el) szegény nemes volt, s uradalmi tisztségben élt tizenöt esztendeig gróf Nádasdy jószágán Nyéken (születésem helyén) Fehér vármegyében. Deák tanulásomat Fehérvárott kezdettem, s folytattam atyám jóvoltából a negyedik iskoláig, azután tanítgatás által segíték sorsomon. Fehérvárról Pestre jutottam, onnan Börzsönybe Tolna vármegyébe, azután Görbőre ugyan Tolna vármegyében, most ismét Pesten vagyok a Perczel úrfiak mellett, és ez már hatod éve, hogy őket tanítom. A törvényt elvégeztem, s most censúrára készülök. Szállásom vagyon a *Kis Hidútcában, a Vadászkürtnél, a második emelet 10-ik száma alatt.*

Ez lenne röviden külső rende életemnek. Literatúránkra nézve a jobb ízlést akkor kezdtem valamennyire ösmerni, midőn először Börzsönybe jutottam, hol a szomszéd helység-

beli papok: Teslér és Egyed képzettebb munkákat adtak kezeimbe; egyébiránt maga az uraság is segített könyveivel.

Környülállásaim szerint irogattam eleinte apróbb verseket, utóbb nagyobbakba kezdtem. Most már kész két szomorújátékom ötös jámbusban: *Salamon*, és *Zsigmond*, s egy hősi költeményem készül ezen névvel: *Zalán futása* hexameterben: most már kevés hía. Ezeken kívül vannak még némely versezeteim, s egyéb apróságok. — Noha már eddig is hosszúra terjedett levelem, bátorkodom egy darabot kiírni *Zsigmond* nevü játékomból. A történet folyamatja ez: Horvát megölvén Forgácsot, Garát, s az öreg királynét, elfogta Máriával Forgács leányát is, kit Garának, a megölt Gara fiának jegyesévé teszek. Gara jő Zsigmond királylyal, Horvátot kiveri várából, holott a leány is megszabadúl, s a setétben egyedül a várfal alatt bolyong. Beszéde így következik:

Hová most e borzasztó éjjelen,
Hová nyugodjék csüggedő fejem?
Elhagytalak, kemény mohos falak,
Távozni még sem mernék töletek;
Mert nincs vezérem: ég, föld megvetett.
Midőn ledőltem ájúltan, verőfény
Csillámla még a kardok lapjain,
A hős sisakja pajzsa szép rezén,
És mintha nap hold zúgva törne ránk,
Zaj, csattogás, vad zúgás vett körül.
Most, hogy fölérzek, csend uralkodik,
Mint a halál határain belől,
Rém és setétség terjed mindenütt,
Nem fénylik egy irgalmas csillag is,
Nem hallik emberszó, sem lábrobaj.
Messze betekintek a homálynak mélyib',
Csak az éjt, a véghetetlent láthatom:
Vad képe üldöz minden léptemen.
Ah merre menjek? Bár szót hallanék! —
Morogva zúg el a szél arcimon,
S csak bús enyészet hangját hordja szél:
Mentőm szavát nem hozza meg nekem.
Haj! tán az is ledőlt csatáiban,
Örök éjet alszik a testhalmokon.
Hová kerüljek? Ó már lábaim
Sem bírnak: itt kell vesznem útamon.

(lerogytában)

Bonts egy hideg, mély ágyat föld anya!
Adj bús fejemnek csendes álmokat.

Ez a mit kivántam mutatványúl előadni nagyobb munkáimból; de nem tartóztatom tovább levelemmel; hanem magamat szíves barátságába ajánlom, s óhajtom jobbúlását egészségének,

hű tisztelője
Vörösmarty Mihály.

IV.

VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Vörösmartynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Újhely, mart. 23. 1827.

„A Művészt akkor dicsérjük méltóképen, midőn munkája csudálásában felejtjük dicséretét" — ezt mondja Emilia Galottiban a herceg. Halld tehát miért nem szóllék én Zalánról, miért a szép Cserhalomról, és miért most Salamonról. De halld azt is, hogy soha nekem kedvesebb tömjén még nem gyújtatott, mint a melyet a Bodrogi barna leánytól vettem *). Csókolom azt a kedves leányt, s kevélykedem szeretetével. Bár Te is úgy vehetnéd azt, a mit a Csokonay legjobb dalaival az Élet és Lit. III. kötetének küldék, még minekelőtte Jolankát ismerém. — Élj szerencsésen, igen kedves barátom.

V.

KAZINCZYNAK VÖRÖSMARTY.

Pest, 12. január 1828.

Tekintetes Úr!

Talán tudtára van Toldy barátunk által, hogy a Gyűjtemény redactióját ez évre általvettem, nem hibámmal, de oly készületlenül, hogy az első kötet betölthetése miatt szinte aggódnom kellett. Minden ösmerősim s barátaim között Sze-

*) Salamon, lap 73. *A kiadó.*

mere volt, a ki kész munkákkal segíthetett. Szívességéből bírom a Tek. Úrnak „Pályám Emlékezete“ című munkáját is. Gyönyörrel, s nagy részvétellel olvastam a szép töredéket, s minthogy Szemere fölvehetése felől a Tns Úr akaratjáról is biztossá tett, oly bizodalommal vagyok, hogy folytatását tőlem meg nem fogja vonni. A munka censornál van, s az első kötetben már kezdete lesz.

Két észrevételem van, a mit nem magamért, hanem az ügy kedveért teszek. A Pálya Emlékezetében egy körülmény említtetik: a vármegyékben az idegen nyelvnek országos behozása. A Ts. Úr itt örömét, s gyönyörűségét említi. Megvallom ezen két szót semmivé kivántam volna tenni, de ha magamat kiveszem is, úgy hiszem sokak előtt igen különösnek fog tetszeni, hogy országos fölforgatásakor nyelvünknek volt olyan, a ki örűlhetett, s örömét találta abban, hogy magát egyebek tudatlansága miatt szomszédink nyelvében a rá parancsolt fordítások által gyakorolhatta.

Másik az, hogy egy helyen az úgy nevezett scripták hosszasabban említtetnek, mint talán azokat az olvasó kívánhatná.

Ezekre nézve az volna kérésem, méltóztatnék a jövő postával (mert a munka már sajtó alá megyen) tudósítani, változtathatok-e e két helyen Szemere tudtával úgy, hogy az első helyen az öröm s gyönyörűség elmaradjanak, a másikon egyéb módosítás vagy rövidítés által. Egyébiránt én oly tisztelője vagyok akaratjának, hogy az ellen csak betűjét sem mozditom ki helyéből, s észrevételeimet csak oly reménynyel tettem, hogy, ha kedve ellen vannak, azokat el fogja felejteni.

A posta indúl, végeznem kell. Szállásom *Leopold útca 229-ik szám.* Ide kérem ki válaszát, s magamat barátságába ajálván, maradok

tisztelője
Vörösmarty Mihály.

Azt is hallom, a Ts. Úr a Minervába is akarta e munkáját adni; méltóztassék ez iránt is megnyugtatni, mert nem szeretnék második lenni annak közlésével.

VI.

VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Vörösmartynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Január 16-d. 1828.

Nem csak ellenemre nem lesz, de szinte megtiszteltetésemet lelem abban, hogy a Tud. Gyüjteménynek már januáriusi darabjában akarod felvenni *Pályámat.* Mit tagadhatnék meg én azon férfiútól, kinek nagyságát már első megszólalásakor érzettem, nevekedését csudáltam, s jövendő fényét előre látom? Peremre nézve az, a mit tenni szándékozol, jóltevőleg fog hatni, mert szerénységem nem annyira magamat festi, mint azon időt, melyet éltem.

Mása azon írásnak nem marada meg nálam, s így a megjegyzett hely eránt Neked világosítást nem adhatok. Úgy hiszem mindazáltal, hogy az az *öröm és gyönyörűség* nem annak a nyelvnek megtiszteltetésével függ össze, hanem az *éjjeli nappali dolgozással.* — Igen is, jól teszed, ha talán homályos szólásomat megigazítod. Nem szeretnék ott félre értetni.

A *scriptáknak* §-át nem értem, sőt csak gyanítani sem tudom, mi lehet az. Kérlek, közöld Szemerével, ki engem sok eszt. olta ismér, s gondolkozásomat, történeteimet tudja.

Toldynk kívánságára írtam Ellingernek, hogy Jankowichhoz írt epistolámat fel ne vegye. Az helyébe a Thaly Antalnak szólót küldém meg Minervájának, s ezen epigrammát:

A VAY JÓZSEF KÉPÉNÉL.

Halld Vayt. — Ő nem szól. — Halld úgy is; az isteni férfi
Erre tanít: Némán üzd te is, a mire törsz.

azaz: üzd dolgodat tüzzel (törsz), de nyúgalomban (némán).

Ha Szalluszt mellé dolgozott Toldalékomat, mely olvasóját a Szalluszt beszéde sajátságaival, historiographusi érdemeivel, s legnevezetesb kiadásaival s fordításaival, későbbi magyar fordítójihoz tett intésemmel, ismerteti meg, jónak látandod a februáriusi darabba felvenni, az szolgálatodra lesz. Nékem az úgy látszik jónak, mint sokak igen rossznak fogják nézni, kik meg nem foghatják, hogy a szép nem tar-

tozik tisztelni a tilalmat. Ezen általok tagadott igazságra nincs erősebb bizonyság mint maga Szalluszt. — Kéziratomat leviszem, s ti négyen, s Szemere és Bártfay s Jankowich látni fogjátok, még pedig mint bírák; s ha megnyeri javalástokat, nyomtatóba vele.

Februáriusban indúlok, s mához egy holnapra látni foglak. Köszöntsd nevemben a kedveseket. Toldy vette a Mailáth Salamonát s Füredét? Bártfayhoz küldöttem azt egy hét előtt. —

Éljetek szerencsésen, szivesen szeretett barátim.

VII.

KAZINCZYNAK VÖRÖSMARTY.

Pest, 27. jan. 1828.

Tekintetes Úr!

Örömmel értettem leveléből, hogy Pályája közlésével kedvére járhatok, még inkább azt, hogy észrevételeimmel meg nem bántottam. Csekélyek voltak azok; de talán elkerülhetetlenül szükségesek arra, hogy a dolog félre ne értessék; pedig mennyit kell vesződnünk azokkal, kik csupán félreértésből ellenkeznek velünk; élni fogok tehát az adott szabadsággal, s a két gyanús szót kihagyom. A scripták megmaradtak, minthogy a levél később jött kezemhez, s engedelem nélkül változtatni nem akartam; de ez sem árt sem használ: egyedül rövidség miatt lett volna valamennyire másítható.

Köszönettel veszem a Toldalékot; de ha kérnem szabad, inkább a „Pálya“ folytatását kérném; nem mintha kétleném annak is becsét, de mivel ez már kezdve van, félig végzett munkát nem akarnék adni; s megvallom, olvasóinkban ezen „Pálya“ iránt nagy részvételt várok; részemről pedig el nem titkolhatom, hogy valamint ezt nagy gyönyörrel olvastam, oly nagy óhajtással várom a még hátra levő részt is. Az első kötetben csak fele van a beküldött résznek, a februáriusiban a másikat adom, s ha további folytatását

megnyerhetném a Tek. Úrtól, mind a Gyüjtemény becsesednék vele, mind nekem egy igen kedves óhajtásom lelne teljesülést.

A Thalynak szóló verset olvastam s szeretem; értem, és szeretem az epigrammát is. A benne kimondott igazság vajha úgy charakterévé válnék nemzetünknek, mint azoké volt, kikben bölcs Leó a hallgató tetteket dicséri.

Februárius közelget, s ez lenne az idő melyben a Tek. Urat Pesten láthatnók. Kedvezzenek a körülmények úgy, hogy ezt minél előbb megérhessük.

A Koszorúban Csaba álnév alatt fogja a Tekintetes Úr verseimet olvasni. Álnevet kelle választanom, hogy a kik nem jó szemmel nézik föllépésemet, a versgyártósággal ne vádolhassanak.

Ajánlom magamat a Tekintetes Úr barátságába, s maradok

tisztelője

Vörösmarty Mihály.

VIII.

VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Vörösmartynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.

Pest, január 11. 1829.

Imhol küldöm valaha a várt fordítást, s óhajtom, hogy ha ez nem valamely mesteri munka is, ne találtathassék egészen méltatlannak javalásodra. Egyedül arra kérlek, hogy a hetekig haladást ne magyarázd hidegségre, melyről, midőn felőled van szó, kérdés nem lehet. — A Franz Palacky Redacteur der Zeitschriften des böhm. Nationalmuseums, és a Ritter De Carro orvos leveleit nem lelem papirosaim közt, de fel fogom lelni bizonyosan; addig vedd a mit onnan leírtam. Élj szerencsésen, tisztelt kedves barátom.

IX.

VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Vörösmarty Mihálnak Kazinczy Ferenc baráti forró tiszteletét.

Széphalom, aug. 9. 1829.

Fáy András leveléből tudom hogy Simó által festett képemet tek. Károlyi István úr váltotta magához. Úgy hiszem, azon szándékkal, hogy ez metszettessék. A kép valóban hiv; csak azt óhajtanám, hogy a metsző a szemeket tegye kevésbbé meredtekké. Azok talán nagyok. Kérlek, tisztelt barátom, ha a kép valóban metszetik, minekelötte teljesen elkészül, küldj fel nekem abból egy nyomtatványt, hogy róla itéletemet adhassam.

Tiszteletemet tek. Károlyi úrnak, és a szent körnek, oda értvén a kedvcs útazót is — a mi Toldynkat. Kisérje ötet Rafael minden gondjaival. Élj szerencsésen tisztelt férfi, dísze, öröme, kevélysége a jóknak.

Reménylem, mert óhajtom, képem alatt nem fog semmi egyéb állani mint nevem. Az érdemeit becsülője*) épen nem.

X.

VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Pest, apríl 6. 1831.

Tisztelt kedves barátom, Szives köszönetemet az ajándékért. Én holnap korán reggel Komáromba indúlok, gözhajón, s igy azt most meg nem olvashatom. — De még inkább fájlalom hogy a Péteriben vett levél emlékeztetése után is

---

*) E szép phrasis állt Döbrenteinek gr. Gyulay Lajos által kiadott arcképe alatt. *A kiadó.*

akademiánk dolgai felől semmit sem írhattam. Azt Toldy barátunk fogja adhatni, és minthogy a documentumok kezében vagynak, még jobban mint én. Vele nem igen lehetek most, s s így bátorkodom ide zárni e levelemet. Maradok szives tisztelettel.

IV.

KAZINCZY FERENC

ÉS

BAJZA.

I.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy baráti idvezletét.

Széphalom, nov. 11. 1825.

Hébét még nem láttam, de Igaz megküldé nekem azon ívet, melyben Epigrammod áll. Kedves dolog nekem tőled szerettetni, kedves azt látni, hogy a szalmatetős hely általad énekeltetik, s lelkesen, s azon alakban, melyet én minden egyebek felett kedvelek. Elúntam mosni a szerecseneket, s első alkalommal küldöm Bécsbe Szallusztomat, mely őket dühösségbe hozza, de el is némítja. Beléptem 67-ik évembe, s illő ügyemről gondoskodnom, s azzal együtt nevemről is, Legalább előbeszédében szalluszti szint és arcot fognak találni ellenink. De hagyjuk őket, édes barátom, s valljuk meg szerényen, hogy olykor mindenikünk ada okot nekik a panaszra. Élj szerencsésen, és szeress.

II.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczynak Bajza szíves tiszteletét.

Pozsony, decemb. 11. 1825.

Valamint véletlen, szinte oly meglepő volt a Tekintetes Úr nagy becsű levele, mely hozzám Kiss Sámuel kedvelt barátom által jutott vala, s az nekem oly napot ada, melyet éltemnek legszebbjei közé számlálok.

Hogy lelkem el van telve tisztelettel, el szeretettel a Tekintetes Úr iránt; hogy rég lángol vala a Tek. Úr ismeretségébe, s ha eléggé merész lehetek így szólni, szeretetébe juthatni, annak itten őszintén való kiömlését, merek magam-

nak hízelkedni, hogy a Tek. Úr tőlem nem valamely homloktalan önhittségnek, hanem szívem való kinyíltának fogja venni. Gyakorta álltam én azon ponton, hogy lehányva minden egyéb tartózkodást, a Tekintetes Úr felé lobogva hajló szívemet felnyissam; ifjonti szerénységem mindazáltal soha nem engedte ezen praefidentiát vennem, nehogy a hízelkedésnek — mely igen is kislelkűség bélyege — gyanúját, habár csekély tekintetben is, magamra vonjam; és soha nem fogta volna azt engedhetni, hanemha a Tekintetes Úr levele nyelvemet felóldaná. A Hébében álló Epigramm azon tekintetből nagyobb becsű leszen előttem minden többjeimnél, hogy a Tek. Úr figyelmét általa vontam magamra; habár más részről pirúlnom kell is enmagam előtt, hogy annak gyönge voltát kénytelen vagyok elismerni.

Azon hír hogy Szalluszt készen van, s hogy talán nem messzére fog haladni kijövetele, mit önmagától a Tek. Úrtól vagyok eléggé szerencsés tudni, örömhír minnyájunkra nézve, s nem kevésbbé óhajtjuk, mint az Erdélyi Leveleket. Az ellenfél coriphaeuszai mind inkább szűnnek, fogynak, s elhallgatnak. A közvitézek valamint a hadban, szinte úgy itt is csak machinák, alantabb is állanak, mint hogy nagyobb dolgokat önerővel kivinni alkalmasak lennének. Ügyünk szent, s erős hittel hiszem hogy győznie kell köztünk is, mint minden most már felettünk álló nyelvekben s nemzet-ajkakon. Ha van némelykor panaszra okok, annak forrását ön melyeikben keressék, s bizonnyal, ha nem mindenkor is, legtöbbnyire ott fel fogják azt találni. Csakhogy az emberek oly igen készek ön vétkeiket másokra általvinni, s bajaiknak okát másokban keresni, holott a szidalom előbb vagy utóbb ön fejeikre szokott visszaesni.

Atyáinkat, kik öszvegyűltek, hogy a mi boldogságunkat szerencsénket eszközöljék, a kor valahára már arra is megérlelte, hogy porban fetrengő nyelvökre szemet vessenek, s menésünk akadályait ennek sülyedtébe igyekezzenek keresni és feltalálni: s íme azóta a buzgalom köz leve, egyetemes az akarat, s míveletlen szájjal ajánltatik, kivántatik, sőt parancsoltatik a honnyelv míveltetése, a mi már is

elég sok jelenvaló környületeink közt, s annyival inkább, minekutána tudva van, mennyit tehet az egyesült szándék, összehangzó értelem. Fejdelmünk eléggé meggyőződheték már, hogy a mit századok ki nem vihettek, azt egy-két évtized kivinni nem fogja, s így jelenben egy év annyit adhat, menynyit ennekelőtte tíz—húsztól várni vakmerészség lett volna. Adná hazánk istene, hogy bennünket dicsőült nagy atyáink szellemök szállnának meg hazánkat úgy szeretni, mint ők: nem szóval de tettel.

Fogadja a Tekintetes Úr irántam való figyelméért szíves hálámat, s tegyen engemet továbbá is szerencséssé hozzám való leereszkedésével, ki a Tek. Úrnak valódi tisztelője vagyok, és soha meg nem szűnök lenni.

III.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy Ferenc baráti idvezletét.

Újhely, febr. 4-d. 1826.

Gyönyörrel olvastam Epigrammádat: de Bordalodat Aurórában álmélkodással, s örvendék hogy isteneink elérni engedék nekem az időt, melyben pályánk e lelkes dallal kevélykedhetik. Szeretnék lenni egy vacsoránál, melyben az egyik vendég ezt a gyönyörű Szkóliont elkezdené, s tüzzel declamálná! Lyrai poesisünk még szegény. Kisfaludy Károly is egy igen szépet ada most Aurórában: *Volna szárnyam* ect. s Kovacsóczy kettőt Hébében, s Superint. Kis kettőt, ugyanott. Gyakorold, kérlek, ebben magadat, s légy dísze nemzetünknek. Leveledet vettem, de nem tudtam, ha válaszom ott talál-e. Élj szerencsésen és szeress.

IV.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Pozsony, apríl 7. 1826.

Kedves, drága Tekintetes Úr, A februárius 4-d. hozzám írott sorok kezemhez jutának s örvendettem nekik, nem annyira

azért, hogy bennek rólam érdemetlenről oly kedvezőleg van emlékezve, mint inkább, hogy ezen sorokat szerencsés leheték a Tek. Úrtól venni. — Az a mi ott rólam mondva van, elégséges lehetne engem kevélylyé tenni, ha korán nem tanultam volna csekélységemet érzeni, s érteni; s így örömöket nekem nem azon mondottakból származó valamely önérzet ad, hanem egyedűl azon való megnyugvásom, hogy szerencsés lehettem a Tekintetes Úr tetszését megnyerni.

Azon dalok közűl melyeket ez évben Auróra mutata, csalhatatlanúl a *Volna szárnyam*-é a koszorú. Az a csendes érzelem, az a szívnek mélyéből kelő, de még is szelíd vágy, melyektől a darab átlehelve van, valahányszor reá emlékezünk, mindannyiszor oly édesen újúl meg a szívben, hogy az magát egészen általadja, s örömest adja, a sentimentál bájnak. A darab az én tetszésemet igen magára vonta, mindazáltal valahányszor reá emlékezem, mindég szeretném a szép stanzák közűl azon egyet kitörülve látni, mely így kezdődik: *Zsenge szálit* stb. Ezen négy sort nem azon Gratia sugalta, mely a többit, hanem talán csak azon symmetriának resultátumai, melyet a választott schema, az egybeírt nyolc sorú stróphák, kivántak.

Zsebkönyveink redactorainak sokat köszönhetünk, hogy megismertetik velünk a haza talentumait, kik önragyogásaikkal reánk is fényt vonnak. Ez évnek, Auróra sok szépségei között, *Cserhalom* oly díszt ad, melyet a szomszéd, tőlünk csínnal messze felűl álló, literatúra is dicsekvőleg említhetne. Hébének: *Pindár éneke*, *Rákos Nymphája* első fényű csillagai. Kár hogy ennek sok egyebeit nagyobb tartózkodással nem lehete szedni; de úgy hiszem én, hogy az inkább literatúránk szegénységének, hogysem más valaminek következése.

Nagy-Apáthi itt hagyá Pozsont, megúnva a diaetát, meg lármájit, egyformaságokért, s azt a sok pium desideriumokat. A derék ifjút nem lehet nem szeretni nemes lelkéért, mely el van telve a jónak, a szentnek érzetével, a mit én az emberekben mindég keresek, mindég vágyódom feltalálni, de ritkán találhatok fel.

Nem kétlem, hogy tudomására rég eljutott vala a Tek.

Úrnak, a mit gr. Széchenyi, Vay, s egyebek itt a diaetán tettenek. — Azt most később több Nagyaink is tették, s hinni lehet, hogy még sokan fogják. Következőleg az alapra nézve ezen tárgy most jobb lábon áll, mint álla 1807-ben, s egyéb nem volna hátra mint, hogy a dolgot ahoz értők rendelnék el, de az nem történ, mert azon célra egy deputátió neveztetett ki, mely annyit ért — s kívánni nem is lehet hogy többet értsen — a dologhoz, mint a belvederi palotaseprő a Rafaelek, Fügerek míveihez, melyeket ő mindennap lát, de becsöket nem érti. A deputátió, foglalatosságának resultátumát már elő is adta, azon hiányokkal, melyeket előre lehete látni, s a melyek bizonyosan az ország rendei discussiója által sem fognak kijavíttathatni: mert az mindég való marad, hogy a hol semmi sincsen, onnét valamit venni nem lehet, s a lehetetlenség kizár minden kényszerítést. — Én óhajtanám, hogy a bejövő pénz ne társaságra, s az ennek felállitása által sikeresülni reménylett célra, a nyelv csinosúlására, hanem inkább a nyelv terjesztésére s közzé tételére fordíttatnék, a mint ő excellentiája Szepesy az erdélyi püspök is a rendek elébe terjesztette. Ez egyedül azon alap, mely a másik célnak is idővel szárnyakat fogna adni, s az írókat is nagyokra lelkesítené. Mely író merne most egy valamely nagy munkába fogni, azt tudva, hogy a népnek csak egy negyede ért magyarúl, s ezen egy negyednek ismét csak egy igen csekély része teszi az olvasó közönséget?!

Én az országgyülésnek talán végéig fogok itt maradni, s ha a Tek. Úr engemet levelei által szerencséltetni méltóztatik, tessék azokat ide Pozsonyba utasítani. Adressem: *A Monsieur Monsieur Joseph de Bajza.* Lakásom vagyon: *Fischplatz* Nro 780.

Egyébiránt magamat ajánlva kegyességébe s általam mélyen tisztelt kedvezéseibe, maradok

A Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája

Bajza.

V.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy szíves baráti idvezletét.

Újhely, aug, 19. 1826.

Édes barátom, Gyönyörködve hallám a mit felőled ez a kedves barátunk beszélle, s alig várom az időt, hogy megláthassalak. Minervánknak második negyedét talán már láttad, s úgy hiszem, nem veszed nekem balúl, hogy egy-két helytt valamit megváltoztaték. Az a *sors* kegyetlen szó, s ott, a hol állott, nem állhat. — Sietve kell mennem beteg két fiamhoz, s kérlek, vedd szeretetem jeléül e keveset. Adják isteneink, hogy víg kedvvel énekelhesd szép dalodat! De közelít aug. 29-dike. Akkor emlékezzél velem Mohácsra [1]). Élj szerencsésen. —

VI.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Pozsony, sept. 10. 1826.

Elfogva egy egészen más világnak képei által, csak néha lehet gondolatban kirepűlnöm azon kedves tájak felé, hol lélekben élek, s ennek következése, hogy levelemet a Tek. Úr oly rég nem vevé.

András [2]) rokonához írt levelét láttam a Tekintetes Úrnak. Siettem volna reá felelni a mi nekem ott mondva van: de a tudva lévő dolog felől mind eddig nem tudunk semmit, s nem tudhatunk elébb, meddig Ő Felsége resolutiója meg nem jöend. Én kétlem, hogy nekünk akademia felállítása engedtessék – alapos és a Tekintetes Úr által könnyen kitalálható okokból kétlem.

A Barkasi által küldött levelet e pillantatban veszem. — Minervát nem láttam: de hogy egyik dalomnak némely helyei változtatva vannak, másoktól értém, s mondá a Tek. Úrnak levele is. A tettet *balúl* nem vettem, és soha nem fogom. Dalaimnak mindenikéről, sőt minden másról a mit én

---

1) *Bajza Versei* közt egy e napon írt rhapsodia találtatik.

2) Kazinczy András, Ferenc unokaöcsének Istvánnak fia, utóbb Zemplény vármegye alispánja értetik itt.

adék, s ennekutána is adni fogok, mondhat mindenki a mit nékie tetszik. Ha jót s elfogadhatót mond, szeretve fogom és köszönettel elfogadni, ha botland, minden azon tisztelet mellett is, melylyel iránta magamat kötelesnek mindenkor érzendem, nem foghatja kívánni, hogy vele magam is eltévedjek. — A helynek hol a *Sors* áll, vannak magánál szelidebb variánsai is, melyek trochaicus lábbal szökhetnének: de okok javalják, nem annyira *füleim*, hogy a *Sors* ott álljon. A részrehajlatlan gáncsokért — a milyen ez is — fogadja el a Tek. Úr más magához hasonló értőkkel egyetemben jövendőre kérésemet, a múltakra nézve pedig szíves köszönetemet. Gáncs és ellenkezés sokszor hoz igazságokat fényre.

Sietnem kell, hogy indúlhassak barátommal, kinek levelét ezen enyémmel egyetemben veendi a Tek. Úr, verseivel Kovacsóczynak. — Én vagyok egészen a Tekintetes Úré.

Bajza.

VII.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek Bajza szíves tiszteletét.

Pozsony, jun. 3. 1827.

A napokban futottam keresztül Minervának általam néhány még eddig nem látott kötetén, s láttam a mit ott a Tek. Úr rólam monda. Az nekem felette kedves dolog, hogy a Tek. Úrnak tetszését megnyerni, s oly mértékben, mint az elmondottak mutatják, megnyerni, szerencsém lehete; s ösztönt nyújt arra, hogy a pályán meg ne álljak. Méltóztassék elfogadni, a nékem oly igen kedvező sorokért, forró köszönetemet.

Az akademia iránt való végzést azon esetre, ha még senkitől sem vette volna a Tek. Úr, ezennel közlöm. A Felség megengedi, hogy az intézet felálljon; egyedül azt kívánja, hogy plánuma tökéletesben dolgoztassék ki, és a társaság magának statutumokat szabjon. Ennek következésében az ország rendei azt végezték, hogy a diaeta eloszlása után hívassanak meg nehányan a haza írói közzül, s dolgoztassék ki általok egy új plánum — szem előtt tartván az előbbeninek

fő principiumait, melyeket a fundátorok állapítottak meg — s határoztassanak meg a statutumok; melyek elkészülvén, Ő Hercegsége a Nádor által, a ki különben is ezen intézet fő protectióját magára vállalta, királyi helybenhagyás végett Ő Felsége elébe fognak terjesztetni. Ezt megnyervén, a társaság, nem várva semmi további országgyűlési végzést, öszve fog állani. Ezen kivül Ő Hercegsége a Nádor maga részéről jelentette, hogy minden igyekezeteit arra fogja fordítani, hogy a cél tökéletes foganatot nyerjen; az akademia ne csak felálljon, hanem a jövő országgyülésig a hazának hasznot is hozzon. Ezen alkalommal újabb ajánlások is történtek. Név szerint: Herceg Batthyány Fülöp 50,000, gr. Cziráky a tárnok 3000; Gr. Keglevich barsi főispány 6000; Kopácsy veszprémi püspök 2000; Ő Hercegsége a Nádor pedig 10000 forintokat ajánlottak, mind pengő pénzben. Az eddigleni ajánlások öszvesen mintegy 600,000-et tesznek. Szép summa! de még mind nem elégséges arra, hogy belőle egy tudományos akademia a nemzet méltóságához képest felállhasson. Jövendölni igen nehéz, s csak az idő fog megmutatni mindent: de én még most is annyi akadályt látok ezen dologban, hogy 10 országgyülése sem lesz képes elhárítani, s a jövő diaetákon a gravámenek s postulátumok nagyobb része az akademia miatt lészen. Óhajtom hogy a tagok választása egy szerencsés fej által történjen, mely minden machinátiókat keresztül tudjon nézni. Ez egy nagy lépés fogna lenni az idvességre.

Egyéb kérelmeire az országnak a nyelv iránt a királyi resolutio egy kathegorischer negativvel válaszol. Jele, hogy az a..... ház igen kedves szemmel nézi nyelvünk emelkedését.

Prof. Márton József egy hét óta itt múlat, s előfizetőket gyüjt egy ily című munkájára: „Értekezés a magyar nyelvnek természetéről, tulajdonságairól, kimivelhetése, és legkönnyebb tanulása és tanítása módjáról. Ahoz tartozó metszett táblákkal együtt.“ Bár a minden tiszteletre méltó férfiú inkább lexikonát adná ki! Ez a mennyire annyira hézagot fogna betölteni. Az az *Ódik Ődik* passiva formákról való tanítás nem igen nagy hasznunkra leszen.

Örökre kár hogy a Tek. Úr ki nem adá Szallusztját, vagy az Erdélyi Leveleket. A diaeta sokat fogott volna használni, s jobb időben nem is lehetett vala kiadni. Bizonyos vagyok benne, hogy csupán az országgyülés tagjai közzül került volna mintegy 150 előfizető. Nagy Pál Kisfaludy Aurórájából, a tavaliból 70 példányt, az ez éviből közel 120-at eladott.

Az Anthologia kijövetelét óhajtva várom, s várják pesti barátink is. Úgy hallom hogy a boldogúlt Igaz testvére magára venni szándékozik az elakadt Hebe redactióját. Kivánok sok szerencsét neki s éles redactori szemeket; de leginkább ezen másodikat, mert in hac rerum tempestate kiadónak semmit nem lehet inkább kivánni mint azt. Nem kétlem, hogy az esztergami Urániáról hallott légyen a Tek. Úr. Vágyom tudni ki leszen redactora. A Handbuch talán már nyomtatás alatt van, s nem sokára elkészül.

Gyönyörködve olvastam a mit a Tek. Úr a Kölcsey s Döbrentei leveleik felett mond. Az a magyar literatúra történeteivel barátkozott olvasónak felette interessans, felette sok élelmet nyújt. Óhajtom hogy oly kézből került mivek töltsék be az Élet s Lit. többi köteteit is, mint ez, és a miket Kölcsey ada. Úgy egy leszen ezen folyóirás örökre a nemzet legbecsesb kincstárai közzül.

Ha levéllel méltóztatik szerencséltetni a Tek. Úr, tessék azt, míg a diaeta tart, ide, annakutána pedig Pestre (Toldyhoz) vagy hevesi lakásomba utasitani. Adressem: À Monsieur Monsieur Joseph de Bajza. Lakom vagyon Orosziban, Heves vármegyében, Gyöngyöshöz napnyugat felé egy órányira.

Legforróbb óhajtásom az, hogy a Tek. Urat Pesten a jövő Szent-Istváni terminuskor személyesen tisztelni szerencsém lehesen. Vagyok a Tekintetes Úrnak szives tisztelője. —

(A diaeta végét egy hónap múlva reméljük).

VIII.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek Bajza tiszteletét.

Pest, nov. 16. 1829.

Mintegy három hónapja, hogy a Tek. Úr becses levelét s *Galotti Emíliáját* vettem. Emezért szíves köszönetemet, amarra pedig válaszomat — fájdalom, igen késő válaszomat — méltóztassék ezennel elfogadni.

A drámai gyűjtemény kiadása iránt — mely felől elutazott barátom értesíté a Tek. Urat — Eggenbergerrel voltam alkuban, de mivel öszveegyezni nem tudtunk, a dolog függőben maradt, s mind eddig nem vagyok eltökélve, mitévő legyek. Ha ezzel is az történnék, a mi sokával a magyar írói legjobb szándékoknak oly gyakran szokott, hogy teljesedést nem érne, legyen a Tek. Úr megnyúgodva iránta, hogy kézirata nálam jó kezekben s gond alatt van, s tudta s akaratja nélkül vele semmi történni nem fog; a mely időben pedig parancsolja a Tek. Úr, kezéhez szolgáltatom. Szándékom az vala, hogy minden évben négy oly külföldi drámát adjak, mely a szorosabb értelemben vett *Klasszikai* címnek belső becsére nézve megfeleljen; fordítási tekintetben pedig oly tökéletes legyen, milyet csak mostani nyelvünk adni képes. Úgy hittem, hogy a kéziratoknak nem leszek szűkében, ha a Tek. Úr által dolgozott három lessingi darab mellett — melyeknek megnyerhetésök iránt reményem volt — a Szenveytől fordított s már meg is ígért schilleri drámákat is használom. Öszvehasonlítván azonban Don Carlos, Maria Stuart, Braut von Messina némely helyeit, azt leltem, hogy ezen fordításokat a *Klasszikus* cím alatt használni nem foghatom. Szenvey a schilleri drámáknak, melyeket láttam, egyikében sem adja vissza a schilleri lelket, s úgy látszik, hogy ő ezen darabokat nem fogta fel egész jelentésökben; nyelvének azon felül sokat kell változnia, sokat tisztúlnia, meddig csak közelítni foghat is ahoz a praecisus, ahoz a charakteristikai s a szív minden mozdúlatit visszaábrázoló schilleri

beszédhez. Lehetetlenséget nem kívánok, de azt hiszem erős hittel, hogy a schilleri drámákat nyelvünknek már ezen kora hasonlíthatatlanúl jobban adhatja, mint Szenvey által adva vannak. Azt a Szenveytől kedvelt széllyelbugyborékoló beszédet épen a schilleri Músa tűrheti legkevésbbé. A Szenvey Schilleréről tehát le kelle mondanom, a mi még inkább vala ok hogysem az Eggenbergerrel történt alku, hogy szándékommal felhagyjak, vagy legalább felfüggeszszem azt. Mert ha elkezdem, ki fog kézirattal segélni? Mely kevés nálunk a jó iró! s mely kevés van ezen kevés között is, kinek ideje s béketűrése legyen valamely klasszikus művet studiumává tenni! Pedig úgy hiszem, hogy az ily studium nélkül egy shakespearei és calderoni, egy göthei drámánál nem messze megyünk. — Azonban mind ezek mellett is el fogok a jó ügy miatt követni mindent, a mi csak elkövethető leszen. Talán még barátimat oda vezérlem, hogy öt hat jó fordítással segélni fognak, s azon esetre a Tek. Úr *Miss Sáráját* és *Minnáját* is előre egész bizodalommal kérem. Kisfaludy Károlyt és Stettnert már megnyertem, úgy hiszem, haza jövetele után Toldy sem fogja magát visszavonni, s még egy-kettő. Négy-öt jó többet ér mint száz rossz. Néhány napok alatt elválik mitevő leszek, s akkor engedje majd meg a Tek. Úr, hogy Stettner a maga grammatikai, én pedig fordítási észrevételeinket Emília Galotti felett, a Tek. Úrnak elmondhassuk.

Azon dolog felől, melyet a Tek. Úr levelének eleje érdekel, nem akarok tudni. Velem az csak Toldy elmenetele után közöltetett, s bár ne akkor is. Gyűlölöm azt midőn *férfiak* asszonyi mende-monda után indúlván, alapos ok nélkül egymás nyúgalmát felzavarják. Ha való volna is, a mit most annak tartanom nem lehet, igazságtalan dolog volt volna a Tek. Úrra neheztelnem azért, hogy véleményét nyíltan s baráti körben megmondotta. Azt tenni mindenkinek szabadságaihoz és jussaihoz tartozik. Szentmiklóssynak én úgy feleltem — lelkismeretem mondja azt! — a mint érdemlette. Ő nem tudta megemészteni az ítéletet, mely költői productumai felett általam a publicum előtt elmondatott; s oly hangon felelt, melyre őt értekezésem szavainak egyike sem szabadíthatá

fel, s így önmaga adott just arra, hogy vele úgy bánjam, a mint bánni nem egészen illő, nem egészen kedvem szerint, de *szükséges* volt. *Quo casu interrogaris, eodem responde*, ezt mondja az iskolák bölcse, s a tanács nem rossz, nekem legalább az effélékben mindég ösztönszavam s vezér maximám volt. Ha a Tek. Úr azt vélte, hogy feleletem nem sugalta *tiszta lélek* (mint a köztünk elterjedt rege tartja), annak sok okai lehettek, lehettem önmagam is, ki talán nem eléggé érthetőleg mondtam el, a mit elmondani akartam a feleletben. Lehet az is, hogy a Tek. Úr a censor elszabdalásai után a Szentmiklóssy czáfolatát nem olvashatván a maga saját s eredeti szépségében (úgy miként most, *az én kívánságomra*, a Minervában ragyog), nem tudhatta, mi okozta legyen, hogy én Szentmiklóssynak oly nyersen, oly *minden tartózkodás nélkül* beszélgettem. Történt légyen akármint a dolog, annyi bizonyos, hogy a Tekintetes Úr saját jusával és szabadságával élt, midőn baráti között — s ha más helyt is — feleletemről véleményét hallatta, s legyen a Tek. Úr elhitetve, hogy én a más jusainak és szabadságainak sokkal inkább tisztelője vagyok, hogysem valakinek itéletéért nehezteljek. — Íme birom Szentmiklóssynak újabb replicáját is — mert jónak látta ismét felelni — s óhajtanám, hogy kijönne (a mint hihetőleg ki is fog); legalább a publicummal éreztetnem lehetne, hogy én Szentmiklóssynak simábban is tudok felelni akkor, midőn ő intra *terminos decentiae* marad; az ügynek javára pedig láttathatnám (mert fegyvereket maga nyújt kezembe), mily fonákúl itélget ő, s mint nem gondolkodott teljességgel a dolog felett, melyről oly magahitten replicáz. Ez az olvasóknak ezer meg ezer javalló s ellenkező véleményeiket fogná ismét maga után vonni, s én bosszankodjam-e mind ezekért? Legyen tehát meggyőződve a Tekintetes Úr, hogy indúlatom a Tek. Úr iránt most is ugyanaz, s meg nem változott, mely mindenkor volt.

Lakásom van Comitatsgassel 588.

IX.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferenchek Bajza tiszteletét.

Pest, jan. 12. 1830.

Azon levélre, melyet augustus 15-d. volt szerencsém a Tekintetes Úrtól venni, november 16-d. feleltem, azaz három hónap múlva, s így elég későn, s elég okot szolgáltatva azon büntetésre, hogy a Tek. Úr válaszát egész a mai napig ne vegyem. Azonban mind e mellett is kénytelen vagyok azon bátorságot venni, hogy a Tek. Urat ezennel feleletre provocáljam. A *drámai gyűjtemény* kiadására, tudniillik, minden készületeket megtettem, s hogy a nyomtatás még el nem kezdődött, a Tek. Úr válaszának elmaradta okozá. Méltóztassék tehát velem tudatni minél elébb, szabad leszen-e Emília Galottit kiadnom, s ha igen, hajlandó-e a Tek. Úr figyelmet fordítani azon észrevételekre, melyeket Stettner barátom grammatikai, én pedig fordítási tekintetben a munkára nézve tenni kívánnánk. Vagy pedig szóról szóra s minden további változtatni akarás nélkül úgy kívánja nyomatni a Tek. Úr, miként a nálam lévő kézirat mutatja?

Óhajtanám tudni továbbad — saját megnyugtatásomra — mit vél a Tek. Úr azokra nézve, miket én a közöttünk támasztott kedvetlen hírek iránt írtam volt? Úgy hiszem, hogy ott semmit sem mondottam, a mi neheztelésre ok lehetne, és így reménylem a Tek. Úrtól, hogy azon levelemet válaszára méltatlannak tekinteni nem fogja.

X.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajza Józsefnek Kazinczy Ferenc szíves baráti tiszteletét.

Pest, jan. 22. 1830.

November 16-d. írt levele az úrnak, nagy tekintetű kedves barátom, azt váratá velem, hogy mivel Eggenberger a szándékot segélleni nem akarja, az egészen elakad, s így tör-

tént hogy én a válaszszal, melyet ezek szerint szükségesnek nem ítélék, adós maradtam. Arra kérem én az urat, és azokat, a kikkel az úr szorosabb egyességben él, hogy ha egy vagy más tettemen felakadnak, higyjenek s gyanítsanak mindent, a mit a dolgok mutatnak, de ne soha és semmi esetben elhűlést, irígységet, önhasznot. Örömömet, kevélységemet lelem én abban mindég, hogy engem Bajza és társai szerettek.

Emíliának letisztázása alatt (a könyvek tolvaj kölcsönözői elhordták tőlem ezt, Miss Sárát, Minnát és Nathant) fordításomat nem vethettem össze az originálissal, s csak az vala tehetségemben s módomban, hogy beszédemen javítsak, s megtartsam ugyan a *festő* idegen szóllásokat, vagy a miket stylisticai okok ajánlhatnak, de ne bosszantsam *ok nélkül* azokat, a kik ellenem tele vannak panaszokkal, hogy a magyar színt elveszem a magyar beszédtől. Stettner barátunknak ólommal tett jegyzéseit használtam, s a hol nem használhattam, péld. bánoM (in sensu K) bánOL bánIK, melyet az én egész környékem úgy mond bánOK, bánSZ, bánIK, elmellőztem, s az ideát más szóval tettem ki. — Gróf Károlyi István úrnak radványi tiszttartója által még e holnapban küldöm Bártfay barátunkhoz az úr számára Miss Sárát és Minnát is, s arra kérem az urat és Stettner barátunkat, hogy mivel ezek, mint Emília is, a letisztázás alatt a magok német origináljokban nem voltak szemeim előtt, vegyék magoknak azt a fáradságot, s hasonlítsák össze a fordítást az originálissal, s tudassák velem mi kívánja hogy másként adjam.

A három közt Lessing legtöbb gonddal dolgozá ki Emíliát. Sárában hosszu dialogusok vannak, és fárasztó eszeskedések, Minnában pedig sok helyt ecsetje vastagon fogott. Az a francia gyermeki gyűlölséggel van a német író által nevetségessé téve, a hogy mi szoktuk német uramékat. Én az ily helyeken holmi szabadságokat vettem ki magamnak.

Stettner és Bajza az én dolgozásim felől szabadon mondhatják mindég a mit akarnak. Kémélve kell ugyan mindég bánnunk barátinkkal, de az nem barátság hanem conspiratio az ügy ellen, ha ki nem mondjuk a mit a dolog és az idő kíván; s kívánja-e a barátság, hogy énrólam azt mondja valaki,

hogy én szálas termetü, tömött üstökü ember valék etc. Szóljon felőlem kiki, mint én Csokonay felől a Muzárionban, s még köszönni fogom neki.

A tudva lévő cikkely felől, higyjen nekem az úr, édes barátom, hogy nem csak *nem akarok* emlékezni, de nem is *emlékezem* többé. 'Hála az én istenemnek, hogy rettegésem haszontalan volt, és hogy engem az úr mindég szeret.

A mi kedves Toldynktól gyönyörü levelet vevék Berlinből. Ajánlom magamat becses barátságába.

XI.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy szíves baráti tiszteletét.

Széphalom, jan. 27. 1830.

Igyekeztem végig olvasni a mit itt veszen az úr, édes barátom, de csak Miss Sárán sem tudtam végig menni, elfoglalva bajaim által, mert Telek úr holnap már indúl Pest felé. Lesz arra időm hogy ezt még megolvashatom, s megigazíthatom; nekem elég hogy bizonyíthatom készségemet mindenben a mi kevés erőmtől kitelik.

Ez a kötet harmadiknak van destinálva azon öt kötet sorában, melyet még ez idén készülök egymás után kieresztteni. Egyenként akarám árúltatni a IX kötetet is 1815., de nem boldogúlhaték János-Tamással. — Az első kötetet e holnapban tisztázám le. Februárban a Yorick Érz. Útazásit fogom, s martiusban készen leszek mind az öttel. S akkor lesz ideje hogy gondoskodjam kieresztések eránt.

Éljen szerencsésen igen nagy tekintetü kedves barátom. Tartson meg engem megbecsülhetetlen szeretetében.

XII.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek tiszteletét Bajza.

Pest, február 26. 1830.

Itt veszi a Tekintetes Úr észrevételeimet a fordított Galotti Emilia iránt. — A számok, melyeket mindenütt gondo-

san felraktam, a kézirat lapjainak számai. Úgy hiszem hogy a Tek. Úrnál még megvan az előbbeni kézirat, mely taval itt kezünkön megfordúlt. Annak lapszámai nem igen fognak különbözni emezéjitől, mely nálam van, mert mind kettő egy kéznek írása, s reménylem, hogy idézett számaim baj nélkül elvezetendik a Tek. Urat a megjegyzett helyek keresésében. Küldeném magát az originált, a németet, de magamnak nincs meg, s kölcsönözött példányból tevém az öszvehasonlitást.

A fordításra általában azt jegyzem meg, hogy igen megismerni rajta azon célt, melyet a Tek. Úr magának felteve: — „Nem bosszantani azokat, kik ellene tele vannak panaszokkal, hogy a magyar szint elveszi a magyar beszédtől.“ — Sallangos magyarkáink is érdemlik néha-néha, hogy őket figyelmezzük, hogy panaszaikat kihallgassuk, csak hogy ez aztán ne legyen *igen*, ne ártalmával saját magunknak, vagy épen a művészségnek is. Itt ugyan még az a szerencse, hogy csak a gyakorlottabb szem ismer rá a tartalékkal — hogy ne mondjam talán félénken is — készült fordításra, de nem állok jót érte, hogy az efféle tartalék bennünket később oda ne vigyen, hol azt kiáltják ránk, hogy hátra felé ballagdogálunk.

Orthographiája a Tekintetes Úrnak, sajátságai, akarva s nem elhibításból tett grammatikai eltérései híven meg lesznek hagyva. Bár ezt tennék a Minerva s egyéb időszaki irásaink redactorai is azon írókkal, kik nem gondatlanságból vagy tudomány szűkéből különöznek. Nem szeretem, midőn az író kivétetik magából; tudni nem csak azt kívánjuk, ki *mit* ada, hanem azt is, *hogyan* adta minden tekintetekben. Nincs nevetségesebb dolog, mint arra törekedni, hogy minnyájan s mindenhol egyképen írjuk le szavainkat. Szándék, mely célt soha érni nem fog.

Miss Sárát és Minnát vettem; fogadja értök a Tekintetes Úr szives köszönetemet. Azt nem tudtam hogy a Tek. Úr ezeket kiadni szándékozik, s ha tudám, vakmerő dolog volt volna őket kérnem: s minekutána most már értésemre esett, arra kérem a Tek. Urat, hogy ne foszsza meg magát tőlök. — Én eléggé lekötelezve érzem magamat azon készsé-

gért, azon szívességért is, melyet elküldésök által a Tek. Úr irántam mutata.

Azon szomorú hírt, úgy hiszem, fogta hallani a Tek. Úr, hogy Virág Benedeket eltemettük; s talán azt is, hogy Horvát Endre nem a legjobb egészségben érzi magát, s aligha el nem hagy bennünket. Árpádiása kész, de nem 24 (mint ígérte) hanem 12 énekben, s kivánná kiadni, ha költsége volna. Gróf Széchenyinek kijött nagy becsü munkája a „Hitelről.“ Még nem volt magyar könyv, mely felől a publikum itéletét tudni annyira óhajtottam, mint ez.

Útazó barátomnak szülei általam tisztelik a Tek. Urat, s felette lekötelezve jelentik magokat mind rólok való megemlékezéséért, mind pedig azon szívességért, melylyel a Tek. Úr fiok iránt viseltetik. Ö februárius elsőjén indúlt Berlinből Koppenhága felé; áugustusban már itt lesz, mint tagja is néhány tudós egyesületeknek, ha a kormány, mely alatt nyögünk, gátlani nem fogja.

Ajánlom magamat a Tek. Úrnak szives emlékezetébe.

Észrevételek Galotti Emíliához.

A cím Emília Galottit mond; nem kellene Galotti Emíliát mondania? Ezt védhetik okok, amazt alig.

Ha *gróf* Appiani, mért *Contessa* Orsina?

Lap 4. „*Prinz.* Der Orsina? legt ihn hin.“ Ez a legt ihn hin, a fordításban nincsen, pedig elmaradnia nem igen lehet, mert az utána következő „Ihr Läufer wartet“ egyedül e miatt van mondva. Ha amaz elmarad, ennek is el kell, vagy nem lesz logikai rend a beszédben. Ezen felül az a *legt ihn hin* charaktert is fest, s mutatja mindjárt a dráma elején mily egykedvüleg (gleichgültig) van a fejdelem Orsina iránt.

„ 5. *Fejdelem.* „Nem értem sokat, de soká!“ Ez az *értem* talán elmaradhatna. Értelmet zavar. Semmi baj, hogy ott van a „meine.“ Vagy tán *mondommal* és *vélemmel* lehetne adni.

Lap 5. Ezután: „Talán a képben ismét feltalálom, a mit nem már magában“ kimaradt ez: „Ich will es aber nicht wieder finden.“

„ 6. „Lépjen ide, Fenséged!“ Lessingnél: „Treten Sie so!“ Ez a *so* nem *ide*. Talán: *álljon így, Fenséged.*

„ 7. *Conti.* Ich bin zufrieden, sagte die Gräfin, wenn ich nicht hässlicher aussehe.“ Magyarúl: „Ám, monda a grófné, ha nem vagyok még útálatosabb, mint itt a képen.“ Úgy tetszik nem elégge jól, mert az az *ám* nem teszi, s nem teheti az *ich bin zufriedent.* Olvasásra még haggyán, de theatrumi előadásra épen nem alkalmas az ily beszéd.

„ 12. *Staats-interesse* nem *kabineti* tekintet.

„ 12. „O vermengen Sie mich ja nicht, mein Prinz, mit der Närrin, deren Wort ich führe — aus Mitleid führe.“ Magyarúl: „Ó ne téveszszen össze fenséged engem és e bohót, ki mellett szólok.“ Kimaradt az *aus Mitleid führe*; a minek kimaradnia nem lehet, mert utána ez jő: „Mert valóban tegnap szertelenül megillete.

„ 13. Bei alle dem ist er doch ein sehr würdiger junger Mann, ein schöner Mann, ein reicher Mann, ein Mann voller Ehre.“ Mind ez magyarúl így: „Mind *az* mellett Appiani igen érdemes, sok és nagy tulajdonú fiatal ember.“ Ennyi címnek, ennyi dicséretnek erejét talán ne vennők el, melyeket a fejdelemmel Lessing bizonyosan nem ok nélkül mondata.

„ — Murmelthüre nem *ürge;* ürgét *táncocskákra tanítgatni,* mint a fordítás mondja, nem is lehet.

„ 14. Das Geschlecht der Galotti ist grosz“ — Lessing a *grosszal* nem *szaporát* akar mondani, hanem széles, kiterjedett familiát.

„ 20. „*Oberster*“ — Ez már még is igen van! s a mértékletes puristát is fogja sérteni. *Rény* helyett, csaknem mindenütt, *erkölcs* mondatik, pedig én azt hiszem hogy a rény kevésbbé fogná (most már!) az olvasót bántani, mint fogja minden bizonynyal az *Oberster.*

„ — Nem Galotti Odoardo? Odoardo Galotti helyett?

Lap 22. *Késelés* helyett nem *gyilkolás*, vagy mi? *Mordthat* nem *késelés*, s ez a késelésed egyébiránt is tévesztőleg s fonákúl fogja a theatrumon verdezni a fület.

„ 23. „Egyéb úri grá*CZ*iái között“ Németül: hatte ja die Güte,“ talán kegyelmei, kedvezései, vagy adományi.

„ 24. „ A *pisztolt* jobb lesz eredetileg pistolnak írni.

„ — „*Angelo.*“ Kenn ich ihn nicht? Hab ich nicht unter ihm gedient?“ Magyarúl csak ez: „Mintha nem ismerném !“. Az a mi elmaradt, mondja meg az olvasónak, honnan ismeri ő Galottit. Lessing nem az az író, ki valamit hiába mondatna, kivált Galotti Emiliában nem az, hol minden, még oly csekélység is cirkalommal van kimérve, és cirkalommal mérten motiválva.

„ — „Kaum kann ichs erwarten, *diesen würdigen jungen Mann* meinen Sohn zu nennen“: „Alig győzöm várni hogy gyermekemnek nevezhessem.“

„ — „Mit nevezsz te elveszésnek ..... stb. Itt igen sok a *hogy*, egy elmaradhatna belőlök.

„ 25. A *Vegghia* itt Vegghia, a 8-ik lapon pedig *esti társaság*. Ha itt Vegghia, mért nem amott is?

„ — *Wollüstling* nem *lator*. Lator egyéb. A Wollüstlinget e helyt jobban adná a *buja*, *fajtalan*, *folyár*, még tán a *kacér* is, ámbár ez csak coquettet jelent.

„ 30. Az Einfallt, mely itt „szökevény gondolat“ mi nehányan már *ötlettel* is merénk megjegyezni, s úgy hiszem nem rosszúl. Azonbau e helyt (mindenütt nem!) a szökevény gondolat is jó szolgálatot teszen.

„ 31. „De gyermekeim egyet tévén s mást nem múlatván“ erőtetett!!

„ 32. Nem mindég inkább kedveléd-e a gyöngyöt mint a köveket.“ Ez után kimaradt ez: „freylich, meine Mutter, freylich!“ Kimaradta által nem sokat veszt ugyan a dolog, de minek önként okot adni az Aristarchus akadozâsira?

„ 34. „A Fejdelem kénytelen a Massai Fejdelemhez közelítő menyegzője miatt annak fejdelmi leányával egy

felhatalmaztát ereszteni.“ Igen darabos! — s az az *ereszteni* felette rossz helyt áll.

Lap 36. A *martalék* nem eléggé erős, hogy *sclavot* jelenthessen.

„ — Weil ich eben heut eine Verbindung vollzöge, die mein ganzes Glück ausmache:“ „Mert azon szövetségben, mely ma vár, egész boldogságomat találom.“ Jobb lesz *szövetkezés*. Ez actionis, amaz effectus substantivum, s ide az első kell.

„ 37. „Gutherziges Ding“: „Nyavalyás izé“. Ez nem eléggé szerencsésen van mondva. A *gutherziges Dingben* metsző célzása van Appiáninak, s annyit akar mondani, mint *színlett jószívű! álnok érzékenykedő!* Marinelli nem akar vele bajt víni; nem azon ok miatt, melyet mond, hanem, mivel gyáva s szepeg, hogy ellensége keresztül szalasztja fekete lelkén kardját.

„ 48. „Lássa mire mehet négy szem közt:“ ez után kimaradt „Alles was ich zu thun habe ist, zu verhindern dass Sie nicht gestört werden.“

„ 54. *Prinz.* „Freylich das ist natürlich!“ Magyarúl: „az igen méltány, igazságos tett vala.“ Ez felette rosszúl van adva; itt az ecset hasonlatlanúl vastagabban fog mint Lessing akarja. A *sehr natürlich* csak azt teszi: az emberi természetben fekszik, hogy ember a maga barátjáért boszúra gyúladjon. A *méltány, igazságos tett* ellenben annyit mond, mintha a Fejdelem tökéletesen javallaná Appiáni meggyilkoltatását, a mi a Fejdelem charakterébe felette fekete vonás volna, pedig Lessing csak *ingatag, gyönge* embert akar belőle csinálni, nem *rosszat*, nem undok Marinellit. — E helyt jut eszembe kérdeni azt is, miért Marinélli, hosszú é-vel?

„ 59. „Minő szemeket csinál?“ Talán *mereszt?* A *csinál* inkább fogja bosszantani az orthologia makacs barátit, a Döbrentei tévelygő nyáját, mint bármi más, s nem egészen ok nélkül!

„ 68. „Szívem *szögöd* meg“ nem értem. Nincs-e a szó hibásan leírva? —

XIII.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajza Józsefnek Kazinczy Ferenc baráti szíves tiszteletét.

Széphalom, martius 15. 1830.

Bocsánatot édes barátom, hogy az úrnak febr. 12-d. írt levelére csak most felelek. Egri útam, honnan egy hét előtt jöttem haza, oka késedelmemnek.

Jegyzések a Jegyzésekre.

G. Emília magyarosan, Emília G. olaszosan van mondva. Jó mind ez, mind az; de ez már annunciálja, hogy a leány olasz, és nem magyar. Toldy nem *Franz K*-t, hanem K. Ferencet mond a Kézikönyvben. Ki viszi annyira a maga purismusát, hogy németül írván, Michel Engelt, Wilhelm Shakespeart s Franz Petrarchát mondjon a *Michel Angelo*, *William Sh.* s Francesco P. helyett? *Bethlen Gábor* a német íróknál is Bethlen Gábor volt, s örülhetett neki. — Gróf Appiani és contessa Orsina úgy állhat ellenkezésben magyarban mint németben.

Lap 4. *Legt ihn hin. Tegyétek oda*, vagy szép hungarismussal: *Tegyük amoda*, vagy *amaz asztalra*, v. *le*. Ezt tollam felejté ki. Érzem hogy el nem maradhat.

Lap 5. deleatur *mondom*. „Nem sokat de soká."

Lap. 5. addatur: De nem akarom ismét feltalálni.

Lap. 6. ponatur: álljon igy Fejdelem, pro ide.

Lap. 7. Megelégszem mondá a grófné, ha —

Lap 12. ponatur: országlási tekintetek

Lap 12. addatur: szánakozásból szólok. — Kimaradt, de csak azért, mert a német originál nem vala kezemnél a letisztázás alatt.

Lap 13. Mind a mellett Appiani csakugyan igen érdemes, sok és nagy tulajdonú fiatal ember, szép ember, gazdag ember, derék ember.

— Murmelthiere. — Van-e név rá? Ha van, elfogadom. Táncra tanítani a magyarországit nem lehet, de képzeljük hogy az olaszországi más nem.

Lap 14. Túlatiszásan a *szapora* nem csak hamart teszen, hanem sok tagokból álló egészet is. *Széles kiterjedésű* hosszú beszéd. De ha a szapora nem jó, töröljük ki.

Lap 20. Hát hogy nevezzem az Oberstert? Ezredesnek? Herr Oberster? Ezredes úr? Protocollumban álljon ezredes: de folyó társasági beszédben!! Hát a generálist is el kell-e hagyni?

Ibidem. *Rény* tehát, valahol helye lesz. Örvendeni fogok az igazításnak.

Lap 22. *Gyilkolás* pro *késelés.*

Lap 23. *Kegyelmei* tehát.

Lap 24. Pistol.

— — S nem ismerem? Nem szolgáltam alatta.

— — Hogy ezt az érdemes ifjú embert. — — —

— — Elhagyni a sok hogyból, a mi elmaradhat.

Lap 25. S mi vétek az hogy itt *Vegghia*, lap 8. pedig *esti társaság?*"

— — Wollüstling. Álljon hát buja (ezt én és az én tájam *bujának* mondja nem *bújának*). De szeretném ha substantivumunk volna a szóra; ez adjectivale substant.

Lap 30. *Ötlet* – örömmel láttam legelébb a Bártfay Regéjében, s örömmel fogadom el.

Lap 31. Egyet tévén s mást nem múlatván — Bizony erőltetett; de hogy adjuk proverbialiter? Örömest elfogadom az igazítást.

Lap 32. Igen, anyám, igen!

Lap 34. A fejdelemnek egy felhatalmaztat kell küldeni a Massai Fejdelemhez közelítő menyegzője miatt annak hercegasszony leányával. Így talán jobb lesz. K. mutatur non raro in G.: szaggat non szakgat, lélegzés, nyaggatás, faggatás.

Lap 36. Hogy a *martalék* nem minden helytt áll jól *skláv* helyett, érzettem. Igaza van az én barátimnak, midőn azt mondják, hogy elijesztetém magamat ellenkezőimmel.

Lap — Szövetkezés pro szövetség.

Lap 37. Gutherz. Ding. — Itt a dingben van a súly, a megvetésé, s azt szerencsésen adja az *izé*, s ez metsz igazán

az udvari nagyságában kevély bohón. A színlett jószívű, az álnok érzékenykedő ront, nem javít.

Lap 48. Minden gondomnak annak kell lenni, hogy ne engedjem, hogy rájok menjenek. De két *nak* és két *hogy*! Talán: azon kell lennem hogy eltávoztassak tőlök mindent, a ki hozzájok akarna jutni.

Lap 54. Igen: de hogyan adjuk hát? Freilich das ist natürlich. (Marinéllinek pronunciálja az olasz, e ante u accipit accentum).

Lap 39. *Mereszt* excellenter, nagyon köszönöm.

Lap 68. Szívem szögödmeg. Törvényszögés: törvénytörés.

Az én igen becsült és igen szeretett barátom nekem felette kedves dolgot teve botlásaim kimutatásával, valamint Fenyéry barátunk azon levelével, melyre ezzel együtt mégyen postára levelem. Bár azt nyerhetném meg e kettőtől, hogy Miss Sárámat s Minnámat s a marmonteli regéket is így vennék bírálásaik alá.

Éljen igen szerencsésen nagy érdemű barátom. Ma egész nap leveleket írok, s még sok van irandó. Be kell tehát rekesztenem. — Méltóztassék az ide zárandót a mi tisztelt barátnénknak általaladni, s minden barátinkat, Helmeczyt, Kisfaludy Károlyt, Vörösmartyt tisztelni.

XIV.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek Bajza tiszteletét.

Pest, april 6. 1830.

Vettem a Tekintetes Úrnak jegyzéseimre tett viszonjegyzéseit, s bátorkodom reájok röviden a következendőket válaszolni.

Emília Galotti fog tehát maradni a Tekintetes Úr akaratja szerint, melyet tisztelek s tisztelni tartozom, de valahol a könyvben mint kiadó én beszélendek, mindenütt *Galotti*; *Emíliát* fogok mondani, mert ama másiknak helyes voltáról a Tek. Úr okai meg nem győztek, s magam sem tudom

magamat meggyőzni, s ha valaki miatta ellenem támadna, védeni nem tudnám. A Wigando-Döbrenteianusok pedig most minden alkalmakat keresni és használni fognak, hogy belém akadozhassanak, mert a mit felőlök a Minervában mondék, s nem sokára megint mondani fogok, soha sem bírják megemészteni. Azért a Tekintetes Urat jó korán figyelmessé teszem reá, hogy mind emennek védelme, mind pedig a *gróf* Appiani s *Contessa* Orsina és a *Vegghia* s *esti társaság* öszveegyeztetése — azon esetre, ha majd szó történik miattok — a Tek. Urat fogja illetni. Egyéb sajátságok, a most mondottakkal együtt, híven meg lesznek tartva. A könyv a jövő pesti vásárra megjelenik. Elrendelése ez: Címén leszen: *Külföldi Játékszín. Több tudósokkal kiadja Bajza. I. kötet. 1. Galotti Emília. 2. A gyűrű. Pest, Trattner és Károlyi betűivel, 1830.* Ezt követi az *Előszó*, utána jő Lessing szomorújátéka ezen címlappal: *Emília Galotti, szomorújáték németből Lessing után Kazinczy Ferenc.* A darab végén Lessing rövid biographiája, s Galotti Emíliától néhány kritikai észrevétel. Ez után jő egy vígjáték ily címlappal: *A gyűrű, vígjáték, németből Schröder után Bajza.* Schröder rövid biographiája, s a *Gyűrűről* néhány észrevétel.

Méltóztassék a Tek. Úr azon szívességgel irántam lenni, hogy ha észrevételei volnának még vagy ezen elrendelésre, vagy egyébre nézve, azokat velem közölje.

Itt veendi a Tek. Úr útazó barátomnak londoni levelét is, mely tegnap előtt érkezett hozzám. Ajánlom magamat szíves emlékezéseibe.

XV.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy tiszteletét.

Újhely, apríl 11-d. 1830.

Azzal, hogy a Wigand emberei velem mit tennének, keveset gondolok; nekik nem tetszeni nem legnagyobb szerencsétlenség a mi bennünket érhet. Azt forgatom inkább, hogy kiadómnak kedvetlen lehetne ugyanazon kötetben kétféleké-

pen szólania, írnia. Felhatalmozlak tehát, tisztelt szeretett barátom, úgy adni mindent, a mint magadnak tetszik; egyedűl azt kötöm ki, hogy ezt: *BánoM*, a hol én *BánoKot* mondok, cseréld fel más valamely szóval, s az nem lesz nehéz, ha nem magát a szót, hanem az egész szólást öltözteted más szókba.

Ha ki lesz rakva az első ív Emiliából, kérlek, láttass velem egy-két lapot, hogy a formátumot, a betűket s papirost ismerhessem.

Köszönöm a londoni levelet. Ha neki talán még írtok, jelentsd, hogy Verseim készen fogják várni dicsőségöket. Bár azt érdemeljék! — Kedves nékem, sőt szent nékem a mi Toldynk emlékezete, s berlini és londoni levelét kevélykedve mutatom a jóknak, s örvendve látom, hogy ezek érzik a Toldy becsét. Nemzetünk csalhatatlanúl halad. Tíz esztendő előtt engem még nevettek volna, hogy az ily leveleket fitogtatom, s azt mondották volna, hogy hiuságom szúrdall, tudatni, mit teve velem Bowring: most látják hogy azon nem magamért örűlök, hanem hogy a nemzet nevét kivivánk homályából. — Áldom sorsomat, hogy Toldyt nekem barátommá tevé, s titeket, éltem nagy kevélységei! — Éljetek mindnyájan szerencsésen. —

Levelednek egyik végét a postán valahol kivonák, látván nyílásán hogy úgy egészen el fogják olvashatni. Összegúzsolva jött az, a kivoaás és visszatolás által, kezemhez.

Soha még a Szent L— kegyelme rútabbúl nem jára, mint Gábornál; mint egy civakodó makacs gyermek azt kiáltja, hogy neki bizony nem kell; tartsa magának a ki neki kivánja. — Miként is lehetne szüksége rá annak, a ki minden bölcseséget oly nagy mértékben bír?

XVI.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy szíves tiszteletét.

Széphalom, junius 18. 1830.

Igen nagy örömet ada nekem az úr, édes barátom, az által, hogy velem az Emília első ívét láttatá, s az Előbeszéd

gyönyörű, lelkes. Az úr tudja, tudják mindenek, hogy én az úr barátságával kevélykedem, s nagy megtiszteltetésemet találom abban, hogy Emiliám itt jelent meg.

De gondosabb correctort kivántam volna a munkának. Mert ezt, mindjárt az első lapon (9):

„*De Bruneschi; Emília nem Galotti*“ a betüszedő bizonyosan az úr akaratja ellen interpungálta így — „*aber eine Emilia Bruneschi; nicht Galotti.*“ — De Bruneschi Emília; nem Galotti! nem Galotti Emília! — A játszó, ha a levél újra nem nyomtattatik, értelem nélkül fogja adni a helyt.

Én lesni fogom az úrnak minden változtatásit, hogy valamit jónak találok, felvehessem. Illyen ez: *komornok*, mely bizonyosan jobb mint a tót pronunciátiójú *Komornyik*. — *Kisdedleg, képzelgés* nagyon jók. Ha az ilyet Döbrentei hallaná tőlem, meg nem tudná fogni, hogy én egy gyermektől örömest tanúlok, egy oly Stattlicher Herr-től pedig mint egy elhízott *Prov. Commissär és sok Tek. Ns. vármegyék táblabírája* (videatur annunciatio versionum Macbeth, Lear etc.) a leckézésnek recalcitrálok.

Sphalmák lesznek ezek is: pag. 10. tölti el-fejemet. Pag. 12. derekasan (,) Conti, holott más helyeken a vocativus mindég két komma közt áll. S inconsequentiák p. 10, 13, 15, Festő, p. 11. festő, Futó, Véső, kincstartómhoz. Én az inconsequentiáktól nem irtózom, azt hiszem hogy consequensek nem mindég lehetünk. Pag. 13. MedúZa, és így nem rossz poeSis és poeZis, próSa és próZa, MarTZius és September, DeCember. Az úrnak antidöbrenteiájit én excerpáltam a a grammatikai dolgokra, és azért, mert az engem oktat és reflexiókra von. — Utólsó postával vevém Wigandnak levelét. Megörülve tudósításomon, hogy kezemhez küldött instantiáját Zemplényhez a megyének beadtam, arra kér, hogy vegyek részt Convers. lexikonában; az első postával venni fogom, úgymond, az articulusokat, mely(ek)nek kidolgozását tőlem várja, s a Napoleoniakat különösen. Holnap tehát érkezni fog levele. Én pedig haladék nélkül válaszolok: mein hohes Alter belastet mit den verschiedenartigsten Sorgen, nem engedi, hogy kivánságát teljesítsem. Talán azt is megírom, hogy én az ő

redactorától magamat declinátiókra, conjugátiókra, syntaxisra taníttatni restellem. Közölni fogom válaszomat. Éljen szerencsésen édes barátom, és szeressen.

XVII.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek Bajza tiszteletét.

Pest, julius 6. 1830.

Örömmel értettem, hogy a csomó Guzmics versezetével s a Játékszín első ívével kezéhez juta a Tekintetes Úrnak. Hogy Galotti Emíliában hibák maradtak, az nekem fáj leginkább. Én és Stettner mindent elkövettünk a correctúrákkal, de ha a szedő gondatlan, s tudatlan is még ezen felül, úgy a correctornak legnagyobb szorgalma is hiába való. Itt egy komma vagy kolon, ott egy betű esik ki, midőn a kiszedett columnák egy helyről másra vitetnek, s a tudatlanság oly helyre téteti vissza, hol épen nem kellene állnia.

A Tekintetes Úr igen nagy tévedésben látszik lenni, ha, mint levele mondja, azt hiszi, hogy én Emíliában változtatásokat tettem, még pedig a Tek. Úr tudta nélkül. Szabadságot ada ugyan a Tekintetes Úr leveleinek egyike azt tennem kéziratával, a mit jónak fogok vélni, azonban ha én e szabadságot szerénytelenül használtam-e, ki fog tetszeni a kézirat és nyomtatás összehasonlításából. Hogy *Emília Galotti* helyett *Galotti Emíliát* nyomtattassak, az engedelmével történt a Tek. Úrnak, melyből aztán természetes következéssel kellett folyniok a *Galotti Edvárd, Gonzága Hektor, Róta Camill* változtatásoknak is. A *kisdedleg* és *képzelgés* ott állnak a Tek. Úr kéziratában; a *komornokot* pedig komornyik helyett Stettner javaslására fogadta el a Tek. Úr. A *F*estő és *f*estő, *F*utó, *V*éső, *k*incstartó úgy vannak írva a manuscriptumban is; s általán fogva azt nyilatkoztathatom ki, hogy minden szót, melyen a Tekintetes Úr a nyomtatott ívekben felakadni fog, saját kéziratából és Stettnerhez küldött jegyzéseiből fogok legitimálni. Én az írókat a magok egész sajátságokban szeretem látni, és semmit sem gyűlölök inkább, mint redactorainknak azon módját, mely szerint az író orthographiáján, grammatikáján,

syntaxisán, sőt nem ritkán stylusán is meg nem kérve változtatásokat tesznek. A gondos olvasó szereti az írókat mind tökélyeikben, mind hibájikban látni, mert jól ismerhetni csak így fogja őket, csak így leszen híven informálva tudományok, szorgalmok, gondosságok felől, s ha ki kénye szerint változtatgat, sokszor talán meggyőződése s akaratja ellen is az írónak, valamely munkán, az a publicummal csak *szembekötős*dit játszik. Az nekem nem volna kedves dolog, ha a Tekintetes Úr azt hihetné, hogy én tudta s akaratja ellen tettem változtatásokat Emiliában. Az általam fordított vígjátékban tapasztalni fogja a Tek. Úr, hogy a mi orthographiánk sokban igen eltér egymástól, a mi leginkább fogja bizonyítani, hogy a Galotti Emíliában lévő orthographia egészen a Tek. Úré, a vígjátékban pedig egészen az enyém. Örömest tanulok én is a *gyermektől*, de örömest a *Stattlicher Herr*-től is, mihelyt van mit tanulnom tőle. Szalay László tíz esztendővel ifjabb nálam, s én Muzárionra írt Észrevételeiben találtam olyanokat is, miket még nem tudtam, s szívesen és pirúlás nélkül vallom akárki előtt is, hogy ezt és amazt tőle tanultam. S vétek-e az hogy én a tiz esztendővel ifjabb Szalaytól tanulok, a nálam húsz esztendővel öregebb (korosabb inkább) Döbrenteiről keveset vagy épen semmit sem tartok? Holott Döbrentei már akkor híres író volt, mikor én még csak Abc-ét tanultam. Tanulni mindenkitől lehet valamit, sőt mindenkitől *tudni* s *akarni* tanulni még dicséretes dolog is. Tanulni azonban, úgy vélem, mindenikünk magától szeret (azaz maga jó akaratjából), s nem tűrjük, ha valaki erőszakolva tolja ránk tudományát, szinte úgy mint XIV. Lajos nem türte hogy papja a morális leckéket közvetetlenül hozzá intézze. Az ilyetén önkényes változtatások pedig, melyekről itt szó van, nem egyebek, mint erőszakos leckézés és praeceptorkodás. Hogy egymás hibájit irtogassuk, annak nem ez, hanem egyéb az útja – *okokkal támogatott kritika*, s még ez is mindég csak projectuma az egyes írónak, törvénynyé csak a *publica opinio* vagy legalább a *consensus eruditorum* sanctionálhatja.

Döbrenteinek írt Válaszomra gróf Dezsőffy József ké-

szíte egy — a mint mondják — nem igen fínom feleletet, védelmökre Wigand gyámoltalan vitézeinek. Hogy ezen pörbe gróf Dezsőffy avatta magát, az nekem nem kedves dolog. Ő bár gyönge író is, de tiszteletre méltó ember, s a haza gondjaiban öszült meg, és sok címmel érdemli, hogy neve a publicum előtt szenny nélkül maradjon. De ha oly valamit követend el velem, a mi grófi neveléssel össze nem fér, köteles leszek-e én neki azt eltürni, s csak azért leszek-e köteles, mivel ő *Méltóságos Gróf*? — Én öt kimondhatatlanúl sajnálom, s felette sokba fog kerülni, a mit neki felelni fogok, nem azért, mintha a felelet nehéz volna (a mi ügyünk igazságos és rendíthetetlen), hanem azért, mert jó érzésü embernek nem lehet az kedves, midőn tiszteletre méltó névre szennyet boritani kényszeríttetik. Azonban ha már ennyire jutottunk, hogy gróf Dezsőffynek tetszik magát a Döbrenteiek charaktertelen és Thaiszok neveletlen seregébe vegyítni, ám lássa, én róla nem tehetek. Lesz idő, melyben gróf Dezsőffy kívánni fogja, bár a lexikon pörébe ne keverte volna magát, mert a mit én válaszolni fogok *vastag* feleletére, sok esztendők száma sem fogja emlékezetéből kitörleni. Ők azt hiszik, hogy írói respublicában grófi auctoritásokkal lehet valakit elnémítani. Meglássuk, üdvezítendi-e őket ezen hit. Még Magyarországban senki sem keveredett gróffal tollcsatába, én leszek most reá kényszerítve. Fegyvereimet úgy fogom használni, hogy *grófoknak* szolgáljon tanúságúl, mint kell s mint illik szót váltani oly emberrel, ki bennünket nem bánta. Nemes vagy báró, gróf vagy herceg írói világban egyféle jussal bír, elsőségeket itt nem születés vagy hivatal oszt, hanem *ész;* melynek én mindenkor kész voltam s kész leszek térdet hajtani. Gróf Dezsőffynek az fáj, hogy én „magamat szép reményekkel nem biztathatom az ő lexikoni dolgozásai felől." De hát elegendő ok-e ez haragra? kényszeríthet-e engem arra valaki, hogy higyem a mit nem hiszek? Mely fonákságok ezek! Gróf Dezsőffy jó ember, tiszteletre méltó ember, de gyenge ember, s könnyen hagyá magát eszköznek tétetni Döbrentei által, ki maga többé felszólalni nem mer, hanem másokat ösztönöz a felszólalásra. Ő most vén asszonyok módjára men-

demondákkal hadakozik, s történetecskéket gondol ki rólam, melyeket a két városban széthordoz, azzal hizelkedvén magának, hogy engem ily apró bohózatok bántani fognak. Ilyen az a többek között, hogy vallási gyülölségből keltem ki ellenök, mert hogy én előbb Luther követője voltam, de most nem régiben *titkon* a római szentséges pápa aklához szegődtem; hogy én az öregebb írókat mind tönkre akarom zúzni, s az ő elnyomásokkal magamnak az akademiába helyet készíteni stb. stb. Döbrentei ezekèt maga költi, P . . . . Th. . . . . pedig hirdeti nomadicus vándorlásain mindenfelé, mert e kettő most szoros barátságban él, ámbár előbb nem szenvedhették egymást. Malus cum malo colliquescit facile. Megengedem nekik, hogy ily apróságokkal magoknak örömet csinálhassanak, minekutána legszebb fellegváraik úgy is már összeomladoztak. — Én gróf Dezsőffynek kívántam volna oly barátot, ki szemeit a lexikoni pörre nézve megnyissa. Midőn hallám hogy válaszomra válaszolni akar, levélben szándékoztam vele tudatni tekinteteimet, de megtudván hogy a lexikonisták nála tartják gyülekezeteiket (praesesek gróf Teleki szabolcsi főispán), elhallgattam vele, nehogy gróf Dezs. megmutassa nekik levelemet, s ezek boldog képzelgéseikben azt véljék, hogy én *megszeppentem*. Gróf Dezsőffy neve nélkül adja ki válaszát, de nevét majd én fogom a publicummal tudatni, hogy lássák, ki az a szép nevelésü gróf, kinek írását a durvaság miatt még Drescher sem akarta nyomtatás alá bocsátani; az a Drescher, ki nekem nem barátom, kinek haszon, ha a lexikon kijöhet, mert az a Landerer typographiában nyomtattatik, mely most az ő tulajdona. Gróf D. harmad nap előtt indúlt innen Szabolcs felé; feleletét talán Kassán nyomtattatja. P . . . . engemet epigrammákban énekelt meg, melyeket Wigand nyomtattatott.

Papirosom fogy és igy be kell rekesztenem hosszú, de talán nem unalmas levelemet. Éljen szerencsésen a Tekintetes Úr, ajánlom magamat szívességébe.

A Játékszín holnap kerül ki nyomtatás alól. — Schedel aug. 20-d. itt lesz. Párizsból Schweitzon, Piemonton által

Milano felé megyen, s Croátián keresztül jő haza. — *A Gyöngyökért* szives köszönetemet. Az gyönyörű kiadás, de oly papiroson csak Pyrker nyomtattathat.

XVIII.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Kazinczy Ferencnek Bajza szíves tiszteletét.

Pest, dec. 30. 1830.

Rég nem irtam a Tekintetes Úrnak, de irtam-e másnak is? — September olta időmnek nagy részét az Auróra gondjai vették el; a mi ebből fenmaradt, az én elfelejthetetlen Kisfaludym ágya mellett volt a barátságnak szentelve.

A fordított Miss Sára és Minna még octoberben volt letéve a mi igen tisztelt Bártfaynknál, oly céllal hogy a Tek. Úr kezéhez szolgáltassék, de a mi barátunk gondoktól lévén elborítva, megfeledkezett annak elküldéséről. A *Külföldi Játékszínből* küldött egy velin s egy nyomtató példányt, úgy hiszem, vette a Tek. Úr. Emiliáért méltóztassék addig is szíves köszönetemet elfogadni, míg azt illendőbben meghálálhatom. Kis János recenseált bennünket úgy, a hogyan ő tud. Három lapot irt tele a könyvről, s még sem mondott valamit. Én az igaz alapos gáncsolatot inkább szeretem a dicséretnél. Ez csak hiúkká teszen bennünket, pedig hányadik az, ki a hiúság csábjainak ellenállhasson. Amaz tanít s köszörüli bennünk az energiát. Előszavamban Kis János *több xenophoni szerénységet* kivánt volna. Óhajtanám érteni ezt a *xenophoni szerénységet*, s ha igaz hogy irásaim ennek híjával vannak, óhajtanám azt Kis Jánostól megtanulhatni. A szerénység soha eléggé nem becsülhető tulajdon. A recensió a Tud. Gyüjteményben fog kijönni.

Kritikai Lapjaim I. füzete január 15-ig elhagyja a sajtót. Gróf Dezsőffy ott fogja megnézhetni képét az általam elébe tartott tükörben. — E füzetben a *Gyöngyök* és a *Hébében* kiadott *pindarusi óda* fordítása is recenseálva vannak. Nem kedvezőleg, de igazságosan; legalább az én itéletem

szerint, mert amúgy nem is vettem volna fel. Más recenseálta a *Gyöngyöket*, más az *Ódát*. Nevét egyiknek sem szabad felfedeznem. Férfiúi igéretem tiltja azt. Ha a Tek. Úr felelni akarna reájok, méltóztassék azt *Kritikai Lapjaim* második füzetébe adni.

Ezen példány Aurórával boldogúlt barátunk nevében szolgálok a Tekintetes Úrnak.

Kívánok az új évben mindennemű boldogságot.

XIX.

KAZINCZY, F . . . . . NEK *).

Pest, martius 8. 1831.

Itt küldöm az úrnak, édes barátom, a mi felől tegnap előtt szólottam, s minthogy képzelem, hogy Vörösmarty barátunknak betegsége alatt a Tudományos Gyűjtemény redactiójával az úr fog bajlódni, nagyon kérem, méltóztassék helyt adni ezen írásomnak. Az a barátunk, ki a Kritikai Lapokban G. betü alá rejtette el magát, engem kedvetlen állásba hozott azzal, a kit én tisztelnék és szeretnék, ha oly kicsiny volna is a polgári világban, a milyen nagy. Illő hogy az annak találjon, a kinek eddig ismért.

Hiszem, tudom, hogy ez a pseudonymus G. engem szeret; megbecsülhetetlen jeleit adta irántam barátságának, s örömmel vetem mellé, hogy azt tőle és az uraktól érdemlettem is; de meg nem foghatom, hogy a ki engem szeret, mint bánhatik így velem. Én, ha kedvem volna írni valamit a Fábián úr által adott keleti versekre, kerülném a szólást, vagy másra hagynám, hogy az urat ne bántsam meg, ki felől tu-

*) A Kazinczy-Kisfaludy-kör egy jelentékeny tagjának, ki, nem tudhatni mely sajnos tartalékból, nem engedte igen becses levelezése beiktatását. Név nélkül adatik tehát ez, és csak azért, mert e levél a Kritikai Lapok G-vel jegyzett cikkje miatt a jeles barátok közt támadt feszültség történetéhez fontos documentum, s mert a következő XX. levél tulajdonkép erre felel, s e nélkül nem eléggé érthető. Hogy Kazinczy a G. cikknek a közönségre nézve mély titokban maradt íróját azonnal felismerte, innen is látszik; Kishez írt egyik levelében pedig (Levelek Kis Jánoshoz, II. köt. 363. l.) őt egyenesen meg is nevezte.

dom, hogy Fábiánnal szorosan öszve van fűzve. G. és a Krit. Lapok kiadója s az úr, ki a munkát bizonyosan még kézírásban látta, azt fogják mondani, hogy a hol az ügy kívánja hogy szóljunk, ott nincs barát és ellenség, ott nem kívánhatni hogy hallgassunk; s az uraknak igazok van. De kívánta-e azt az ügy, a mit az urak itt cselekedtek? Gyönyörű virága az a szívnek, midőn hallgatunk a hol kár nélkül hallgathatunk, s azért hallgatunk, mert szavunk kedvetlenséget, bajt, kárt tehetne azoknak, a kiket hozzánk szeretet kapcsola.

G. helyeket hord elő fordításomból, s azokat összehasonlitja az originállal, hogy hibásságokat láttassa. Az nekem nem fájt; nyúgalomban olvastam feddését; mint az nem, hogy Kölcsey megmutatta, hogy a Pindarus ódájában sok helyt egészen egyebet mondok, mint Pindarus. Én magamat csalhatatlannak nem tartom, s botlásom kimutatását nyúgalomban, olykor még köszönettel is tudom venni, bár az nyomtatásban mondassék; adtam példáját, s nem egyszer. Az fájt, hogy az urak azt bántották, a kit én tisztelek, csudálok, szeretek.

S miért bántották őtet az urak? miért bántják? Mely képtelenségek azok, a mik ő felőle beszéltetnek! Maga a szó mutatja nem igaznak a hírt. S használ-e valamit ez a bántás? Azt hiszik-e, hogy őtet ez a verdesés — s nem csak prózában, hanem versben is azon felül — közelebbre fogja vonni? S kinek van ahhoz köze a mit ő én irántam csinált, vagy nem csinált? Engedjen meg nekem G., ha itt Virgílnek ez a sora: Parcius ista viris . . . jut eszembe.

Feleségemtől most veszem eljövetelem óta kezéhez érkezett leveleim csomóját, s abban a Bajzáét is, azon hírrel hogy „Kis János egy recensiót küldé“, s ezt veti a szó mellé: „úgy van írva a hogy ő tud.“ — — Az felől nem kérdés, ha tud-e; de olykor az is rosszúl teszen valamit, a ki jól is tud. — Mondja meg az úr nekem, édes barátom, mint vetemedhetik a társalkodásban oly szerény, szeretetre oly méltó barátunk ily tiszteletlen szóra? Nem jó dolog arra szoktatni magunkat, hogy a jókat is kicsinyeknek nézzük, mert az oda visz, hogy egyedül magunkat és társainkat nézzük valamiknek. S ki felel arról, hogy az a tiszteletet érdemlő kis kör,

mely most maga akar lenni minden mindenben, örökre fog tartani? S mi lesz akkor, ha később a mostani barátok ellenségekké válnak?

S mit jelent az, hogy én a Kritikai Lapokat huszonnégy órával láttam később mint a velem egy fedél alatt lakó Kölcsey? Nem azt-e, hogy az urak látták, hogy ezek a Kritikai Lapok nekem kedvetlenséget fognak tenni, de azzal nem gondoltak? Én ilyet nem tehetek azokkal a kiket szeretek, s áldom sorsomat, hogy midőn kedvetlen ítéleteimet akarám hallatni, még ha az embert nem szerettem is, írásomat még a lenyomtatás előtt láttatám azzal, a ki ellen felköltem. Ezt tevém Döbrenteivel az Élet és Literatúra két elsőbb köteteiben, s azért, hogy ha megtévedésemet kimutatta volna, elhagyjam a helyet. Velem senki sem tevé ugyanazt.

Annál szabadabban mondom el itt panaszimat az úrnak, tisztelt kedves barátom, mert bízom igazságszeretetéhez, hogy azt méltó panasznak fogja ismerni. Maradok vál tozhatatlan hűséggel alázatos szolgája.

XX.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Pest, mart. 10. 1831.

Nem fogja a Tekintetes Úr balúl venni, hogy az általam tisztelt s szeretett — s talán a Tek. Úr által is szeretett — F . . . . . a martius 8-d. hozzá írt levelet velem láttatá, s még kevésbbé azt, hogy reá a Tek. Úrnak én, kit az leginkább érdekel, válaszolok. Félreértések, mond egy valaki, több kárt okoztak világ kezdetétől, mint csaták s néprontó ütközetek, azért nem felesleg, sőt hasznos, kétes körülményekben egymásnak kölcsönös felvilágosítást adnunk.

A Tek. Úr hiszi és tudja hogy a pseudonymus G. a Tek. Urat szereti, de nem foghatja meg, hogy az, ki szereti, mint bánhatik úgy. Én pedig azt nem tudom megfogni, miért kelljen az igazság vagy legalább meggyőződés szavát szeretetnek elnyomnia, kivált ott hol magunkat bírákká tettük. Van egy neme az igazságszeretetnek, melyet javalni én sem tu-

dok, az t. i. midőn Brutus saját gyermekét halálra viteti, mely tettéért a rendkivüli embert én nagynak, igazságszeretőnek, csodálat s félénk tiszteletre méltónak vallom, de szeretnem őt nem lehet, mert emberségéből vetkőzött ki, s igazságszeretete érzéseket lázasztó kegyetlenséggé vált. De a Gyöngyök bírálatát, mely legfeljebb is élesnek, szigorúnak mondathatik, az ily brutusi kegyetlen igazságszeretettel nem igen lehet hasonlatba tenni, sőt én azt hiszem, a Gyöngyök bírálatát a legnagyobb szeretet mellett is lehetett irni, s úgy a mint irva van. — De kivánta-e az ügy? ezt kérdi a Tek. Úr. Igen is, szükséges és felette hasznos volt mondani, hogy verses munkát prózában adni nem szerencsés gondolat; hogy született magyarnak, kit költői s lingvisticai tehetséggel oly bőven áldottak meg istenei, idegen, kivált a német nemzet nagy terjedelmü literatúráját gazdagitani akarni hazafiútlan tett stb. Ezek oly dolgok, melyeknek más a Tek. Úr után következő fordítók, Pyrker után német nyelven irni akaró magyar elmék, hasznát fogják venni; s mely nyereség, ha csak egy jeles elmét menthettünk is meg hasonló tévedéstől a hazának! Elhiszem hogy szép dolog hallgatni ott, hol a beszéd kedvetlenséget, bajt és kárt okozhat: de minemü kár tehát az, melyet itt a beszéd okoza, micsoda baj? Az a kis kedvetlenség is, melyet talán okozhat, valljon való s nem képzelt okokból származik-e? S mint teheti azon férfiú, ki maga is ajánlója volt a kritikának, ki Himfyt és egyebeket birált, prózában és versben, szeliden és élesen, azon kérdést: ha az ily dolgot kivánja-e az ügy? Mint mondhatja azt, hogy ott hallgatni kell, hol a beszéd bajt és kedvetlenségeket okozhat, megvallom, én öszveegyeztetni nem tudom.

A mi Fábiánról mondatik, arra F . . . . . felelhet, nem én. Én ha F . . . . . volnék, s Fábiannal oly szorosan összefüzve, nem bántódnám meg, ha a keleti versek bíráltatnának; kedvetlenséget s bántódást egyedül az okozhatna bennem, ha az igaznak, méltánynak határán túl járna a bíráló, de az ily bíráló akkor is tudna boszontani, ha P . . . . Th . . . kel bánnék úgy, kit én charaktere miatt útálok, s dicsőségnek tartok megvetni.

Képtelenségek-e azok, melyek Pyrker felől beszéltetnek, nem-e: nem itt akarom sem vizsgálni sem eldönteni, vizsgálja az, ki a Gyöngyök bírálatát írta, s ki a Tek. Úr feleletére hihetőleg felelni fog.

A mit Pyrker a Tek. Úrral teve vagy nem teve, ahoz bizonyára senkinek nincs köze. Ezt a bírálat nem is hozza szóba, nem is hozhatta, következőleg hogy a Gyöngyök megbíráltattak, nem ez volt oka, hanem az, mit az iménť mondottam.

A Tek. Úr felakadt levelemnek azon szavain, melyek Sup. Kist érdeklik. „Úgy van írva a hogy ő tud.“ Ez a Tek. Úrnak tiszteletlen szó? Nem képzelem magam felől azt, hogy csak én tudom mi tiszteletes, mi nem; s hiszem, hogy a Tek. Úrnak igaza van; lehet, hogy midőn e szókat írtam, az kapott el, a mi elkapni oly ritkán szokott: tűz. De kérem tehát tisztelettel a Tek. Urat, méltóztassék engem megtanítani elnyomása nélkül annak, a miért Marquis Posa a spanyol király előtt térdre borúlt, a mi Párizsban a juliusi nagy napoknak oka volt, ezen ideát oly szavakban elmondani, melyek tiszteletesek legyenek: én akkor a Tek. Úrhoz annyi köszönettel fogom magamat lekötve érzeni, mennyivel soha még tanítvány mesteréhez nem volt.

S Sup. Kis felől nem lehet az kérdés, ha tud-e? Nevezzen nekem a Tek. Úr csak egy írót a világ legnagyobbjai közűl, ki mindent s mindég jól csinála, akkor el fogom hinni hogy van olyan, ki felől ez kérdés nem lehet. Az a mi igen nagy bajunk, hogy a szeretet velünk magasztaltat, csodáltat, s csak annyit sem enged meg, hogy néha kétlenünk is szabad legyen. Mivel az igen tisztelt Sup. K. holmit jól csinála, következik-e abból egyéb, mint az, hogy holmit jól csinálhat? következik-e az is, hogy mindent jól csinál*jon*? A Tek. Úr arról van meggyőződve, hogy Sup. Kis minden mindenben: engedje meg, hogy szabad legyen ön szemeimmel néznem, s arról meggyőződnöm, hogy Sup. Kis némelyeket némelykor rosszúl is csinál. Tudassa a Tek. Úr a tiszteletre egyébiránt oly igen méltó férfiúval az én *tiszteletlen* szavaimat: sokat merek reá tenni, hogy az ő philosophusi, az ő szerény lelke általok megbántódni nem fog.

Melyik az a tiszteletre méltó kis kör, melyet a Tek. Úr ért, s mely, mint mondja, maga akar lenni mindenben minden, én nem tudom. A Tek. Úr levele Fenyéryhez, Toldyhoz (kit a G. betű alatt lappangani vél, s talán jól vél, talán nem) s hozzám szól; ez volna tehát az említett kis kör: de hol adtuk mi annak példáját, hogy mindenben mindenek akartunk lenni? Engedje meg a Tek. Úr, ha azt állitom, hogy ezt csak a fellobbanás mondathatta . . . . . .

Mit jelentsen az, hogy a Kritikai Lapokat a Tek. Úr huszonnégy órával később látta mint Kölcsey? Méltóztassék a mindnyájunk által tisztelt Bártfaytól megkérdeni, s akkor értesítve leszen a Tek. Úr. ha ez vétek-e, s az lévén, az én vétkem-e? —

A Tek. Úr szereti láttatni recensióit a recenseált írókkal, s ennek azon jó oldala lehet, hogy a bíráló tévedéstől mentetik meg: de van egy más oldala is, mely az ügynek árt. Az t. i. hogy az ítéletnek ilyetén közlése egy sereg jeremiádot szokott maga után vonni, mely a bírálót ellágyitja, könyörületre birja, s a bírálat, mely különben talán az ügynek hasznára szolgálhatott volna, nem adatik ki. Mit nyert a Tek. Úr benne, hogy ítéletét Himfyvel nyomtatás előtt láttatá? A haragra gerjedt úr még csak feleletre sem méltatá e liberális közlést: a Tek. Úr pedig, nem hagyván magát ezen tet által megzavartatni, a bírálatot, a mint illett és kellett, kiadta, s a Himfy zörgő levelei is elkövetkeztek. Íme, miért nem tartom én jónak, hogy a recensiók nyomtatás előtt a recenseáltakkal közöltessenek, s miért nem fogom ezt tenni még akkor sem, ha a recensió legforróbban szeretett barátom ellen lesz is intézve.

A miket általában a Tek. Úr levele mond, azok engem bánthatnának, mert charakterem felől támasztanak bizonyos kétes véleményt, de nem engedem magamat szenvedélytől elkapatni; áldom az isteneket, hogy oly szívet adtak, mely hevült pillantatokban is hagyja magát fej által vezettetni.

Két dolgot nem szeretek, hogy történt, s óhajtottam volna, hogy másként történt legyen. Egyik az, hogy az ellenbírálatot nem nekem a Kritikai Lapok számára, hanem a Tudomá-

nyos Gyüjteménybe adta a Tek. Úr; másik hogy a feleletben G-nek oly könnyüvé tétetett a viszonfelelet. Én a Tek. Úr feleletét keménynek s olyannak óhajtottam volna, melyre replicázni G-nek fáradságba kerüljön. Theoriát állítottam volna fel arra, mikor s micsoda költői munkákat lehet és kell prózában fordítani. Mi az elsőt illeti: a Kritikai Lapokat én nem akarom valami sérthetetlen és hibázhatatlan tribunálnak tartani. Kinek jutna ily valami eszébe! Ha nem félnék a mi céltalanúl áradozó, bő beszédű tudósainktól, újságlevelekben hirdettem volna ki, hogy a Kritikai Lapok felvesznek minden magok ellen intézett antikritikát, de ha ezt teszem vala, mivé kellett volna a Kritikai Lapoknak válniok? Oly írók antikritikáiknak azonban, milyennek a Tek. Urat ismerni szerencsém van, a Kritikai Lapokban mindenkor örömmel fogok helyet engedni. Egyébiránt legyen meggyőződve a Tek. Úr, hogy ha engemet Kritikai Lapjaimmal együtt, s azt az úgy nevezett kis kört — mely nincs, csak egy másik kör által képzeltetik lenni — egészen semmivé teend is az antikritika, ha ezen semmivé tétel által a literatúra és köz ügy nyer, az csak szivemet fogja bántani, mely magát s ügytársait szereti: de nem fejemet is. Fejem örvendeni fog, s áldani azon antikritikát, mely — romjain bár a Kritikai Lapoknak — virágokat, hasznos gyümölcsöket tenyészt és nevel a hazának.

Ezeket a Tek. Úrnak szóval akartam elmondani, mert a nem kedves beszédet, mely a holt papiroson komor és fekete, szelídíti az arc, a mód s hang, melyeken mondatik: de többszöri kereséseim után sem leheték szerencsés a Tek. Úrral találkozni: méltóztassék tehát ezeket írásban elfogadni, a mily őszintén s tiszta indúlattal irattak. Fájna nekem az, s igen fájna, ha a Tek. Úrral kellene összeakadnom, ha azt kellene látnom, hogy egy általam szeretett s melegséggel tisztelt férfiúnak, ki annyi éveken keresztül a hazai nyelv s köz virágzat gondjai közt fáradott, nyúgalomra szánt öreg napjai megháboríttatnának, s ezért akarom tudatni azt, hogy nyugtalanságot eszközleni szándékom legalább nem volt s nincs, s ha az történt a mit nem akartam, nem szívem, nem charakte-

rem oka, hanem az, hogy tekinteteink e tárgyban egymástól különböznek. Vagyok a Tek. Úrnak változhatatlan tisztelője.

XXI.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajza József úrnak Kazinczy Ferenc baráti szíves tiszteletét.

Pest, mart. 14. 1831.

Mely kedvetlen dolog, tisztelt kedves barátom, azokkal ütődni össze, a kiket szeretünk, s apologiára szorúlni, a hol azt kikerülheténk vala! A szív s a társasági élet törvényei az olyakat tiltják. — De az ügy parancsolja. — Igenis, de különbségekkel, néha szorosabban, néha tágabban. Valljuk meg, a szívnek az ügy dolgaiban is van helye, s társasági élet van a literárius világban is. Barát barátnak tömjénezni meggyőződése ellen nem fog; de nagy szükség nélkül nem fogja soha feddeni is, annyival inkább mások előtt elmondani, hogy orra bukott. Az az *acriter elatrem* Horácnál nem rossz intés.

Az úr azt óhajtotta volna, hogy én fejtegessem a fordítások theoriáját, s tegyem nehézzé az úrnak a feleletet. Ne lelje az úr örömét a küzdésekben, a hol a dolog nem kívánja. Kell theoria, de ízlés is kell, mint grammatika kell, de kell ízlés is: ez és az hideggé, fássá, pedánttá teszik a vele bíbelődőt. Maga a theoria is az érzés resultátuma. — Én viszont azt óhajtottam volna, hogy az úr ezekre feleljen: Vétek-e fekete nyomtatványokban adni olajfestést? Vétek-e hogy Gessner epost, sőt még lyrai dalokat is (Daphn. III. ének) prózában adott? Vétek-e hogy Friedrich, a francia nevelésü, franciául, Mailáth és Mednyánszky németül, Kézy és Péczeli deákúl írtak? *) Nem tiszteletlenség, nem igazságtalanság-e eze-

*) Sem báró Mednyánszky, sem professor Péczely nem tartozhatnak a gáncsoltak számába. Az egyik a hazai történetek megismertetése miatt írt idegen nyelven, a másik iskolák számára, hol a nyelv nem magyar, latínúl.

Bajza.

ket azért, hogy nem magyarúl, verdesni? S ezek a verdesések, jól választott eszközök-e arra, hogy velek magyarúl írassunk, s hogy őket ügyünk barátjaikká tegyük? — Az ily recensió azt a ki nem magyar nyelvben neveltetett, vagy a ki érzi, hogy magyarúl nem fog írni oly ékesen, mint a már elkészült nyelven, nem hiszem hogy elrettentse: arra buzdítani pedig ifjainkat hogy idegen nyelven ne írjanak, hanem magyarúl, ma már nem igen van szükség.

Nem volna ellenemre, ha apologiám a Kritikai Lapokban vétetnék fel, s nem a Tudományos Gyűjteményben; de láttatni akarom az én megtámadottammal, hogy én nem késtem megtenni a mivel tartozom, s a közönséggel, hogy van szívem.

Látom én, hogy én az urat úgy nem fogom az én gondolkozásomra vonhatni, mint az úr engem a magáéra nem, s így a levél egyéb cikkelyeire elhallgatok. Csak azt kell megjegyeznem, hogy ha az úr érzené magát az én szólásom által megbántva, én az úr fájdalmát nem ingerleném hideg játékkal, mint az úr azon soraiban, a hol a Gyöngyök általam eltalált vagy el nem talált recensense felől szól. Az olyan ellenkezik a szép társaságok tónusával.

A kis kör nekem mind egészben, mind tagjaiban tiszteletes marad, mint eddig volt az, s még tiszteletesebb, ha jók és gonoszok, s barát és nembarát közt lesz külömbség.

Bártfay tudatta velem, hogy Kölcsey történetből látta elébb a Kritikai Lapokat mint én, s így visszavonom panaszomat.

XXII.

KAZINCZYNAK BAJZA.

Pest, mart. 17. 1831.

Vettem a Tek. Úr válaszát. Azt kell gondolnom, a Tek. Úr az én levelemet elolvasásra sem méltatá. Azon cikkely, mely benne így kezdődik: „Képtelenségek-e azok . . .?“ világosan mondja, hogy én a Tud. Gyűjteménybe adott apologiára felelni nem akarok, mert annak nem levélben s négy fal közt, hanem publicum előtt lesz helye. Én a F . . . . ryhez írt levélre akartam csak válaszolni, melyet a Tek. Úr oly céllal írt, hogy lássam. Valódi képtelenség az volna, ha én, mint csak szerkeztetője a Kritikai Lapoknak, a Gyöngyök bírálatát védeném. Védje azokat G. ha kedve van, s feleljen meg maga helyett ott, hol illik és szükség lesz — publicum előtt.

Mivel a Tek. Úr maga vallja, hogy mi egymást megtéríteni nem fogjuk, jó leszen a különben is nem kedves tárgy felett támadt versenyt félbe szakasztánunk; annál inkább pedig, minthogy azt a Tek. Úr a szép társaságok tónusában szeretné folytathatni, azokban pedig csak bókolat kedves, az ellenmondás vétek. Ezen tónus ellen mi mind ketten vétettünk, mert leveleinkben több van mint csak ellenmondás.

Óhajtom hogy a mi útaink ne egymáson keresztül, hanem mint eddig, egymás mellett folyjanak békén s megháborítatlanúl. Hogy e levelezés támadjon közöttünk, annak nem én valék kezdője. Az, s minden vétkem csak az lehet a Tek. Úr előtt, hogy a Gyöngyök bírálatát kiadtam, s mert becsület szava kötelez, a bíráló nevét nem tudatom.

Feledni fogom mind azt, a mi felőlem nem kímélve mondatott, s ha levelemben oly valami áll, mi a Tek. Úr fájdalmát ingerlé, kész vagyok érte bocsánatot kérni, kész vagyok

engesztelőleg nyúlni azon tiszteletes kéz után, melyet a magyar nyelv dicsőítésére kentek föl az istenek, s melyet én útmutatóm, vezérem s mesteremnek oly örömmel vallok.

V.

KAZINCZY FERENC

BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ.

I.

Bártfay Lászlónak Kazinczy Ferenc baráti szíves idvezletét.

Tisztelt, kedves barátom, Kijövék Újhelyből, hogy a tegnapi napot feleségemnek s gyermekeimnek társaságokban tölthessem, a mait pedig Mikóházán, az abaúji követ és második vice-ispán ily férjhez tökéletesen méltó hitvesénél, s félig asszony félig leány minden tekintetben tiszteletes testvérénél, érdemetlen férjétől a vármegye, kir. tábla és septemvirátus által elválasztott igen szép és igen jó Menszáros Lászlónénál, ki ma nevenapját üli; s egy rettenetes villámlásokkal s dörgésekkel jött eső ide rekesztett. Békétlenségemet hogy onnan elmaradnom kellett, azzal derítem fel, hogy mig feleségemet s gyermekeimet álomba sülyeszté az eső, Néked írom újra azon levelemet, melyet Újhelyben már ez előtt egy héttel papirosra tettem volt, de el nem küldöttem, úgy remélvén, hogy még egy történet felől fogok írhatni, de melynek kimenetelét még is várjuk. Az helyett engedd mondanom, hogy barátnétok és barátotok velem együtt minden órában emlegetnek; barátnénk bánattal, hogy Te őtet oly társától fosztád meg, ki tizenhat esztendő olta elhülés és vett vagy adott bántás nélkül szeretett; az a tiszta lelkű férfi bánat nélkül, én pedig örvendve, hogy a Sors ismét együvé hoza két lelket, kik egymást érdemlették, és egy általam tisztelt asszonynak csak másoktól, nem magától vagy barátnéjától s barátjától ismért könnyei örömmé s állandó boldogsággá vagynak felderítve. Érzésimben teljesen osztozik az én Sophiem is, s örvendek hogy Néked azt mondhatom.

Az nap, melyen elmenétek, a mi barátunk ismét ebédre parancsola, maga jövén érettem, s azt vetvén meghivásához, hogy oly vendége van, a ki engem mint könyvcsiná-

lót akar látni. Az ily szóra én mindég elhalok, de megjelenék csakugyan. Strázsay nevezetű fiscálisa vala az a herceg Batthyány testvérének, Jánosnak, Pécsről. Marmarosba járt, feleségével. Így a fél napot közöttök töltém, és örömmel; mert Strázsay úr maga nem ír ugyan, de valóban ismeretekben gazdag és szeretetre méltó ember. És a mint mi két férfiak lelénk kedvünk szerint magunkat az úr társaságában: úgy örvendett a mi barátnénk, hogy az asszonyt láthatá. —

De midőn Néked azzal dicsekszem fel, hogy barátim száma szaporodik, vérző szívvel kell jelentenem, hogy esztendő alatt négy sebet kaptam, a mi nem remélhet gyógyúlást. Prónay Simon tavaly június utólsóján, az én kedves, nem barátném, hanem testvérem, a szép és jó Niny dec. elsőjén, Igaz most, gr. Gyulay Ferencné, Erdélyben, pedig június 23, halának el. Ah barátom, ha oly közel nem volnék is magam s feleségem a határhoz, mely rettenetesnek nézhetném a halált, mely az egymást szeretőket egymástól örökre elválasztja! s mely rettenetes és a maga ijesztésével is így. De fogjuk be erre szemeinket, s tompúljunk meg. — Derült tár gyakra által!

Láttatád-e Kisfaludyval a Minerva elvitt íveit? Azt annál inkább óhajtom hogy tedd, mert akarom hogy tudja, mint készülök én folytatni Hébét. Tartván attól, hogy speculátió oly valakit szólaltat meg, a ki arra nem terme, jelentést tevék a Kurír félesztendei második levelében, sietve, hogy meg ne előztessem, s röviden, hogy meg ne kössem kezeimet, s azt tehessem a mit akarok. Én nem zsebkönyvformában akarom kiadni az enyéimet, nem aranyozott szélekkel. Az én óhajtásom az, hogy egy régibb és új darabokból szedett poetai és prózai Anthologiát bírjunk, de, ha lehet, képekkel, hogy nemzetünk szépei a mesterség ismeretében is gyarapodjanak. — Mondd, kérlek, mind ezt Kisfaludynak, és tedd bizonyossá az eránt, hogy én nem csak nem igyekszem elakasztani az ő igyekezetét, sőt azt segéleném is, ha tudnám. Kevés emberünk van nekünk, a kit én annyira becsüljek, mint őtet. —

Köztünk új példáját látom a személyes idegenkedés káros következéseinek. Az affféléktől óvnunk kellene magunkat. Látjuk a Verseghy példájából, mely alkalmatos az afféle vigyázatlanság lelkeinket is megfertéztetni, s az illetlen a nemes érzésü s gondolkozású férfihoz. Én úgy hiszem magamról, noha tudom, hogy azt mások el nem tudják felőlem hinni, hogy én e gyalázatos, mert igazságtalan, és így oktalan, az az esztelen, gyengeségtől ment vagyok. Kit szeretek inkább mint Szemerét? és még is vannak dolgozásai, melyeket nem szeretek, s úgy nem szeretek, a hogy Emlékezés és Remény szonettjeit csudálom és irígylem; s kitől iszonyodom inkább mint Bacsányitól és Verseghytől, de mind a kettő írt nem rosszat is. Nem barátja az ez ügynek, a ki nem tudja magát felejteni, és a jót ellenségében is nem becsüli. Bacsányinak azt a véghetetlen özönét, azokat az izetlen halmozásait nem tűrhetem, s egyetlen egy, csak nyolc vagy hat sorból álló darabján kivül semmijét nem tudom szeretni: de érdeme neki is van; s az ő gondolkozása, mely miatt Somsich Lázár őtet marha embernek nevezgette, és a mely magát oly szépen festi mind a Faludi Versei mellett, mind Proludiumában ahhoz, s bizonyosan nem az én káromra, hanem a magáéra, dolgunkra nem tartozik. A rossz emberek nem tudják mint ártanak magoknak s így bételjesedik a mit a Stoa tanitott, hogy malus animus, mala mens, és megfordítva.

Erdélyi Leveleimnek felküldését Bécsbe újra ajánlom barátságodba. Bár olvasása Néked valami örömet csinált volna! s bár a Te javalásod engem bizonyossá tehetne az eránt, hogy a munka, ha majd megjelen, kedvelőket talál. Szeretném, édes barátom, ha az nekem hasznot is adna, s azért dolgozám hozzá azt a statistikai s historiai Bévezetést. Törvényül tevém magamnak, hogy perem megnyeréséig én semmi könyvet nem veszek, s örömeim vagy szükségem miatt gyermekeimet nem szenvedtetem; s valamint barátnédtól koldúltam platanust és katalpát, úgy jövök most megkoldúlni tégedet. Arra kérlek tehát édes barátom, hogy ha módját ejtheted, kérd ki kölcsön valamely barátodtól ezen mun-

kákat, és küldd fel nekem; egy holnap alatt kár és piszok nélkül visszakapod:

1. Histoire des révolutions de Hongrie. Amsterdam 1736.
2. Wanderungenvon Pompeji, vom Hauptm. v. Góró.
3. Egy német nyelven in folio nyomtatott kevés árkusnyi munka azon mosaik padimentom felől, mely Várhelytt Hunyad vármegyében találtatott fel, két esztendő előtt.

Tedd ezt, édes barátom, ha tehetd, és hidd, hogy nem csak igyekezetimet fogod segéleni, hanem engemet nagyon le is kötelezel.

Ajánlom az én kedves barátnémat is, B. Prónay Fizsit, mind magadnak mind tisztelt Boldogitódnak. Szeressétek őtet magáért és érettem. Éljétek boldogságtokat teljes mértékében, szeretett tisztelt lelkek. Sophie testvérisen csókolja csudált szeretett barátnéját, én magadat és barátnéd kezeit. — Széphalom, Anna napján, 1826. (Indúl a levél 29-dikben).

II.

Bártfay Lászlóhoz.

(L. ez epistoliont felebb a 42. l.).

Bartosnénk mosolyga, midőn neki beszéllém, mit írtam hölgyednek; Sophie pedig azt mondá rá, hogy a levél poetai Epistola. Áltöntém tehát az általam kedvelt schemába. Vedd kedvesen örömem bohóskodását. — A mi barátnénk háza most teljében van az egészségnek: ellenben az enyém ispotály. Fizsi felgyógyúlt a himlőből, s kevés jegye marad; a két fiam orvosló kezek alatt van; Sophie most gyógyúl. *August 11. 1826.*

III.

Bártfay Lászlónak Kazinczy F. baráti szíves tiszteletét, idvezletét.

Tisztelt szeretett barátom, Górónak megbecsülhetetlen munkája kár nélkül megyen itt kezedhez. Vedd azzal köszönetemet kérésem teljesitéséért. A mit tevél, újobban bizonyitja mind szívednek mind gondolkozásodnak nemességét.

Kivonását a Minervában fogom adni. Ha azzal szolgálatot nyújtok hazámnak, osztozzál kevés érdememben, sőt azt tekintsd magadénak. Nálad nélkül nem adhatám vala azt.

A VI kötet munkát hagyd még nálam, kérlek.

Igazságos vagy Kölcsey eránt; mély tudományú, lelkes, és igen szép nyelvü férfi. De szóljunk szabadon; nem szeretem ezt a didaxiszi hangot: félek, közel jár a pedantsághoz. Én inkább a Szemere *élő* előadásait kedvelem. És az a civakodás Berzsenyivel. Vala-e szükség azt az ő állítását megcáfolni, hogy a scandált rímes sor nem szép? Veszekedni csak a köz ügy miatt szabad, soha nem magunkért; hanemha magunk és az ügy elválaszthatatlanúl összefutottak. Nem szebb-e a bántást *megvetni* mint *megbosszúlni?* — Hát az az ő megtévedése, hogy a más sárgáját a maga sárgájának ismerte, mivel az is sárga, és az és ez egy kanca fijai, nem oly megtévedés-e, a mi nem mosolygást, nem nevetést, hanem kacagást érdemel? S mit mondasz arra, hogy tíz esztendeig forralja magában a neheztelést, s engeszteléseimnek nem enged, hanem általok még ingereltetik? Vályi Nagy tolvaja neki, mert — restelli összehasonlítani a VN. fordítását a magáéval. Mit mondasz arra, hogy leveleimet és a magáét kiadja, s nekem hírem nélkül, s engem vádol, hogy eránta igazságtalan vagyok? S mi haszon van abból, hogy az olvasó azt boszszankodva olvassa. A VN. özvegye, gyermekei, barátjai meg vannak bántva, s engem elkeseredve támadának meg, engem vádolnak. Hijába mondám, hogy egy elposhadt és hypochondr. embernek másképen nem szólhattam. — De eddig olvasád a mit ezen nekem gyülöletes dologra Minervában mondottam.

Mi Fáy Barnabás főispánt ma várjuk ide mint k. commissáriust, talán a vizek dolgában, s a nap épen most lövi búcsúzó sugárait a hegyek megől. Bezárom tehát levelemet, mert ha jő, szaladnom kell elébe, úgy akarja viceispánunk, ki engem mára béparancsolt. Engedd megölelni magadat, édes barátom, még pedig tisztelő hálás szeretettel. Élj boldogúl, meg nem zavart örömek közt, és sokáig. *Újhely oct. 23. 1826.*

IV.

Tisztelt kedves barátom, Bátorkodom az ide zártakkal alkalmatlankodni; kérlek nagyon, küldd kézhez Tekintetes Zsiday Úrnak, a mi Schédelünknek, és a tornai főispánnak s leányának; vigyázván, hogy a nyaláb vagy levél el ne veszszen. — Én február közepe táján leszek nálatok. — Barátunk és barátnénk egészségesek egész házak népével; Wékey ma itt hált, s holnapután ismét itt lesz. Újságunk semmi nincs; a sógorom meg nem holt, a min szívesen örvendek. B. Spl. M. felől kedvetlenek a hírek, s az őfélékre nem mondhatni, hogy örökké nem élhetünk. Bár néki lehetne! Élj igen szerencsésen, kedves barátom, s ajánlj tiszteletre méltó hölgyed megbecsülhetetlen kegyeibe. *Január 8-d. 1828.*

Örök híved
Kazinczy Ferenc m. k.

V.

(Pest . . . . ?).

Tisztelt szeretett barátom, Ezt küldöm, s bizonyossá teszlek, hogy senki nem olvasta, senki nem látta. Ha majd leíratod, közöld, kérlek, velem is. Akkor oztán leíratom; most rá nem érek. — A Mednyánszky zsebkönyvét, bízván barátságodhoz, még megtartom. De küldd által nekem most Göthének *Aus meinem Leben* mindenik kötetét. A mit belőle tegnap olvastam, világot ád nekem, mint óhajtja Pali az Erdélyi Leveleket újra dolgozva látni. —

Az éjjel Dókusnak írtam egy levelet, és abban Bartosnénak néhány sort. Elbeszéltem neki, hogy a napot nálatok töltém, és hogy őket mint emlegeténk; hogy a Tek. Asszonynak ő a szerelme és Muky: nekem az úr és most már Seraphinka.

Mikor indúltok? Ha nem látnálak, kísérjen az úr angyala. —

VI.

Tisztelt kedves barátom, Itt küldöm a 200 forintot. Ebből 180-t méltóztassál általadni Doctor Forgó úrnak, 20-t pedig megtartani magadnak, s fogadjátok el mind ketten szíves köszönetemet, hogy elakadásomból kisegíteni méltóztattatok. Nélkületek nem tudom mint jöhettem volna haza. Az isten tégyen benneteket oly állapotba, hogy az elakadtakon másszor is segíthessetek.

Eddig vetted levelemet Balla Károly úrtól, s tudni fogod mint érkeztem haza, s mint leltem feleségemet, gyermekimet, házamat; s Emil kocsisom mint fordíta fel Miskolcon. — Távollétem hosszú ideje alatt itt egy halál történt, és egy házasság: Felső-Regmecen Pósa Honorka férjhez ment az ugyan ott lakó Rátkay Tamáshoz; O . . . . . Dániel pedig, ki decemberben copuláltatá magához Duda Annát, kit már elébb ötször csinált vala anyává, szerencsésen idvezüle, mindenek itélete szerint kár, hogy nem sokkal elébb.

Legújabb történetünk az, hogy júliusnak első napjaiban báró Vay Miklós viceispánunk, Eperjesről jövén, Somos mellett, azon az ismeretes ereszkedőn nagyon szerencsétlenül járt. Forspontos lovainak nyaklója ketté szakadt, s a nehéz kocsi összetiporta a lovakat. Vay így felfordúlt, s oldalát úgy megütötte, hogy halálát is rettegték. Már jobban van, a minek mindnyájan örvendünk.

Jelentsd a Tekintetes Asszonynak szíves tiszteletemet minden erántam bizonyított kegyességeiért. Zseni nincs itthon; a húgom Kraynikné nem ereszti. Az ő képében tehát a feleségem köszöni a néki küldött ajándékot, míg azt majd maga ő fogja teljesíthetni. Édes barátom, visszapillantván a Pesten töltött öt holnapomra, azt kell mondanom, hogy ha négy-öt oly beneficiátus vendégetek akadna mint én valék, meg kellene szegényednetek, s az ily gondolat elkeseríti az édes emlékezeteket.

A Palinak szóló levelet le nem pecsétlem, mert az néked is mondja a miket mond. Sietek, mert sokat kell még ír-

nom. Isten veled, édes barátom. A leghálásabb érzések közt ölellek. *Széphalom, július 16-d. 1828.*

Örök híved
Kazinczy Ferenc m. k.

VII.

Édes barátom, A csanádi főispán méltóságos gróf Teleki József úr komornyikja ma reggel ind úla Pestre vissza mert maga a gróf onnan nem Pestre, hanem Erdélybe ment. Ezen komornyiknak adtam a 200 forinttal együtt hozzátok szóló levelemet; megigérte hogy azt Néked maga viszi el. De te jól tennéd, ha megelőznéd, hogy a dologban tévedés ne történhessen. A hozzád és Szemeréhez szóló leveleimet le nem pecsételem, úgy remélvén, hogy azt a komornyik előtt tehetem; de nem engedé az idő. Ne vedd tehát balúl, hogy a nyaláb nyitva jut kezedhez. Élj szerencsésen. A Tekintetes Asszonyt szívesen tisztelem, s ajánlom magamat megbecsülhetetlen kegyességeibe, barátságodba. *Széphalom, július 20-d. 1828.*

VII.

Újhely, october 17. 1828.

Édes barátom, Engedj meg, hogy az ide zárt levél megadására kérhesselek. Azért küldöm általad, mert félek, hogy itt hamis gyanúkra ád alkalmat a postán összegyülekezők közt, s még felbontják. Annak, a kihez szól, nem írhatok veszedelmest.

Mely igen örvendek hogy a bort nálad tevék le. Köszönöm jóvoltodat. Farkas zsidóval még nem szóltam, de hallom, hogy neki talán 6 forintot fizettél képemben. Azt novemberben magam adom meg a legszívesebb köszönettel.

Kérlek, osztogasd ki butelliáimat minapi kérésem szerint.

A tornai restauratio felől az újságban fogod hallani jelentésemet. Bár csak meg ne herélnék a censúrán.

A major és majorné s az egész ház és a mi Vékeink, ki tegnap méne el, egészségesek. Rossz a szüret, és sáros. Éljetek mind ketten igen szerencsésen, s tartsatok meg minden becset felülmúló barátságtokban.

Palinak oly szép leányt kívánok, mint a kivel magamat Tornán megcsókoltatám.

VIII.

Bártfaynak.

Széphalom, november 3-d. 1828.

Jelentsd szíves tiszteletemet, kézcsókomat a Tekintetes Asszonynak kegyes emlékezetéért, mely felől születésem napján írni méltóztatott. Higyj állításomnak, édes barátom, én benneteket tisztelnélek, szeretnélek, ha hozzátok a hála érzései nem kötnének is. Ne engedjék istenim, hogy megtágúlhasson az a szép lánc, mely bennünket összefonva tart. A Tekintetes Asszony születése napja oly közel áll a maga holnapjában az enyémhez, hogy midőn ez közelget, nem feledhetem azt. Áraszsza reá isten minden atyai áldásit, s adja néktek

das *Schöne* zu dem *Guten* —

ne csak a mi nélkül lenni baj, hanem még azt is, a mi örömet ád.

Hogy palackjaim rosszúl voltak becsinálva, sajnálom: de ki ennyi csapásokon ment keresztül, arra szoktatta magát, hogy a min változtatni nem lehet, tűrje békével:

Et quod vides perisse, perditum puta.

Keserves bölcseség, s jaj annak a szívnek, mely a csapást sem érzi. Nem érzi az többé az örömet is; s méltó-e élni örömérzés nélkül?

Bermann rám hozá Zmeskál assessort executióban october 29-d. Ez a gazember mindég egyez, és soha sem egyez. Most sorba járá embereimet, sorba ólamat, s elmondá nekik tótúl: Holnap olta enyémek lesztek. Opponáltam, s meggondolván mit teszek. Qui tempus habet, vitam habet. — Min-

den dolognak van jó oldala; így a kinek egy lábszárát elhordá az álgyúgolyó, nem egy pár csizmát fizet, hanem csak felet. — Ennek az van, hogy elmondom majd Pesten, hogy a sógorom istentelensége miatt execútiót is szenvedtem már.

A mely órában elment Zmeskál, hozzá fogék annak dolgozásához a mit itt küldök Vörösmartynak*). Bár Te és a mi Szemerénk ezt javalhatrátok. Milyen az előadás, az eránt tiétek legyen az ítélet, de az olvasó lehetetlen hogy mind ezt nagy gyönyörűséggel ne olvassa. S úgy hiszem, hogy §. 61. és 65. jobban nem adathatik.

A patikárius Horn úr Toncsija tegnap estve olta Lehoczkyné.

Thewrewk Egerből ír oct. 28-d. Siet hozzám, úgy mond; de nem írja hozza-e Richtertől képeimet. Egerben Ivánszkit és Makáryt Manschgó által levéteté; levele irása után ment az érsekhez.

Az én Schédelem oct. 27-d. nekem sok kedvest ír.

Égek tudni, ha Húnyor megvitte-e néked nyalábkámat a Pálya Emlékezetével. De arról nem kételkedem.

Kérem az én Palimat hogy fogadjon el most is szállásán.

Meine Gnädige Frau, Meine innigste Verehrung, meinen wärmsten Handkuss. Ich bin bald bei Ihnen. Sophie, Genie, Emil, Antonin schliessen sich mir bei. Thalíe ist in Berettő. Leiden Sie nicht zu viel *um* mich. Es wird besser, oder ich versinke. Ich bin auf dem Scheideweg. Gottes Rathschläge sind unergründlich; Pflicht ist es immer sie zu *verehren*. Diess sagt mir mein Herz. Hülfe kommt oft da wir nichts mehr hoffen. Leben Sie glücklich. Ich küsse die lieben zwey Kinder. Meine freundschaftlichsten Grüsse an Waltherr und Tänzer, und alles was zu sie gehört.

---

*) A „Pályám Emlékezete“ értetik.

Grammatikai Epigrammák.

1.

Leser, wie gefall ich dir? —
Leser, wie gefällst du mir? —

Olvasó. Ments meg isten ily írótól!
Író. S engem ilyen olvasótól.

2.

„Több mint az“ — ez hibás beszéd;
Csak így van jól: ez több amannál,
Úgy mondja Puk, s minden nevet. —
Azt hallja Puk, s Puk nem nevet.

3.

Egy titkot mondanék neked,
De félek, hinni nem fogod. —
Ki szól, ki ír jól? — A ki szépen.
S szépen ki ? — Az a ki jól.
Ők ketten egyek. Háborognak
Mint olykor férj és feleség.
Uram veszít, győz asszonyom.
(azaz mindég asszonyom, a *szép*, győz,
nem uram, azaz a *grammatikai* jó.

4.

Édes díszt, mond Meczenásnak,
(d u l c e deus meum)
A ki leckét tarta másnak;
S két vocálist összeeresztett,
S *dészt*nek mondta a *deest*-et
Vilis a|mico|rum est an|nona bo|nis ubi|
quid de est.

5.

Az én nevem pedánt leve,
De még siketté nem teve.

A józan Pukok nem emészthetik meg az oly epithetumot, mely a szó első értelmében nem jól illik a substantivhoz, mint decus et dulce. Nekik csak ez volna jó: decus micans, splendidum, magnum. Irtóznak az elisiótól, az összeolvasztásoktól. — Az utólsó két sor ezt akarja tenni: minthogy én a

Horác dulce decusát és désztjét nem szeretem, pedántnak csúfolnak; de haszontalan, az én fülem is fül.

IX.

Tisztelt kedves barátom! Ámbár úgy hiszem hogy a Tekintetes Asszony Újhelyből tudósíta szerencsés utazásunk felől, én is kötelességnek tartom azt tudtodra adni, s csak azért is, hogy neked az által, a mit mellé kell tennem, örömet csináljak. Sok ízben emlegetvén az úton: „Mit fog most az én Lacim csinálni?“ ezt is szokta mondani nekem: „Úgy-e hogy búcsúzásunkkor Laci szokatlanúl meg vala illetve?“ s ezt, megilletve lévén az édes emlékezet által önmaga is. — Én nem tudom, édes barátom, kinek hívták azt az okos embert, a ki a házasságot feltalálta, de annál ugyan okosabbat senki sem találhat fel. Jó dolog, ha jó! — Azt az örömet, a melyet te adtál búcsúzóba a Tekintetes Asszonynak, nekem is ada a feleségem s leányom, a mint megérkezém, s elő fogom neked beszélleni a scénát csak azért is, hogy magamnak adjak vele örömet. — Patak és Újhely közt búcsút vevék a Tek. Asszonytól és Wékeytől, s gyalog mentem által a hegyeken, mert míg szekeren Újhelybe, addig gyalog haza érheték. A kertemen jöttem keresztül, s azon szoba ablakában, a hol Te, édes barátom, engem ágyban fekve, s fejemet rókaprémmel beburkolva s kendőkkel általkötve találál, Zseni felsikolta: „Papa! Papa!“ feleségem pedig a kandalló mellett, június 3-d.!!!, felugrék, s pitvaromban feleségem leányom sírva rohantak nyakamba. Én is elmondhatom: régen nem láttam Sophiet oly heves, oly lágy megindúlásban. Bálint és Lajos fiaim a harmadik szobában tanulák leckéjiket, Emil pedig praeceptorával méne ki. Nem képzelhetd, édes barátom, mely változás! Emil jóval hosszabb nálamnál; még decemberben nem ért vala utól; Antonín is nagyon megerősödött, Bálint és Lajos is húzalkodnak, s derekasan tudják a conjugátiókat. Thalie Regmecen volt, Phigie Kassán van, s képzelhetd mennyire halada onnan, hogy már communicála is.

Útunk felől akarék szólani, és így visszatérek oda, s elmondom, hogy az istenek ez egyszer meghallák könyörgésemet: — az egész úton nem vere eső. — Minden alkalmatlanságot el tudok türni békével; meleget, hideget, szelet, port, rossz szállást, éhséget, szomjúságot: de nem az esőt; abban az útas, a cseléd, a ló szenved.

Még nem léptem ki udvaromból, csak kertemet, óljaimat jártam be, s tegnap egész nap feküdtem és fekve írtam leveleimet. Így újságot nem írhatok e földről, mert nem is tudok. De minthogy egyik vagy másik barátod talán házasodhatik; jó lesz tanácsképen számára tudatnom veled, hogy valami gróf Porcia nevű tiszt elvevé a báró Geizler leányát oly contractusra, hogy míg az osztály ideje valaha eljő, a leánynak tartozzék fizetni atyja esztendőnként két ezer forintot. Megköttetvén a contractus, a leány keze többé nem izzad.

A mi kedves barátunk Fenyéry tőlem levélben veve búcsút, mivel magamat nem találá. A Tud. Gyűjt. egyik kötetét, 1824. elsőbb fél eszt., kívánja vissza. Szalay László azt tőlem elvitte, és már régen. Ma indúl a posta először megérkezésem előtt, s így én Szalaynak írok. Lakik ő a Kisfaludy Károly során Nro 15. a felső emeletben. Ha Fenyéry ott elmégyen, s nem restelli a felmenetelt Szalayhoz, kérném, szólítsa meg maga is.

Toldynknak azt izenem, hogy Kézikönyve eránt nagy örömmel tészem meg a mit kívána, de légyen békével; még most nagyon el vagyok foglalva. Ha majd megkapja a fekete pallástot, reménylem, valamelyitek megírja. Mondjad neki, édes barátom, hogy én a hydrát teljes érdeme szerint szeretem, tisztelem, s őtet pedig különösen is. Ezt nekem ő és társai valami nagynak vehetik, mert deo gloriam, et fateare veritatem: a hydrának oly férfi tartja a kengyelt, a kinek nem volt nehéz ezektől elpártoltatni. Nagy ember az, úgy mondja maga magáról; és hogy nagy, onnan is bizonyítja, hogy oly barátjai vagynak, a milyekkel egy literátor sem dicsekedhetik.

Feleségem s gyermekeim tisztelnek, s köszönik mind azt a megbecsülhetetlen jót, melylyel erántam most is valál,

mint mindég. Élj szerencsésen, és midőn társaink, azok az általam szívesen szeretettek, nálad lesznek, emlékezzetek rólam. Csókolom őket sorról sorra, főről főre, az öregedni kezdő Helmeczin kezdve a pallástos legifjabbig, s ide értem, a csókolás alá tudniillik, Waltherr és Tänzer urakat is. Az elsőbbet kövesd meg hogy barátságát meg nem köszöntem; szívem azt cselekedte s cselekszi. Élj szerencsésen még egyszer. Örök híved *Kazinczy Ferenc* s. k. *Széphalom, jún. 6-d. 1829.*

Palinénak ma írok; ezzel együtt megyen hozzá levelem; s azért Palinénak, mert ő a szecretárius. És oztán azért is, mert Palinét úgy szeretem mint Palit.— Míg ferschlágom kezemben nem lesz, szüntelen fogok rettegni, hogy azt valami szerencsétlenség érhetné.

X.

Tisztelt kedves barátom, Visszakapván másfél holnap olta nem bírt barátnédat, neked, édes barátom, nem lesz időd az én leveleimet olvasni. Csak tiszteletem s hálám jeleit fogadd el tehát, és midőn barátink körében lészesz, köszöntsd őket mindnyájokat, s kérd hogy engem kedves emlékezetekben megtartani méltóztassanak.

A mi kedves Toldynk tudatá velem hogy pallástját megnyerte, Szalay László azt is, hogy azt nagy fénynyel nyerte meg, s nem csak deákúl, hanem magyarúl is disputála, s ezt első példával. Örvendettem magának is, szüléjinek is, s levelem úgy hiszem kezébe ér míg Pestet elhagyja. Hordozza a jó szerencse a derék ifjút, hogy dicsőséggel megrakva jöhessen karjaink közzé.

Ő engem azzal vádola hogy Bajzának charaktere felől kímélés nélkül szólék, ellenkezőjének adott felelete miatt. Kedvetlen textusról soha nem kell szólani, s én a Szentmiklóssy és Bajza közt történteket szeretném ha soha nem történtek volna. Mit mondánk, és mely szókkal mondánk, azt kevés ember fogja tudni; én sem vitatok tehát semmit: csak

azt engedjétek mondanom, hogy minekutána Bajzát nem csak igen nagyon becsülöm, hanem igen nagyon szeretem is, s minekutána én azt a vitát *meg sem olvastam* — nem hihetem magam felől hogy Bajza felől bántva szólhattam volna. Nem jó dolog a hírhordás, ha az elmék felingerlésére esik. Téged hívlak bizonyságúl, édes Bártfaym, hogy én a te házadhoz járó barátit ügyünknek tettetés nélkül szeretem. Ezt hidd, kérlek, és azt hagyd hinnek. Éljetek mindnyájan igen szerencsésen. *Július 15. 1829.*

A Heinrichnak szóló levelet méltóztassál a pesti postára adni.

XI.

Tisztelt kedves barátom, Ezen levelemben két *erszényemet illető* kérést tészek ahhoz, a ki segíteni rajtam *akar* is, *tud* is. S minthogy az ilynemű dolog még a barátok előtt is titok akar maradni; kérlek méltóztassál a dolgot senkivel ne tudatni, s ha levelemet akkor bontod fel, mikor ők jelen vannak, hajtsd össze, s tedd félre, míg magadban lészesz s tanu nélkül olvashatod.

1. Heinrich úr magától teve nekem ajánlást, hogy együtt adjunk ki lithographolt képeket; ő a fejeket fogja *Festeni* s Párizsba útazik, s Engelmann által lithographoltatja oly formán mint a *levelet kezében tartó* Canningé: én adjam a textust; s ő nekem hat ezer forintot ad. Két ízben írtam neki innen, s egy sor feleletét sem vehetem. Kraynik Imre öcsém a Locumt. consilium mellett szolgál, s Budán lakván, rá bíznám e dolgomat; de most haza jött Göncz-Ruszkára, és így nekem e szolgálatot nem teheti. — Sok dolgod van, barátom; de még is kérlek, gondold meg hogy e dolgomban ügyesebben eljárni egy barátom sem tud, s mihelyt vagy dolgaid vagy talán még egészséged is (a Tekintetes Asszony Újhelyben levén ezért reszkete) engedni fogják, menj Heinrichhoz, járj végére, mit akar? tetszik-e még szolgálatommal élnie? s fo-

gadd neki, hogy én mindent teszek, valamit tőlem kivánni fog, s tudósíts szándéka s végezése felől.

Heinrich felől szólván ezen cikkelyben, ámbár a kérés itt véget ért, engedj egy jelentést. — A mi kedves Toldynk utólsó postával vett levelében azt írja, hogy Kisfaludy Károly szeretné húsz aranyon magához váltani Heinrich által festett képemet, hogy az övé maradjon. — Én az ajánlás által nem csak megkönnyítve, hanem meg is tisztelve érzem magamat. A legforróbb köszönettel állok tehát reá, egyedül azt kérem, sőt várom a Kisfaludy barátságától, hogy engedje majd párját vétetnem. Téged pedig, édes barátom, arra kérlek, hogy Heinrich úrral szólván, tégy szót a kép áltengedése felől Kisfaludynak, világosan éreztetvén Heinrich úrral, hogy én ezt barátságból teszem, és épen nem azért, mintha a munkával megelégedve nem volnék, melynek egész becsét ismerem. S helyre hozván így becsületemet Heinrich úr előtt, tudósíts kérlek, mely öltözetben adá a képet, s micsoda szinből a mentét. Szándéka előbb aranyba szegett fekete tafota cravát volt, a mitől én irtózom; bajusz is kell az afféléhez — végre bugyogó fejér kendőt igért, és egy prémes phantasiai mentét.

2. Nyerni akarnék valamit lithographolandó darabjaimon, de hogy Ponori Thewrewk úrral összeütődésbe ne jöjjek. Épen ez a tartalék int, hogy magam ne tégyek kérdést Kriehubernél, mert megtörténhetnék, hogy úgy Thewrewk megtudja, s nem értvén mit akarok, a maga gyönyörű nevelési tónusával kipattan. — Tedd nekem azt a barátságot, irj Nagy Károly úrnak, nevemet még ezzel sem tudatván, — szóljon Kriehúberrel, hogy ő mely áron lithographolna egy képet (kézzel), oly szépségü munkában, a milyet adni ő legnagyobb gondjával tudna, és a mely az Engelmann által lithographolt Canningé mellett elállhasson. Magassága a képnek kilenc hüvelyk, szélessége 11 ½ (9 und 11 ½ zoll). — S hány tiszta nyomtatványt remélhetnék, s a nyomtatványok ára auf das weisseste und fleischigste Papier mennyit tenne.

S ez volna második oeconomicus kérésem.

Már most még egy pár más kérés, és jelentés.

1. Az aranyér engem csaknem úgy kínoz, s júl. 4-dike olta mint Pálit. Elvette minden erőmet. Még a rhebarbara sem segít.

2. Ma péntek, s hétfőn kezdjük az execútiót Kázmérben.

3. Utolso postával jelenti Toldynk hogy Bajza várja Emília Galottimat. Betegen is neki állék, s íme a négy felvonás le van tisztázva, s estig kész leszek vele, s küldöm még augustusban a Pestre menők által. Hallád talán Toldytól, a mit Toldy íra nekem, mely veszedelembe ejte engem egy haszontalan mendemonda. Azt mondák, Toldynak-e vagy Bajzának, hogy én kéméletlen szólék Bajza felől a Szentmiklóssy pere miatt. — Én ott a vétket Szentmiklóssynak adom, s Bajzát mint írót és embert inkább szeretem mint hogy felőle kéméletlenül szólhassak. Én ha gyengeséget látnék is azokban a kiket úgy szeretek mint a szent kört (Kisfaludyt), Vörösmartyt, Stettnert, Schédelt, Bajzát, Helmeczyt), hallgatnék sajnálkoza, de kéméletlenül bizonyosan nem szólanék. Emíliám most jobb mint akkor volt, mikor Fenyérink látta

4. A Grasalkovics két képe megérkezett, s szeren csésen.

5. Palinak, ki talán még is Füreden van, első postával.

6. Kérlek, édes barátom, ha a vármegye háza előtt elmégy, tekintsd meg: ott-e még ferschlágom. — Szalay Lacira van bízva hogy küldje Liedemann által Kassára a híres Terhes Sámuelhez.

7. Bár valaki azt tenné a Simó által festett képemmel, a mit Kisfaludy a Heinrich által festettel. *Hív*, de mely *fagyos*.

Wie sind Sie in Pesth angelangt, meine Gnädige Frau? und wie haben Sie unsern Laci, wie unsere Freunde gefunden? Ich wünsche, im vollen Wohlseyn. O wie möchte ich das dicke Weib, das sie bei unserer Barthos zwey Stunden tödtete, noch jetzt zerreissen! Zseni hat an Virginie geschrieben wegen dem Amulet, das wider den Rothlauf schützt. Ich

wünsche dass diess Ihnen meine Gnädige Frau nie mehr ungelegen sey.

Élj szerencsésen édes barátom. *Júl. 24-d. 1829.*

XII.

Tekintetes Bártfay László úrnak.

Széphalom, nov. 6. 1829.

Tisztelt kedves barátom, Nem rendében van a dolognak addig kérni valamit, míg a pénz kézben nincsen; de minekutána a pénz bizonyosan kézben lesz, s már januáriusban, s engem a szükség szorít, s a megvétele annak, a mit bírni óhajtok, néked kedvetlenséget s bajt nem tehet; bátorkodom tenni a kérést, barátságodtól mindent várván. — Pyrker és Mailáth után Sallustiusomat akarom kiereszteni, (még pedig követvén a te általam bölcsnek ismért tanácsod szerint: elhagyván a mi sokakat elriasztott volna); s arra négy munkát kell előbb bírnom. Magam semmi bibliopolával nem vagyok s lenni nem akarok nexusban, mert óvom magamat a könyvvételtől; de vagy Te, vagy a mi Helmeczynk, Eggenbergertől vagy Kiliántól ezeket számomra megvehetitek, bizonyosak lévén, hogy a Pyrker exemplárjainak árából, mely hogy a Te kezedhez gyűlhessen, arra újra megkérlek, a pénzt a bibliopolának meg fogod adhatni. Kérlek tehát hogy vagy Te, vagy Helmeczy nekem a következő munkákat megvenni méltóztassatok:

Sallustius, Edidit Dr. Gerlach, Basileae 1823.
Oeuvres de Salluste, trad. par Dureau de la Malle, Paris, 1811.
Salluste, traduction de C. L. Mollevaut. Paris 1813.
Salluste, trad. par le Brun. Paris 1809.

A három utóbbi kevés árú, de Gerlach közel 30 forint papirosban. — Azonban erre múlhatatlan szüksége van az én dolgozásomnak. Kérlek tehát hogy ára által magadat el ne rettentesd; sőt még toldd meg az által hogy *fél bőrbe* köttesd be, és első alkalommal nekem küldd meg. Mihelyt ezeket megkapom, manuscriptumom nyomtattatni fog.

Ne vedd alkalmatlanságnak kérésemet, édes barátom

sőt lelked nemessége szerint lelj örömet abban, hogy egy sorsa által üldözött embernek segédjére lehetél.

Eddig kezedben a Mailáth Regéji és a Tek. Asszonynak Estétől szerzett amulett a folyosó ellen. Zelinkánk vitte le mind a kettőt. Óhajtom hogy ez éreztesse a maga jóltevő erejét a tiszteletre legméltóbb asszony körűl, kinek kezét a legszentebb hűséggel csókolom. Feleségem négy napja már hogy öltözik és fenjár a szobában. Gyomra és két combja tele van flastrommal. A bélgyuladás ezt szükségessé teszi. — Éljetek mind ketten szerencsésen. Tiszteletemet minden barátinknak. Nagyon óhajtom hogy képemet Heinrichtól Kisfaludynk váltsa ki. Mondd ezt neki.

XIII.

Tisztelt kedves barátom, Ki tudhatja inkább mint én, hogy Neked hivatalod nem enged sok üres időt. Nem Téged kérlek tehát, hanem a Tekintetes Asszonyt, hogy azokra a mik itt mennek, gondod lenni méltóztassék; Téged csak egyre kérlek — arra, hogy a Curia felső szomszédjában boltot tartó Fellner József órásnál méltóztassál beszólani. Nála egy zsebbeli repetír arany órám van; (az is aranyos benne a mi más órákban fejér zománc, azaz, az órák és minutumok számával jegyzett tábla) külső tokja igen setét meggyszínű lakkírozás. Mikor eljövék Pestről, nem vala készen az óra, s azért nem hozhatám el. Van ott még egy asztali órám is, melyet egy hétben csak egyszer kell felvonni. Minthogy szobám nedves, a húr, mely az órát mozgásban tartja, mindég megereszkedik, s elszakad, arra kértem Fellnert, hogy az órát végye láncokra (húr helyett). Az óra Rómából jött, s a feleségem nagyatyjáé volt, s így tokját s azt a mit a szem az üvegén által rajta láthat, szeretném úgy bírni a mint van, ha a belső mechanismusa más lenne is. De mind ezen magyarázatok csak oda mennek ki, édes barátom, hogy ha Fellner a kis órámat kiadná, megtartván magánál az asztalit zálogképen — vennéd által, és küldenéd fel Telek úr által: ha pedig nem, hagynád ott az asztalit, és váltanád ki a kicsinyt, s külde-

néd fel Telek úr által, — vagy legalább tudakozd meg, mi jő érte, s kérd Fellnert, hogy az órát senkinek ki ne adja mint neked. — Ez a kis óra valaha a Mária-Therezia kezében is volt; a császárnétól azt a napam vette ajándékúl, mikor menyasszony volt. Ez minden kérésem. Sietve ölellek meg a tiszteletnek s szeretetnek minden érzésivel. Élj szerencsésen. *Január 27. 1830.*

XIV.

Tiszteld kedves barátom, Telek úr ez előtt egy órával küldé által a mit nékem Tőled hoza. A feleségem testvére Delvóné, ki september 10. olta nálam van, s várja a kázméri baj végét, holnap reggel küld egy csomó prókátori írásokat egy helyre, s velem dolgoztat egy deductiót, s sürget mint az asszonyok szoktak, a kik mindent nagyon és hamar akarnak, s meg nem foghatják hogy az mint ne lenne meg oly hamar, a mint ők hiszik hogy meglehet, elijede látván a nagy csomót, hogy az sok időmet fogja az ő munkájától elvonni; de azzal én bizony nem gondolék, hanem körülfutám Sallustiust hogy lássam, ez miben különbözik más kiadásoktól. Csak azután olvasám meg leveledet és a Waltherr úrét. — Nevettem itt is a Paliné bosszankodásán. Hiszen én a levelet nem Kerepesre adresszáltam, hanem betűről betűre így: Tekintetes Sz. P. Úrnak Pesten Nagyhíd-útca, Fáy ház. Péczel. S ebben most sem látok vétket: abban látok inkább, hogy a mi kedves barátnénk elébb nem igazítá meg hibámat, ha hiba volt. De hogy ne hidd hogy a feddést nem tűröm, íme vádlom magamat hogy Palitól ezt, velé lévén oly sok ideig, meg nem tudakozám. Csak azt szeretném tudni, hogy miért nem történt eddig ez a confusio, és csak most. Legjobb azt hinnem hogy sem Pali és Paliné, sem én nem vagyunk vétkesek, s elmondhatjuk az evangeliom szavaival: „Sem maga nem vétkezett, sem az atyja, hanem teszett istennek (a pesti postának) magát a szerencsétlenségben megdicsőíteni.“

Midőn arra kérélek, édes barátom, hogy Sallustot köttesd be, nem tudtam hogy bekötve árúltatik. Így örvendek

hogy bé nem köttetéd. Fogadd szíves köszönetemet meghozatásáért. Bár, míg az árát megadhatom, azt hihetnéd, hogy ez az én dolgozásomon sokat javíta.

Csomóm le vala pecsételve mikor Telek úrtól oda küldött emberem megérkezék, s így ezt csak kivűlről ragasztom hozzá. Élj szerencsésen, édes barátom. A Tek. Asszony kezeit és a derék Waltherrt csókolom. *Február 22. 1830.*

A *Buchhalter* azt mutatja nekem, hogy jó kedvedben írád leveledet. A görögök bölcs emberek voltak, midőn a helyett hogy mi egymást *aláz. szolgája* formulával köszöntjük, ők egymást ezzel: χαιρε! (*Gaude*). Boldog a ki örűlhet! Ebben még is van ész: abban az *aláz. szolg.ban* semmi sincs.

Szemere Palinak így subscribálá magát de Carro: le Chev. de Carro M. Dr., minden tres humble serv. nélkül. Azt jó volna felkapnunk.

XV.

Tisztelt barátom, Alázatosan kérlek, méltóztassál mind ezt Fenyéry barátunknak ajándékként általadni. Egyedül kézirásomat várom vissza. A Szemerének szóló nyalábocskát elviteti ő maga. — Most élj szerencsésen. A Tek. Asszony kezeit forró tisztelettel csókolom. Minden barátidnak ezer meg ezer szépet. *Február 22. 1830.*

XVI.

Tisztelt kedves barátom, Nem emlékezem — mert csuda-e az ha én annyi baj közt mindenre nem emlékezem? — ha néked megköszöntem-e már, hogy teljesítéd kérésemet, s a Mollevaut Sallustját megküldöttem? Hiszen az én életem csupa ide-oda kapkodás. De ha megköszöntem is, fogadd újra igen szíves hálámat. — Megengeded azonban, s ez nem a Te vétked, hogy mons. Mollevaut felette könnyedleg bána a maga auctorával, mint minden francia társai, kiknek elég felkapni a gondolatot, s azt tiszta franciaságban nyomni ki, nem gondolván a fordított író charakterével. S íme a mi puristáink azt akarnák hogy mi is ugyan ezt tegyük. — De ha

Mollevaut úrnak sok örömet nem köszönhetek is, köszönöm a Barbier du Boccage abroszkáját s geographiai szótárját, s annak hasznát akarom venni.

Az a jelentésed, édes barátom, hogy Egerből hozzád küldött, de inkább Fenyérynek szóló csomóm kezedben van, kimondhatatlanúl örülök. Valamikor valami csomóm indúl, mindég reszketek, hogy el talál veszni, s azért oly nagy az öröm, mikor bizonytalanságomat eltünteti az érkezett hír. Kérd, kérlek, Fenyéryt és Bajzát, kérd magadat, hogy lopjatok annyi időt, a mennyi annak az oda tett kötetemnek megolvasására kívántatik, és jegyczzétek ki a helyet, mely igazítást kíván. Fenyéry és Bajza igen sok jó feddést tevének nekem Emíliára, s nekem senki sem tesz kedvesebbet mint ha botlásomra, tévedéseimre tesz figyelmessé. Az olyat csak a Feszpöftől nem szeretem hallani, nem mivel bánt az hogy Krippel will immer voran — bízvást! — én hátúl is megférek; hanem azért, s egyenesen azért, mert én természetem szerint iszonyodom a bolondok látásától, míg mások abban még mulatságokat lelik.

Azt írod, édes barátom, hogy tüzek készűlnek, s ha roppan, nagyot roppan. Ne adja isten hogy a roppanás nekem szóljon; szeretnék nyúgalomban maradni. De az sem mindég rossz ha roppan. Attól tartok, hogy az a nemes lelkű, az a valóban nagy ember tesz velem és magával valami kedvetlent. Rettenetes megtévedés! Elébb maga hitte, s ezt epével jelentette ki; azután gyanúja T-n lebegett; de feleszmélve ezt kérdé: hogy bánthatná kálvinista a kálvinistát? utóljára azt mondá, hogy nem magáért neheztel, hanem a való nevével megnevezettért, mert ő magyar. — És így Berei Farkas Andrásnak a verseiről sem szabad elmondani hogy rosszak. Hisz az is magyar. Képzelem én hogy ha roppan, nekem roppan; hiszen oda mutat mysticus jelentésed is. Achillnek is volt oly helye a hol fogta a fegyver, pedig én nem vagyok Achill. De minden attól függ, hogy tudjuk hova milyen felelet illik. Én bizonyos vagyok benne, hogy a diadal enyém lesz. — Bacsányi ugyancsak megadá nekem, s én nem is feleltem rá. Kérlek, ha majd ideje lesz szólani, ne késsél tudósítani. Előre

fogadom, hogy a Nagy és Jó, de megtévedt ellen szólani tiszteletlenül soha nem fogok.

Kázméri execútióm apr. 26-kán kezdődik, most már harmadszor. Iszonyúság az, édes barátom, a mit velem a sógorom istentelensége csinál, és az egy valaki indecisus charaktere, melyért még a sógorom emberei is kacagják. Tudni fogod mi történik ott. — Hogy enyhítse az ellene lángoló köz neheztelést, azt mondja, hogy én könyvre, képre, feleségem szent-erzsébeti módra vesztegetünk. Könyvet sok eszt. olta nem vásárolgatok, képet vettem; de hát azt tudják-e az én vádlóim, mint számolhatok magamnak a képvételért? Ich habe das von mir durch nicht leichte Entbehrungen erkauft. A ki engem e részben ítél meg, igazságtalan; arról ítél a mit nem lát. –

Az érseknek ma küldém meg Praefátiómat postán, most talán harmadikszor. Nem ő parancsolá az újra dolgozást; önként tettem azt, mert újabb dátumokra akadtam. Benne lesz biographiája is. Szül. Lánghon Fejér vármegy. 1772. november 2-d. Ányos és Virág Benedek tanítóji voltak.

Feleségem és D' Ellevauxné nagyon tisztelik a Tek. Asszonyt; Zseni Regmecen van, Thalie Kárnernénél. Neveitek sokat hangzik itt meleg tisztelettel. Élj szerencsésen édes barátom.

A Tek. Assz. kérem aláz. fizessen Szalay Lászlónak értem 2 azaz két forintot papirosban.

XVII.

Tisztelt kedves barátom, Estve van, reggel olta írom e leveleimet, és a miket azon kivül másfelé kívánt az idő, s hideglelős barátod ki van fáradva. Pedig Neked sokat kellene írnom. Kérlek, ne vedd rossz neven sem alkalmatlanságomat, sem a zavart, mely minden soromból fog szólani.

De hadd kezdjem azon kérésen, hogy levelemet a Tek. Asszonyon kivül senki ne lássa, s még most róla ne is tudjon semmit.

Ő Exc. Pyrker úr nyomtattatja a „Szent Hajdan Gyöngyeit", s az exemplárokat nekem hagyja. Nem élek vissza ke-

gyességével, s nem nyomtatok többet mint 500 exemplárt: 50t velinre, velenczei szép nem velinre 450. Ebből viszont én adok Ő Exjának 25 exemplárt velinre, 75t a más rendű papirosra = 100, s háromszázat pénzzé kell tennem. Barátom, itt a te segédedre van szükségem. Actiákra kell osztanunk, s az ügy barátjai, vagy az enyimek, légyenek munkások, hogy 300 exemplárt pénzzé tégyenek. A negyedik százat (mint mondám) Ő Exja kapja, 100 nálam marad bizonyos célra.

Egy példányt bekötve hét forinton adatok el. Abból te ki fogsz annyit hogy két képet kimetszethessünk. Nagy Károly úr a 290 ezüst forintra prositot kiált, s méltán, mert 725 papirosban sok pénz. De uzsorával fizeti vissza magát. Barátom, szükségem van a segédre. Ne vond el tőlem tanácsodat, fáradságodat; sőt ha majd azt kívánná az idő, hogy a kőbe metszendő rajzolatért fizessek, fizesd ki azt előre. Nem lesz a sok, nem leszek terhedre. De a Te segéded nélkül nem indúlhatok-el. Pénzem majd kezedhez gyűl, s akkor kérni foglak hogy fogd ki.

Minthogy az idő késő, s még a rectornak is írnom kell, bérekesztem. Isten hozzád, és mind azokhoz a kik hozzád tartoznak.

Rumynak a levelet tedd postára, de nyalábjáért ő fog küldeni, s credentionálisát előmutatja. — Azon az én írásomra rá ismersz, s meg nem csalhatnak.

Olvasd meg a Szalaynak írt levelet, s add által neki a püspök csomójával.

Ölellek, s tisztelettel, barátsággal, hálával.

XVIII.

Újhely, apr. 12. 1830.

Tisztelt kedves barátom, Gróf — végre hiszi hogy *Poeta vagy s Historicus* epigrammom nem őtet bántotta — úgy írja nekem Guzmics, — mert Döbr. bizonyságot teve előtte, hogy én azt neki még akkor küldöttem meg, mikor ő Erdélyben lakott. A követk. levélnek tehát nem kell magyarázat; tudod hogy büszkeségem eddig meg nem engedé hogy magamat e

gyalázatos tett vádja ellen mentsem. Egyedül azt jegyzem meg, hogy leveleimet hozzá eddig azon compellátión kezdém, melylyel ezen levelem első sorában téged szólítálak meg; de most jónak láttam római módra tenni a megszólítást, azt adván tudtára, hogy ha nem akar az lenni a mi volt, vagy inkább ha neki parancsoltatnék az, nője által, hogy az ne legyen, én *resigno quae dedit.* — (Horat).

Méltós. Gróf — — — úrnak K. F. örök tiszteletét.

Kegyességeid, melyeket velem Te, és a szíve, lelke, s nagy kimíveltetése által oly igen tiszteletes asszony még nehezteléseknek szomorú ideje alatt is éreztetétek, újabb bizonysága magas lelketeknek, melyet inkább nálamnál senki nem ismerhet, senki nem tisztelhet. Fogadd el, dicső ember, mindezekért a legszivesebb hálát. Míg a köd, melyet nem tudom mely gonosz istenség támaszta, tartott, hallgattam — tiszteletből erántad és — miért ne légyek egyenes megvallani? — azon büszkeségből is, a mit tisztasága érzése a szenvedőnek mindég ád. Most midőn Döbrentei is tanúm hogy én a szóban forgó epigrammát neki még Erdélybe küldöttem meg, s az a dolgok összehasonlítása után világosan kiáltja ártatlanságomat, szólhatok. — Orgyilkosként támadni meg a kit tisztelet, hála, barátság érzésivel szereténk, s azt nevetés tárgyává tenni, gyalázatos tett, gaz tett: de nem tenni ezt, és vele még is terheltetni, az is fáj. Tiszteltelek, de magamat is becsültem, s úgy szégyellem ez ellen mentegetni magamat, mintha azzal vádoltattam volna hogy loptam. — De már tehát tisztának ismersz, s az nekem elég.

De te Csokonai miatt is nehezteléi, s ez eránt a szabadság fijával szabadon szólhatok. — A *fari quae sentiat* nekem nem inkább igazom mint mindennek másnak, de nem is kevésbbé. Ha nem jól szóltam, könnyű vala megcáfoltatnom, s nem vala szükség haragra. Én Cs.t nyúgalomban feddettem, irigység és gyülölség nélkül, vétkeit hamar halála által mentettem, pördalait — a pórság ízlésében, de nem a pórságnak

írottakat — magasztaltam, csudáltam, irígylettem, Cs.t e Pályán utólérhetetlennek hirdettem. Hol itt a bántás akar Csokonai, akár más ellen? Ha énfelőlem s ha huszonöt eszt. múlva kidőltöm után, így szóland valaki, én előre köszönöm neki kímélő sanyarúságát.

De én Cs. ellen epigrammot is írtam, még pedig gyilkost. — Boileau is a nagy Corneille ellen, s a Göthe és Schiller Xéniáji ismeretesek. Az tehát a kérdés, hogy a szép Crímen Raptus, és a mit neki velem a rím mind elébe rakata, érdemle-e vesszőzést, s a Csombók Jankókat és a Cs. Sárákat illő vala-e eszméletre hozni, hogy lássák, mi az a miért ők élnek, halnak. Ne vedd tiszteletlenségnek hogy ezeket elődbe terjesztem; ha más neheztelt volna, hallgatnék.

A te szereteted nekem kevélységem volt, és mindég az marad, s én magadat, a Mélt. Grófnét, Comtesse Virginiet, s a három hasonlíthatatlan ífjat utólsó lehelésemig áldani fogom. Élj oly szerencsésen a hogyan ragyogó érdemeid által élni méltó vagy. *Széphalom, apríl 9-d. 1830.*

S a levél ma apr. 12-d. már kézhez ér úgy hiszem.

Bajza nekem megküldé Toldynknak Londonból hozzám írt levelét. Képzelhetd mely örömem vala rajta, s mely örömem lett volna ha verseim angol fordítása felől nem volt volna is emlékezet benne. Mi szép az hogy nemzetünk nem natio incognita többé, mint honunk nem terra incognita. — Egy recensens engem plagiáriusnak néz, mert *Ámor az oroszlánon* című epigrammom megvan a görög Anthologiában. Azt én valóban nem tudtam, s kedvesb compliment engem nem érhet mint az, hogy azt mondám *magamtól*, a mit már egy görög monda. Én az egész Anthologiát soha sem láttam, csak egy oly munkát ismerek s bírok, melyben annak mintegy 150 epigrammjai vannak. — S ez egy kérést tétet velem hozzád, édes barátom, — méltóztassál nekem Kilián által meghozatni: *Anthologia graeca. Edidit Jacob* (vagy Jacobs — öreg ember felejti a neveket), s az esztendőre nem emlékezem, sem a helyre hol nyomtattatott. Ez engem új epi-

grammok írására fog gyúlasztani, s hajót adhatok, a Te érdemed lesz. De tedd, hogy hamar megkapjam.

S már most a nagy kérést.

Sághy nekem azt izené hogy a Sz. Hajdan Gyöngyei a csonka héten készen lesznek. — Most hát kénytelen vagyok neked lenni alkalmatlan, mert nincs senki, a ki kérésemet hívebben és értelmesebben teljesíteni tudná. Téged, édes barátom, elöl terhes hivatalod, de te parancsolni fogsz másokkal, s a dolog jól megyen, ha te parancsolsz. Szalay Laciban (Handgasse Nro 15.) alkalmatos és kész segédre találsz.

Első dolgod az volna, hogy szólanál magad Sághy úrral, s tudnád meg, a szerint nyomtatták-e mint én kivántam.

	expl.
Nemesebb velencei papirosra	50
Csekélyebb velenceire	450
	500

S ha igy nyomtatták, úgy az érseknek a typographiában marad . . . . . 25 szebb
csekélyebb papirosra 75
100 expl.

nekem pedig 25 szebb, 375 csekélyebb papirosú. Ezekkel bánj igy:

Köttesd be mind a 400 explt a maga boriték cím-papirosába, lapos háttal, ki nem vagdalt lapokban, meghagyván, hogy a hajtogatás nagy gonddal essék, s az első s utolsó lapokat bé ne piszkolják, mint a kontár kötők szokták.

	szép papiros	csekélyebb
1. *Ajándékba* Bártfaynak, Szemerének, Helmeczynek, Kisfaludynak, Vörösmartynak, Fenyérynek, Toldynak, Bajzának, Telekinek, Széchenyinek, gróf Dezsőffy Józsefnek, püspök Kopácsynak, gróf Mailáth Jánosnak	13	—
2. Ajándékba: Horvát István 1		
Dr. Forgó György 1	—	4
Sztrokay és Sup. Kis 2		

	szép papiros	csekélyebb
Fáy András, Jakabfalvy Dán. 2		
Waltherr, Markos, Pák 3		
Klauzál, Nagy Károly 2		
Jankovics, Prép. Fejér, Schedius 3	—	16
Thaly és Farkas Károly 2		
Rumy 1		
Szalay, Tretter, Krajnik 3		
3. Villáx zirci apátúrnak	—	50
4. Guzmicsnak	—	30
5. Ocskay Antal váradi kanonok Bécsbe	—	30
6. Popol váradi kanonok és exhortator	—	10
7. Báró Szepesi Ignác pécsi püspök exc. . . .	—	20
8. Nekem felküldeni	12	75
9. Marad Pesten és a vármegyékben eladni . . .	—	140
Summa	25	375

Elijesztél, édes barátom, hogy hat ft. drága lesz. De az érsek neve szerez vevőt, s minekutána csak 140 expl. eladása fekszik rajtad és barátinkon, s a Kis Gyula Könyve négy fr. tíz krajcáron kél, reménylem ezt a 140-t Pesten és a vármegyékben igy el lehet adni. A sok követ most Pesten van, s egyik vagy másik barátunk ismeretes velek, s szolgálhat nekem. Oztán valamely könyvárossal ki kellene tétetni a könyvet az útcára, hogy az elmenők lássák, s hírt adni a Kulcsárné s a budai német újságokba.

Villaxnak, Guzmicsnak, Ocskaynak, Popolnak, a pécsi püspöknek írni magam fogok. Nem fárasztalak azzal hogy nekik írj.

A pénz kezedhez megyen. Ebből fizesd ki majd

1. A szekereseket.
2. A kötőt.
3. Szallusztot (Gerlach, Mollevaut) és az Anthologiát.
4. Fellnert az órást.
5. Rumyt 150 fntig.
6. Horvát Istvánt 200 fntig.

és valami egyéb költségem lesz. Csak arra kérlek, hogy az

exemplárokat (bekötve) mind másoknak, mind nekem küldd minél elébb. Minél elébb jő a pénz, annál jobb. Tudod mennyi szükségem van, s junius első napjaiban 400 forint interest kell adnom. Horvát Istvánt hagyd utólsónak a fizetésben.

Élj szerencsésen, édes barátom. Tegnap husvét első napján a főnotárins és a Bodó ebédjét deprecálám, és nem hiva mentem a mi barátnénkhoz, nekik annál nagyobb örömökre, mert semmi vendégek nem volt.

Válaszsz papirosat a Sz. Hajdan borítékjához, s a typographiában hagyd meg, hogy ezt nyomtassák a cifraság közepébe:

A SZENT HAJDAN
GYÖNGYEI

FELSŐ-EŐRI
PYRKER LÁSZLÓ
PATRIARCHA EGRI ÉRSEK
EXCELLENTZIÁJÁTÓL.

Ne feledd az Anthologiát.

Ugyan csúfúl jára a Szent L. kegyelme Gáborral. Megmondá Fenyérynek, hogy neki bizony nem kell. Tartsa magának.

XVIII.

Tekintetes Bártfay László úrhoz.

Engedj meg, édes barátom, újabb alkalmatlanságomnak. Nem terhellek egyébbel mint hogy ezt Fenyéry barátunknak általadni méltóztassál; tudom, mint ölnek el egyéb gondjaid, dolgaid, utazásaid. —

Kérlek, tedd hogy a mi Fenyérynktől pénzt kapbassak,

és az engem illető exemplárokat; nagy szükségem van mind az egyikre mind a másikra. — Azok a papocskák többet igértek mint megtarthattak, midőn magokra vállalák exemplárjaim széllyelküldését. Jó volna, ha Fenyéry megtekintethetné valakivel, ha csomó nem maradott-e valahol ezeknél. De *mitte sapientem, et nihil ei dixeris.*

Egy újság. — Húnyor tegnap előtt éjjel 800 forintot nyere kártyán. — Wékey nem vala itt. — Ölellek szíves tisztelettel. *Újhely, septemb. 4-d. 1830.*

XIX.

Újhely, nov. 15. 1830.

Tisztelt kedves barátom, Wékey Károly nov. 11-d. temettetett el itt Újhelyben. Gróf Szirmay, háza kriptájában akará temettetni háza hív barátját, de W. maga úgy rendelé hogy teste ide hozattassék, s szüléjinek hamvai mellé tétessék. Született ő itt 1801. febr. 4-d. s megholt Őrmezőn nov. 8-kán délután 3 és 4 óra között.

Barátink felől bennünket minden hír interesszál, és így elmondom valamit tudok.

Kiki látta Őrmezőn hogy ő el fog halni, s ha hecticus azt hiheti, W. maga .s hitte. A grófné testvéréért sem tehetett volna többet. 8-dikban jelenték neki, hogy W. szokatlanúl gyenge, s lement a beteghez. Látta hogy itt az elválás órája. W. eszmélet nélkül volt. A grófné a szomszéd szobába vonta magát, s zokogva sírt. Wékey azt meghallá, s megfordúlt, felfülelt. De most meglepé az örök álom. — Reggel a test már Újhelyben volt, a Wékey Pál házánál. —

Ez és egyéb rokonai úgy rendelék hogy a test temettessék el 11-ikben, mely csötörtök nap vala, s vasárnap 14-ben legyenek a templomi solenniák, s a predikáció-tartásra meghívta pataki predikátort Ferenczy József urat (a statuárius testvérét, ki 1828. Hollandiában theol. Dr. leve — ez nálunk ritka história) — Orátiót tartani pedig theol. prof. Somosy János urat, a megholtnak kedves barátját — s ezt a

megholt rendeléséből. — De 10-ikben a vizi betegség elölte a helybeli predik. Major Józsefet is, s Újhely úgy hitte, hogy a *vasárnap* Újhelyt illeti Wékey felett. Azonban abban állapodának meg a felek, hogy Major tehát temettessék szombaton, s a vasárnap maradjon Wékeynek.

A hatás két hasonló esetben mindég az elsőnél nagyobb, s itt a Major temetése elhomályosítá a Wékeyét. Ferenczy predikálla ez felett is, az orátiót phil. prof. Nyíry mondotta. Ferenczyt Újhely most látá először, s az igen jól készült munka, s a nagyon kedves gesticulátió oly elragadtatásba hozá minden látóját és hallóját, hogy egyébről itt senki nem beszélt. Az elragadtatottak számában vala Major B. és az asszony, s Bodó úr is. A koporsón függe Majornak familiai címere, s nyolc puskás s panyókás mentéjü vármegyei hajdú kisérte a koporsót egy és más oldalról a temetőbe. Tamásy Calasantius József úr minden professoraival jelen vala, s a kath. gymnasium ifjai spallért formáltak a kálv. templomtól ki a temetőig. Engem az igen szeles, nedves, borongó időben rheumám szobámba zárt, s én a szegény Major koporsóját s kisérőjét csak ablakomból láthatám; de vasárnap tavaszi szépségre derült a rút őszi nap, s rheumám megengedé hogy a W. temetési solenniáin megjelenjek. — Ferenczy oly textust veve, mely rokon volt a Seneca első epistolájával, hogy a munkás ember megszaporítja az időt, a mit az ifjan elholt és még is sokat csinált W. példájával mutogata. Most Somosy álla fel, s oly szép exordiummal, hogy tapsoltam volna neki, ha taps illenék templomba. Megmutatá mint ismeri Cicerót. A gyönyörü exordium után azt tanitá, a mit a philosophusok a lélek halhatatlansága felől s a keresztyének a feltámadás felől; a mi jól van téve, s a fejnek kedves: de a szenvedő szív ez helyt inkább bánatban szeretett volna tartatni, mint speculátiókra ragadtatni. W. már földben fekvén, neki sem a kathol. gymnasium ifjai, sem a hajduk nem teheték azt a pompát. De a nyolc hajdu csakugyan megjelent a predik. alatt, s csattogtatta puskáját. — Boldog a ki él, édes barátom, s a megholtakat szánhatja, de maga nem szánatik még.

Major B-né asszonyság hétfőn reggel hozzám jött, hogy csináljak inscriptiót a Wékey Ferenc által állitandó sirkőre. Tudnom kell, nagy-e a kő. „*Szeretve mindentől, s csak egytől sem gyűlölve*“ ez volna az idea, melyet oda tenni akarnék.

S mint vagy te, édes barátom? Mint van a mi Helmeczynk? Köszöntsd ezt a sok érdemű s tiszta lelkű barátunkat. Feleségedtől holnap után, úgy hiszem, egy nyalábot kapok, és bár pénzt is. Toldyt megkértem hogy nekem küldje meg a mi nemes lelkű rex juniorunk képét, s nyugtalanúl várom azt. Mely szerencsés vagy te, édes barátom, hogy e diaetán jelen lehetél, és mind azt láthatád! Alig várom hogy oly valakivel lehessek, a ki *tud* beszéleni, és *szeret* beszéleni. -- Takács pozsonyi viceispánt, a pécsi, szatmári, rozsnyai püspököket levél által kértem meg, hogy pénzeimet akár neked fizessék le, akár Comáromy abúji viceispánnak. Ha néked adták által, tedd hogy minél elébb vehessem. Ölellek tisztelettel szeretettel.

XX.

Tekintetes Bártfay L. úrnak.

Újhely, 1830. dec. 17-d.

Tisztelt kedves barátom, Tegnap hallám az öcsédtől, hogy Pesten vagy, s ugyanazt mondja a mi Toldynk ma érkezett levele, s igy an nyi idő olta nem szólhatván veled, levelemet most hozzád intézem, és nem a Tek. Asszonyhoz, kinek különben csak azért is szoktam irni, midőn irnom neked kellene, hogy dolgaidtól el ne vonassál. — Örvendek szerencsédnek, édes barátom, hogy Pozsonyt e nevezetes időszakban láthatád, s képzelem mit hallhatnak tőled mind azok, a kik körűled lehetnek. Én azt mind addig nem fogom tudni mig majd megláthatlak.

Mondjad a Tek. Asszonynak, hogy én Húnyor és Kozma Miklóssal szólottam Wékeynek utólsó órája felől, mind hogy azt magam tudjam, mind hogy a Tek. Asszonynak megirhassam. Némely emberből semmit sem lehet kisrófolni, s igy én ezekből. Annyit mindazáltal tudok, hogy W. mindég hitte

felgyógyulását. Gondold meg, barátom, mondá Húnyornak, hogy még három hétig ki nem fogok mehetni a szobából! Orvosom nem ereszt. Emlékezete mindég helyén volt; ő mondotta meg Húnyornak, hogy bizonyos zálogos levelét ne a maga rendes helyén keresse, hanem egy másikon, hova ő azt nem tudom mely okból tevé.

S fog-e sírni a kis Seraphinka, kérdé ezt a kedves gyermeket, utólsó itt léte alatt, ha meghallja, hogy a pataki deákok énekelni fognak a Wékey bácsi temetésén? — Nékem annyi lelkem nem volna hogy ily hidegen gondolkozzam halálomról.

E napokban itt casino nyílt meg, vagy inkább egy casinói társaság constituálta magát. A Balásházy János most épülő háza ád rá helyt. — 5 for. conv. pénz egy actia. 320 conv. for. már le van fizetve. Pedig a pénznek fele még hátra van. Kár hogy itt nincsen *. — Én is actionárius vagyok; de —

A szegény Soos Pálnak a gyülésen sok baja volt. Szántad volna. Az az enyelegni s csípni szerető viszketeg nem mindennel szeretteti magát. Öröme volt azon, hogy a dietai csomót fel ne olvashassa, és hogy törték a fejeket, mi lehet benne. S utóljára még is elő kelle adni, de egy kis bosszúság szenvedése után. —

A rabok el vannak tiltva a pipától. Fekésházy hijába protestált, hogy hiszen azt egészségek miatt kell megengedni. Az is el vala végezve, hogy a nem nemesnek beretválják el bajuszát. Főfiscális Kossuth más nap bejött, jelentette hogy deputátiója miatt tegnap jelen nem volt, s kérte felolvastatni a rabok iránt hozott rendelést. A nemes rabok, úgymond, még protervusabbak lesznek, ha csak a nem nemesek koppasztatnak meg. El vala végezve hogy hát senki se veszítse el a bajuszt.

Édes barátom, Te engem megajándékozál a gróf Károlyi György képével, magamnak tehát többre nincs szükségem. De az archivumnak kérek egyet, s egyet a pataki collegium Biblothekájának. Itt és ott collectiót hagyok. A gróf megérdemli hogy képe a maradéktól ismertessék.

Szeress továbbá is. Szíves tiszteletemet a Tek. Asszonynak, Waltherr úrnak, s kedves vendégidnek.

Egy bohó történetet. Múlt vasárnap reggel egy hajdú be nem tuda jönni pitvarom ajtaján. Felköltem s megnyitottam. — Egy negyed múlva megint bírkozik valaki. Annak is felnyitám. — Megint. Már akkor kifakadék, s midőn megnyitottam az ajtót, meg kelle követnem kipattanásomért a szegény Szikszay fiscálist. — Negyedszer is küszködik valaki. Megyek, s kirepül a számon az ebadta. — Képzeld, Reviczky Dinkó Bánócról! Sokáig tarta predikációja, hogy becsületes embernek mondani ebadtát . . . Uram, mondám, az úr a tanúm, hogy a szó elébb reppene ki számon mint az urat láttam; az tehát nem az úrnak vala mondva. — De ő csak vitte a magáét. — Uram, mondám, a Jézus Krisztus betett ajtóval is bejött a házba, itt pedig már ma négy nem tuda a nyilt ajtón — oly nevetés lett a szobában, hogy a szegény Dinkó kénytelen volt abba hagyni predikációját. — Nevess rajta, ha tudsz, én mindég nevetek mikor eszembe jut.

XXI.

Újhely, 1831. január 25.

Tisztelt barátom, Obniczky Miklós lengyelországi lengyel, kinek Sztropkó körül két faluja van, Varsóban két háza s egy faluja, Soos Pál viceispányunkhoz jöve e napokban, hogy adna neki passust a hazamenetelre, s testimoniálist hogy őtet itt oekonomiai bajai tartóztaták, mert itt háza s épületjei elégtek, marhája kidöglött; Varsóban pedig rendelés van téve, hogy a ki két hó alatt otthon meg nem jelen, annak mindene confiscáltatik. Soos ezen alkalommal kérdi mint vannak a lengyelek dolgai, s Obniczky vagy Obrinszky felel:

Constantínnak 40,000-ből álló serege van, a milyet semmi hatalom nem mutathat Európában. A legszebb ember, legszebb ló, legszebb uniformis, legjobb fegyver, képzelhetetlenül exercírozott és disciplinázott, s minden hadi tudományban gyakorlott. Ez megfelel 120,000 orosznak. A föld népe

ád 200,000 embert. Kaszákból csinálnak kardot, a dzsidákra szúró portékát a kerekek abroncsából; a prussziai és austriai s orosz Lengyelországból 15,000 ember szököt által hozzájok; csak pénzre van szükségek, s azt ád Francia és Angolország; ágyúra, golyóbisra, s azt hoz az orosz, csak el kell venni. Chlopicki kevés napok előtt jött meg Párizsból azelőtt hogy megválasztatott, s Petersburgban eshetik egy kis baj, hogy az orosz erő megosztassék. — Ezt jónak láttam veled tudatni, édes barátom; mert kit nem interesszál a varsói dolog. Az isten ne engedje hogy a mi fejedelmünk szenvedjen valamit.

Tegnap dietai követeink referáltak, s Vay elbucsúzott, s ma éjjel ment, mert febr. 3-d. fogja tartani introductióját Miskolcon. Őellene itt a dieta alatt nagy lett a harag. Hogy egy ideig a dieta elején a két követ nem írt, s azért őket a megye meg is feddé levélben — hogy nem staféta, hanem rendes posta által írtak — hogy Szirmay Antal 28,000 igért, Vay 48,000t (katonát) — hogy az utólsó íveit a diáriumnak el nem hozták. — Kivált azt vevék rossz neven, hogy másként enunciálván magát Vay és Szirmay a katonák eránt, Zemplény voksát elvesztette. — Ezek a dolgok a novemberi és decemberi gyülésekben hosszasan és tüzesen voltak vitatva, s akkor is szörnyű nehéztelés érezteté magát Vay ellen! mely az által nevelkedett, hogy ő administr. leve, s így azt a gyanút vonta magára, hogy azért tette a mit tett, hogy administrátor lehessen.

Elolvastatván az új articulusok, felkele Soos János, az Amade meglövője, s hosszasan és t ű z n é l k ü l előadta a megye nehéztelését, hogy a követek nem azt tették a mi nekik hagyva volt. Erre felkele Kossuth Lajos, s oly tűzzel, mintha kezében volna a zendítés szövétneke, két kezét két csipejére rakván, képzelhetetlen vakmerőséggel tartá beszédét. Kelemen és Jancó Dániel beléugrattak beszédébe, s azt mondák, hogy ez csak egy-két ember értelme. Erre Kossuth fiscális actiót kiáltoza, s verte mellyét. B. Wécsey is szóla mint mindég hosszasan és egy pontról más pontra szökdelvén; ő szóla a verbung emberivel, azok bizonyosokká tevék, hogy az ar-

mádának nem lehet annyi hija etc. Vay szörnyü tűzzel kezde felelni, de hirtelen belé csapott a nyugalom hangjába, mely ha *színlett* nyugalom volt is, de *nyugalom* volt. Kimondhatatlan effectet teve szép külsője, szép módja, szép beszéde, s nyugalma. Felvilágosítá miért nem írtak sokáig — más vármegye követjei is azt tevék, mert nem volt mit írni — miért nem stafétán, s midőn a verbung ect. hozódott elő, ezen szúró szóval felele: a Mélt. Báró tehát a maga híreit a verbung embereitől vette: én a magaméit a hadi minister előadásaiból. — Továbbá elmondván hogy a diárium utólsó íveit Bécsből lejövén is kereste Pozsonyban, de a typographus még azokat el nem készítette, Wécseyt a typographusra utasította. — A főnotárius felkölt, s egész bátorsággal azt mondá, hogy a gyűlés meghányván vetvén ezt a dolgot, azt végezte, hogy ez soha többé elő ne hozattassék; a nagy tűz el vala oltva. De nem a harag.

Ma január 25-ikén a gyülésen azt a propositiót tevék, hogy azon vármegyéknek, a melyeknek jó követeik voltak, küldessék örvendő adresz. Így Comáromyért Abaújnak. Ez csak azért hogy Vaynak adassék döfés. Ez elfogadtatott, s députátió rendeltetett, hogy dolgozza ki, mely vármegyéknek kell írni.

Ezeket reptében írom, s az archivum szobája tele lévén emberekkel, még pedig lármázókkal.

Imhol egy ritornella, rím nélkül.

Bellinek Emlékkönyvébe.

(L. Poet. Munk. 29. l.).

XXII.

Tisztelt kedves barátom, Elhagyám Pestet s házadat, midőn magad távoly valál. Engedd tehát hogy levélben vehessem búcsúmat. Fogadd szíves köszönetemet holnapokig tartó jóságidért. Szeretetem s tiszteletem érzései irántad s angyal hitvesed eránt ma épen azok, a mik mindég voltak, és mindég épen azok maradnak. Sőt ma még nagyobbak

mint ismeretségünk első napjaiban voltak, mert azolta ezekhez járúlt a hála érzése is. És mely mértékben!

Engedj illetnem egy tárgyat, mely felől jobb írva szólani, mert úgy több kíméléssel lehet.

Fájt neked, édes barátom, a mit én tettem, s óhajtád hogy tűrtem légyen elnémúlva a mit mások tettek. Szeretném ha te viszont kérdenéd, ha ez az én megszólalásom, ez az én neheztelésem, ez az én nehéz neheztelésem oly munka volt-e, melyet én küszködések nélkül teheték, s ha erre lehettek-e okaim. Mások gyalázatos okokat gyaníthatnak, de te nem tévedhetsz olyanokra. A Kritikai Lapok sok bajt csináltak sokaknak, s ok nélkül és igazság nélkül; nem csudálhatni hogy Bajza és társa oly sok oldalokról kapnak kedvetlenségeket. Borzadva néztem én mindég, mely könnyedkén gondolkozik ő, s mely örömmel csipkedi azokat, a kiket én szeretek, tisztelek, irígylek. Az nem sok szerénységre mutat. De bízzuk a dolgot az időre; az elhozza a nem jó tettek büntetését, és a jók jutalmát.

Fogadd újra hív köszönetemet megbecsülhetetlen jóságidért, s tarts meg baráti emlékezetedben. — *Pécel, június 12-d. 1831.* —

Örök híved
Kazinczy Ferenc.

XXIII.

Tisztelt kedves barátom, Piarista rector Tamásy úr tegnap korán reggel belépe hozzám, s kért, hogy az abaúji őröket bírjam reá, hogy magát s szekerét ereszszék be Abaújba; egyszersmind kezembe adá leveledet és a Toldyét, melyet Major B. úrnál a Tekintetes Asszony teve le. Július 1-ső napja olta el lévén zárva Újhelytől és az egész világtól, csak ekkor tudtam meg a Tek. Asszony ittlétét. S minthogy így képzelhetem, mely gondokban vagy, sietek tudtodra adni a mit magam tudok. Vedd azt tiszteletem, barátságom, hálám jeleként.

Igen is, itt ki vannak állítva az őrök, s oly kemény pa-

rancscsal, hogy Tamásy úrnak is vissza kelle fordúlni. Viczmándy prépost, Lyakovics orosz esperest, mindjárt a hír első hallására, Kékedre futottak; Dókus viceispány a szőlők alá filagóriájába vonta magát; a pataki ifjuság, kiknek ma, júl. 10-d., volt volna examenek, félvén hogy, ha Patak elzáratik, éhen fognak meghalni, a professorok által, már júl. elsőjén széllyel mentek; azt cselekedte a Supremus Stud. Director engedelmével Tamásy is. Újhelyben halnak, de csak a Barátszeren; innen az a vélekedés hogy az éhség öli az embereket inkább mint a cholera. Ezt írja nekem ma Horn patikárius úr, levelét a zemplényi őr által az abaúji őrnek adatván, s arra kérvén hogy itt fogadjak neki embert, a ki Kassáról számára, gyógyszereket hozzon. Én Újhelybe nem küldhetek postára, s így élek az alkalommal, s ezen ember által Téged is tudósítalak.

Dercsényi ezen nyavalya felől ezt írja: — A máramarosi sót szállító oláhok a cholerát általvitték Ugocsába. Bejelentetvén ez a viceispány által, Újlak, Csetfalva és Vári azonnal bezáratott, a nyavalyát behozott oláhok elszöktek, és így a nyavalyát el is terjesztették. Ez történt Bökényben is, mely Ugocsában fekszik, Beregben Csetfalván, Váriban, Ugornyán, Naményban; Szatmárban Csécsén, CSEKÉN (ott a mi Kölcseynk) és Kóródban, Szabolcsban Kis-Varsányban. — Tisza-Újlakon néhány megholtat felbontottak, s reá ismertek az indiai cholera jeleire.

Azonban a Bécsből-e vagy Pestről Újhelybe lejött orvosok közzűl a bajt csak egyik ismeri cholerának, neve ennek, Tamásy rector úr szerint, Castiglioni formán hangzik, s rendes hogy épen ez betegedett meg; Mecznernél fekszik; a többi egészséges. Horn úr a mai levélben azt írja hogy a nyavalya fogy, és ma-holnap vége lesz minden bajnak. Éhség, vagy rossz étkekkel élés, és elhűlés okozta a bajt.

Légy tehát gondok nélkül, édes barátom. Ha mit hallani fogok, azonnal megírom.

Engedd, hogy azt a kedvetlen tárgyat csak igen gyengédeden érinthessem. De kiket bántottam én tehát a kik ellenem nem vétettek? Én ugyam V-ra s St-re nem céloztam,

s sajnálom ha azt ők vagy mások őreájok veszik. Ha csak magam voltam volna szóban, bizonyosan hallgattam volna; én nem magamért akartam szólani, hanem két vagy egészen igazságtalanúl, vagy érdemén túl bántott férfiúért, kiknek mindenike még ellenkezőjétől is tiszteletet kívánhat. Bajza világosan mondja hogy ők pártoskodnak, s hogy *az a négy* minden, az csak még is igazságtalan itélet; kivált mikor oztán Kis neki úgy szól, *a mint ő tud.* — Barátom, a Kritikai Lapok nem egyebek mint vad dúlások.

Még egyet. — Thewrewk nekem egy csomó ajándékot külde, s én hálátlan volnék, ha meg nem ismerném hogy gyűjteményeim neki sokat köszönhetnek. Így én neki küldheték valamit a sokért. De én sem vele mások ellen, sem másokkal őellene soha pártot nem kötök, s ki kit szeret vagy nem szeret, arra gondom soha nem lesz.

Szemere, Szemeréné, én június 12-d. olta jún. 29-dikéig együtt járánk be Nógrádot, Gömört, Borsodot. Losoncon jelen valánk a gyűlésben. Néhol egy, néhol két, néhol három napot is tölténk. Szemere hallván a hírt Patakon, s félvén hogy vagy be nem eresztik Ung és Bereg vármegyébe, vagy oda zárják, Patakról fordúla meg június 30-án. — Én házam népét egészségben találtam. Feleségem s gyermekeim velem együtt köszönik megbecsülhetetlen jótétedet, s kérnek hogy azt üres hangnak ne vedd. Az én tiszteletem, szeretetem erántad sem meg nem tágúlt, sem meg nem tágúlhat, s nem is értem, hogy annak gyanújára mint adhattam volna okot. — Élj szerencsésen, édes barátom, s tarts meg kedvező emlékezetedben. *Széphalom, július 10-ikén 1831.*

Örök híved
Kazinczy Ferenc.

XXIV.

Édes barátom, Harsányi nekem júl. 12-ikén írt. Barra Pécelen innepelvén Szemerénél (mert tanítványa a Szemere testvérének unokája) isten, tudja mit monda Harsányinak felőlem. Imhol a mit neki írtam: — De engedje meg az úr,

hogy a mit szóval tettem volna, wenn ich ihn in Pesth gesehen hätte, itt írva tehessem. — A Kisfaludy Károly emlékét hozom elő, s az úr megszólalását e tárgyban. Nékem úgy tetszik, hogy abból indúlat szól, és nem hideg ítélet. Igenis, K-nak szabad ég alatt állítani emléket, sok, ha az emlék Pestnek valamely piacán fogna emeltetni. De miért ne állhatna az szabad ég alatt kertben, a város erdejében. Azt sem tagadom hogy KK nem csak a fő pontot, de még a maga fő pontját is épen nem érte el; hogy színészi darabjai épen nem azok még a mit óhajtottunk, de valljuk meg, hogy neki igen sok erő jutott; hogy lyrai darabjai közt sok van a mi hálánkat érdemli, és hogy ő kívánhatja tiszteletünket. De ha a szándék ellen még többet lehetne is mondani mint az úr monda, én még is úgy hinném, hogy azt a jelentés után, s nem a szándéklóknak, hanem a közönségnek mondani, s oly hosszan mondani, későn volt, és nem nyugalmat mutat. Nem tudom mi kedvetlenségek történhettek az úrra nézve, de tudom hogy történtek, s azon fel nem akadok; szeretni, kedvelni senkit nem tartozunk, mert a kedvelés és oztán a szeretés nem *tartozás* munkája. Azon sem akadok fel, ha a bántás viszontbántást von maga után: én bosszút magamnak engedni nem tudnék, de igen kifakadást, csak ne igazságtalant és ne nemtelent. De annyira útálom ezt a pártszövést, ezt a cimboráskodást, ezeket a személyes tekintetekből eredő visszásságokat, melyek az ügy firmája alatt tétetnek — világos jeléül hogy a tevők magok is pirúlnak azért a mit tesznek — hogy valahol olyat látok, kötelességnek ismerem szóval, írással, vagy bár hallgatva, kijelenteni hogy nékem az affélében részem nincs.

Bár az ügy barátjai egymásnak éltöket ne keserítenék ok nélkül! Oly tág a mező melyen futhatunk, ha hozzá erőnk van, hogy egymást döntögetni épen nincs szükségünk. — Éljen szerencsésen. — *Júl. 23-d. 1831.*

Ezeket tiszteletből, szeretetből, s azon tartalékból közlöm veled, hogy ha Harsányi talán hírbe eresztené hogy levelet veve tőlem, balra ne magyarázd. Fájna nekem ha te

erántam elhűlhetnél, ha egyébnek néznél mint vagyok. — V. azt mondá nekem hogy a pernek mind addig nem lesz vége, míg valaki nyúgalomban nem szól. Hogy nyúgalomban szóljon valaki, óhajtom: de *nekem*, a Pyrker és Dezsőffy tisztelőjének, *magamra s őrájok nézve* tisztem volt, nem *nyúgalomban*, hanem indulattal szólani; mert a mi P. és D. ellen elkövettetett, az csak még is istentelenség. Hijába mondja B. a praefátióban hogy mi nem türjük a kritikát. Türjük, ha éles lesz is, csak igazságos legyen, de mikor azt látjuk hogy Thaisznak a *Jelentése* is recenseáltatik, hogy Thewrewk vétetik elő, kit ignorálni kellett volna; mikor azt látjuk hogy a Handbuch Dezsőffyt és Telekit nem is említi, s oly sok rossz verset előád másoktól, melyeknél D. és T. jobbakat ada, akkor látjuk mit érnek a Kritikai Lapok. — S a Szemere érdemei oly kicsinyek-e hogy azon felakadtak hogy én azokat szerteleneknek mondottam és nézem? Nem, édes barátom, az ilyenekre nem csuda ha kifakadást látunk. — De élj igen szerencsésen, és szeress. Én téged mindég foglak.

XXV.

BÁRTFAYNÉNAK KAZINCZY.

Széphalom, den 26. Júl. 1831.

Meine Gnädige Frau, Wir alle hier, so wie auch das Hau der Frau Major v. Barthos, sind von dem Würg-Engel verschont. Ich fange meine Nachrichten, die ich Ihnen hier geben will, damit an, weil ich gewiss weiss, dass Sie, nach dem Übermaass von Gnaden, welche Sie für mich und die Meinigen haben, wegen uns besorgt seyn werden. Fragen sie mich sonst Nichts, denn ich werde Ihnen entweder gar Nichts, oder falsche Antworten geben können. Seit ich wieder zu Hause bin, war ich noch nicht einen Schritt ausser dem Hause, und was ich höre, was man mir sagt und schreibt, das ist fast immer entweder zum Trost, oder aus dem Trieb, den man immer hat das Böse sich ärger vorzustellen, falsch.

So viel weiss ich aber, dass gleich darauf, als ich hier den 30. Juny ankam, die Professoren in Patak, trotz dem,

dass das Examen auf den 10. July durch das Patronat ausgeschrieben war, die ganze Jugend, die die Zahl von tausend Köpfen übersteigt, entlassen haben. Ein Vater von dem Szabolcser Comitat schickte um seinen Sohn aus Angst, dass das Comitat laut Verordnungen abgesperrt wird, und wenn sein Sohn bishin nicht zu Hause ist, er später nicht wird nach Hause genommen werden können. Di ganze Jugend kam nun in Schrecken, stellte den Professoren vor, dass wenn sie in Patak bleiben müssten, sie vor Hunger sterben würden. Die Gründe waren wichtiger als dass man ihnen nicht hätte Gehör geben sollen. — Acht Tage später entliessen auch die Piaristen ihre Jugend in Újhely.

Der Schrecken ward allgemein, besonders nachdem auch in Újhely die Sterblichkeit gross war, und viele (so auch VGespann Dókus, die Piaristen) verliessen Újhely, und zogen in ihre Weinhäuser unter den Weingärten. Wir Dorfleute waren von der Stadt abgesperrt, und an meiner Brücke, 600, Schritte von meiner Wohnung, waren abaújvárer Wächter die vom Zemplényer Comitat Niemand einliessen. Bald darauf hörten wir, dass Vicegespann Dókus sich und die Comitats-Casse nach Velejte hinausgezogen hat. In vielen Orten vom Zempliner Comitat, namentlich in Imreg, ist die Mortalität gewiss sehr gross. In Újhely nimmt sie sehr ab. Seit dem 29. Juny bis den 19. July starben dort 180 Menschen, den 23. July schon bloss zweye, so schreibt mir der Apotheker, doch alle aus der niedrigsten Classe von Menschen; aus denen, die nicht dorthin gehören, bloss die Fiscalin Képes im Nervenfieber, und ein 85-jähriger reform. Prediger Kecskeméti. Nagy Lázár war sehr krank, aber ist in 3 ½ Tagen genesen. Die Apotheke in Újhely ist ausgeleert, so dass Horn mich bat, ihm einen Wagen aufzunehmen, und ihm Medicamente von Kaschau bringen zu lassen. Diess that ich ihm zweymal. Die Medicamente kamen, ich schrieb an Horn, er soll darum bis an die Brücke schicken. Da wurden die Medicamente an die Brücke abgelegt. Seine Leute übernahmen sie. — So liess ich auch die Eyer und Geflügel, welche an Frau von Barthos Telek geschickt, übergeben.

In Kaschau theilte Chirurg Lehoczky Medicamente aus, von welchen, die es nahmen, plötzlich starben. Nun ging die Rede herum: *az urak méreg által akarják kihalatni a szegénységet*, weil, wie ich oben gesagt, nur Bauern starben. Das Volk in Bárca ging also mit Aexten und Heugabeln, um Lehoczky und alle Aertzte todt zu schlagen, nach Kaschau; so dass jetzt die Aerzte kaum Muth haben auf Dörfern sich zu zeigen. Lónyai Gábor ging mit Weib und Kindern und meiner Thalie nach Kaschau, weil in Deregnyő nicht leicht Hülfe zu hoffen war. — Auch in Kaschau wüthet bis jetzt die Cholera nicht.

Szemere, sie, und ich verliessen Pécel den 12. Juny, und wir kamen erst den 29-ten in Patak an. Wir machten Umwege, und hielten uns in Kürtös bey der Conseill. Ambrózy einen, in Ludány einen halben, in Losonc $2^1/_2$, in Tornalja 3 Tage auf. Szemere hörte in Patak, Ungvár sey gesperrt. Ich und Prof. Somosy baten ihn umzukehren, weil er im Ungvárer Comitat, wenn er dorthin auch vielleicht hinein könnte, eingesperrt würde. Endlich ergab er sich. — Nun habe ich von seiner braven Frau Nachricht, dass sie glücklich in Pécel ankamen, dass auch Pécel eingeschlossen war, dass die Jakabfalvy im Contumazhaus sitzen musste, und dort ihren Sohn verlor. — Ew. Gnaden stellen sich vor welche schöne Reise ich mit ihnen gemacht. In Ludány konnte ich mich endlich mit meiner Phigie aussprechen, ausweinen *).

Malie Kazinczy erzählte mir gestern von dem Gräuel in Pesth. Die Nachricht hatte sie von ihrem Bruder Laci, welcher diese aus Kaschau brachte. Dann kam zu mir der Wirth von Komlós, welcher die Sache noch umständlicher mir sagte. Er hat sie aus dem Munde des Herrn von Telek. — Man sagt, Baron Palocsay, der Sohn von Ferdinand, sei der Rädelsführer gewesen. Ich gehe heute nach Mikóháza, den Namenstag bei meiner Náni Comáromy zu feyern. Dort werde ich doch die Nachricht umständlicher und sicherer hören. Ich zittre, dass auch der brave junge Eötvös an dem tollen Streich

*) B. Prónay Iphigenia, leánya b. Prónay Simonnénak, mely utóbbikra nézve l. „Kazinczy és Kora“ II. részét.

einen Theil hat. Nicht gut ist es, dass auch ältere, und das sehr würdige Männer, von alten Formen abgehen. Lange ist es, dass ich das schon klage. Nicht umsonst ist es dass ich vor jungen Leuten von meinem Unglück spreche. Aber meine Warnungen verstäuben vor ihrem Ohr.

Meine Frau und meine Kinder danken Ihnen, meine Gnädige Frau, für alle die Gnaden, für die zärtliche Sorge in meiner Krankheit, die ich bei Ihnen genossen habe, mit wirklich tief fühlendem Herzen. Sie wissen, meine Gnädige Frau, ob ich Ihnen diese Gnade, und so viele, viele andere, vergessen kann. Ich würde Sie, hätte ich Ihnen auch nichts zu danken, hoch verehren. Zu den Gefühlen der Ehrfurchf kommen noch meine Dankgefühle. Wenigstens darf ich damit stolz thun, dass ich edle Menschen gewiss liebe. Das zeigt meine heilige Anhänglichkeit sogar an die *Verstorbenen*. Sie hätten mich mit Phigie in Ludány sehen sollen!

Als ich diess schreibe, kömmt Sophie mit der Nachricht, dass von nun an nicht einmal *Sachen* von Újhely angenommen werden. Die Infanteristen (vom Regiment Benczúr), welche in Hosszúláz und Csörgő Cordon ziehen, lassen nicht passiren. Darum schicke ich Ihnen diesen Brief durch Kaschau.

Leben Sie wohl, meine Gnädige Frau, Sie, und ihr von mir heilig geliebter Gemahl. Ich hoffe dass wir im Leben bleiben; doch sollte Gott über uns auch Tod ausgesprochen haben, so bleibe ich bis zum lezten Lebenshauch

ihr dankbarer Verehrer
Franz Kazinczy.

An Herr v. Waltherr, an die liebenswürdige Familie Tänzer, an meinen Freund Toldy, und alle die zu *ihm*, zu *uns*, gehören, meine herzl. Grüsse *).

---

*) A Bártfay Lászlónéhoz írt levelek németnyelvüsége jegyzést kíván. Legjelesb asszonyaink azon időben mindenre taníttattak, csak magyar írásbeli fogalmazásra nem. Ezért ők, kik németül és francziaúl jól és correcte leveleztek, nem mertek magyarúl, tartván tőle, hogy az

XXV.

Tisztelt kedves barátom, Amit ma vettem Barthos majornétól, illő tudnod, bár borzasztó. Azért küldöm neked; készítsd el a hirekhez a Tek. Asszonyt. Talán már ezeknek az irtóztatóságoknak majd végek lesz. Élj igen szerencsésen, és szeress úgy, ahogy én téged szeretlek. — *Aug. 15-d. 1831.*

Szulyovszky József, testvére vagy ágyasa? — a patikárius testvérét irja, — naturális leánya, Reviczky János a volt viceispán Szirmay veje, a luth. pap és papné vacsoránál támadtattak meg. Szulyovszky lőtt sokakat, az utólsó töltést gyilkosának adta, hogy lője agyon, de ne kínozza. — Szegény öreg! Van-e öröme gyermekiben!

XXVI.

Tisztelt kedves barátom, Tegnap késő estve az vala nálam, a ki szemmel látott tanúja volt a viceispán Dókus úrral történt mihályi dolognak, és a ki mindennap forog Esküdt Köröskényivel. Közlöm tehát veled a mit beszéle, hogy ne hamisan tudd a dolgokat.

Dókus v.ispán nem azért hagyá el Velejtét, mert elijeszté a hir hogy rá akarnak törni, hanem azért, mert Velejtére is áltméne a cholera, Újhelyben pedig fogytán volt már. A deputátiónak Mihályiban kelle összegyülni Batta Pál barátunknál s a viceispány kiméne oda. A mihályi férfiak és asszonyok csoportosan várák vas villákkal, botokkal, fejszékkel, lapátokkal, pemetékkel, s kiáltottak neki, hogy őtet ők tették viceispánynyá, és még is öldösni akarja. Bé ne jöjön, mert össze koncolják. Batta is kiment, nehány eszesekkel, s ezek köz

---

incorrect magyar fogalmazásért megitéltetnek. Midőn Kazinczy Ferenc ily nőknek németül íra, az nem szükségből, hanem gyengédségből történt, mely másnak legkisebb zavarát is szívesen megelőzi. A magyar levél t. i. magyar választ kivána, mely a legszívesebb bizodalom mellett is csak nagy tartalékkal lett volna *(Kazinczyhoz!)* megírva. *T. F.*

vala az én vendégem is, Székely József, kérték a feldühülteket, de nem használt. Így Batta is kérte, fordúljon vissza, s ne tégye ki magát a veszedelemnek. Legénye kifutott a faluból az alsó útra, hol a viceispánynak el kelle menni, s fenyegetésekkel ereszté el. Ez történt Kis-Toronyán is. Ekkor Csörgőre hajtatott éjszakára. — A mihályiak látván most mint fogdostatnak másutt a hozzájok hasonlók, de gyilkosságig menők, szepegnek.

Azt mondja Székely, hogy Reviczky Jánosnak elébb lábát, azután karját csapták el, s elevenen vetették a gödörbe. A szegény Szulyovszkynak is elébb a karját. Egyike a megfogottaknak bona fide elmondá, hogy ő vonta tőkére a fejét, s fejszével ő csapta el.

Annyi a fogoly, hogy Újhelyben és Terebesen el nem férnek, hanem most a pataki vár tömlöcét ürítik ki nekik.

Székely meg nem tudá mondani hol történt, de a katonaság egy helyt száznál több embert löve le, egy más helyt közel százat. Barátom, borzadás ezeket csak hallani is. Mely boldog a ki városban lakik. Ott effélék csak nem történnek, legalább nem ily nagy számban.

A nagy gyülése az akademiának elhalada, s örvendek annak; én most ott nem leheték vala. Pedig azt csak a Schédel és Kis orátiójik miatt is óhajtottam. — Ugyan édes barátom, mi lesz abból a Döbrenteiből, ha tudniillik még szerencsétlenebb lehet, mint a milyenné magát már tette? Láttad-e azon hivatalos megszólítását, hogy adjuk be mely segéd könyveket bírunk a lexikon dolgozására? Fesz és pöf! azt kiáltom, ha megölnek is érte, mert ezt nem indúlatból, hanem meggyőződésből mondhatom. Bár csak az ilyen circulárék dolgozását Schédelre bíznák az elölülök. Élj szerencsésen, és szeresd

*Aug. 19-d. 1831.**)

hiv tisztelődet
K. F.

---

*) Meghalt K. F. aug. 22.

PÓTLÉKOK.

LXXIII. b. (a 128. laphoz).

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Dec. 13. 1827.

Édes barátom, Decemb. 18-d. indúl Pestre egy fiscálisunk, s ott a Bártfay szomszédjában száll meg, a *két pisztolynál.* Ha a mit nékem fel akartok küldeni, Bártfaynál le lesz téve, egy hét múlva azután venni fogom. Csináld, hogy üresen ne térjen vissza. S tudósíts azokról, a miket tegnapi levelemben kérdettem. Nevezetesen ha *büszt-e* vagy *profil-kép;* s bas-reliefben-e vagy haut-reliefben. Lángolok magamat Ferenczy által látni megdicsőítve. — Oztán öregen, vagy ifjan?

Biographiámban, ítéleteidben bánj szabadon; te felelsz érte. De ma juta eszembe valami, a mi eránt kérdést kell tennem. Imhol az:

Hogy védett ügyem a te ítéleted szerint győze, annak örvendek. Mi volnék én, ha ennek nem örvendenék, s hamis lenni itt sem akarok. De hogy az *aura* engem meg nem szédít, azt bátran elmondhatom; tudod, hogy még kevélykedtem azon, hogy a sokaságnak nem tetszem. Hogy Festetics nekem valaha sorbest ültessen, soha nem vártam; Ruszek, Takács, és mások forgának körüle, s engem Festetics soha nem látott, én neki semmi figyelmét nem tapasztalám. De megtörtént, s minthogy megtörtént, talán kedved lehetne elmondanod, hogy 1817. az Odéum innepén Horváth Ádám, Kisfaludy Sándor, Berzsenyi Dániel, Takács Judit (iuxta senium valának így megnevezve az újságlevelekben s a Tud. Gyüjteményben) előbb mind a négyen Gyöngyösi Istvánnak, azután mindenike magának (mert ezen első innepen a négy jelen volt) ültetének egy-egy fát; 1818. nekem ültettete Festetics egyet

és Csokonainak; 1819. Kis Jánosnak, és Faludinak, s ezen eszt. 1. apr. Festetics meghala. — Ha az én biographiámban nem látod ezt jónak elmondani, a Berzsenyiében vagy Kis Jánosében elmondhatod. — De élj szerencsésen; elütötte 11et; éjfél van, s én kifáradtam.

Még egyet; úgy tetszik, lakásom nincs megnevezve. Pedig az szükség hogy megneveztessék, mind nálam mind másoknál. — Széphalom im abaújvárer Comitat, eine Stunde nordwestlich von Újhely des Zemplényer Comitats.

VII. b. (a 229. laphoz).

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának Kazinczy baráti tiszteletét.

Széphalom, júl. 2. 1827.

Szeretetre méltó barátom, Csak most veszem június 3-d. írt leveledet, s sietek mind köszönetemet megtenni emlékezetedért, mind újra elmondani hogy Te nekem annyi vagy mint társainknak legjobbjaik. Gyönyörű éneked mindég zeng még füleimben, és ha majd Pesten leszek, szeretném azt egy lelkes tüzes Rhapsodustól poharak közt hallani. Toldy egy csomót a te dalaidból most ád ki az Élet és Lit. III. kötetében, s nyugtalanúl várom megjelenéseket. A dal virág, s én literatúránk mezején leginkább dalokat szeretnék látni, de scandált sorokban. A tieid, a Kisfaludyéi gyönyörüek. Kovacsóczynak most küldöm vissza csomójit. Azok is lelkesek, szépek, de sok törlést kívánnak még. Alig értem mint történhet, hogy a ki oly szép darabokat ad, mint téveszthetí el a syllabák számát; minden lapján lelek vagy egy syllabával rövidebbet vagy egygyel hosszabbat a schémánál. S beszéde annyira keresett, hogy érteni sem lehet sok helyt. Jaj az ifjunak, ha nem bujálkodik; mi lenne tovább. A törlést maga fogja tenni.

Vörösmarty nagy fényben kezdé futását. Mi ő már is, és mi lesz tovább. Az akademia alkotói jól tennék, ha őtet függetlenségbe helyzenék, mint Bernstorf Klopstockot. Inkább egy jót, s egészen, mint száz középszerüeket.

Adják az istenek, hogy az akademia megfeleljen a várakozásnak, de az akademiák parancsolni szeretnének, s a tudományok mezején nem jó dolog a parancsolgatás. Csak az olvasók számát tudnánk megszaporitani, kevés szükség volna akademiára. Most az irás kiviszi a pénzt, nem behozza, s igy az iró nem fekhetik egészen az irásnak, s igy el nem érheti azon pontot, melyre eljuthatna, ha gondjai nem volnának.

Szallusztomat és Erdélyi Leveleimet leviszem Pestre. Hadd lássák elébb legtiszteltebb társaim. Az elsőbbnek nem sok javalást igérek, de az engem elrettenteni nem fog. Maga is gáncsoltatik az a nagy iró. Úgy nyernék javalást a Döbrenteieknél, ha rosszúl adnám. Szörnyű dolog hogy ez a barátom meg sem tudja gyanitani, hogy midőn fedd, magában vagyon a vétek.

Élj szerencsésen, édes barátom, s nevekedjél azon tetőre, hova lelked ragadoz. Örvendek szerencsémnek, hogy hajnalod gyönyörü tüzét látnom megengedtetett.

VII. c. (a 229. laphoz).

BAJZÁNAK KAZINCZY.

Bajzának.

Széphalom, augustus 2. 1829.

Mindenkor gyönyörüségemnek néztem volna teljesiteni, édes barátom, kiványodat, mindenkor kevélységemnek, hogy a te karjaidon jelenhetek meg; de azt kivált akkor tészem örvendve, mikor egy kedvetlen történet azt a hazug vélekedést támasztá fel a szent körben, hogy én erántad nem az vagyok a minek láttatni óhajtottam. Úgy hiszem hogy a magam igazlására e részben nincs okom; tiszta vagyok isten és saját lelkem előtt; de minekutána a gonosz gyanút, mely eránt a mi kedves Elútazottunknak bővebben irtam, elterjesztette valaki, nem lehete itt is elhallgatnom. Gyilkosom az nekem, a ki engem ilyennel vádol. Ismerem én a TE érdemeidet, ismerem a Kisfaludyét, Vörösmartyét, Fenyéryét, Toldyét, ismerem a Helmeczyét, és én tőletek magamat semmi gaz rágalom által elszakasztatni soha nem engedem.

Gondosan végig futék kéziratomon, de hibát mégis ejthetéк. Azért olvassátok meg ti is, s kivált a mi mély tudományú Fenyérynk, s *nem akart* botlásaimat alkalmaztassátok *akart* sajátságimhoz.

Vegghia lap 25. estveli társaság. De ezt nem kell magyarúl adni, épen azért, a miért Lessing is az olasz nevet tartá meg. Fesse az olvasónak, hogy az olasz földre tette által a theátrum hőse, és olaszok közzé. Döbrentei ugyan protestálna ellene, mint a „hány a harang" ellen protestált. De Döbrenteinek nem tetszeni nem mindég rossz.

Élj igen szerencsésen, édes barátom. Nec portae inferi praevaleant amicitiam nostram.

Jegyzések Fenyérynek némely jegyzéseire.

1. Komornok: Elfogadom, mint pohár*nok*, asztal*nok*, udvar*nok*.

2. Lap 4. sor 4. meg' cum apostropho. meg' = *megint, és.*

3. Én külömbséget teszek a - - - és — jelek közt. Ez — pausa, ez - - - azt mutatja, hogy nem akarva akadt el.

4. Mind eddig csak én vonom egy szóvá az ilyeket: *énbennem, őtőle, mivelünk.* — Mások ezt így írják: én bennem, ő tőle, mi velünk. Miért én amúgy, nem kíván magyarázatot.

5. Fenyéry megjegyzé ezt: *illene* mint hibát. illeK, illeSZ, illIK. A gyökér a harmadik személy, és így illenÉK nem illenE. Igen. De ille*nék* úgy volna jó, ha az ige M-es ige volna; ille*m*, illed, illik. A K-ás igékben az első személy decidál. Vide *Propositiones Révaii*, p. 29. ubi nyú*L*, non nyú*LIK*, et tamen dicitur nyú*LIK*.

6. Idvesség, nem idveZSég. — Fenyérynek szívesen köszönöm az intést. Igaza van, én vétettem.

7. Négyszemközt. Én egy szóvá olvasztom.

8. BánoM valamivel. Ezt én soha nem hallottam.

9. Szóll, beszéll, segéll, quia *szó(v)* cum *vau mobili*; quia besz*éd*, seg*éd*, unde szó*v*lani, besz*édleni*, seg*édleni*.

10. Kis, ergo kisebb. — Így csinála Rájnis a jóból *jóbbot*. De lásd mit mond Cicero a hibás pulCHer és a nem hibás pulCer felől.

SZENVEY*) KAZINCZYHOZ.

I.

Kazinczynak és Szemerének Szenvey visszonos hazafiúi idvezl.

Hazám őszintén tisztelt koszorús Írói! Örűlök a szép alkalomnak, mely régen táplált legbuzgóbb óhajtásaimnak egyikét ily meglepőleg bételjesíti; áldom a szerencsét, mely VELETEK, igen tiszteletre méltók, valahára öszvevezet! — Vegyétek külömböztetett hazafiúi köszönetemet ama meghívásért, melylyel csekély személyemnek érdemet adtok. — Repűlnék még ma Pécelre, hogy én is az örömünnepnek egyik választottja vigadjak; de a sors örömeimnek utján örökké árokvetésekkel forgolódik, s így ma is akaratom ellen Pestre ragad. — Csak holnap reggel térek vissza. — Azonban el nem múlasztom azt, a mire nékem, igen tiszteletre méltók! szabadságot adtatok. — Holnap délre nemes társaságtokba meg fogok jelenni. — *Maglódon, mart. 30. 1829.*

Külső cím: Tekintetes és igen tudós Kazinczy Ferenc úrnak, több tekintetes nemes vármegyék táblabirájának (tit.) külömböztetett hazafiúi tisztelettel, Pécelen.

II.

Kazinczynak Szenvey.

Láttalak, ősz bajnok! láttam vala a szelid alkonyt
Arcodon, és titkon könnybe borúla szemem.
A viharok mérgét nemesen harcolva kiálltad:
Már rabod a vak irígy, és Tied a diadal.
Hordozod a koszorút, megvívta fejednek az érdem;
Büszkén zengi hazám, lantosok atyja! neved'. —
Míg Buda áll s magyar él, Te is élsz, s számodra szivében
Hálás emlékűl egy *Nefelejcske* virít.
Még sok irígyed van, s lásd, egy vagyok én is azokból:
Fájlalom azt, hogy nincs Téged előzni erőm!

Pécelen, mart. 31-d. 1829.

*) Kazinczy jegyzete: „Szenvey József szül. 1799.“

III.

Kazinczy Ferencnek Szenvey József legszívesebb idvezletét.

A főszaggatás, ez a tegnapelőtti nagy széltől eredett, különben is gyakori nyavalyám, szobámba fogva tart, s ama gyászos környülmények közzé helyheztet, melyekben elmém eltompúl, lelkem elcsügged; szóval: az élet unalmát érezni szoktam. — Így tehát szándékom, hogy a mái délutánt Péccelen töltsem, akaratom ellen meghiúsodik. — Mivel pedig Tekintetes Uraságodnak e napokban lejendő haza utazását értettem, s reményem nincs ezen idő alatt a kívánt személyes öszvejövetelre, fogadja tőlem szívesen e nehány sorokba szorított érzékeny búcsúmat. — Útazzon az egek oltalma alatt szerencsésen! Vajha minél előbb viszont láthatnók a péceli barátság őszinte kebelében! — Én életem boldogabb órái közzé számítom azokat, melyeket martius 31-én, április 1-én és 21-én a széplelkű Szemerénél töltöttem. — További óhajtásom az, hogy tartson meg szíves hajlandóságában és emlékezetében, s helyheztessen engem azon őszinte hazafiak sorába, kiknél Széphalom az emlékezetnek bájvidéke lett — kik annak tiszteles őszét *Kazinczyt* — dicsekedve nevezik, és érdem-alázó kajánkodás nélkül szerény lélekkel gyönyörködnek dalnokkoszorúján. — *Maglódon, április 23-d. 1829.*

A magyar táncot fordítás végett elvárom. Jelentem tiszteletemet T. Szemere úrnak, szeretett hitvesérek csókolom kezeit. Lesz idő melyben hozzám mutatott nemes házi szivességöket bővebben meg fogom köszönhetni. — A Tud. Gyűjtemény utólsó kötetét a Koszorú két ívével egy-két napra olvasás végett alázatosan kérem.

IV.

Kazinczy Ferencnek Szenvey József szíves idvezletét.

Épen, midőn Pécelen T. Szemere Pál úrnál volna szerencsém ebédelni, érkezett T. Uraságodnak Szemeréhez szólló levele, melyben egyebek közt engem a pyrkeri hexametrumok átfordítására sürgettet. — Őszintén megvallom, hogy

régen teljesítettem volna ebbéli szíves kívánságát, hanem a Hárfához való hexametrumok kétes értelme végett felakadtam. — Akartam a múlt napokban ez iránt írni — de T. Úrságodnak elútazását mintegy bizonyosnak hittem. — És így a dolog ellenkezőjét tapasztalván, igen igen örülök.

Én Pyrkernek „Szent Hajdan Gyöngyeit“ soha sem olvastam, és így a Hárfához való hexametrumok is, melyek — úgy vélném — az olvasót az egészbe avatják — homályosak előttem — Pyrker ezen hexametrumaival nem annyira az ótestamentomi időre, mint a francia revolútiónak rettentő századjára látszik célozni. — Halljuk csak:

. . . . und horche beklommen dem säuselnden Lüftchen:
Ob mich, heraus aus der Gegenwart umnachteter Öde,
Mit erbarmender Huld auf die Pfade der schöneren Vorwelt
Führ' ein Himmeln entschwebender Freund, und die Trauer verscheuche,
Die in dem Busen mir wohnt?

Itt Pyrker nyilván jelenti szívének szomorúságát a revolútiós környülményeken, és a borzasztó jelenkorból legalább képzelettel a régi szebb világba általhelyheztetődni óhajt. Ismét tovább:

„Zeit, voll Grauns! — erst staemmten in dir mit Kraft und Gemeinsinn,
Dem Siegtrunkenen kühn sich entgegen verbündete Völker;
Dann das Einzelne nur!“

Nem Napoleon a hódító érdekeltetik itt? ki ellen kezdetben több fejedelmek öszveszövetkeztek, de az időnek haladtával többnyire mind legyőzettetvén, csak a muszka állott még, mint nem hódulandó?

Ismét tovább:

„Doch, endlich scholl des Gerichtes
Donnerposaune: vom Hauch erstarrenden Frostes stb.
— — — —

Nyilván a muszkaországi hidegre céloz, mely Napoleon hadi erejét semmivé tette. — A következendő többi versek is a jelenkor történeteit tárgyazzák. Végre ezen szavakkal:

„So, dass, ein Gottesmann, wie Moses und Samuel: sie, die
Herrlichsten Führer des Volks! — wie Helias uud Elisaeus
Glühenden Muths . . . . . .
Kommen sollte“ —

Pyrker szinte a jelenkor romlottságát érti, s mondja, hogy újra egy Mózsesre, Sámuelre, Illyésre vagy Elizeusra volna szükség és csupán ezek vezethetnék az elfajult, istentől eltért, emberi nemzetet ismét a jámborság, istenfélelem és vallásos szeretet ösvényeire vissza.

Méltóztasson ugyanazért engem egy két sorokkal felvilágositani, mint a ki a munkának szövedékeit isméri, s a Hárfához való hexametrumok célzásait is tökéletesen tudja. Én nem akartam haszontalanúl dolgozni, mert csakugyan ez vagy amaz értelem mellett a munka másmás fordítást kíván. — A Fordítás kezdő sorai imezek nálam, melyeket még az átvétel napján készítettem :

Ismét zengsz körülem, szent Hárfa! az esti biborban,
S repdes aranyhúrod tündérjátéka fülemhez? —
Mely hatalom zendít e lágy szomor innepi csendén? —
Íme könyűm megered! rezzenve tekintek utánnad,
S a szeliden susogó szelletre szorongva figyellek:
Száll-e egy ég avatottja felém, ki ez undok időszak
Éji magányából kegyelem lágy karjain engem
A szebb hajdankor kies ösvényére vezessen,
És elemelje az éltes gyászt, mely keblemet űli? —
Ó valamint őszszel, ha az éjszak vad szele ordít,
S a ligetekre jeges szárnyával csapkod, azonnal
Bús kora tél közelít, hófelhők rongyai hullnak,
A föld sírkert lesz, s mindenfelül elhal az élet;
Úgy sanyarúlt el ezen rettentő század iramtán
Szerte az emberi nem — reptét az időnek előzve! —
Rémes idő! Eleinte hiven frigyesűlve szegezték
A győző ellen magokat nyers bajnoki népek,
Majdan az egyes csak! De csudáld, végtére az isten
Kürtszava megdördűlt: merevítő éjszaki fagytól
Tábora döntve feküdt az enyészet néma vidékén,
S a rabság éjét diadal fényárja elűzte.
Szívünk szebb napokat stb.

Nem mondom hogy a fordítás egészen hív — de az eredetinek értelmével legalább megegyez.

A herceg képét Gedellőről okvetetlenül megkapom a napokban; és jövő szeredán, melyen Pestre szándékozom jönni, szerencsém lesz azt talán több példányban kézhez

szolgáltatni — és ott személyes beszéddel elvégezni azt, a mit az idő és levél szűk határa meg nem engednek.

Ajánlom magamat Tekintetes Uraságodnak állandó szíves emlékezetébe, s vagyok külömböztetett tisztelettel az, a minek Tek. Uraságod előtt láttatni kívánok. *Pécelen, május 6-kán 1829.*

Mi holnap után Pesten leszünk. Óhajtjuk, hogy kedves uram bátyámat fris egészségben tisztelhessük. *Pécel, május 9-d. 1829.*

Pali és né *).

VÉKEY KÁROLY.

E név több helytt, s szíves emlékezéssel, fordúl elő Kazinczy leveleiben Bártfayhoz; hadd álljon itt K. egy levelkéje a gégevészből korán elhalt ifju férfihoz, ki gróf Szirmay Sándor fiskálisa volt, s miveltsége és jelleme miatt mind azok által, kik ismerték, becsültetett. A levél hajtása s külső címén a helynek, hová intéztetnék, hiánya mutatja, hogy a *billet* az ugyanott, Újhelyben, múlatóhoz intéztetett. Valóban: ex ungue leonem!

Külcím: à Monsieur Charles de Vékey.

Édes barátom, Az, akit az úr még inkább csudál mint én, mert gyakrabban látván inkább csudálhatja [1]), az úrnak négy darab ifju kertifát fog adni, hogy nékem hozza el [2]). Méltóztassék gonddal lenni rájok, hogy gyökereit a tavaszi szél ki ne száraszsza. A fák emlékeztetni fognak mindég kitől vevém.

Az urat, édes barátom, arra akarják szoktatni, hogy az asszonyokat ne becsülje. A ki olyakat lát mint a mi két ba-

*) Szemere Pál és Szemere Pálné.

[1]) Bártfay Lászlóné.

[2]) Ezeket ültette K. F. házi kertében azon helyre, melyet sírjának tüzött ki.

rátnénk; aki a Homonna angyalát ismérheti; aki legalább hírből ismérheti az őrmezei elhúnytakat, s aki az őrmezei élőt ismeri, ki felől azt hiszem, hogy anyja, testvére s nevelőbarátnéja nem veszték el erejeket nála [1]) — azt hiába szédítgetik az ily tanítások. Szerencsétlen aki elveszté a maga bizodalmát az asszonyi rényhez. Nem angyalok mind, de mind ördögök-e? s a legrosszabb asszony is nem jobb-e a legrosszabb férfinál? — Én részemről inkább akarok csalva lenni, mint senkinek nem hinni.

Ha kinek pénze nincs, okosan teszi ha pénz nélkül nem házasodik. Tudná csak az életre-való hogy nem hal el s nem betegesedik el: oh úgy házasodhatnék pénz nélkül is. Minek a sok pénz egyébre mint arra hogy *ragyogjunk?* S az eszes ember csak *pénzzel* ragyog-e? S hány házasodott pénzzel s megbánta? s hány a nélkül, s nem bánta meg? De itt is minden a subjectivitástól függ — *Általjában* semmit sem lehet, semmit sem kell jónak vagy rossznak mondani: az a kérdés, *nékem* mi jobb: pénzért asszony — vagy pénzzel az asszony.

Még van egy pont, amelyről tolatom az úrral szólani. — Nem ismeri a dolgokat aki felakad azon, hogy Péter nem úgy gondolkozik mint Pál, s Pál mint János. Spinoza atheusnak nézetett, mert a pantheismus körében élt, s soha tisztább lelkű ember még nem volt. Oztán, nem áll erősen, aki soha nem kételkedett. Kételkedjék tehát az úr is, de vigyázzon magára, hogy paradoxiából némely ideákat meg ne szeressen. Nincs isten, azt mondja a kába Bölcs; minden ma-

---

[1]) A mi két barátnénk: *Bártfay Lászlóné és major Barthosné;* a Homonna angyala: *gr. Csáky Petronella;* az örmezei elhúnytak: *gr. Vandernáth Anna Okolicsányi Jánosné, és leánya Okolicsányi Sophie Klobusiczky Józsefné;* az örmezei élő: *Okolicsányi Ottília gr. Szirmay Sándorné;* ennek anyja, testvére, nevelőbarátnéja: *ama két halott és Bártfay Lászlóné.* A közönségre nézve ezek csak *nevek,* de e magas míveltségű és jellemű nők azért is megérdemlik hogy legalább nevöknek tartassék fen emlékezete, mert e nemes kör szépítette és derítette fel gyakran, tisztelete és szeretete által, Kazinczy hanyatló életét.

T. F.

gától lett, evolútiók által. Ugyan könnyebb-e azt érteni, mint amit az emberiség *szíve sugallata* után hiszen? Az egyik úgy megfoghatatlan az emberi elmének mint a bivalynak hogy kétszer kettő négy. És még is vagy az evolútiók ideája vagy a *teremtés* ideája való idea. Minek a nap kohába tekinteni, hanemha azt akarom hogy megvakúljak? Elmélkedjék az úr, de tisztelettel, és ne támadja meg az istenséget mint a Titánok; magát teszi szerencsétlenné. Tekintse mely szép színben nézi a keresztyén vallást nem a bári vagy szőllőskei pap, hanem az *eszes ember*. Mit mond Cicero az eleusysi mysteriumokról? mit tudunk az Aegyptus papjainak bölcseségökről? — Kérje az úr a Schiller verseit, s keresse fel ezt:

Das Bild zu Sais,

s tudakozza, mely ideák voltak a Schiller lelkében midőn azt írta Nékem nem kell a vallástalanság, mert az nem vigasztal a szomorúságokban, örömeimet nem szenteli meg nem gyámolít a kísértetekben. Igen a szív szép religiója. Maradok szíves barátsággal

Újhely, mart. 7-d. 1826.

alázatos szolgája
Kazinczy Ferenc.

Egy valakit kivévén, tisztelheti-e az úr azt a kinek vallása nincs? Én borzadok az egész seregtől.

TARTALOM.

Előszó VII
I. Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Károly. 1820–23. 3–14
Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Sándor 1830. 14. l
II. Kazinczy Ferenc és Toldy Ferenc. 1822—1831. 19—206 és 313
Paziazi 34. Gr. Mailáth János 132. Id. Schedel Ferenchez 161. Id. Schedel Ferencnéhez 166. Döbrenteihez 191.
III. Kazinczy Ferenc és Vörösmarty Mihály. 1824—1831. . . . . 209—218
IV. Kazinczy Ferenc és Bajza. 1825—1831. 221—262 és 314
V. Kazinczy Ferenc Bártfay Lászlóhoz. 1826—1831. 265–310
Bártfay Lászlónéhoz 274, 281, 305.
Toldalék. Kazinczy Ferenchez Szenvey József. 317–321
Kazinczy Ferenc Vékey Károlyhoz 321—323.

Figyelmeztetés.

Távol esvén a nyomtatás helyétől, az accentusok és interpunctióban esett apró hibák kijavítására a tiszt. olvasót kell kérnem ; azonban a következőket szükséges leszen olvasás előtt kiigazítani : A 143. lapon a LXXXI. levél címe legyen *Kazinczynak Schedel* (nem megfordítva); a 158. lapon a XCIII. levél 1828-ban nem 1827-ben költ ; a 168. l. pedig a CI-dik 1829-ben, nem 1828-ban ; végre a 190. l. 2-dik sorában olv. „**e** nagy ember“ (nem : **egy** nagy ember.) — Kazinczy aláírása mellett l. 270. 272. 278. a *m. k.* és *s. k.* kitörlendő.

FERENC JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM * KÖNYVTÁRA * SZEGED

M. kir. Horthy Miklós-Tudományegyetem * KÖNYVTÁRA SZEGED

6935 - 1922/23

50/S93

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PH
3281
K276
Z57

Kazinczy, Ferencz
Kazinczy Ferencz levelezese
Kisfaludy Karolylyal s ennek
Korevel